

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Тренінгові технології

як засіб формування
ЗНАННЄВИХ
та практичних
КОМПЕТЕНЦІЙ:
досвід факультетів
і кафедр

Збірник матеріалів
науково-методичної
конференції
3 – 4 лютого 2009 р.

Том 2

УДК 378.147
ББК 74.481.25
Т 67

Редакційна колегія

А. М. Колот, С. В. Степаненко, проректори
з науково-педагогічної роботи
О. О. Субіна, начальник навчально-методичного відділу
Т. В. Гуть, завідувач лабораторією змісту освіти
та організації навчального процесу

*Адреса редакційної колегії: 03680 м. Київ, проспект Перемоги, 54/1,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

*Рекомендовано до друку Вченою Радою КНЕУ
Протокол № 6 від 26 лютого 2009 р.*

Тренінгові технології як засіб формування знаннєвих та
Т 67 **практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр : зб.**
матеріалів наук.-метод. конф. 3—4 лютого 2009 р. : у 2 т. —
Т. 2. — К. : КНЕУ, 2009. — С. 417—812, [3] с.
ISBN 978–966–483–220–2

Розробка і впровадження в економічну освіту системи тренінгових технологій є безперечною умовою успішності підготовки фахівців та формування у студентів компетенцій, необхідних у сучасному підприємницькому середовищі і зокрема, самостійності, відповідальності, співробітництва, комунікативності, тощо. Практика застосування тренінгових технологій викладачами КНЕУ є цікавою і різноплановою.

У збірнику представлені презентаційні доповіді викладачів факультетів та Центру магістерської підготовки, що були заслухані під час роботи конференції, в яких узагальнюється набутий досвід та розкривається система застосування тренінгових технологій для формування знаннєвих та практичних компетенцій студентів бакалаврського і магістерського рівнів, а також тези доповідей професорсько-викладацького складу, щодо застосування в навчальному процесі тренінгових технологій: проблемних лекцій, рольових і дидактичних ігор, методів конкретних ситуацій, мозкових атак, групових дискусій, комплексних тренінгів по спеціальності та ін.

УДК 378.147
ББК 74.481.25

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ заборонено*

ISBN 978–966–483–220–2

© КНЕУ, 2009

ЗМІСТ

ТОМ 1

РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗНАННЄВИХ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ: ДОСВІД ФАКУЛЬТЕТІВ І КАФЕДР»	23
---	----

I. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ ФАКУЛЬТЕТІВ	25
---	----

1. ЦЕНТР МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ	25
--	----

<i>Вакуленко А. В., Щербина О. В.</i> Тренінг «Прийняття управлінських рішень» на основі використання економічної симуляції ..	25
--	----

<i>Кулага І. В.</i> Формування системних компетенцій на основі використання міждисциплінарних систем візуалізації знань і тренінгових технологій.	28
--	----

<i>Банищikov П. Г., Грищенко О. В., Паздрій В. Я.</i> Використання міждисциплінарних тренінгів для набуття професійних компетенцій студентами Центру магістерських програм	31
--	----

2. ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА МАРКЕТИНГУ	37
---	----

<i>Данюк В. М.</i> Методика підготовки та технологія проведення фахового тренінгу для студентів IV курсу.	37
--	----

<i>Петюх В. М.</i> Тренінг-технології та їх імплементація в навчальний процес підготовки фахівців з управління персоналом та економіки праці	43
--	----

<i>Даниленко О. А.</i> Досвід проведення комплексного фахового тренінгу з менеджменту персоналу для студентів V курсу спец. 8.050109 «Управління персоналом і економіка праці»	47
---	----

3. ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ	56
---	----

<i>Панченко Є. Г., Петрашко Л. П.</i> Міжпредметний тренінг магістерської програми «Управління міжнародним бізнесом» технології кросс-культурного менеджменту: адаптація до умов реального середовища	56
---	----

Федірко О. А. Міжпредметний тренінг як засіб формування професійних компетенцій студентів магістерського рівня навчання	70
Льницький Д. О. Досвід проведення тренінгів на магістерському рівні освіти.	72

4. КРЕДИТНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ 75

Остапишин Т. П., Ходакевич С. І. Тренінгові технології у розрізі дисциплін загальноєкономічного циклу підготовки	75
Майорова Т. В. Тренінгові технології у розрізі дисциплін професійної підготовки бакалаврів спеціальності «Банківська справа».	77
Ситник О. В. Роль Навчально-тренувального банку в тренінгових технологіях	80
Примостка Л. О. Тренінгові технології у розрізі дисциплін професійної підготовки магістрів: досвід кредитно-економічного факультету	81
Дерев'яно Т. М. Тренінгові технології в навчально-педагогічному дискурсі (із досвіду викладання «культурології (культурологія, етика, естетика)»).	86

5. ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ. 91

Коцупатрий М. М., Трохименко Л. М., Царьов М. С., Золотарьова Н. С., Шевченко Ю. А. Парадигма заключного етапу підготовки магістрів з обліку та аудиту	91
Андрійчук В. Г. Комплексний тренінг з планування агропромислового формування в системі інноваційної освітньої стратегії	106
Коваль П. В. Застосування економіко-математичних методів у практиці проведення міжпредметних комплексних тренінгів	109

6. ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ. 114

Банищikov П. Г., Скитьова Г. С. Формування системи тренінгів: досвід кафедри стратегії підприємств	114
Репіна І. М. Методичний інструментарій викладача-тренера	117
Чистов С. М. Міжпредметний тренінг «Комплексне державне управлінське завдання»: досвід, проблеми	124

7. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ 131

Нечипоренко В. І. Карусельний тренінг-контроль у навчальному процесі ВНЗу 131

Сафонова Л. Д. Місце і роль тренінгових технологій при підготовці магістрів програми «Державний фінансовий менеджмент» 134

Бабяк Н. Д., Соколова О. Б. Методика проведення міжпредметного тренінгу по дисциплінам магістерського циклу програми «Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу» 138

8. ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ 146

Кіндрацька Л. М. Проблемна лекція: знанняв компетенції викладача та студентів 146

Кириленко С. А. Досвід проведення міжпредметного тренінгу студентів магістерського рівня підготовки обліково-економічного факультету 148

9. ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ 150

Омельченко А. В. Тренінгові технології у викладанні юридичних дисциплін. 150

Савенкова Л. О., Романова Г. М. Тренінг як засіб формування психолого-педагогічної компетентності викладачів 154

10. ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ . . . 164

Шарапов О. Д., Великоіваненко Г. І., Вітлінський В. В., Лазарева С. Ф., Степаненко О. П., Устенко С. В. Концепція розвитку інноваційних технологій навчання у формуванні та підготовці фахівців з економічної кібернетики 164

Маницуров І. Г. Формування статистичного мислення як напрямок підвищення рівня компетентності спеціалістів зі статистики. . . 179

II. МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ 189

1. ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА МАРКЕТИНГУ 189

Білик О. М. Використання методу аналізу конкретних ситуацій для активізації навчальної діяльності студентів 189

Білоус В. С. Синергетичні методологічні засади тренінгових технологій навчання 190

<i>Блудова Т. В.</i> Застосування методики групової дискусії з урахуванням підходів інноваційного мислення на практичних заняттях з вищої математики для студентів економічних спеціальностей	192
<i>Бойко Н. О.</i> Використання інтерактивних методів у вивченні курсу «Регіональна економіка»	193
<i>Бойчук Н. С.</i> Дискусія як метод активізації навчання при викладанні дисципліни «Економіка праці й соціально-трудові відносини»	196
<i>Брегеда А. Ю.</i> Рольові ігри та дослідницька робота як важливі складові формування професійних компетенцій студентів	198
<i>Василенко А. О.</i> Використання тренінгових технологій при проведенні практичних занять з дисципліни «Управління персоналом»	200
<i>Василик А. В.</i> Використання тренінгових технологій при викладанні вибіркової дисципліни «Людський розвиток»	202
<i>Василькова Н. В.</i> Проблемно-орієнтоване й орієнтоване на студента викладання і навчання	203
<i>Вонберг Т. В.</i> Особливості формування практичних компетенцій студентів у навчальному процесі	205
<i>Голіцин А. М.</i> Тренінгові технології у маркетинговому менеджменті	207
<i>Горохова О. М.</i> Організація і роль навчально-контролюючих тренінгів у курсі математичних дисциплін для студентів економічного профілю	208
<i>Григулич С. М.</i> Тренінгові технології як засіб формування математичних знань, умінь і навичок у студентів економічних спеціальностей	211
<i>Гриненко А. М.</i> Інноваційні підходи при проведенні тренінгу з дисципліни «Управління соціальним розвитком»	212
<i>Даниленко О. А.</i> Критерії оцінювання знань, умінь та навичок студентів спец. 8109 на комплексному фаховому тренінгу з менеджменту персоналу	214
<i>Данніков О. В., Шишигіна Л. С.</i> Аналіз проблем якості надання освітніх послуг на засадах маркетингу ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»	217
<i>Дима О. О.</i> Практична орієнтація в навчальному процесі	222
<i>Дмитрук С. М.</i> Застосування методів конкретних ситуацій у менеджменті персоналу	224
<i>Друзь Ю. М.</i> Використання сучасних технологій у процесі викладання іноземних мов	226

<i>Завідонова Н. І., Копитько Т. В.</i> Значення розвитку навичок самоконтролю та самооцінювання в процесі формування творчої особистості.	228
<i>Завіновська Г. Т., Керб Л. П.</i> Активізація діяльності студентів на практично семінарських заняттях.	230
<i>Задерейко А. І</i> Використання дидактичних ігор при викладанні навчальної дисципліни «Діловодство з використанням комп'ютерної техніки».	232
<i>Іванова Н. Ю.</i> Роль тренінгових технологій у політичній освіті майбутніх економістів.	234
<i>Ільєнко А. В.</i> Використання активних навчальних технологій у «Менеджменті персоналу».	236
<i>Калина А. В.</i> Вдосконалення проведення практичних занять на основі узагальнення досвіду викладачів різних кафедр, враховуючи інноваційні підходи.	239
<i>Кир'янова О. В.</i> Формування кар'єрної компетентності студентів і випускників вищих навчальних закладів.	240
<i>Коновалов Ю. І.</i> Застосування сучасних технологій для викладання англійської мови майбутнім фахівцям з менеджменту персоналу.	242
<i>Корчевна О. В.</i> Досвід тренінгової роботи в центрі сприяння працевлаштуванню студентів КНЕУ «Перспектива».	243
<i>Коценко К. Ф.</i> Використання виробничих ситуацій на практичних заняттях з екології.	245
<i>Крутинь Г. І., Чубур Н. В.</i> Досвід використання інтерактивних форм та методів навчання у процесі вивчення вибіркової дисципліни «Соціологія конфлікту».	247
<i>Крутинь Г. І., Чубур Н. В.</i> Практичні і теоретичні аспекти використання тренінгу під час викладання дисципліни «Політологія».	248
<i>Крушельницька Я. В.</i> Методи інтегрування знань з фізіології і психології праці у формуванні професійної компетентності фахівців з управління персоналом.	251
<i>Кузнецова Н. Б.</i> Групова дискусія як форма інтерактивних технологій спілкування.	254
<i>Леонтенко О. М.</i> Використання тренінгових технологій при формуванні компетенцій у студентів магістерського рівня підготовки.	258
<i>Лисенко Ю. В.</i> Роль тренінгових технологій у проведенні семінарських занять під час вивчення курсу «Політологія».	261
<i>Манельюк Ю. М.</i> Технології ігрової педагогіки в навчальному процесі.	263

<i>Ольшанська О. В.</i> Роль інноваційних технологій навчання у фундаментальній підготовці економістів	265
<i>Полонець В. М.</i> Організація та проведення міжпредметного тренінгу на матеріалах підприємств діючих на українському ринку	267
<i>Рахманов О. А.</i> Використання методів соціометрії при викладанні соціології	270
<i>Рудакова С. Г.</i> Використання інноваційних технологій у ВНЗ	273
<i>Савченко В. А.</i> Результативність тренінгових технологій з дисципліни «Розвиток персоналу»	274
<i>Терещенко Н. В.</i> Досвід проведення презентацій генеральних інтелект-карт та тренінгів з навчальних дисциплін «Політологія» та «Соціологія»	276
<i>Тітенко Л. А.</i> Активні методи навчання під час проведення практичних занять з дисципліни «Діловодство з використанням комп'ютерної техніки»	278
<i>Тітова Н. В.</i> Застосування в навчальному процесі комплексних тренінгів по спеціальності	280
<i>Ткачук О. В.</i> Рольові ігри як засіб формування практичних навичок та компетенцій фахівців з ПР	282
<i>Фіненко О. Ю.</i> Використання методу моделювання економічних ситуацій у навчальному процесі в умовах формування інноваційної особистості	284
<i>Цимбалюк С. О.</i> Використання тренінгових технологій при викладанні дисципліни «Мотивація персоналу»	285
<i>Червінська Л. М.</i> Використання сучасних методик у викладанні англійської мови за професійним спрямуванням в економічному ВНЗі	292
<i>Черевко Д. Р.</i> Сучасні освітні технології як необхідна складова становлення інноваційного суспільства	294
<i>Чук Л. Г.</i> Проблемні ситуації у викладанні дисципліни «Регіональна економіка»	297
<i>Шевченко О. Л.</i> Підвищення рівня практичних навичок студентів при вивченні дисципліни «Бренд-менеджмент»	299
<i>Шмігельська Є. А.</i> Особливості активізації навчання у викладанні курсу «Екологія»	301
<i>Щетініна Л. В.</i> Досвід проведення тренінгів з дисципліни «Ринок праці»	303
<i>Базиліук Б. Г.</i> Використання методу «Проекту» у розробці та впровадженні інновацій у управлінні персоналом	305

2. ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ	309
<i>Аброскіна В. М., Микал Т. А.</i> Проектна робота: історичне підґрунтя та доцільність застосування на заняттях з іноземної мови . . .	309
<i>Аброскіна В. М., Микал Т. А.</i> Значення рольової та ділової гри на заняттях з іноземної мови при підготовці майбутніх спеціалістів . .	311
<i>Александрова Н. М.</i> Усна співбесіда (oral speaking interview) як вид роботи, що націлений на формування професійної компетенції	313
<i>Антонюк К. В.</i> Роль тренера-фасилітатора в успішному проведенні навчального тренінгу.	315
<i>Ботіна І. В.</i> Рольова гра як тренінгові технології	317
<i>Брагинцев О. Ф.</i> Ділові німецькомовні листи як складова частина зовнішньоекономічної діяльності	319
<i>Брикова І. В.</i> Сінемалогія як інструмент тренінгових технологій . .	321
<i>Вінська О. Й.</i> Робота у малих групах як засіб формування комунікативних якостей у студентів.	324
<i>Гавриш М. М.</i> Примірна структура інноваційного опрацювання (фахових) тем на заняттях з іноземної мови	325
<i>Гавриш О. О.</i> Особистісно-діяльнісний підхід до вивчення іноземної мови	326
<i>Гайдай Ю. В.</i> Застосування тренінгових технологій при викладанні лекцій з дисципліни «Міжнародна економіка».	328
<i>Гордєєва Т. Ф.</i> Активізація практичних занять з міжнародного маркетингу за допомогою кейс-методу.	331
<i>Грищенко А. А.</i> Активізація методів навчання у педагогічній діяльності викладача	333
<i>Гулько Т. І., Юцкевич О. П.</i> Навчати з успіхом	336
<i>Дмитренко О. П.</i> Формування комунікативної компетентності засобами політичної коректності на заняттях німецької мови . . .	338
<i>Драб Н. Л.</i> Формування професійно спрямованої комунікативної компетенції за допомогою рольових ігор	341
<i>Євдоченко О. О.</i> Особливості використання тренінгових технологій при викладанні міжнародного маркетингу.	342
<i>Заболотна О. О.</i> Аутентичні пісні як один із елементів вивчення іноземної мови.	343
<i>Зінченко Ф. А.</i> Сучасні методи навчання як елемент формування компетенції майбутніх фахівців фондового ринку.	346
<i>Капустіна О. В.</i> Викладання ділової англійської мови засобами мобільної освіти	348
<i>Капуш А. В.</i> Використання електронної пошти в навчанні написанню ділових листів	352

<i>Копил Г. О.</i> Значення інтеркультурологічної компетенції для юристів у процесі укладання угод з міжнародними діловими партнерами	353
<i>Костюк Т. О.</i> Комп'ютерні вправи для навчання ділових переговорів англійською мовою	355
<i>Круковський В. І.</i> Тренінгові стратегії навчання іноземним мовам: закордонний досвід	356
<i>Кучер Л. М.</i> Особливості формування іншомовної компетенції студентів з максимальним використанням ігрових прийомів навчання.	360
<i>Лобецька І. М.</i> Способи вираження емпізи в англійській мові та передачі її засобами української мови.	362
<i>Маркова О. В., Шматок Т. Г.</i> Корпоративна культура як складова культури ділових відносин	364
<i>Мельник Г. М.</i> Підготовка та захист проекту як компоненти тренінгу	365
<i>Мусієць Т. В.</i> Роль тренінгових технологій у вивченні дисципліни «Міжнародні фінанси»	367
<i>Ніколенко А. П.</i> Підготовка з іноземних мов як чинник підвищення конкурентоспроможності фахівців економічних спеціальностей на сучасному ринку праці.	369
<i>Олефір А. О.</i> Застосування діяльнісно-компетентнісних підходів у навчальному процесі	371
<i>Олійнич О. І.</i> Формування навчального простору для студентів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій	373
<i>Ольшевська І. П.</i> Використання тренінгових технологій при викладанні курсу «Міжнародна економіка»	374
<i>Островська І. Г.</i> Навчальні можливості рольової гри	376
<i>Павловська Н. С.</i> Тренінгові технології як засіб формування практичних комплексів з української словесності.	377
<i>Паценко О. Ю.</i> Психологічна складова процесу проведення тренінгу	380
<i>Приходько Н. Г.</i> Рольові ігри як засіб активізації процесу навчання при вивченні іноземної мови.	382
<i>Рибалко Ю. С.</i> Роль інтерактивних технологій навчання у підготовці фахівців бакалаврського рівня	384
<i>Румянцева Н. С.</i> Творчий підхід у системі тренінгових технологій . . .	385
<i>Савицька Г. С.</i> Використання аудіовізуальних засобів у навчанні англійської мови	387

<i>Сапожникова О. М.</i> Тренінгові технології як засіб формування практичних компетенцій у викладанні іноземної мови	389
<i>Слободзян Р. Д.</i> Формування німецькомовної лексичної компетенції у студентів-економістів	390
<i>Солодковський Ю. М.</i> Ефективність використання часу в ході проведення тренінгу.	392
<i>Солодковська Г. В.</i> Формування тренінг-груп.	394
<i>Танащук І. О.</i> Переваги та недоліки застосування інтерактивних методів навчання у процесі викладання економічних дисциплін	395
<i>Товстенко В. Р.</i> Аудіювання як один із основних видів мовленнєвої діяльності	397
<i>Токар В. В.</i> Формування практичних компетенцій з дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» на основі навчально-рольової гри	400
<i>Турчанінова В. Є.</i> Аргументація причини як шлях до ефективного спілкування під час дискусії (на матеріалі лексичних засобів наукового дискурсу французької мови).	402
<i>Філіпенко В. І.</i> Використання case study в навчальному процесі «Міжнародна економіка»	404
<i>Харчук О. В.</i> Невербальна комунікація як чинник формування професійної компетенції.	406
<i>Циркун О. І., Романюк О. І.</i> Використання тренінгових технологій у процесі викладання фахової іноземної мови.	407
<i>Цисарук О. В., Чепурко С. Н.</i> Використання методу проектів у вивченні іноземної мови як засіб творчої особистості.	409
<i>Черницька Т. В.</i> Практика застосування окремих видів тренінгових технологій при викладанні курсу «Міжнародна економіка»	410
<i>Чернова Н. Б., Шамхалова Н. А.</i> Групова дискусія на заняттях з іноземної мови як метод формування професійно спрямованої знаннєвої компетенції	413
<i>Шевченко О. Л.</i> Специфіка навчання іноземних мов з урахуванням психофізіологічних особливостей студентів	415

ТОМ 2

3. КРЕДИТНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	417
<i>Бондар Н. П.</i> Тренінгові технології у навчальному процесі: робота в малих творчих групах	417
<i>Дибя М. І., Ходакевич С. І.</i> Тренінгові технології навчання: досвід кредитно-економічного факультету	418

<i>Зубок М. І.</i> Тренінг і його роль у навчальному процесі	420
<i>Конопатська Л. В., Гойванюк М. П.</i> Застосування комплексного міжпредметного тренінгу для формування практичних компетенцій студентів магістерського рівня підготовки	422
<i>Краснова І. В.</i> Міжпредметний тренінг «Діяльність банків на відкритих фінансових ринках: аналіз та оцінка» за програмою «Фінансова аналітика та інжиніринг у банку».	425
<i>Кривов'яз Т. В.</i> Моделювання конкретних ситуацій як метод викладання дисципліни «Фінансовий облік у банку».	430
<i>Мирун М. І.</i> Дискусія як вид тренінгу на семінарському занятті . . .	431
<i>Мякишевська О. М.</i> Використання сучасних тренінгових технологій при викладанні дисципліни «Іпотечний ринок».	432
<i>Нікітін А. В.</i> Використання методів конкретних ситуацій у підготовці студентів магістерського рівня	435
<i>Остапчук Я. М.</i> Ділова гра з дисципліни «Ситуаційне моделювання банківської діяльності»	437
<i>Покойова О. М.</i> Особливості тренінгових аспектів викладання дисципліни «Банківська справа».	439

4. ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.

441

<i>Бірюк О. Г., Кубрак Р. П.</i> Вирішення конкретних ситуацій як метод активізації вивчення дисципліни «Облікова політика підприємства»	441
<i>Бондар М. І., Гончар І. І.</i> Організаційні та методичні аспекти проведення дискусій при вивченні дисципліни «Аудит».	443
<i>Зайцева З. І.</i> Тренінгові аспекти викладання «Історії сучасного світу».	446
<i>Золотарьова Н. С.</i> Значення дисципліни «Комп'ютерний аудит» у підготовці висококваліфікованих фахівців з обліку і аудиту	448
<i>Іваненко Ф. В.</i> Виробниче навчання і практика як засіб активізації позааудиторної роботи студента.	449
<i>Ковач С. В., Ткач І. В.</i> Формування практичних компетенцій фахівця з обліку і аудиту при вивченні дисципліни «Податковий облік і звітність»	453
<i>Коцупатрий М. М., Бірюк О. Г.</i> Роль методів конкретних ситуацій у вивченні дисципліни «Фінансовий облік»	454

<i>Мельничук В. В., Захарчук М. А.</i> Інноваційні технології як засіб активізації навчального процесу при вивченні дисципліни «Організація обліку в фермерських господарствах»	456
<i>Мельничук В. В., Кругла М. М.</i> Методи конкретних ситуацій як основа проведення практичних занять з дисципліни «Управлінський облік»	457
<i>Михайлова Т. П., Сагайдак Р. П.</i> Методичні аспекти застосування мозкової атаки при вивченні дисципліни «Внутрішньогосподарський контроль»	459
<i>Ничипорук О. Ю.</i> Методичні підходи до розробки та проведення комплексного тренінгу зі спеціальності для студентів бакалаврського рівня підготовки	462
<i>Примаченко О. Л.</i> Використання тренінг-технологій при вивченні дисципліни «Управлінський облік»	464
<i>Садовник О. В.</i> Зворотній зв'язок як складова активізації студентів у процесі проведення тренінгу.	466
<i>Самохвал С. П.</i> Застосування методів конкретних ситуацій при вивченні дисципліни «Бухгалтерський облік».	469
<i>Шевченко Ю. А., Богатирьов І. І.</i> Особливості застосування тренінгових технологій у вивченні дисципліни «Аналіз господарської діяльності».	470

5. ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ. 472

<i>Антонюк С. Н.</i> Проблемна лекція як метод активізації навчального процесу	472
<i>Беляєв О. О., Бебело А. С., Комяков О. М.</i> Проблемна лекція в системі навчальних тренінгових технологій (із досвіду роботи кафедри)	475
<i>Бортнікова Л. П.</i> Удосконалення системи контролю та оцінювання знань студентів при складанні іспитів.	480
<i>Бутенко Н. Ю.</i> Міждисциплінарний тренінг для магістрів: цілі, досвід впровадження, проблеми реалізації	482
<i>Воробйова Л. В.</i> Використання тренінгових технологій при викладанні предметів історико-економічного циклу.	486
<i>Востряков О. В., Гребешкова О. М.</i> Тренінгові форми підготовки магістрів стратегічного спрямування: основні завдання та методичні засади впровадження	490
<i>Гордієнко В. М.</i> Комплексний тренінг зі спеціальності на основі парної технології навчання.	493

<i>Дзюбенко Л. М.</i> Формування компетенцій бакалаврів з напрямку «Економіка підприємства» за допомогою тренінгових технологій.	494
<i>Євдокимова Н. М.</i> Структурування професійних задач: продуктний підхід	497
<i>Єфремов Д. П.</i> Досвід використання навчально-методичних проєктів у викладанні макроекономіки.	498
<i>Коваленко О. М., Афтанділянц В. В.</i> Про значення вимірювання в економічній діяльності.	500
<i>Костенок Я. О.</i> Застосування активних форм навчання в процесі викладання дисципліни «Макроекономіка»	502
<i>Котенок А. Г.</i> Процес формування знань та практичних компетенцій студента першого курсу	504
<i>Кривенко К. Т., Дуброва Л. М.</i> Удосконалення навчального тренінгу по дисципліні «Політична економія»	505
<i>Крюкова І. О.</i> Шанс для мислення	511
<i>Кужель В., Бортник А. М., Вострякова В. Ю., Скічко О. О.</i> Тренінгові методи навчання як інструмент підготовки бакалавра	514
<i>Кульбачний С. В.</i> Досвід розробки та організації проведення тренінгу по дисципліні «Макроекономічна політика»	517
<i>Лавриненко В. М.</i> Схематизація як метод осягнення змісту курсу «Історія економіки та економічної думки»	518
<i>Логінов М. М.</i> Вплив навчально-методичного посібника для самостійного вивчення дисципліни на ефективність пізнавальної діяльності студентів при вивченні курсу «Історія економіки та економічної думки»	519
<i>Михайленко О. Ф.</i> Трансформація організаційної культури навчального закладу при застосуванні активних технологій навчання	521
<i>Назарова М. Ю.</i> Особливості організації проведення мозкового штурму з політичної економії.	524
<i>Павленко І. М.</i> Принципи застосування навчальних методик у розрізі підвищення якості освіти.	526
<i>Петренко Л. А.</i> Візуалізація результатів групової роботи в ході тренінгу	529
<i>Приходько Л. М.</i> Професійний розвиток особистості: тренінг — «Серйозна гра».	530
<i>Саприкіна Н. В.</i> Досвід проведення дискусійних семінарів з політичної економії	532
<i>Соколовський А. Т., Колотило Д. М., Соколовський А. І.</i> Систематизація навчального процесу — запорука його ефективності	533

<i>Соколовський А. Т., Колотило Д. М., Афтандіянц В. В., Коваленко О. М.</i> Структурно-логічні схеми — елемент активізації навчального процесу	536
<i>Харченко С. В.</i> Навчально-тренувальна фірма як одна з форм забезпечення професійного зростання студентів	538
<i>Шергіна Л. А.</i> Роль самостійної роботи у розвитку творчих здібностей студентів та становленні майбутнього спеціаліста . . .	541

6. ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ 547

<i>Алейнікова М. Г., Омелянюк О. В.</i> Застосування методу інсценування при навчанні іноземної мови студентів економічних спеціальностей	547
<i>Бабенко А. С., Радзієвська В. М.</i> Міжпредметний тренінг та його інноваційне спрямування	548
<i>Бескоровайна Н. О., Орлова Н. І.</i> Аналіз та робота над помилками студентів у процесі навчання іноземних мов	550
<i>Буряченко А. Є.</i> Проблемні лекції на базі тренінгових технологій . . .	552
<i>Веретнов В. І.</i> Проведення першого семінарського заняття зі страхування у вигляді ділової гри	554
<i>Гаращенко Р. А., Мовчанюк Н. А.</i> Інтерактивні технології на практичних заняттях з англійської мови у ВНЗ як засіб підвищення мотивації студентів до вивчення мови	556
<i>Гладченко Л. П., Коломієць Г. Б.</i> Роль тренінгових технологій в інтенсифікації навчального процесу на бакалаврському рівні . .	558
<i>Гузик Т. А.</i> Зміст педагогічної діяльності в інноваційному освітньому процесі.	562
<i>Дегтярьова Н. В.</i> Тренінгові технології в системі самостійної роботи студентів	564
<i>Зінкевич Т. О., Онищенко С. В.</i> Застосування тренінгу при викладанні дисципліни «Бюджетування діяльності суб'єктів господарювання»	566
<i>Золотько І. А., Кокшарова С. М.</i> Тренінги як форма активізації інноваційної складової підготовки фінансистів.	568
<i>Ищенко Т. М., Кузьменко Д. В.</i> Вживання фразеологічних одиниць та їх вплив на мовленнєву культуру студентів-економістів . . .	570
<i>Ищенко Т. М., Омелянюк О. В.</i> Принципи відбору автентичних текстів для формування лексичної компетенції студентів економічних спеціальностей.	572

<i>Ищенко Т. М., Омелянюк О. В.</i> Проведення переговорів як засіб формування знань та практичних компетенцій з ділового англійського мовлення студентів економічного профілю . . .	573
<i>Ищенко Т. М., Овчиннікова О. І.</i> Презентація газетної статті англійською мовою як вправа для засвоєння лексики зі спеціальності студентами-економістами	575
<i>Ищенко Т. М., Лібіх С. П.</i> Дискусія — шлях до формування знань та практичних компетенцій ділового англійського мовлення студентів-економістів старших курсів	576
<i>Кондратюк С. Я.</i> Вплив тренінгових технологій на освітній менеджмент	579
<i>Кравченко В. Л.</i> Особливості тренінгових технологій у підготовці студентів магістрів із «Страхового менеджменту».	585
<i>Кривошлик Т. Д.</i> Використання інтерактивних методик навчання в тренінгових технологіях	586
<i>Лещенко Л. П., Захарова І. Є.</i> Комп'ютерні технології як стимул ефективності навчання	589
<i>Марищук О. Ю., Феденко О. О.</i> Ділова гра як складова комунікативного методу навчання	592
<i>Машикова І. М., Белякова О. В., Гузік Т. А.</i> Застосування тренінгових технологій у контексті студентських наукових конференцій	594
<i>Моруга К. О., Каменська І. П.</i> Застосування тренінгових технологій для формування лексичної компетенції студентів	596
<i>Моруга К. О., Каменська І. П.</i> Використання інформаційних технологій у процесі викладання іноземних мов у ВНЗ	598
<i>Омелянюк О. В., Алейнікова М. Г.</i> Групова робота студентів — складова комунікативного методу навчання	600
<i>Осадець С. С.</i> Нові можливості запровадження інноваційних підходів до підготовки фахівців зі страхового бізнесу	602
<i>Остапенко Е. О.</i> До питання про визначення важливості саморозвитку професійно значущих якостей студентів фінансово-економічного профілю.	603
<i>Остапенко Е. О.</i> Формування навичок та вмій самостійної пізнавальної діяльності засобами тренінгових технологій	605
<i>Поддєрьогін А. М., Углярєнко О. М., Невмержицька Н. Ю.</i> Підготовка та проведення тренінгів за участю студентів — майбутніх корпоративних тренерів.	607
<i>Слезенко А. О.</i> Структура культури професійного спілкування викладачів економіки	613

<i>Татаріна Т. В.</i> Роль тренінгових технологій у формуванні практичних навичок і компетенцій майбутніх фахівців	616
<i>Тимченко О. М.</i> Ігрові форми контролю при викладанні нормативних дисциплін	618
<i>Тинний В. І., Шамхалова Н. А., Голуб Н. М.</i> Застосування інноваційних технологій на заняттях з іноземної мови для формування практичних навичок реалізації компетенцій студентів	620
<i>Ушеренко С. В.</i> Використання ситуаційних завдань в якості інструменту впровадження інноваційних технологій навчання.	622
<i>Хороших В. В.</i> Дискусія — форма невідповідного мовлення.	624

7. ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ 626

<i>Герасимович І. А.</i> Тренінгові технології як засіб формування знань та практичних компетенцій з бухгалтерського обліку	626
<i>Гнилицька Л. В.</i> Використання сучасних технологій навчання з курсу «Управлінський облік»	627
<i>Городянська Л. В.</i> Тренінг з формування практичних компетенцій у магістрів: «Організація обліку основних засобів»	630
<i>Ларікова Т. В.</i> Використання рольових ігор при формуванні знань та практичних компетенцій з дисципліни «Облік в банках»	632
<i>Озеран А. В.</i> Досвід організації та проведення тренінгу з дисципліни «Облік за видами економічної діяльності»	634
<i>Петрович В. В.</i> Тренінгові технології в аналітичному дослідженні засобів подолання кризових явищ економічного розвитку	636
<i>Самборський О. В.</i> Інноваційні підходи щодо застосування дієвих методів при формуванні міжпредметних тренінгових завдань	638
<i>Семениченко Ю. К.</i> Використання симуляційних та управлінських ігор за дисципліною «Облікові технології банківських операцій»	639
<i>Семениченко Ю. К.</i> Використання навчальних технологій у вигляді тренінгу за дисципліною «Облік в банках»	642
<i>Семеняка А. А.</i> Рольові та дидактичні ігри із застосуванням інтерактивної методики в навчальному процесі	644
<i>Терещенко Л. О.</i> Тренінг у навчальному процесі з дисципліни «Інформаційні системи і комп'ютерні технології в обліку»	647
<i>Тюхляєва М. Ю.</i> Методика проведення міні-тренінгу з дисципліни «Облік в банках».	649

<i>Ходзицька В. В.</i> Основні напрямки технологій підготовки та проведення комплексного тренінгу для студентів спеціальності «Облік і аудит»	651
<i>Хоптинський Ю. А.</i> Міні-тренінг як спосіб набуття практичних навичок	653
<i>Ямборко Г. А.</i> Застосування практичних ситуацій у курсі економічного аналізу: сутність та значення кейс-методу	655

8. ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ 657

<i>Артемчук В. В.</i> Тренінг формування комунікативних навичок студентів у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.	657
<i>Балук І. А.</i> Ділова гра як інструмент формування компетенції юриста господарського спрямування.	659
<i>Богорад М. А.</i> Ефективні тренінгові технології — кейс-метод	661
<i>Бойчук О. С.</i> Можливості використання тренінгових технологій у роботі з кураторами	662
<i>Борисенко Л. Л.</i> Тренінг оптимізації самоефективності студентів у навчальній діяльності	664
<i>Журавська Л. М.</i> Підвищення емоційного інтелекту засобами тренінгових технологій у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін	627
<i>Завірюха В. В.</i> Застосування тренінгових технологій як складова формування конкурентоспроможного фахівця	670
<i>Ковальчук Г. О.</i> Тренінг організації навчального закладу в курсі «Методика викладання економіки» для студентів фінансово-економічного факультету	672
<i>Ковальчук Г. О., Іващенко Л. О.</i> Тренінг інтерактивності при вивченні економічних предметів за вибором	674
<i>Колеснік Л. С.</i> Використання соціально-психологічного тренінгу в процесі дистанційного навчання	676
<i>Колесніченко Л. А.</i> Використання тренінгових форм у процесі викладання дисципліни «Психологія діяльності та навчальний менеджмент».	678
<i>Корват Л. В.</i> Досвід реалізації тренінгових технологій у психолого-педагогічній підготовці студентів КНЕУ	679
<i>Котикова О. М.</i> Тренінгові технології у психолого-педагогічній підготовці майбутніх юристів	681
<i>Лавриненко Д. Г.</i> Практичні ситуації як засіб формування професійної спрямованості в процесі психолого-педагогічної підготовки студентів	682

<i>Ловка О. В.</i> Формування алгоритму навчального проектування у тренінгу «Управління проектною діяльністю студентів»	684
<i>Матвієнко Ю. О.</i> Підвищення рівня самоконтролю студентів за допомогою використання тренінгових технологій	686
<i>Медвідь Л. А.</i> Впровадження тренінгових технологій у вищому економічному навчальному закладі.	689
<i>Мендрух Ю. М.</i> Тренінг з формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців з економіки	691
<i>Мищенко І. Б.</i> Інтелектуально-творчий тренінг як умова розвитку особистісно-професійного потенціалу майбутніх фахівців	693
<i>Москальова А. С.</i> Технологія формування психологічної культури студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін	695
<i>Музичко Л. В.</i> Тренінг формування стильової поведінки студентів в умовах спеціально організованого навчання.	696
<i>Приходько В. М.</i> Доцільність використання тренінгових технологій при підготовці економістів у вищій школі.	699
<i>Прокопенко О. А.</i> Впровадження тренінгових технологій як засіб формування професійної «Я-концепції» студентів економічного профілю	700
<i>Радченко М. І.</i> Об'єктивний та суб'єктивний зворотний зв'язок на тренінгових заняттях	703
<i>Рассомахіна О. А.</i> Застосування методу конкретних ситуацій (кейс-методу) під час викладання дисципліни «Право інтелектуальної власності».	704
<i>Рябошапко І. А.</i> Тренінг особистісного зростання як умова підготовки майбутніх викладачів економіки до педагогічної творчості	711
<i>Саркісова О. Ю.</i> Психолого-педагогічні умови підготовки та проведення тренінгу на основі інтерактивних методів навчання	713
<i>Сгадова В. В.</i> Використання тренінгових технологій навчання у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін	715
<i>Сироватко В. В.</i> Ігрові методики в тренінгу	716
<i>Федоренко Н. І.</i> Впровадження тренінгових технологій у процес навчання як засіб формування адаптаційного потенціалу майбутнього фахівця	718
<i>Фукс Н. А.</i> Міжпредметний тренінг та його роль у формуванні професійних компетенцій майбутнього юриста	720
<i>Хатнюк Н. С.</i> Використання сучасних технологій навчання при формуванні професійної компетенції юриста	721
<i>Хорєв І. О.</i> Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку емоційно-ціннісної складової особистості викладача	725

<i>Яновська, О. Г., Задерейко С. Ю.</i> Застосування рольових ігор при вивченні юридичних процесуальних дисциплін на кафедрі конституційного та адміністративного права	727
<i>Янчарська Л. В.</i> Диференціація самостійної роботи студентів шляхом застосування тренінгових технологій навчання	729
<i>Ярошенко І. С.</i> Тренінгові технології як засіб формування знань-невих та практичних компетенцій у студентів-юристів.	731

9. ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ . . . 733

<i>Базилевич М. Д.</i> Особливості тренінгів в інформатиці.	733
<i>Бараник З. П.</i> Модель організації тренінгу: «Сучасні підходи до оцінювання ринку праці».	735
<i>Березанська Н. І.</i> Використання тренінгових технологій при проведенні практичного заняття з дисципліни «Економічна інформатика»	739
<i>Бондаренко В. Є.</i> Навчально-тренажерний комплекс для вивчення мікроконтролерної техніки	741
<i>Вацаєв С. С.</i> Робота в малих групах при викладанні дисципліни «Бізнес-статистика».	746
<i>Вітлінський В. В., Великоівненко Г. І., Коляда Ю. В., Савіна С. С., Кравченко Т. В., Трохановський В. І.</i> Тренінг — побудження до творчості і компетентності	747
<i>Вітлінський В. В., Великоівненко Г. І., Стрельченко І. І.</i> «Чи можна прогнозувати курс валют?» — ділова гра для студентів спеціальностей «Економічна кібернетика» та «Інтелектуальні системи прийняття рішень»	749
<i>Вітлінський В. В., Долінський Л. Б.</i> Функціонування студентського науково-практичного семінару з фінансового моделювання як засіб формування знань-невих та практичних компетенцій студентів	751
<i>Вітлінський В. В., Піскунова О. В., Скіцько В. І.</i> Досвід застосування ділової гри «Як підтримати мале підприємництво?» для формування компетенцій економістів-кібернетиків	752
<i>Гордієнко І. В.</i> Використання тренінгових технологій при викладанні дисципліни «Системи підтримки прийняття рішень» . . .	754
<i>Гужва В. М.</i> Система управління знаннями в університеті	756
<i>Денісова О. О.</i> Тренінг як джерело додаткових знань і вмінь із проектування інформаційних систем.	758
<i>Дибкова Л. М.</i> Формування у студентів навичок самооцінки та самоаналізу в контексті тренінгу з економічної інформатики . . .	760
<i>Іщук Я. В.</i> Застосування тренінгових технологій при викладанні курсу «Банківська статистика»	763

<i>Касян В. М.</i> Глобальна мережа Internet: об'єкт вивчення та важливий елемент освітнього середовища	764
<i>Кисіль Т. М.</i> Автоматизований тестовий контроль як складова комплексного тренінгу.	766
<i>Клименко О. Ф., Головка Н. Р.</i> Застосування тренінгових технологій при вивченні дисципліни «Економічна інформатика» . . .	769
<i>Красюк Ю. М., Сільченко М. В., Шабаліна І. В.</i> Комплексний підхід до використання тренінгових технологій при навчанні економічної інформатики	771
<i>Мазуренко О. К., Єрін Д. Л.</i> Методичні аспекти використання тренінгових технологій у курсі «Статистика-2»	773
<i>Македон Г. П.</i> Формування професійної компетенції студентів-економістів з використанням ділової гри.	775
<i>Мараховський Л. Ф.</i> Удосконалення системи організації навчального процесу та контролю якості знань студентів при вивченні курсу з дисципліни «Комп'ютерна схемотехніка».	777
<i>Пальян З. О., Гончар І. А.</i> Інновації в організації навчального процесу.	779
<i>Петренко Л. М.</i> Проблемно-пошукові методи навчання у формуванні професійної компетентності майбутнього фахівця	781
<i>Петренко Л. М., Чепурко С. П.</i> Особливості застосування методу проектів для розвитку творчого потенціалу студентів.	783
<i>Пінчук Н. С., Ніколенко А. Г.</i> Використання тренінгових технологій при вивченні дисципліни «Інформаційні системи і технології в маркетингу»	784
<i>Рождєственська Л. Г., Мазур М. В., Галенко І. В.</i> Тренінгові технології у викладанні статистичних дисциплін	786
<i>Сидоренко В. М., Кравченко В. Г.</i> Використання засобів WebСТ для тренінгів по майбутній спеціальності	789
<i>Сільченко М. В., Красюк Ю. М., Кучерява Т. О.</i> Досвід розробки мультимедійного комплексу як основи проведення інтерактивної лекції	791
<i>Столєтова І. Г.</i> Використання тренінгових технологій як один із засобів підвищення якості знань студентів	794
<i>Столяров Г. С.</i> Організація проведення тренінгу з дисципліни «Соціальна та демографічна статистика»	795
<i>Супрунюк Г. М.</i> Тренінгові технології як основа набуття практичних навичок студентами	797
<i>Татарчук М. І., Степаненко О. П.</i> Інноваційний підхід до проведення комплексного тренінгу на основі програмного комплексу «Галактика»	798

<i>Терещенко Т. О., Ромнюк Т. П.</i> Зміст і організація проведення ділової гри з дисципліни «Економіко-математичне моделювання»	802
<i>Тішков Б. О., Дербенцев В. Д., Куліда В. І.</i> Методика використання програмних засобів для поглибленого розуміння сутності економічних законів і парадигм	804
<i>Устенко С. В., Ситник Н. В.</i> Тренінгові технології в підготовці спеціалістів з економічної кібернетики	806
<i>Шарапов О. Д., Красюк Ю. М.</i> Концепція використання тренінгових технологій при навчанні економічної інформатики	808
10. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ВІДДІЛ	810
<i>Субіна О. О.</i> Роль тренінгових технологій при реалізації діяльнісно-компетентнісного підходу в освітньому процесі	810

*Бондар Н. П., старш. викл.,
кафедра банківської справи*

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: РОБОТА В МАЛИХ ТВОРЧИХ ГРУПАХ

Історично склалося так, що більшість активних методів навчання базується на практичному досвіді викладання, що приходить до нас із вищих навчальних закладів Заходу. Але цей досвід неможливо використовувати ефективно без врахування відмінностей між умовами проведення навчального процесу, і, в першу чергу, кількості студентів у групах. Саме тому поділ студентів на малі творчі групи є необхідною складовою у використанні активних методів навчання, таких як тренінг, мозкова атака, дискусія, презентація та ін.

Мала творча група — це колектив, що має спільну мету і внутрішні взаємозв'язки. Використання поділу студентів на малі творчі групи в навчальному процесі дає можливість:

- підвищити ефективність проведення заняття, економити час;
- підвищити значимість результатів та мотивацію кожного студента в роботі за темою семінарського заняття;
- стимулювати формування особистих якостей лідера та досвід у спілкуванні в організації у студентів;
- структурувати практичні заняття за формою та змістом;
- зосередитись на одній проблемі всій групі студентів;
- надати досвід роботи в колективі;
- сформувати організаційні здібності студентів.

В організації семінарського заняття з використанням поділу студентів на малі творчі групи можна виділити наступні етапи:

1. Визначення загальної проблеми, що розглядається на занятті. При виборі такої проблеми доцільно користуватись результатами попереднього опитування студентів. Метою такого опитування є визначення, яка з проблем теми, що вивчається, є для студентів найцікавішою.

2. Поділ на конкретні завдання для кожної малої творчої групи.

3. Підготовка інформаційної бази для кожної малої творчої групи. Це включає:

а) визначення пріоритетних джерел інформації щодо теми заняття, заздалегідь поставити студентам задачу ознайомитись з цією темою;

б) підготовку роздавальних матеріалів (якщо вони необхідні) або доручити це зробити групі студентів.

4. Донесення завдання до студентів та мотивація. При цьому необхідно донести до студентів, яким чином проблема, що розглядається на занятті, безпосередньо пов'язана з їх життям.

5. Розподіл студентів на малі творчі групи по 5—6 осіб та визначення лідерів.

6. Робота в малих творчих групах над завданням, формування конкретних висновків та пропозицій.

7. Презентація результатів роботи малих творчих груп.

8. Підведення підсумків заняття. Консолідація результатів усіх малих груп і визначення загального, найоптимальнішого шляху вирішення проблеми.

Досвід використання цієї тренінгової технології у навчальному процесі показує, що це один з найефективніших способів залучити всю групу студентів в активну роботу над проблемою.

*Диба М. І., д-р екон. наук, професор,
декан кредитно-економічного ф-ту,
Ходакевич С. І., канд. екон. наук, доцент,
заступник декана з наукової роботи*

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ: ДОСВІД КРЕДИТНО-ЕКОНОМІЧОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Дисципліни, які викладаються кафедрами кредитно-економічного факультету, охоплюють навчальний процес з першого по п'ятий курс:

1. дисципліни циклу гуманітарної підготовки (філософія, культурологія);

2. загальноекономічної підготовки (гроші та кредит, інвестування, безпека бізнесу);

3. професійної підготовки бакалаврського рівня (банківські операції, фінансовий облік у банку, центральний банк та грошово-кредитна політика, інвестиційний аналіз, інвестиційне кредитування, аналіз банківської діяльності);

4. професійної підготовки магістерського рівня (кредитний менеджмент, фінансовий менеджмент у банку, маркетинг у бан-

ку, проектне фінансування, управління банківськими ризиками, методи аналізу фінансових ринків, міжнародні розрахунки та валютні операції, портфельне фінансування, банківський нагляд).

Кожен з цих напрямів потребує використання специфічних навчальних технологій, враховуючи вік студентів, специфіку дисципліни, попередньо засвоєнні знання. Виходячи з цього доцільно буде розбити види тренінгових технологій за блоками:

1. тренінгові технології у розрізі дисциплін гуманітарного та загальноекономічного циклу підготовки;
2. тренінгові технології у розрізі дисциплін професійної підготовки бакалаврського рівня;
3. тренінгові технології у розрізі дисциплін професійної підготовки магістерського рівня.

Враховуючи досвід викладачів, досить ефективно зарекомендували себе в навчальному процесі такі види тренінгових технологій:

- 1) відкриті лекції-дискусії, проблемні лекції із залученням провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців;
- 2) міжпредметні тренінги, в т. ч. на базі дилінгового центру;
- 3) підсумкова студентська науково-практична конференція «Діалог культур: комунікація і етикет» на базі дисципліни «Культурологія»;
- 4) дебати, мозкові атаки, метод конкретних ситуацій, ділові ігри.

Для ефективного застосування тренінгових технологій факультетом було побудовано відповідну інфраструктуру: дилінговий центр, навчально-тренувальний банк, комп'ютерний клас, фонд інноваційних навчальних технологій, центр прикладної та професійної етики (планується).

Однак, незважаючи на певні досягнення в області застосування тренінгових технологій у навчальному процесі, цей процес потребує постійного вдосконалення.

Шляхи вдосконалення організації навчального процесу в напрямі використання інноваційних тренінгових технологій:

- Створення медіааудиторій та закріплення їх за факультетом.
- Матеріальне заохочення викладачів-тренерів та розробників нових навчальних технологій.
- Іntenсифікація використання Навчально-тренувального банку та Дилінгового центру шляхом впровадження нових навчальних дисциплін та розробки комп'ютерних програм.
- Створення Центру прикладної та професійної етики.

ТРЕНІНГ І ЙОГО РОЛЬ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В умовах реформування вищої освіти у вузах безперервно іде пошук удосконалення організації навчального процесу, методів підготовки фахівців. Разом з тим, цей пошук не завжди має наукове обґрунтування та продуману логіку. У багатьох випадках у вузах просто наслідують вдалий приклад, особливо коли він закордонний, при цьому не завжди зважаючи на результат. Така ситуація і з тренінгами. Останній, крім безумовно позитивного, має ще й негативні і навіть небезпечні наслідки.

Одне із головних завдань вузу — навчити студентів учитись, працювати з інформаційними джерелами, самостійно розбиратись з проблемами, знаходити їх рішення. Само собою, що для цього необхідні відповідні фундаментальні знання. Як раз такі знання до недавнього часу і давались на 1—3 курсах вузу. В умовах же суттєвого скорочення аудиторних занять можливості щодо формування таких знань значно скоротились. Тільки сліпий може не помічати, куди студенти витрачають час, визначений їм для самостійної роботи.

Велика трагедія в тому, що наші студенти відносяться до вузу як до школи: прийду в аудиторію і мене навчають. Але ж вуз не школа і його навчальний процес має суттєві відмінності від шкільного. В основі навчання знаходиться самостійна робота. Але..., чи організують таку роботу вузи. Адже самостійна робота студентів це не тільки виконання визначених завдань, як правило, теоретичного характеру. Насамперед — це самостійне застосування отриманих в аудиторії знань для вирішення проблем виробничого характеру. Тобто, напрошується висновок, що аудиторна робота, особливо на 1—3 курсах має бути суто присвячена формуванню фахових фундаментальних знань, а самостійна робота студентів — на їх застосування. Слід звернути увагу, що якраз про це йшла мова на першій після підписання Болонської декларації зустрічі Європейських міністрів освіти у Празі (2001 р.). У прийнятому комюніке було прямо записано, що в університетах слід запобігати ранній спеціалізації і забезпечити студентам надання міцних фундаментальних знань високого рівня як надійної бази для подальшого профільного навчання. Враховуючи зазначене

слід звернути увагу на те, що тренінги як форма підготовки фахівця мають на меті перш за все формування, розвиток, удосконалення навичок виконувати певну роботу і ні в якому разі не формування знань та вмінь. В обмеженому просторі аудиторних занять, зі студентами, базова шкільна підготовка яких значно відстає від вимог вузу, а дисципліна навчання їх часто кульгає на всі ноги, не завжди достає часу викладачам не тільки для формування фундаментальних знань, а інколи і для формування правильного розуміння проблеми. За таких умов в аудиторній підготовці студентів тренінг має уступити формам занять, що спрямовані на теоретичну їх підготовку. Мова звичайно тут не йде про метод тренування, що застосовується, в т. ч., і при формуванні теоретичних засад дисциплін. Автор розуміє тренінг як комплексну вправу спрямовану на формування (розвиток) умінь (професійної компетенції) фахівця. Тому така форма підготовки має зайняти в навчальному процесі відповідне їй місце. Таким місцем на переконання автора має бути самостійна робота студентів. Але такий підхід треба якісно організувати.

Тренінг прийшов у навчальний процес з практики як одна із форм удосконалення практичної підготовки фахівців в умовах швидких змін ринкової та виробничої ситуації для формування у них нових професійних навичок. Звідси, досвід проведення тренінгів, що його сформовано в рамках занять по удосконаленню підготовки фахівців, не зовсім підходить до вузівського навчання. Насамперед через вузькість тренінгу — тренування у виконанні певних дій чи вирішенні певної проблеми. У даному випадку обмежений характер тренінгу зумовлюється браком часу, вартістю послуг, простою їх надання і т. і. Такий тренінг не формує фундаментальних навичок, що характерно для вузу. Тому вузівський тренінг повинен мати комплексний характер і спиратись на фахові знання студентів з різних дисциплін. Тільки на таких підставах може бути сформовано професійну компетенцію фахівця. А відтак вузівські тренінги мають будуватись на міждисциплінарних зв'язках, що обумовлює їх проведення після опанування знаннями з фахових дисциплін, тобто на 4—5 курсах. Тренінги мають проводитись у години самостійної роботи в лабораторіях (кабінетах) кафедр як систематичне тренування у вирішенні певних виробничих завдань відповідно до різних виробничих ситуацій. Однією з умов формування практичних навичок у ході тренінгу є систематичність тренувань, тому кафедри мають забезпечити контроль за такими тренуваннями, визначивши певний їх зміст та вимоги. Тренінги можуть носити груповий та індиві-

дуальний характер (як правило, тема тренінгу повинна передбачати як індивідуальну роботу, так і роботу у складі колективу). Організація тренінгу і контроль тренувань покладається на кафедри, для чого вони не тільки забезпечують його методично, але й підготовленими керівниками (тренерами) тренінгу. У даному випадку це особлива роль викладацької роботи, яка має суттєві відмінності у підготовці викладача. Насамперед, тренер повинен досконало володіти практикою відповідної роботи та інформацією, на якій вона ґрунтується, знати методику проведення тренувань, однаково вміти працювати з аудиторією й індивідуально з кожним з навчаючих, вміти застосовувати т. з. інтерактивні методи, направлені на цілеспрямоване збудження та активізацію поведінки людей при вирішенні певних завдань, знати методику оцінки результатів тренувань тощо. До того ж, існує безліч інших характеристик тренера як фахівця з практичної підготовки студентів. Враховуючи специфіку проведення тренінгів, особливе місце комунікаційних процесів у ньому та практичну спрямованість роботи можна вбачати, що при певній підготовці тренерами від кафедр могли б виступати їх асистенти або викладачі. Тривалість тренінгів може бути 2—4 академічні години. Тренінги для навчальної групи можуть організуватись і проводитись протягом кількох днів поспіль, як звичайний робочий день на виробництві.

Конопатська Л. В., канд. екон. наук, доц.,
Гойванюк М. П., асистент,
кафедра менеджменту банківської діяльності

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО МІЖПРЕДМЕТНОГО ТРЕНІНГУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ ПІДГОТОВКИ

Активізація навчального процесу при підготовці спеціалістів магістерського рівня вимагає ретельно дотримуватися певних вимог щодо практичного наповнення системи навчання. На магістерському рівні студенти, які навчаються на спеціальності «Банківська справа», мають можливість при проходженні практики в банківських установах опанувати більшу частину аспектів професійної банківської діяльності. І тому завданням тренінгового процесу є саме закріплення отриманих теоретичних знань та практичних навиків. Отже, метою міжпредметного тренінгу є системне формування та закріплення професійних компетенцій для

студентів, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень магістра за програмою «Регулювання банківської діяльності» (табл. 1).

Таблиця 1

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ОКРЕМИМИ КОМПЕТЕНЦІЯМИ ФАХІВЦІВ
ТА НАВИЧКАМИ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ
ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ МІЖПРЕДМЕТНОГО ТРЕНІНГУ**

Окремі компетенції фахівців, необхідні для виконання професійних завдань на освітньо-кваліфікаційному рівні магістр спец. 8105/3	Навички які отримують студенти під час проходження міжпредметного тренінгу
1. Контролювати фінансовий стан банків та його підрозділів; 2. Контролювати виконання банками обов'язкових нормативів НБУ; 3. Інспектувати діяльність банків; 4. Проводити аудит в банку; 5. Управляти процесом допуску банків на ринки; 6. Застосовувати адекватні заходи впливу до банків за порушення банківського законодавства; 7. Оцінювати діяльність банків із застосуванням рейтингової оцінки за системою CAMELS; 8. Досліджувати діяльність банків із використанням методів документарного контролю; 9. Управляти рівнем ризикованості банків; 10. Досліджувати конкурентну позицію комерційного банку на ринку банківських послуг; 11. Планувати оптимальну структуру сукупного капіталу банку; 12. Управляти прибутковістю та фінансовим станом банку;	1. Аналізується фінансовий стан умовного банку за даними статистичної звітності; 2. Використовується програмне забезпечення щодо розрахунку економічних нормативів банку; 3. Визначається організація та порядок проведення інспекційних перевірок банків; 4. Отримують навички здійснення аудиту в банку; 5. Аналізуються виконання всіх умов допуску банку на ринки (також щодо здійснення специфічних операцій); 6. Визначається застосування можливих заходів впливу за порушення які виявлені під час тренінгу; 7. Застосування основних положень рейтингової системи CAMELS у процесі проходження тренінгу; 8. Використання методів документарного контролю при аналізі основних компонентів системи CAMELS; 9. Визначення основних видів ризиків, на які наражаються банки в процесі аналізу фінансового стану умовного банку; 10. Досліджується конкурентна позиція умовного банку на ринку банківських послуг (розмір капіталу та активів, види операцій, наявність інформаційно-технологічного забезпечення); 11. Розраховуються показники капіталу системи раннього реагування; 12. Розраховуються показники прибутковості та якості активів системи раннього реагування;

Окремі компетенції фахівців, необхідні для виконання професійних завдань на освітньо-кваліфікаційному рівні магістр спец. 8105/3	Навички які отримують студенти під час проходження міжпредметного тренінгу
13. Організовувати та координувати роботу філій банку; 14. Управляти ліквідністю комерційного банку; 15. Удосконалювати організаційну структуру банку.	13. Аналізується якість роботи та фінансовий стан структурних підрозділів банку; 14. Розраховуються показники ліквідності та зобов'язань банку системи раннього реагування; 15. Надання пропозицій щодо вдосконалення організаційної структури банку (відповідно висновків за результатами тренінгу)

Завдання міжпредметного тренінгу — допомогти студентам засвоїти принципи, методи і прийоми механізму оцінки загального стану банку на підставі єдиних критеріїв, які охоплюють його діяльність за всіма напрямками.

Рейтингова система дає змогу оцінювати загальний стан і стабільність банківської системи та отримувати інформацію для визначення пріоритетів у діяльності банківського нагляду.

Тренінг, як одна з активних, максимально наближених до практики форм навчального процесу, створює реальну базу знань, необхідну для подальшого успішного застосування на практиці прогресивних технологій та методів оцінки та аналізу діяльності банків, що задовольняють вимоги і потреби системи регулювання діяльності банківських установ.

Учасники комплексного тренінгу, сформовані у групи, кожна з яких представляє собою віртуальний банк, повинні знати технологію проведення банківських операцій, порядок формування облікової політики банку, правила обліку операцій банку, знати перелік форм і склад статей та вміти складати квартальну фінансову звітність банку, аналізувати її показники, здійснювати процедури управлінського обліку, складати управлінські звіти, вміти представити у процесі презентації результати вирішених завдань комплексного тренінгу.

Результатом тренінгу є закріплення теоретичних знань і здобуття практичного досвіду, апробація професійних здатностей та відпрацювання навичок колективної аналітичної роботи.

Процес проведення тренінгу складається з таких етапів:

1. Вступ до комплексного тренінгу;
2. Пояснення завдань комплексного тренінгу;
3. Формування груп для проведення комплексного тренінгу;
4. Виконання завдань комплексного тренінгу;
5. Презентація результатів роботи кожної групи;
6. Оцінювання виконання завдання.

Під час тренінгу використовуються матеріали попереднього контролю, який ґрунтується на перевірці та аналізі звітності, яку подають комерційні банки до НБУ. Рейтингову оцінку банку за системою CAMELS студенти визначають шляхом аналізу річної звітності банку, яка включає: баланс банку, звіт про фінансовий результат, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів.

Отже, підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців для банківської системи безпосередньо пов'язане з подальшим удосконаленням змісту освіти та підготовкою спеціалістів з урахуванням чітко визначених професійних навичок.

*Краснова І. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра менеджменту банківської діяльності*

**МІЖПРЕДМЕТНИЙ ТРЕНІНГ «ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ
НА ВІДКРИТИХ ФІНАНСОВИХ РИНКАХ:
АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА» ЗА ПРОГРАМОЮ
«ФІНАНСОВА АНАЛІТИКА
ТА ІНЖИНІРИНГ У БАНКУ»**

Сучасному суспільству потрібні аналітики, експерти, радники та консультанти вищої економічної кваліфікації, які здатні збирати, обробляти, узагальнювати та презентувати якісну інформацію необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень. На набуття цих навичок спрямований тренінг за магістерською програмою «Фінансова аналітика та інжиніринг у банку». Тренінг складається з двох частин (рис. 1).

Рис. 1. Напрями та зміст міжпредметного тренінгу за програмою «Фінансова аналітика та інжиніринг у банку»

Перша частина передбачає комплексний системний аналіз та оцінку банківської діяльності на основі фінансової та статистичної звітності, іншої публічної інформації щодо діяльності банку. Джерелом отримання інформації є фінансові та інші дані, що публікуються на офіційних сайтах вітчизняних банків, або збираються студентами на базі практики самостійно. В процесі управління банком виникає задача аналізу інформації за сукупністю внутрішніх та зовнішніх факторів. Розвиток банків та динаміка їх кількісних параметрів багато в чому залежить від темпів росту економіки в цілому та таких ключових макроекономічних індикаторів як обсяг валового внутрішнього продукту, динаміка платіжного балансу, рівень інфляції, валютний курс, ринкові процентні ставки тощо. Саме тому окремими джерелом інформації виступають дані про макроекономічні умови, що також є предметом дослідження.

В умовах жорсткої конкуренції на фінансових ринках особливого значення набуває орієнтація на використання в діяльності найбільш сучасних та ефективних інформаційно-аналітичних технологій, які мають виступати інструментом ефективного управління діяльністю. Фінансова-аналітична робота, навички якої

студенти набувають у процесі проведення тренінгу, спрямована на рішення наступних завдань за блоками:

- ✓ Блок 1. Аналіз та оцінка дохідності фінансових інструментів та операцій;
- ✓ Блок 2. Управління ризиками банку;
- ✓ Блок 3. Аналіз балансу банку;
- ✓ Блок 4. Оцінка ринкових факторів, що впливають на діяльність банку та аналіз банків-конкурентів;
- ✓ Блок 5. Комплексна фінансово-економічна оцінка діяльності банку.

Завдання за кожним блоком визначені та структуровані заздалегідь керівником тренінгу. За кожним студентом, що входить до малої групи (5—6 чоловік) щодо аналізу конкретного банку, закріплюється окремий блок. Блоки сформовані так, щоб охопити всі спеціальні дисципліни магістерського рівня з даної спеціальності, комплексне засвоєння знань з яких дозволяє майбутнім фахівцям скласти загальне уявлення про управління діяльністю банку. Дисципліни, на базі яких розроблено тренінг:

- ✓ Фінансовий менеджмент (блок 3 та 5);
- ✓ Фінансовий інжиніринг у банку (блок 1);
- ✓ Методи аналізу фінансових ринків (блок 1, 3 та 4);
- ✓ Управління банківськими ризиками (блок 2).

За указаними напрямками проводиться перша частина тренінгу. Вона проводиться у формі кейс-методу, який придатний для малих груп та найбільш ефективний у програмах, орієнтованих на розвиток аналітичних здібностей.

До переваг даної частини тренінгу можна віднести те, що набуті студентами розрізненні знання з різних дисциплін тут поєднуються. Завдання за різними блоками, за якими стоять різні дисципліни, виконуються на єдиній інформаційній базі конкретного, реально існуючого вітчизняного банку. Студенти мають можливість продемонструвати практичні навички щодо аналітичної роботи, що важливо в колективі, виконуючи індивідуальну роботу. Виконується малими групами з обов'язковим письмовим оформленням результатів виконаного завдання у формі докладної записки з наочним представленням основних тенденцій та закономірностей, а також пропозицій менеджменту банку.

Невідомою та важливою, навіть обов'язковою, складовою тренінгу, як показує досвід, є обговорення результатів роботи кожної групи наприкінці перед усіма студентами, а не перед викладачем особисто. Колективна форма обговорення результатів роботи кожної групи формує у студентів відповідальність за ви-

конану роботу, дух здорової конкуренції, вміння презентувати результати роботи та вміння грамотно та стисло відповідати на запитання як своїх колег-студентів, так і професіоналів-тренерів. Крім того, завдання блоку 4 орієнтують студентів на вивчення зовнішнього середовища. Кожна група має самостійно зібрати інформацію щодо факторів на макро- та мезорівні, що найсуттєвіше впливають на діяльність конкретного банку та визначають бізнес-середовище, систематизувати та оцінити їх вплив, спрогнозувати тенденцію їх зміни з проекцією на банк.

Друга частина тренінгу представляє собою набуття студентами практичних навичок з моделювання практичних ситуацій та фінансового дилінгу за допомогою комп'ютерних програм. Даний напрям потребує приділяти особливу увагу дослідженню ринку FOREX, стратегії та тактиці ведення торгів на цьому сегменті фінансового ринку. Тренінг проводиться на базі комп'ютерного класу дилінгового центру Брокбізнесбанку разом з фахівцями цього центру. Дилінговий центр надає можливість студентам працювати на фактичних даних, отримувати економічну і фінансову інформацію та аналітику в режимі реального часу від провідних світових інформаційних агентств, таких як Рейтерс, Блумберг тощо.

Завданнями другої частини тренінгу є:

- 1) розглянути основні засади організації діяльності міжнародного валютного ринку як складової відкритого фінансового ринку;
- 2) проаналізувати особливості здійснення маржинальної торгівлі;
- 3) дослідити принципи та прийоми прогнозування динаміки валютного курсу;
- 4) ознайомитись з практикою здійснення операцій на ринку FOREX.

На відміну від першої частини тренінгу, який передбачає колективну роботу, друга частину спрямована на формування індивідуальних навичок використання інформаційно-аналітичних ресурсів та новітніх досягнень у галузі комп'ютерних технологій для виявлення циклічності коливань ринку, оцінки стійкості і загальних тенденцій розвитку, та прогнозування руху курсів валют. Кожний студент обирає для себе свою валютну пару, за якою він буде здійснювати спостереження та приймати рішення щодо проведення операцій купівлі-продажу. Методи спостереження та формування тактики торгів ускладнюються від початку роботи: з аналізу графіків до використання технічних індикаторів. Для кожного студента відкривається на сайті дилінгового центру свій де-

мо-рахунок, за яким щодня фіксуються його результати роботи. Свої спостереження студенти занотовують у щоденники, які є основою для формування індивідуальних звітів, що складаються та здаються по закінченню тренінгу викладачу.

Методичне забезпечення комплексного тренінгу передбачає проведення його в кілька етапів. *Перший етап тренінгу — організаційний* — складається з:

1. презентації тренінгу й команди тренерів перед студентами;
2. ознайомлення з процесом та графіком роботи, системою оцінювання результатів роботи студентів під час тренінгу;
3. формування складу команд, розподіл ролей, прийняття правил роботи на тренінгу;
4. міні-лекції — основи фінансово-аналітичної та дилінгової діяльності;
5. проведення дискусій за окремими питаннями та напрямками тренінгу.

Другий етап тренінгу — змістовний.

1. Самостійний вибір кожною командою банку, за інформаційними матеріалами якого виконуватимуться комплексні тренінгові завдання.

2. Командна робота.

3. Виконання індивідуальних завдань при роботі в ділінговому центрі.

Третій етап — результуючий.

- Презентація виконаних завдань.
- Підведення підсумків.

Наприкінці зазначимо, що комплексний міжпредметний тренінг «Діяльність банків на відкритих фінансових ринках: аналіз та оцінка» за програмою «Фінансова аналітика та інжиніринг у банку» дозволяє поєднувати три основні напрями навчання (табл. 1).

Таблиця 1

ТРЕНІНГОВІ НАПРЯМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

	Напрямок навчання		
Методи навчання	Вербальна комунікація	Представлення інформації в наочному вигляді, демонстрація навичок	Практичне вироблення необхідних навичок
	бесіди	презентація	складання документів (аналітичних звітів)
	лекції	демонстрація	робота з комп'ютером
	обговорення	моделювання	офісна практика

МОДЕЛЮВАННЯ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ ЯК МЕТОД ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК У БАНКУ»

Проблема формування фахових компетенцій та посилення практичної спрямованості підготовки бакалаврів відповідно до освітньо-професійних програм нового покоління зумовлює необхідність активізації впровадження в навчальний процес новітніх технологій проведення окремих форм занять. В університеті постійно зростає питома вага занять та заходів, що моделюють окремі аспекти майбутньої професійної діяльності студентів. Основна мета таких занять полягає у тому, щоб сформувати особистість, яка здатна самостійно й творчо мислити, спроможну адаптуватися до сучасних змін у економіці.

Дисципліна «Фінансовий облік у банку» (викладається для студентів бакалаврської програми «Банківська справа») дозволяє набути професійні компетенції, якими має володіти бакалавр з банківської справи, зокрема такі здатності фахівця :

- володіти навичками роботи з інформаційно-аналітичною базою даних, що формується в системі бухгалтерського обліку;
- володіти методами підготовки щоденного балансу комерційного банку;
- володіти методами складання квартального та річного балансових звітів та звітів про фінансові результати;
- володіти методикою читання базових фінансових звітів.

Для забезпечення набуття студентами зазначених знань та навичок сприятливим є використання методу моделювання конкретних ситуацій при проведенні індивідуальних занять. Мета виконання завдань полягає у поглибленні і закріпленні теоретичних і практичних знань студентів з окреслених напрямів. Робочою навчальною програмою передбачено виконання студентами двох індивідуальних завдань, які вертикально інтегровані, побудовані на реальних даних і моделюють фінансову ситуацію у комерційному банку на конкретну дату. Зміст завдань, його цілі і методичні поради щодо виконання розміщено у мережі.

Перше завдання передбачає вивчення студентами структури інформаційно-аналітичної бази даних банку через набуття самостійно навичок роботи з планом рахунків комерційного банку, опанування методики складання щоденного балансу та його

структури за елементами фінансової звітності, а також у розрізі кожного елемента за класами, розділами та групами рахунків.

Друге завдання спрямоване на опанування методів узагальнення бухгалтерської інформації шляхом складання квартальних балансу й звіту про фінансові результати, а також підготовки річних балансу й звіту про фінансові результати. У процесі виконання індивідуальних завдань студенти засвоюють практичні навички щодо складання фінансових звітів, детально вивчають їх структуру і зміст. Досліджуючи принципи побудови звітів, відмінності, які їм притаманні, студенти вчаться самостійно працювати з базовими джерелами економічної інформації та нормативно-правовими актами.

Викладач здійснює оцінювання якості виконаного студентом завдання за результатами його захисту, який проводиться згідно з графіком. Такий метод навчання дозволяє розвинути у студентів самостійність у підготовці та потребує від них високого рівня самоорганізації. Аналіз практичного досвіду проведення таких індивідуальних занять на кредитно-економічному факультеті засвідчив високий потенціал студентів у поєднанні теоретичних знань та практики їх застосування, формування практичних навичок щодо отримання необхідної економічної інформації про банки.

*Мирун М. І., професор,
кафедра банківської справи*

ДИСКУСІЯ ЯК ВИД ТРЕНІНГУ НА СЕМІНАРСЬКОМУ ЗАНЯТТІ

Дискусія відбувається на базі знань студентів з теми, яка виноситься на обговорення. Дискусія є способом знаходження аргументованої відповіді на спірне питання.

Правила ведення дискусії:

- сперечатися по суті теми;
- логіка в дискусії, доказовість аргументами, фактами;
- чітке формулювання власної думки;
- повага поглядів учасників дискусії, не допускати образливих реплік;
- не нав'язувати свою думку;
- самокритичність, визнання недостатності власної аргументації.

Алгоритмом дискусії по темі семінарського заняття є:

- 1) поділ академічної групи з 25—27 студентів, як правило, на чотири підгрупи та визначення лідерів у підгрупах;
- 2) окреслення для підгруп спірного питання та надання джерел інформації;
- 3) аналіз вказаних джерел інформації з погляду знаходження відповіді на спірне питання;
- 4) дискусія у підгрупах перед вибором рішення визначеного спірного питання;
- 5) прийняття визначеного розв'язання по спірному питанню та обговорення цього рішення в процесі дискусії у підгрупі;
- 6) презентація лідером підгрупи висновків дискусії щодо розв'язку спірного питання у підгрупі;
- 7) знаходження істини по спірному питанню шляхом загальної дискусії в академічній групі;
- 8) обговорення обраного рішення по спірному питанню на семінарському занятті в академічній групі;
- 9) підведення підсумку по знайденій відповіді на спірне питання.

*Мякишевська О. М., старш. викл.,
кафедри банківських інвестицій*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «ІПОТЕЧНИЙ РИНОК»

Нині в світі використовується понад 2000 ділових ігор. Найбільше розповсюдження вони мають у системі підготовки і перепідготовки спеціалістів у США і країнах СНД. Також розповсюджуються і застосовуються ділові ігри в Англії, Канаді, Японії, Франції, Німеччині, Польщі.

Сучасні тренінгові технології служать для активізації навчання та передбачають використання різних методів, які відрізняються як формою проведення занять, так і завданнями, які вирішуються в навчальному процесі.

Методи активізації навчання, зокрема ситуаційні завдання, ділові ігри, мозкові атаки, лекції-диспути, ігрове проектування є не лише складовою частиною сучасних тренінгових технологій, а й служать критерієм оцінки правильності обраної стратегії навчаль-

ного процесу, майстерності викладача, результативності роботи в цілому. Ділові ігри, наприклад, можуть бути використані під час проведення атестації студентів, перевірки їх підготовки до майбутньої практичної діяльності.

Для оцінки знань студентів використовуються комплекси проблемних ситуаційних завдань, вирішити які неможливо без глибокої теоретичної підготовки, навичок прийняття оптимальних рішень.

На сучасному етапі значним недоліком традиційного навчання є перевантаження студентів навчальною інформацією, яка сприймається сенсорним способом за допомогою зовнішніх аналізаторів, тобто почуттєвою сигнальною системою. Проте, крім сенсорних існують моторні, сенсомоторні та інші способи, які також слід використовувати при формуванні та підготовці спеціалістів. Тому при викладанні дисципліни «Іпотечний ринок» застосовуються в навчальному процесі ігрові заняття, імітаційні методи, мозкові атаки, робота в малих групах, лекції-диспути, відкриті лекції за участю провідних фахівців-практиків, що активізують систему сприйняття та опанування дисципліни.

Однією з умов ефективності опанування дисципліни «Іпотечний ринок» є свідоме засвоєння знань, для якого характерні єдність слова, образу і творчої діяльності студентів при їх активності та самостійності.

Однією з ефективних форм самостійної роботи студентів є проведення ділової гри у вигляді комплексного практичного завдання. До ігрового прийому належать способи поділу студентів на малі групи (за інтересами, жеребкуванням, алфавітом, рівнем підготовки тощо); порядок обговорення одержаної інформації; способи прийняття рішень; стимулювання активності.

Ділова гра — один із методів активного навчання, що базується на імітації, моделюванні, спрощеному відтворенні реальної економічної ситуації в ігровій формі.

У діловій грі кожен учасник грає роль, виконує дії, аналогічні поведінці людей у житті, але ігри використовуються як метод практичного навчання економіці, бізнесу, служать засобом пізнання норм економічної поведінки, освоєння процесів прийняття економічних рішень.

Для виконання комплексного практичного завдання студентам необхідно опрацювати та проаналізувати інформацію фінансово-кредитних установ щодо умов, процесу та аналізу фінансування та кредитування на ринку нерухомості з використанням інформаційних джерел інших учасників ринку нерухомості.

Метою проведення ділової гри є:

- вивчення нормативно-правової бази у сфері іпотечного кредитування;
- уміння працювати з інформацією на ринку нерухомості;
- ознайомити з функціональною структурою ринку іпотеки;
- опанування студентами практичних навичок в організації та механізмі іпотечного кредитування фінансово-кредитними установами;
- обґрунтування проведеної роботи;
- сформувати у студентів навички ведення дискусій та публічних виступів.

Професійні компетенції, які набуває студент після проведення ділової гри:

- оволодіння механізмом функціонування ринку іпотечних кредитів та умов їх надання фінансово-кредитними установами;
- здобуття глибоких практичних навичок у процесі здійснення операцій по кредитуванню на іпотечному ринку;
- здобуття навичок використання різних методів оцінки об'єктів іпотечного ринку;
- практичне пізнання особливих взаємовідносин між фінансово-кредитними установами та іншими суб'єктами, що мають безпосереднє відношення до іпотечного ринку;
- знати сучасне законодавство, методичні, нормативні та інші правові документи, що регламентують процес іпотечного кредитування.

Стадії виконання завдань та проведення ділової гри:

1-а стадія: отримання студентами умов виконання індивідуального завдання для проведення гри, розподіл студентів у групі за ролями;

(виконавець — викладач — тренер).

2-а стадія: збір, обробка, аналіз інформації, виконання розрахункових дій, індивідуальна робота; *(виконавці — студенти).*

3-а стадія: проведення ділової гри в аудиторії: презентація студентами виконаних завдань відповідно до визначених ролей, проведення порівняльного аналізу та загальної дискусії.

(виконавці — студенти, в дискусії приймає участь викладач).

4-а стадія: порівняльний аналіз наданої інформації, аналіз усіх альтернатив та підведення підсумків з проведеної ділової гри *(виступ викладача).*

Також у процесі навчання використовуються дидактичні кросворди, які складаються з слів, що створюють уявно-термінологічну основу теми заняття. Розробляючи кросворди, слід виді-

ляти поняття, які повинен засвоїти студент на попередніх лекціях. Рисунок кросворду може бути несиметричним, що зумовлено «незручністю» слів, які відповідають тим чи іншим поняттям.

Методика роботи з кросвордами на заняттях зводиться до їх розв'язання. Для цього студентам роздають заздалегідь підготовлений рисунок кросворда та умови його розв'язання. Одночасно на дошці вивішують великий рисунок і гравці команд можуть розв'язувати кросворд, вкладаючи в прозорі кишені букви із раніше виготовленого алфавіту. Члени команд з дозволу капітанів виходять до дошки і складають те чи інше слово, адекватне тому чи іншому поняттю.

Критерії оцінки активних методів навчання, і особливо ігрових такі, як:

- високий ступінь спонукальної активності студентів;
- тривалість цієї активності;
- постійний взаємозв'язок викладача і студентів, сприяння розвитку пізнавальної й розумової діяльності студентів та обумовлення їх інтересу до матеріалу, що викладається, і до майбутньої професії.

Однак слід підкреслити, що ігрова технологія ні в якому випадку не повинна підміняти традиційні, перевірені багаторічним досвідом методи навчання.

Останнім часом сучасні тренінгові технології використовуються у різних сферах діяльності людей, у тому числі й у навчанні студентів — майбутніх професіоналів. Це дає змогу за короткий проміжок часу вирішити завдання інтенсивного формування та розвитку професійних навичок та вмінь.

*Нікітін А. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра менеджменту банківської діяльності*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ

Досвід застосування дворівневої системи підготовки фахівців із банківської справи у нашому вищому навчальному закладі (бакалавр-магістр) призводить до можливості та необхідності його узагальнення з метою більш якісного застосування навчальних технологій на кожному з рівнів. У цій доповіді зосередимось на особливостях підготовки магістрів.

Якщо студенти бакалаврського рівня мають досить значну питому вагу аудиторних занять, що дозволяє здійснювати активні методи навчання під постійним контролем викладача (ситуаційні вправи, прикладні завдання, тренінги), то студенти магістерського рівня більшу частину навчального навантаження реалізують, знаходячись на практиці в установах банків (20 тижнів на протязі навчального року). Програма проходження практики складена з урахуванням поглибленого вивчення дисциплін магістерського рівня. Так, на магістерській програмі «Фінансова аналітика та інжиніринг у банку» студентам викладаються п'ять нормативних дисциплін (спільних для всіх магістерських програм спеціальності «Банківська справа») та чотири дисципліни магістерської програми, кожна з яких передбачає виконання індивідуальних та модульних завдань на базі матеріалів бази практики. Такий підхід дозволяє постійно оновлювати практичну складову змістовної частини дисциплін магістерського рівня, покращувати індивідуалізацію навчання, а, відповідно, і його якість. Так, наприклад, модульні завдання з курсу «Маркетинг у банку» містять ситуації, що моделюють конкретні дії працівника підрозділу маркетингу комерційного банку по організації та проведенню маркетингових досліджень, здійсненні маркетингової стратегії та управлінню інструментами маркетингу у банку (і все це з урахуванням специфіки конкретного банку, що виступає базою практики). Якби навчання проводилось за традиційною, бакалаврською технологією (як це, до речі, продовжує здійснюватись зі студентами вечірньої форми навчання), то виникали б певні проблеми як із боку індивідуалізації процесу навчання, так і з боку необхідності постійного оновлення змісту завдань, що перевантажувало б викладача. І навпаки, використання методів конкретних ситуацій дає можливість студентам опановувати практичні аспекти змісту магістерських дисциплін з урахуванням індивідуального підходу і на повністю актуалізованому матеріалі. Викладачу залишається більше уваги приділяти не адміністративним функціям, що пов'язані з організацією традиційних занять, а поглибленому консультуванню кожного студента по змісту виконання індивідуальних завдань. Обмеженість аудиторних занять для таких студентів компенсується проведенням започаткованих у 2007—2008 навчальному році міжпредметних тренінгів. Водночас, діюча система використання методів конкретних ситуацій повинна вдосконалюватись, що полягатиме, на нашу думку, в реалізації таких напрямків її розвитку:

— заміна на денній формі заліку по дисциплінам другого семестру магістратури повноцінним іспитом (який зараз є лише у

студентів вечірньої та заочної форми, що створює асиметрію у планах підготовки та відсутність якого знижує мотивацію на денній формі, що традиційно більш умотивована оцінками у дипломі);

— збільшення нормативів навантаження для викладачів, що припадає на індивідуальну роботу із студентами магістерського рівня (що дозволить підкріпити вимоги до викладачів щодо подальшої індивідуалізації завдань шляхом відповідного нормативного забезпечення);

— покращення матеріально-технічної бази кафедр, що працюють переважно зі студентами магістерського рівня.

Остапчук Я. М., старш. викл.,
кафедра менеджменту банківської діяльності

ДІЛОВА ГРА З ДИСЦИПЛІНИ «СИТУАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Актуальність дисципліни. В умовах приєднання України до Болонського процесу, поглиблення вимог до академічних знань студентів, які навчаються за спеціальністю «Банківська справа», неодмінною складовою закріплення таких знань є практичний досвід. На жаль, під час вивчення нормативних та вибіркових дисциплін спеціальності студенти, як правило, не мають можливості ознайомитися з реальним досвідом управління в банку. Більше того, деякі аспекти академічних знань неможливо повноцінно засвоїти, не обіймаючи в банку відповідної керівної посади, не приймаючи стратегічних рішень, без того, щоб не бачити наслідки таких рішень, зв'язуючись із базовими практичними навичками. На допомогу тут приходять тренінгові методики, на яких, зокрема, базується дисципліна «Ситуаційне моделювання банківської діяльності».

Метою дисципліни «Ситуаційне моделювання банківської діяльності» є навчання студентів принципів функціонування комерційного банку на основі роботи з комп'ютерною моделлю банківської спільноти. *Завдання дисципліни* — освоєння стандартних для банків форм банківських звітів, їх читання та аналіз. Головний метод, який застосовується при освоєнні даної дисципліни, — *ділова гра*.

Ситуаційні моделі економічного середовища створюються відомими навчальними закладами розвинутих країн та з успіхом апробуються під час навчання студентів закономірностям розвитку подій в економічній ситуації. Стосовно банківської діяльності досить відомими є «Гра по управлінню банком розвитку» Інституту економічного розвитку Світового банку, TOPSIM-banking (Фірми UNICON MS GmbH, Німеччина) та BankExes Американської асоціації банкірів. Кожна з цих ігор має оригінальні правила та вимоги, за якими оцінюються дії учасників, але є у них і спільні риси. Це — дидактична спрямованість даних ігор та необхідність створення груп учасників, які працюють із вхідними документами та конкурують між собою за результати.

В основі дисципліни «Ситуаційне моделювання банківської діяльності» лежить власне банківська гра BankExes. Як учасник ділової гри студент стає членом команди менеджменту, що відповідає за операції комерційного банку. Кожна команда студентів має розробити та запровадити банківські стратегії щодо позичок, цінних паперів, депозитів, джерел запозичення й капіталу. При цьому виникає конкуренція з іншими фінансовими інститутами, що працюють у тій самій спільності в умовах зміни економічної ситуації. Головною метою тренування є вироблення в учасників уміння управління банками в умовах динамічної економіки та усвідомлення необхідності вживання інтегрованих, послідовних засобів для підтримки зростання, прибутковості та виживання банківської установи.

Студенти засвоюють базові правила гри, викладені в посібнику з дисципліни¹, та приймають рішення відповідно до набутих знань. Ключовою є можливість, по-перше, продемонструвати вміння приймати рішення на рівні стратегічного менеджера банку і, по-друге, що не менш важливо, оформити таке рішення згідно з низкою наведених вимог. Вся інформація, необхідна для повноцінної участі у діловій грі (комплексному тренінгу), включаючи опис ситуації, стратегію вибору рішення, зразки виконаних завдань, міститься у посібнику з дисципліни.

Студент після вивчення дисципліни повинен уміти оцінювати ситуацію на ринку і приймати рішення з управління комерційним банком, впливаючи на фінансові результати його діяльності. Такий досвід допоможе в подальшому приймати кваліфіковані рішення щодо аналізу діяльності вітчизняних банків.

¹ Нікітін А. В. Ситуаційне моделювання банківської діяльності: Навч. посіб. — Вид. 2-ге, перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2006. — 152 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНІНГОВИХ АСПЕКТІВ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СПРАВА»

Однією з умов ринкової конкурентоспроможності результатів діяльності навчального закладу на ринку праці та освітніх послуг є розвиток процесу засвоєння та використання в навчальному процесі інноваційних форм та методів викладання не тільки фахових, а й вибіркового дисциплін. Таких, наприклад, як «Банківська справа» для спеціальності 6404 «Інтелектуальні системи прийняття рішень».

В контексті підготовки фахівців-майбутніх бакалаврів з цієї спеціальності метою опанування дисципліни «Банківська справа» є володіння знаннями щодо створення, функціонування та розвитку банківських установ, механізму проведення основних операцій та надання послуг, дослідженню конкретної ситуації з банківської практики, аналізу та оцінки фінансових показників діяльності банків.

В умовах невизначеності вітчизняного економічного розвитку якість опанування навичками аналізу, критичного мислення, мистецтвом прийняття управлінських рішень можливі, на наш погляд, тільки на базі застосування активних методів навчання студентів.

Безперечно, в теперішній час особливу актуальність набувають інноваційні технології навчання, які реалізуються у формі тренінгів, ділової або рольової гри, тестування тощо. Так, на практичних заняттях з дисципліни «Банківська справа» група студентів була поділена на три підгрупи, кожна з яких отримала завдання по конкретному банку за три роки зібрати матеріали та проаналізувати їх: перша група — кредитний портфель, друга — інвестиційні, третя — інші активи. Студенти на тренінгу активно обговорюють та презентують результати проведеного дослідження та відповідають на запитання викладача.

В процесі проведення тренінгу поставлені цілі були успішно досягнуті студентами. Учасники тренінгу засвоїли матеріал та вдало його відтворили у своїх розрахунках та виступах. Таким чином, у студентів на тренінгу розвиваються такі здібності, як уміння самостійно збирати, обробляти, аналізувати інформацію, тобто спроможність ефективно її використовувати для вирішення

поставлених задач. Учасники творчо поставились до виконання завдання, гарно усвідомили цілі і завдання проведеного тренінгу. Організація та впровадження такої інноваційної технології у процесі вивчення дисципліни «Банківська справа» стала вже традиційною.

Такі тренінги, на наш погляд, розвивають навички аналітичного та критичного мислення, співпраці в колективі, переходу від інформаційної побудови навчання до технології самоосвіти та саморозвитку під керівництвом наставників-педагогів, що є важливою складовою формування конкурентоспроможних фахівців високої кваліфікації, які здатні ефективно працювати в команді для розв'язання поставлених задач.

Розвиток тренінгових технологій потребує досить багато зусиль як педагогів, так і студентів. Так, вибір форм і методів викладання конкретної дисципліни залежить від рівня мотивації навчання, рівня підготовленості викладача і студент, активності, часу занять, їх структури та складності. Організація навчального процесу з орієнтацією на розвиток творчого потенціалу студента повинна характеризуватися інноваційним підходом до співпраці викладача та студента і в вирішенні цих питань особливе місце належить тренінговим технологіям.

Література

1. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: За ред. Г. О. Ковальчук. — К.: КНЕУ, 2006. — 384 с.
2. Інноваційні технології навчання як інтегрально-комплексний засіб активізації навчальної діяльності. — К.: МАУП, 2007. — 42 с.

Бірюк О. Г., канд. екон. наук, доц.,
Кубрак Р. П., асистент,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК

**ВИРІШЕННЯ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ
ЯК МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА»**

Суспільство нового типу, що формується в даний час в Україні, ставить нові вимоги перед вищою освітою в державі. Одним з головних напрямків розвитку освіти нашої держави є впровадження в навчальний процес інноваційних методів навчання, які, насамперед, вбачають у студенті не об'єкт навчання, якому передають знання, а особистість, що інтенсивно розвивається. Англійський філософ О. Тоффлер зазначав: «Технологія завтрашнього дня потребує не мільйонів поверхово начитаних людей, готових працювати в унісон на безкінечних монотонних роботах, не людей, які виконують накази, не зморгнувши оком, а людей, котрі можуть приймати критичні рішення, які можуть знаходити свій шлях у новому оточенні, які достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється».

Сучасна педагогіка володіє великим різноманіттям елементів, форм та методів інноваційного навчання. Усі вони спрямовані на якісне засвоєння знань студентами, виявлення та розвинення вмінь та навичок критичної оцінки проблем, набуття досвіду самостійного опрацювання навчального матеріалу, пошукової роботи, набуття якостей, які сприятимуть у подальшому розвитку самоосвіти і самореалізації.

Дисципліна «Облікова політика підприємства» належить до дисциплін циклу професійної підготовки бакалаврів за фаховим спрямуванням «Облік і аудит». Вивчення цієї дисципліни відіграє важливе значення для фахівців з обліку і аудиту та має практичне спрямування.

З одного боку, навчальний матеріал даної дисципліни передбачає творчий підхід при його опрацюванні, а з іншого — він базується на вимогах законодавства України в галузі регулювання бухгалтерського обліку, тому передбачає однозначне трактування. За такої двоїстості підходу у вивченні даної дисципліни на перший план виходить уміння найбільш ефективно та раціонально застосувати існуючі положення законодавства адекватно до реальних умов діяльності конкретного підприємства у виборі облікової політики.

Специфіка дисципліни, її стислість щодо обсягу навчального часу і щільність у зв'язку зі значним обсягом матеріалу, який необхідно засвоїти за короткий час, вимагають від студента особливої ретельності при вивченні дисципліни «Облікова політика підприємства».

Тому, на нашу думку, найповніше задовольняє поставлені вимоги організація проведення практичних занять з дисципліни «Облікова політика підприємства» у формі кейс-методу з елементом роботи в мінігрупах.

Практичне опрацювання матеріалу передбачає його розмежування на 6 міні-кейсів за напрямками розробки положень облікової політики підприємства. При цьому студентам пропонується обрати один з п'яти варіантів. Проведення практичних занять передбачає об'єднання осіб з однаковими варіантами у мінігрупи. Кожен член групи одержує від викладача необхідне методичне забезпечення (методичні вказівки з виконання практичних завдань та робочий зошит, що розроблені на кафедрі). В ході заняття викладач активно координує діяльність мінігруп і виносить на обговорення той чи той елемент облікової політики.

Після виконання практичних завдань кожен студент мінігрупи на основі оформлених у робочому зошиті результатів складає певний розділ Наказу про облікову політику.

При опануванні дисципліни «Облікова політика підприємства» у студентів формується система знань і практичних навичок з організації облікової політики на підприємстві з метою ефективного використання облікової інформації в здійсненні контролю й аналізу господарської діяльності та управління підприємством. Ґрунтовні знання програмного матеріалу з дисципліни «Облікова політика підприємства» знадобляться студентам при проведенні наукових досліджень, написанні курсових і дипломних робіт, вивченні інших економічних дисциплін бакалаврської програми й у практичній діяльності на посадах, пов'язаних із бухгалтерським обліком.

*Бондар М. І., канд. екон. наук, доцент,
Гончар І. І., канд. екон. наук, старш. викл.,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДИСКУСІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «АУДИТ»

Метою викладання дисципліни «Аудит» студентами облікової спеціальності є формування професійно спрямованої комунікативної компетенції аудитора, що дозволить майбутньому фахівцю виконувати свої посадові та професійні обов'язки на основі оцінки діяльності підприємства й середовища економічного контролю. З врахуванням вказаної мети, основними завданнями вивчення дисципліни є засвоєння студентами теоретичних основ аудиту і аудиторської діяльності в Україні, оволодіння практичними навичками методики проведення аудиту фінансової діяльності підприємства, проведення економічного аналізу результатів господарської діяльності підприємства та їх підрозділів, виявлення резервів й обґрунтування управлінських рішень у майбутній діяльності підприємства. Досягнення високих результатів від викладання дисципліни можливо за використання різних контактів ділового спілкування, участі студентів в обговоренні практичних ситуацій, що потребують вирішення дискусійних питань на основі оцінки змісту аудиторських доказів та їх достатності. Оскільки аудит — це вид інтелектуальної діяльності, та містить принципи суб'єктивного формування виду аудиторського висновку, то головним завданням є набуття студентами навиків формування висновків, що відображатимуть об'єктивну реальність. Тому в ситуаціях ділового спілкування майбутній фахівець повинен уміти ясно і чітко сформулювати думку щодо показників фінансово-економічної діяльності підприємства та відстоювати свою точку зору на основі конкретних обґрунтованих аудиторських доказів.

Одним із видів вільного спілкування є дискусія, тобто обговорення певної проблеми шляхом обміну думками при співпаданні чи розходженні думок. Дискусія передбачає вміння логічно формулювати свої думки, робити висновки, проводити аналогії, вміти слухати, висловлюватися. Головним для початку дискусії є визначення конкретної проблеми для обговорення, що є суттєвою та вирішення якої впливатиме на результати економічної діяльності економічного суб'єкта. Вона може включати протиріччя, які з'ясовуються в процесі дискусії.

Модель викладання дисципліни «Аудит» на основі дискусії є однією із характерних якостей реалізації процесу підготовки та формування кваліфікованого фахівця на основі дидактичних досліджень, що пов'язані з організацією проблемного навчання, орієнтовані на спеціальне навчання пошукових процедур, формування культури рефлексивного мислення.

Відправним моментом даної моделі навчання студентів «аудиту» є вміння формулювати проблему шляхом виявлення порушень, зловживань та неефективних господарських операцій, що призводять до викривлення показників фінансової звітності та знижують рівень ефективності діяльності економічного суб'єкта. Сама процедура визначення відхилень та розробка шляхів їх усунення має принципово діалогічний характер.

Способи виведення вихідної інформації у формі складання локалізованого аудиторського висновку для обговорення на практичному занятті представляють собою способи актуалізації та організації досвіду студентів, як відправного моменту для комунікативно-діалогової діяльності, яка спрямована на узагальнення результатів аудиту та складання висновків незалежного аудиту.

До переліку характерних рис навчання на основі дискусії можна віднести:

- ознайомлення кожного студента під час обговорення з тими відомостями, які є у інших учасників (обмін інформацією) шляхом підготовки навчального матеріалу у формі практичних ситуацій за відповідними темами вивчення дисципліни;
- обґрунтування різних підходів до вирішення ситуаційних вправ;
- співіснування різних точок зору, та пропозиції щодо предмету перевірки, який обговорюється;
- можливість критикувати та заперечувати будь-яку із висловлених думок;
- спонукання учасників дискусії до пошуку групової згоди у вигляді спільної точки зору чи рішення як найбільш ефективного.

Оптимально активна дискусія — в якій беруть участь всі студенти групи. В таких умовах до індивідуального процесу пізнання залучається і та інформація, яку студент отримує від партнерів по спілкуванню. Таким чином, колективна діяльність пробуджує діяльність кожного.

Досвід активного навчання доводить, що за допомогою його форм, методів та засобів можливим стане ефективне вирішення багатьох завдань, які майже неможливо вирішити при традиційному навчанні. Адже за допомогою активного навчання, напри-

клад, шляхом проведення так званих семінарів-дискусій, на які виносяться творчі, проблемні ситуації, завдання, досягається можливість формування у студентів-бухгалтерів не лише пізнавальні, а й професійні інтереси.

Серед творчих завдань можна виділити такі види, як: завдання на вміння практичного використання теоретичних знань; завдання, направлені на формування теоретичних навичок правового моделювання; завдання на вміння надавати оцінку відповідності практичної діяльності вимогам законодавства; завдання на формування навичок надавати аналіз дотримання облікової політики, завдання щодо розробки практичних рекомендацій щодо усунення порушень і відхилень виявлених у ході аудиту, завдання з узагальнення результатів аудиту тощо.

Проблемна ситуація, що визначає викладач для практичного завдання — це ситуація, для оволодіння якою окремих студент або колектив має знайти та застосувати нові знання та способи дій у сфері аудиторської діяльності.

Основним призначенням застосування на семінарських заняттях проблемних ситуацій є формування творчих процесів мислення у майбутніх фахівців з обліку та аудиту та стимулювання розвитку їх особистості. Вирішення таких проблем потребує творчого підходу, оскільки необхідні не лише знання, а й навички їх застосування. Це дає викладачу, з одного боку, досягнути більш якісного рівня засвоєння знань, а з іншого — сприяє підвищенню активної ролі викладача, який безпосередньо формулює обґрунтовані та глибоко осмислені проблемні питання, що виносяться на дискусію.

Так, студент потрапляє в таку ситуацію, коли від нього вимагається дати не просто позитивну або негативну відповідь, а й знайти об'єктивне вирішення конкретної ситуації, завдання та обґрунтувати його. При обґрунтуванні свого вирішення ситуаційних вправ у присутності інших студентів та викладача, відповідаючи на їх заперечення та запитання, показуючи готовність відстоювати свою точку зору, це і є ті мотиви, які підвищують рівень відповідальності, що є дуже необхідним для майбутнього обліковця-економіста.

Важливим моментом при проведенні семінарів-дискусій є процес завершення дискусії по проблемі. Адже викладач повинен виділити головні та правильні шляхи вирішення, оцінити відповіді студентів.

У час проведення дискусії змінюється і роль викладача: з контролера, коректора він перетворюється на організатора, помічника або партнера. Важливо допомогти студентам у розв'язанні всіх

питань проблеми, з'ясувати всі розбіжності в різних точках зору учасників дискусії.

При оцінюванні знань студентів, які беруть участь у дискусії, варто пам'ятати, що помилкові рішення студентів мають свою користь — викликають певну реакцію з боку студентів, відбувається вже колективне обговорення проблемної ситуації, що, як правило, призводить до правильного та обґрунтованого рішення.

Процес творчої пізнавальної діяльності, який досягається завдяки активним методам навчання, надає студентам оволодіти не лише теоретичними знаннями, навичками, а й формує вміння майбутніх фахівців з обліку і аудиту орієнтуватися у незвичних суспільно-економічних колізіях, вирішувати нестандартні ситуації, відстоювати власну позицію.

Наведене вище свідчить про те, що найкращі можливості для практики в аналізі діючого законодавства створюються за умов наявності цікавого предмету обговорення та його організації як рольової гри. В такому разі дискусія виступає як засіб інтенсифікації усного мовлення.

*Зайцева З. І., д-р істор. наук, професор,
кафедра політичної історії*

ТРЕНІНГОВІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ «ІСТОРІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ»

Для продовження успішної соціалізації випускників вищої школи необхідно під час навчання формувати у них ключові компетентності у сфері суспільних процесів, уміння орієнтуватися у швидкоплинному перебігу подій у сучасному світі. У системі соціально-політичного знання незамінну жодним іншим предметом роль виконує «Історія сучасного світу», яка читається студентам першого курсу.

Не вдаючись до деталізації проблеми засвоєння історичних знань, зауважимо, що сьогодні важливо подолати нігілістичне ставлення до історії частини студентів, яке сформоване під впливом (1) поширеної думки про її начебто квазінауковість; (2) низького рівня історичних знань у випускників середньої школи; (3) непрофільності навчальної дисципліни у спеціалізованому вузі.

Тренінгові елементи, які практикуються нами у формі традиційних контрольних «летучок», модульних письмових робіт, індивідуальних творчих завдань, коротких есе, дозволяють актуалізувати так звані «залишкові знання», мотивувати поглиблене

вивчення предмету, привчати до самоконтролю і самоперевірки набутих знань. З цією метою здійснюється типологізація навчального матеріалу за різноманітними ознаками перебігу суспільно-політичних процесів, засобами політичного впливу, зрештою, за концептуальною домінантою в історіографії. Інколи пропонуються варіанти робіт за хронологічним-синхронним принципом співставлення соціокультурних процесів у окремих країнах, регіонах, континентах, що, за всієї мозаїчності і фрагментарності сучасного світу, дає розуміння його цілісності.

Зважаючи на те, що історія, особливо у її світоглядно-ціннісних аспектах, є складним для сприйняття молоддю предметом, ми дотримуємося балансу фактологічних і аналітичних джерел, акцентуємо роботу над термінами і поняттями, даємо «ключі» до розуміння історичних та геополітичних концепцій, виокремлюємо і наголошуємо наскрізні проблеми предмету. Використовуються творчі завдання, спрямовані на демонстрацію наступності, спадковості та мінливості в історії, розвитку і занепаду, раціонального та ірраціонального, еволюції і революції, централізації та фрагментації історичних процесів.

Навчально-методична практика свідчить, що досягнення позитивних результатів потребує нових підходів, здатних доповнити традиційну модель «текст — виступ» на семінарі технологічно різноманітнішими формами. Перевага наративного способу взаємодії викладача і студентів у кращому разі з'ясовує імпліцитні структури проблеми. Труднощі виходу за межі традиційного семінару пов'язані з тим, що сам предмет має суто «текстовий характер», а його зміст важко піддається формалізації без спотворення смислу. Широкий практиці навчально-рольових ігор, навіть у найпростіших варіантах, заважає перевантаженість семінарських груп (понад 30 осіб). Малоефективною виявляється також апробована методика «малих груп», кожна з яких на практиці сягає більше 10 осіб, що заважає концентрації.

Тренінгова методика передбачає певний алгоритм «режимності», дозування, систематичність навчання і водночас більшу індивідуалізацію навчального процесу, тому вона, на нашу думку, більш ефективна для організації самостійної роботи і контролю за нею. За умови запровадження віртуально-тренінгової системи (ВТС) відпадає необхідність синхронізації навчальних зусиль із присутністю викладача в аудиторії, студент може працювати за власним розкладом. ВТС, як правило, складається з двох систем (викладач і студент), які взаємодіють за допомогою програмного забезпечення, основними блоками якого є електронний підручник, термінологічний лексикон, дані користувачів.

ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «КОМП'ЮТЕРНИЙ АУДИТ» У ПІДГОТОВЦІ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ І АУДИТУ

Широке впровадження комп'ютерних технологій у всі сфери діяльності ставить додаткові вимоги до фахівців зі спеціальності «Облік і аудит». Викладання дисципліни «Комп'ютерний аудит» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» здійснюється паралельно із вивченням курсів «Інформаційні системи та технології в обліку, аналізі та контролі», де в умовах використання програмного продукту «1С Підприємство» студенти розв'язують наскрізну задачу з обліку на підприємстві, яка передбачає послідовне виконання дій від введення довідників та вхідних залишків до одержання балансу станом на кінець звітного кварталу; та «Аудит», яка навчає методиці та техніці проведення аудиторської перевірки стану обліку на підприємстві.

Метою опанування дисципліни є формування необхідних теоретичних знань і практичних навичок, які дають змогу ефективно використовувати на практиці сучасні інформаційні системи і технології в аудиті на рівні, який відповідав би вимогам підготовки висококваліфікованих фахівців з обліку і аудиту.

З метою наближення змісту лабораторно-практичних занять з дисципліни до реального робочого місця аудитора студентам пропонується проводити аудит на підприємстві, яке веде облік з використанням найбільш поширеної сьогодні на ринку програми «1С Підприємство».

Методичне забезпечення дисципліни складається з комп'ютерної бази даних, що містить відображені з використанням цієї програми господарські операції підприємства за квартал, книги реєстрації господарських операцій та методичних вказівок з виконання навчальних завдань.

Результатом вивчення курсу є аудиторський висновок про здійснену аудиторську перевірку, який захищається студентом на індивідуально-консультативних заняттях.

З метою активізації навчального процесу при викладанні дисципліни «Комп'ютерний аудит», широкого розповсюдження набувають:

- проблемні лекції;
- робота в малих групах;
- семінари-дискусії;
- кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій).

Проблемні лекції направлені на розвиток логічного мислення студентів і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках. Під час читання лекції широко використовується досвід зарубіжних навчальних закладів із забезпеченням студентів під час заняття друкованим матеріалом, що містить головні висновки з питань, які розглядаються.

При проведенні практичних занять застосовуються також дискусії (семінари-дискусії), які передбачають обмін думками і поглядами студентів з відповідної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди, виробляють здатність до генерування та висвітлення думок та вчать оцінювати пропозиції інших студентів, людей і критично підходити до власних поглядів.

При виконанні лабораторних робіт застосовується кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій). Студенти розглядають господарські операції, здійснюють відповідні розрахунки, складають робочі документи аудитора, формують аудиторський висновок. Це дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів з обліку.

Набуті у процесі навчання знання та вміння є необхідною складовою професійних якостей фахівця, для студента, який обіймає посаду бухгалтера або аудитора, до компетенції якого входить ведення бухгалтерського обліку і складання звітності та проведення аудиту діяльності підприємства.

*Іваненко Ф. В., доцент, кафедра економіки
агропромислових формувань КНЕУ,
заступник завідувача кафедри
з питань практики і виробничого навчання*

ВИРОБНИЧЕ НАВЧАННЯ І ПРАКТИКА, ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Виробнича практика і виробниче навчання студентів, що навчаються за спеціалізацією «Економіка агропромислових формувань», має на меті закріпити набуті знання при вивченні дисциплін фахового спрямування («Технологія виробництва та переробки продукції рослинництва», «Технологія виробництва та пе-

переробки продукції тваринництва», «Економіка аграрних підприємств», «Концепція сучасного природознавства», «Організація виробництва», «Економіка виробництва і переробки продукції сільськогосподарської продукції») та створити належну базу знань практичного характеру для вивчення дисциплін «Організація і стимулювання праці», «Планування на підприємстві», «Економіка та організація АПК» та ін. Під час виробничого навчання і практики студент має можливість ознайомитись із альтернативними методами виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, в тому числі розглянути особливості технології виробництва продукції рослинництва і тваринництва на великих і середніх підприємствах, в особистих господарствах населення, а також зберігання та переробки продукції на переробних підприємствах сфери АПК. У ході практики студент має можливість опрацювати методи розрахунків показників технологічної та економічної ефективності ведення певної галузі на прикладі підприємства — бази практики.

Здійснення порівняльної оцінки застосовуваних методів виробництва під час практики дозволить студентам набути навичок щодо побудови принципових схем виробничих операцій на основі мінімізації витрат у відповідних галузях, та вміння виявляти складові підвищення ефективності. Досягнення цієї мети потребує опрацювання студентами низки нормативної, технічної та іншої документації, якою користуються в своїй практичній діяльності спеціалісти підприємства — бази практики.

Важливою складовою виробничої практики у сучасних умовах діяльності аграрних підприємств є опрацювання питань екологічної безпеки виробництва, зберігання сировини, готової продукції та утилізації відходів підприємства. Чільне місце тут має зайняти питання застосування на підприємстві енергоощадних, природоохоронних та інших прогресивних методів ведення галузі.

Кафедра економіки агропромислових формувань КНЕУ приділяє значну увагу практичній підготовці студентів з першого по п'ятий курс навчання. На першому-другому курсах студенти мають можливість вивчати питання економіки і технології окремих галузей АПК під час виробничого навчання. Виробниче навчання проводиться за заздалегідь підготовленою тематикою, що розглядається і затверджується на засіданні кафедри.

За період з 2003 по 2008 рр. студенти мали можливість відвідати рибгосп «Нивка» К.-Святошинського району, агрокомбінат «Тепличний Броварського району, агрофірма «Київська» Мака-

рівського району, Селянське господарство «Альта», СВК «Соснова», СТОВ «Салям-Агро» Переяслав-Хмельницького району Київської області, виробничий комплекс по вирощуванню грибів-печериць, теплиці із гідропонною технологією вирощування овочів, молочні ферми «Совки», «Музичі» ДП агрокомбінат «Пуща Водиця», цехи по переробці плодової, овочевої, м'ясної продукції, овочеплодосховища та інші об'єкти виробничої інфраструктури підприємств.

Виробниче навчання, як засіб безпосереднього спілкування студента із працівниками підприємства при вивченні економіки і технології виробництва, переробки і зберігання сільськогосподарської продукції, набуває великого значення і застосування для активізації засвоєння навчального матеріалу по обраній тематичі.

На основі спостережень і спілкування із фахівцями аграрних підприємств і агропромислових формувань під час виробничого навчання може бути розроблена модель «ділової гри» із проблемних питань, що виникають у процесі виробничої та підприємницької діяльності. Дане питання обговорювалось на засіданні кафедри. В якості дослідження ефективності запропонованої методики планується впровадити у 2008—2009 н. р. вивчення окремих тем з дисциплін «Технологія виробництва та переробки продукції рослинництва», «Технологія виробництва та переробки продукції тваринництва».

Головні завдання розробки та запровадження у навчальний процес моделі ділової гри полягає у необхідності опрацювання теорії і практики раціонального використання природних ресурсів аграрними і промисловими переробними підприємствами, відповідно до регіональних особливостей землеробства, ведення окремих галузей рослинництва та тваринництва.

Прикладом організації навчального процесу із застосування сучасних методів навчання може бути методологія проведення виробничого навчання в умовах Науково-дослідного виробничого агрокомбінату «Пуща-Водиця». Суть методології проведення виробничого навчання полягає у тому, що вивчення частини курсу розпочинається читанням міні-лекцій, опрацюванням кожної теми в умовах виробництва і завершується проблемною лекцією із найбільш важливих і актуальних питань.

База практики студента узгоджується із тематикою курсових і дипломних робіт. У вирішенні цього питання приймає участь науковий керівник, що закріплюється кафедрою за кожним студентом з другого курсу по п'ятий курс. У більшості випадків вивчення обраної тематики поглиблюється від питань технології

виробництва до економіки, організації і планування виробництва сільськогосподарської продукції.

Проходження виробничої практики дозволяє набути студентом навичок аналітичного мислення, стосовно побудови принципових схем виробничих операцій, знайти джерела можливих втрат і економії ресурсів, що є складовими технологічної і економічної ефективності галузі.

На засіданні кафедри обговорювалось питання про необхідність укладання довготривалих договорів з базами практики. Для студентів, що навчаються за спеціалізацією «Економіка АПФ», одним із найкращих варіантів із загального числа обраних баз практики є проходження виробничої і переддипломної практики в умовах дослідного господарства одного із галузевих науководослідних інститутів УААН.

Упродовж 2006—2008 рр. студенти мали можливість проходити практику на базі Інституту рибного господарства УААН; Інституту землеробства УААН; Дослідного господарства Інституту картоплярства УААН с.м.т. Немішаєво Бородянського району Київської обл.; Навчально-виробничого аграрного підприємства «Ворзель», К-Св'ятошинського району; Дослідного господарства Закарпатського Інституту агропромислового виробництва, с.м.т. Велика Бакта Берегівського району Закарпатської області; НВО Агрофірма «Наукова» м. Дніпропетровськ та ін. Результати захисту звітів про практику та дипломних робіт виконаних на базі зазначених підприємств були схвалені комісіями, що приймали захист відповідних наукових розробок. Багато робіт мали практичне значення для виробництва і були рекомендовані для запровадження.

Бібліографічний список:

1. Андрійчук В. Г., Іваненко Ф. В. Програма виробничої практики. — К.: КНЕУ, 2008. — 40 с.
2. Іваненко Ф. В. Системи технологій у тваринництві: Навч. посібник. — К., КНЕУ, 2003. — 186 с.
3. Іваненко Ф. В. Системи технологій у тваринництві: НМП для самостійного вивчення дисципліни для студентів спец. «Економіка агропромислових формувань». — К.: КНЕУ, 2004. — 365 с.
4. Іваненко Ф. В., Сінченко В. М. Технологія зберігання та переробки сільськогосподарської продукції: НМП для самостійного вивчення дисципліни для студентів спец. «Економіка агропромислових формувань». — К.: КНЕУ, 2005. — 21 с.

ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦЯ З ОБЛІКУ І АУДИТУ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК І ЗВІТНІСТЬ»

Логічно продовжуючи і в деякій мірі завершуючи цикл облікових дисциплін, дисципліна «Податковий облік і звітність» є однією з основних професійних дисциплін для підготовки магістрів за фаховим спрямуванням «Облік і аудит».

Важливість ґрунтовних знань з податкового обліку і звітності для працівників бухгалтерських служб не викликає сумнівів. Уміння правильно сплачувати податки, планувати їх обсяг є компетентнісними ознаками висококваліфікованих фахівців з обліку і аудиту. Тому практичні навички ведення податкового обліку і складання податкової звітності особливо затребувані на ринку праці. Крім того, жорсткий контроль з боку держави за правильною обчислення, сплати і звітності щодо податків, зборів (обов'язкових платежів) (а податкові надходження — основна складова державних доходів) спонукає господарюючі суб'єкти чітко дотримуватись вимог ведення податкового обліку й складання податкової звітності, встановлених податковим законодавством, а відтак виникає потреба у фахівця високого рівня як у галузі бухгалтерського, так і податкового обліку.

Упровадження нового покоління освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців магістерського рівня дало можливість суттєво вдосконалити організацію навчального процесу, в тому числі і щодо дисципліни «Податковий облік і звітність». Це, в першу чергу, стосується застосування однієї з найважливіших форм начального процесу — практичних занять для студентів денної форми навчання, на що нами неодноразово наголошувалось на науково-методичних конференціях. Адже на практичних заняттях фактично з'являється чи не єдина можливість під систематичним (а не фрагментарним — як на індивідуально-консультативних заняттях) контролем викладача практично застосовувати студентами набуті теоретичні знання шляхом опанування практики ведення податкового обліку та методики складання податкової звітності (адже за кожним податком, збором (обов'язковим платежем) згідно з чинним податковим законодавством складається окрема податкова декларація (розрахунок)).

Формування практичних навичок майбутніх фахівців з обліку і аудиту досягається шляхом застосування перевіреного часом і досвідом елемента тренінгових технологій — практичного наскрізного завдання, яке сьогодні дуже часто називають комплексним тренінгом з дисципліни. Сутність такого тренінгового завдання полягає у вивченні не фрагментарних операцій підприємства і пов'язаних з ними податків, а детальний розгляд низки господарських операцій, максимально наближених до фінансово-господарської діяльності реального підприємства, з виходом на податкову звітність за всіма тими податками, платником яких є запропоноване студентам підприємство.

Крім того, для максимальної індивідуалізації навчального процесу базове завдання з дисципліни «Податковий облік і звітність» виконується за п'ятьма варіантами, що дає можливість працювати викладачеві зі студентами, використовуючи роботу у мінігрупах. Водночас необхідно відмітити, що кафедрою обліку, аналізу та аудиту в АПК розроблені та видані як навчальне тренінгове завдання і методичні вказівки до виконання завдання, так і робочий зошит, у якому такі навчальні завдання виконуються.

Таким чином, узагальнюючи викладене, слід відзначити, що кафедрою нагромаджений достатній досвід для формування практичних компетенцій фахівця з обліку і аудиту із застосуванням як новітніх, так і перевірених часом і досвідом освітніх технологій.

*Коцупатрий М. М., канд. екон. наук, проф.,
Бірюк О. Г., канд. екон. наук, доц.,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК*

РОЛЬ МЕТОДІВ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ У ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК»

У сучасних економічних умовах збільшується потреба суспільства в активних, цілеспрямованих, творчих фахівцях. Останнім часом приділяється значна увага створенню умов для розвитку особистості, підвищення якості і рівня кваліфікації підготовки, що призвело до створення дійових технологій, направлених на моделювання професійної діяльності в навчальному процесі.

Під моделюванням професійної діяльності в навчальному процесі розуміють таке відображення в змісті навчання та реальній навчальній діяльності, що, по-перше, надає студентам правильну і повну уяву про професійну діяльність, і, по-друге, доз-

воляє їм у процесі навчання оволодіти способами і прийомами практичної роботи з виконання своїх трудових обов'язків.

Одним із методів моделювання професійної діяльності є кейс-метод, при якому студенти і викладач приймають участь безпосередньо в обговоренні ділових ситуацій і задач. Студентам пропонується проаналізувати реальну виробничу ситуацію, опис якої одночасно відображає не тільки будь-яку практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, що є необхідним для вирішення даної практичної ситуації. Використання у навчанні кейс-метода допомагає розвивати вміння вирішувати практичні задачі, враховуючи певні умови; надає можливість сформувати такі кваліфікаційні характеристики, як здатність до проведення аналізу, вміння чітко формулювати і вимовляти свою точку зору.

Дисципліна «Фінансовий облік» належить до дисциплін циклу професійної підготовки бакалаврів за фаховим спрямуванням «Облік і аудит». Використання кейс-метода при вивченні дисципліни «Фінансовий облік» дозволяє поєднувати вивчення законодавчих актів та нормативно-правових документів, що регулюють систему бухгалтерського обліку і фінансової звітності, та практичне навчання. Особливістю сучасного бухгалтерського обліку є те, що до його нормативно-правової бази постійно вносяться зміни. Це вимагає необхідності набуття навичок у студентів (а згодом у майбутніх фахівців) працювати у системі, що піддається перманентним змінам.

У процесі вивчення дисципліни «Фінансовий облік» залежно від специфіки теми студенту запропоновано використовувати кейси різної складності: 1) коли надана практична ситуація і студенту запропоновано знайти вирішення цієї ситуації; 2) коли запропонована практична ситуація, за якої студенту необхідно самостійно визначити проблему і знаходити шляхи їх вирішення. При цьому розв'язання кейсу передбачено в міні-групах (їх передбачено п'ять). Важлива увага приділяється складанню первинних і зведених документів як основним джерелам інформації про здійснені господарські операції. На підставі належно оформлених документів студенти набувають навичок складання кореспонденції рахунків, що відображають взаємозв'язок бухгалтерських рахунків, що відображають взаємозв'язок бухгалтерських рахунків виходячи із сутності здійснених господарських операцій.

Будучи інтерактивним методом навчання, кейс-метод, має позитивне сприймання з боку студентів, які бачать в ньому гру, що забезпечує засвоєння теоретичних положень та оволодіння практичними навичками. Для викладача кейс-метод дає можливість по іншому думати і діяти, постійно оновлювати свій творчий потенціал.

Мельничук В. В., канд. екон. наук, доц.,
Захарчук М. А., асистент,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ»

Сучасне ділове життя вимагає наявності в молодих спеціалістів компетенцій, які повинні формуватися під час підготовки у вищих навчальних закладах, що основані на використанні у викладацькій діяльності інноваційних технологій з профілюючих дисциплін.

Дисципліна «Організація обліку в фермерських господарствах» входить до складу профілюючих дисциплін і є вибірковою для всіх студентів спеціальності «Облік та аудит», тому необхідною умовою поглибленого вивчення курсу є активізація навчального процесу, яка передбачає використання специфічних прийомів.

Застосування викладачами курсу лекцій-діалогів, проблемних лекцій та розгляду окремих дискусійних питань під час проведення лекційних занять дозволяє викликати інтерес у студентів до теми та сприяє створенню стимулів для всієї подальшої діяльності та самопідготовки.

Застосування кейс-методу під час проведення практичних занять дозволяє відтворити ситуацію, в якій використовуються певні поняття та методи, що сприяє поглибленому засвоєнню студентами теоретичного матеріалу та використанню його на практиці. В поєднанні з методом роботи в малих групах застосування кейсу є найефективнішим, так як це стимулює студентів до співпраці та розвиває в них якості необхідні для роботи як індивідуально, так і в колективі. Для цього викладачами кафедри був розроблений кейс — наскрізна задача із дисципліни. Суть кейсу полягає в тому, що на основі наведених даних студенти повинні навчитися:

- складати первинні документи;
- складати кореспонденцію рахунків застосовуючи спрощений план рахунків;
- заповнювати регістри бухгалтерського обліку;
- складати фінансову та статистичну звітність фермерських господарств.

З метою активізації пізнавальної діяльності студентам також пропонується розв'язати різні проблемні ситуації, які можуть відбуватися на практиці — так званий метод «Мозкового штурму».

Його основне завдання — навчити студентів знаходити адекватні рішення тієї чи іншої проблеми, що дозволить їм швидше адаптуватися до реальних умов на виробництві.

Програмою дисципліни передбачено проведення індивідуально-консультативних занять. Вони призначені для надання додаткових консультацій та пояснень матеріалу, а також захисту студентами робіт, рефератів, есе. Таким чином, використання індивідуально-консультативних занять у викладацькій практиці підвищує якість освітніх послуг.

Ефективним методом контролю за засвоєнням студентами теоретичного та практичного матеріалу є проведення експрес-контролю під час кожного практичного заняття. Експрес-контроль являє собою перевірку знань студентів протягом 10—15 хвилин у формі відкритих чи закритих тестів та запитань, що стосуються пройденої теми або кількох тем. Такий підхід дозволяє систематично контролювати поточну успішність студентів та стимулює їх до підготовки до кожного практичного заняття.

Підсумковою роботою є модульна контрольна робота, яка містить теоретичні та практичні питання, а також тести стосовно дисципліни «Організація обліку в фермерських господарствах».

Таким чином, застосування інноваційних технологій є необхідною умовою при викладанні вибіркокових дисциплін, щоб поглибити формування компетенцій у майбутнього фахівця.

Мельничук В. В., канд. екон. наук, доц.,
Кругла М. М., канд. екон. наук, старш. викл.,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК

МЕТОДИ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ ЯК ОСНОВА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК»

Однією з основних характеристик сучасного глобалізованого світу є становлення інноваційного суспільства, володіння новітніми технологіями та інноваційним інтелектуальним потенціалом. Саме цей показник дозволяє розвиватися в умовах зростаючої динаміки соціальних змін та посилення конкуренції. Реалізація інноваційної моделі освіти орієнтована, в першу чергу, на максимальний розвиток творчих здібностей особистості та створення дієвої мотивації до її саморозвитку.

Дисципліна «Управлінський облік» є однією з профілюючих при підготовці фахівців з обліку та аудиту.

Важливим елементом навчального процесу при вивченні дисципліни «Управлінський облік» є поточний контроль рівня знань студентів, що свідчить про засвоєння вивченого матеріалу та рівень підготовки студентів для виконання передбачених завдань. Поточний контроль здійснюється шляхом опитування студентів, проведення модульних контрольних робіт, експрес-контролю, прийняття виконаних робіт на практичних заняттях та індивідуальних завдань.

Для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів при вивченні дисципліни «Управлінський облік» використовуються проблемні лекції та конкретні (практичні) ситуації.

Проблемна лекція спрямована на розвиток логічного мислення студентів, уміння формулювати власну думку з приводу поставлених питань.

Серед основних напрямків в інноваційному викладанні фахових дисциплін слід виділити метод конкретних ситуацій, який, головним чином, орієнтує на узагальнення теоретичних питань та розв'язок практичних складних господарських ситуацій.

Метод конкретних (практичних) завдань дає можливість наблизити процес навчання до реальної виробничої ситуації і передбачає розгляд виробничих та управлінських ситуацій, що мають місце в господарській діяльності підприємства. В даних завданнях стисло подаються основні риси ситуацій, ілюструється їх неоднозначність, складність.

Цей метод найефективніший, коли рішення повинні прийматися на основі аналітичних умінь та навичок; він розрахований на активне залучення студентів до аналізу специфіки ситуації, вибору стратегій, обґрунтування та відстоювання доцільності своєї позиції. Виходячи з цього, студенти розглядають конкретні ситуації, здійснюють відповідні розрахунки, формують можливі варіанти прийняття рішень, обирають оптимальний варіант.

Основними видами конкретних ситуацій, що розглядаються в курсі «Управлінський облік», є:

- на підставі наведених даних згрупувати витрати певного об'єкта витрат за економічними елементами або статтями калькуляції;

- за наведеними даними необхідно визначити точку беззбитковості і побудувати графік беззбитковості; визначити, яку суму прибутку одержить підприємство в разі реалізації X одиниць

продукції; визначити, який обсяг реалізації необхідний для одержання прибутку У грн;

— за наведеними даними (фактичні витрати на виробництво продукції, виконання робіт, послуг, вихід продукції, планову собівартість одиниці продукції, канали вибуття) необхідно визначити фактичну собівартість продукції (робіт, послуг) за відповідними об'єктами, відкоригувати планову собівартість до фактичної. Розрахунки оформити калькуляційним листом. Суму витрат, виходу продукції та корективти відобразити на схематичному рахунку;

— за наведеними даними визначити фактичну собівартість продукції, якщо в результаті зберігання певна частина продукції була зіпсована;

— за наведеними даними про дохід, змінні та постійні витрати, а також поведінку змінних витрат необхідно підрахувати операційний прибуток, закладений у бюджет, відносно відхилення від початкового бюджету.

Отже, метод конкретних ситуацій не лише значно підвищує рівень сприйняття та засвоєння навчальної інформації студентами, але й мотивує їх до самонавчання, сприяє виникненню у студентів інтересу до конкретної сфери майбутніх професійних ролей та економічних функцій.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що застосування інноваційних підходів та технологій у підготовці фахівців з обліку і аудиту є запорукою формування інноваційних якостей сучасних менеджерів, що дозволить їм не лише отримати теоретичні знання, а й сформувати необхідні компетенції щодо управління підприємствами на рівні як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків.

*Михайлова Т. П., канд. екон. наук, доц.,
Сагайдак Р. П., канд. екон. наук, старш. викл.,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК*

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МОЗКОВОЇ АТАКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ»

Опанування студентами теоретичних основ та набуття практичних навичок дослідження фінансово-господарської діяльності підприємств при здійсненні господарського контролю суб'єктами внутрішнього контролю передбачається в межах курсу

«Внутрішньогосподарський контроль». Набуті знання та вміння з дисципліни будуть реалізовані у майбутній професійній діяльності бухгалтерів, контролерів-ревизорів, керівників та інших посадових осіб безпосередньо в установах, організаціях та на підприємствах.

Моделювання професійно важливих якостей майбутнього спеціаліста й формування їх у ході реалізації професійної освіти набуває особливої актуальності, оскільки створює можливості цілеспрямованого впливу на умови реалізації пізнавальної діяльності в навчально-виховному процесі з урахуванням особливостей психічної активності студентів, специфіки змісту навчального матеріалу та закономірностей розгортання процесу навчання. Впровадження сучасних освітніх технологій, що спрямовані на відпрацювання певних навичок і вмінь, дозволяють забезпечити вищий рівень практичної підготовки студентів порівняно з традиційними. Ключовим елементом новітніх технологій освіти є широке впровадження активних методів навчання, що орієнтовані на усвідомлену участь студента у формуванні власних знань, професійних навичок і вмінь.

Використання такої інтерактивної форми проведення занять з «Внутрішньогосподарського контролю», як навчальна ділова гра у формі дискусії з мозковою атакою дозволяє підвищити зацікавленість та відвідування. Метою ділової гри є формування навичок студентів з організації контрольно-ревізійного процесу господарської діяльності підприємств, оволодіння студентами методикою виявлення порушень і зловживань.

Для проведення ділової гри викладач формує в межах групи кілька команд, визначаючи при цьому кожній з них окреме завдання. У вправах — ревізійних ситуаціях наводиться детальний описовий матеріал, який слугує предметом всебічного ревізійного аналізу: факти й цифри, характеристика учасників подій, хронологічні дані. Опис завдань — ситуацій завершується вимогою проаналізувати викладені факти. Студенти повинні самостійно сформулювати питання, які допоможуть їм підготуватися до дискусії. Для ситуаційних завдань студенти повинні розробити алгоритми їх вирішення. Від студента очікується не лише відшукування відповіді, а й виявлення раціональних способів ревізійного аналізу фактів та шляхів вирішення схожих питань практики.

Обговорення цих конкретних ситуацій найчастіше має форму дискусії з мозковим штурмом, яка не лише дає можливість більш глибоко проаналізувати інформацію, але й сформулювати у студен-

тів навички ділової культури, що передбачає повагу до різних думок, уміння вислухати опонента, аргументацію власної точки зору.

Застосування в процесі дискусії мозкової атаки направлено на вироблення вміння правильно поставити питання та вирішити завдання. У ході диспуту студенти повинні не лише продемонструвати та закріпити свої знання та навички, а також показати вміння працювати однією командою для досягнення поставленої мети, приймати реальні, обмірковані, зважені рішення. Обговорення різних думок з приводу одних і тих самих фактів збагачує знання студентів. При цьому студенти називають та аналізують різні підходи до перевірки, що в певній мірі сприяє набуттю ревізійної кмітливості та життєвого досвіду в студента. Вони аналізують матеріал, знаходять у ньому питання, що потребують перевірки та інформацію, необхідну для ревізії.

Індивідуальні висновки та підсумки обговорюються в групах, які відпрацьовують спільне рішення. Варіанти рішень виносяться на обговорення всією аудиторією. Кожен представник малої групи доводить обґрунтованість представленого рішення та оцінює рішення своїх колег. Формування заключного рішення передбачає узагальнення пропозицій всіх груп шляхом їх ранжування та підбиття підсумків. Результатом дискусії є колективне рішення, визнане як більш аргументоване та правильне.

Серед переваг такої взаємодії є обмін інформацією під час обговорення, заохочення різних підходів до одного й того ж явища, спонукання учасників до пошуку командної згоди у вигляді спільної точки зору чи рішення. Під час вирішення завдань студенти засвоюють методи їх логічного аналізу та удосконалюють свої теоретичні знання, практичні навички та вміння. Одночасно відпрацьовуються і навички роботи з законодавчими актами та довідковою літературою. Пізнавальна діяльність студента в цьому випадку носить дослідницький, творчий характер.

При спілкуванні студенти іноді розуміють, що вони недостатньо ефективно використовують наявну інформацію, не вміють виявляти всі суттєві фактори ситуації. Це спонукає їх до ретельнішої роботи з навчальним матеріалом. Корисність таких занять полягає в тому, що студенти вчаться перевіряти наведені факти, опановують методи їх логічного аналізу та удосконалюють свої теоретичні знання, закріплюють засвоєні навички та вміння, набувають досвіду прийняття рішень у практичних ситуаціях.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ТРЕНІНГУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ПІДГОТОВКИ

В системі сучасних методів навчання тренінгу належить чільне місце серед методів, які дозволяють набути практичних навичок. Але включення тренінгу в програму вищих навчальних закладів України потребує певної його адаптації до існуючої системи організації навчального процесу.

Комплексний тренінг по спеціальності для студентів вузу має значні відмінності (див. таблицю) від класичного тренінгу¹ як по задачам, мотивації, так і по формам контролю.

Задачі, що підлягали розв'язанню при розробці навчального тренінгу:

1. Термін проведення — протягом семестру чи концентровано в кінці семестру.
2. Структура тренінгу: комплекс незалежних задач чи єдина наскрізна задача.
3. Форма контролю.
4. Форма організації роботи — індивідуальна чи групова.

ВІДМІННОСТІ МІЖ КЛАСИЧНИМ ТА НАВЧАЛЬНИМ ТРЕНІНГОМ

Параметри	Навчальний тренінг	Класичний тренінг
Часові рамки	1. Концентрований 2. Розтягнутий протягом семестру	Концентрований
Мотивація	Ще одна дисципліна в навчальному курсі, яку потрібно здати	Потреба в нових знаннях з метою професійного росту
Вартість	Безкоштовно або входить у загальну вартість навчання	На платній основі
Контроль	Обов'язкова складова	Відсутній

¹ Під класичним тренінгом ми розуміємо тренінги, що проводяться на платній основі по вузькому колу питань консалтинговими або тренінговими компаніями з метою набуття слухачами конкретних практичних навичок.

Класичний тренінг, як правило, передбачає концентрований виклад інформації і роботу слухача повний робочий день в аудиторії.

Навчальний тренінг, у більшості випадків, передбачає аудиторну та позааудиторну частину роботи. Це викликано як особливостями організації навчального процесу, так і технічним забезпеченням. Постійна аудиторна робота під час тренінгу потребує добре оснащеної аудиторії з персональним комп'ютером для кожного студента. Існуючі комп'ютерні класи з розстановкою комп'ютерів по колу і посадкою студентів спиною до викладача є непридатними для концентрованого в часі проведення тренінгу. Під час проведення тренінгу повний робочий необхідно організувати централізоване харчування учасників, що навряд чи можливе в межах навчального тренінгу.

Класичний тренінг не передбачає оцінювання знань учасників. Іноді з метою оцінити набуті знання проводиться два тестування — до початку тренінгу та після нього з метою визначити «приріст» знань. Учасники тренінгу самотивовані і не вимагають додаткового контролю. Частіше проводиться анкетування, яке передбачає оцінку тренера учасниками з метою визначити ступінь їх задоволеності та оцінити якість роботи тренера.

Навчальний тренінг, враховуючи існуючу стобальну систему оцінювання вимагає чітко формалізованою структури оцінювання роботи студента. Виходячи з логіки системи оцінювання знань, студенти повинні отримувати оцінки по ходу тренінгу (поточний контроль), а в кінці тренінгу мають презентуватися результати роботи в цілому (заклучний контроль). При цьому потрібно обґрунтовано розподілити бали між поточним і заклучним оцінюванням. Ускладнюється задача оцінювання при роботі студентів під час тренінгу в групах. У такому випадку необхідно оцінити індивідуальний вклад кожного студента в спільному результаті роботи.

На початковій стадії розробки навчального тренінгу необхідно вирішити ще одне принципове питання — робота буде проводитися в групах чи індивідуально. Кожен з цих варіантів має свої переваги. Індивідуальна форма роботи під час навчального тренінгу спрощує полегшує оцінювання роботи. Групова робота дозволяє крім набуття практичних навичок із спеціальності одночасно розвивати комунікативні здібності, що є важливим для випускників університету. Але при цьому важче оцінити індивідуальний вклад кожного студента.

Коло питань, яке включається в навчальний тренінг, може бути більш широким, ніж у класичний. При цьому в навчальний

тренінг можна включити завдання, які передбачають самостійний пошук студентами необхідної інформації (фінансової, технологічної та ін.), що дозволяє покращити навички роботи з її пошуку та застосування. Класичний тренінг, як правило, передбачає надання вичерпної інформації, метою економії часу на її пошук, що є другорядним з точки зору поставленої мети.

Окремим питанням є вартість проведення тренінгу. Класичні тренінги присвячені економічній тематиці вже давно перейшли рубіж ста доларів за день при багатоденному тренінгу (більше двох днів). Це дозволяє використовувати відповідно технічно оснащені аудиторії, видавати учасникам комплекти навчальних та ілюстративних матеріалів на друкованих і електронних носіях. Навчальні тренінги проводяться в межах навчального процесу і не мають окремого бюджету.

Проведення якісного тренінгу вимагає значних зусиль з підготовки, які для викладачів вузу оплачуються як звичайне навантаження. Тому на сьогодні об'єктивно існує різниця в якості проведення навчальних та класичних тренінгів.

*Примаченко О. Л., канд. екон. наук, доц.,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК*

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГ-ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК»

Розвиток продуктивних сил на сучасному етапі вимагає від людини не лише відтворювати отриману раніше інформацію, а вміти вільно орієнтуватись в інформаційному просторі, самостійно добирати потрібну для власної діяльності інформацію.

Пошук нових оптимальних форм побудови педагогічного процесу, спричинений стрімким розвитком сучасної освіти, сприяв появі цікавих, у більшості нетрадиційних, методів роботи на заняттях.

Перевагою останніх, безперечно, є більш широке залучення студентів до осмислення навчального матеріалу за програмою дисципліни, перетворення студента з об'єкта, на який спрямована діяльність викладача, на головного суб'єкта навчального процесу.

Розвиток особистості в контексті особистісно зорієнтованого навчання вимагає кардинальних змін у свідомості студента і породжує необхідність перебудови традиційної діяльності виклада-

ча, зміну його ролі у процесі взаємовідносин, що виникають на лекціях, семінарах, практичних заняттях.

Для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів при вивченні дисципліни «Управлінський облік» використовуються проблемні лекції та кейс-метод.

Проблемна лекція спрямована на розвиток логічного мислення студентів, уміння формулювати власну думку з приводу поставлених питань. Проблемна лекція читається за темою 7 «Аналіз релевантності інформації для прийняття управлінських рішень».

Кейс-метод дає можливість наблизити процес навчання до реальної виробничої ситуації і передбачає розгляд виробничих та управлінських ситуацій. Кейси розглядаються при вивченні тем:

1. Класифікація і поведінка витрат.

2. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності і прибутку.

Студенти розглядають конкретні ситуації, здійснюють відповідні розрахунки, формують можливі варіанти прийняття рішень, обирають оптимальний варіант.

Крім того, завдання, що виконуються протягом семестру в Робочому зошиті для практичних завдань з дисципліни «Управлінський облік», мають 5 варіантів, що автоматично поділяє студентів на підгрупи. В таких міні-колективах студенти мають можливість відстоювати власну думку щодо запропонованого вирішення проблеми чи задачі, презентувати власні та колективні проекти. Завдання викладача в даному випадку полягає в тому, щоб скоригувати роботу в таких групах, дати можливість виступити всім бажаючим (якщо не під час семінару чи практичного заняття, то під час індивідуально-консультативних занять), довести студентам, що будь-яка думка має право на існування, оскільки інколи саме нестандартні варіанти вирішення проблеми і є оптимальними.

Серед позитивних моментів такої форми роботи слід відмітити зміни у ставленні студентів до процесу навчання, посилення мотивації до вивчення предмета, розуміння важливості самоосвіти та самовдосконалення для досягнення високого результату, поліпшення емоційної атмосфери у студентських колективах, якісні зміни в навчальній діяльності студентів. Студенти, які працюють за даною методикою, вирізняються вмінням достатньо швидко опрацьовувати програмовий матеріал, виділяючи з-поміж великої кількості інформації найсуттєвіше, здатністю будувати складні структурно-логічні схеми та добирати для аргументації власної точки зору найвагоміші докази.

Але робота за запропонованою схемою виявила й багато недоліків. У ході роботи, потрапляючи у групи з активними студентами, більш пасивні віддавали пальму першості їй, почасти, виконували роль спостерігачів, якщо їх ідеї відкидалися групою на початковому етапі. Тому для активізації діяльності всіх студентів групи під час заняття викладачу необхідно постійно тримати в полі зору всіх членів працюючих груп і, в разі потреби, коректно втручатися в їх роботу до тих пір, доки студенти не зрозуміють, що всі члени колективу мають однакові права. З огляду на це, викладач повинен акумулювати весь свій педагогічний такт і знання вікових та індивідуальних особливостей студентів групи.

Іншим аспектом, що потребує значної уваги, є брак аудиторних занять, що ускладнює реалізацію всього комплексу заходів, а під час індивідуально-консультативної роботи присутні не всі студенти. Третім суттєвим моментом, на який би хотілося звернути увагу, є проблема адаптації деяких студентів до нових форм і методів роботи на початковому етапі.

Проте, не дивлячись на деякі проблеми впровадження тренінгових технологій у навчальний процес, справа ця є важливою і своєчасною, оскільки дозволяє ефективно здійснювати процес інтелектуального розвитку студентів, підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці.

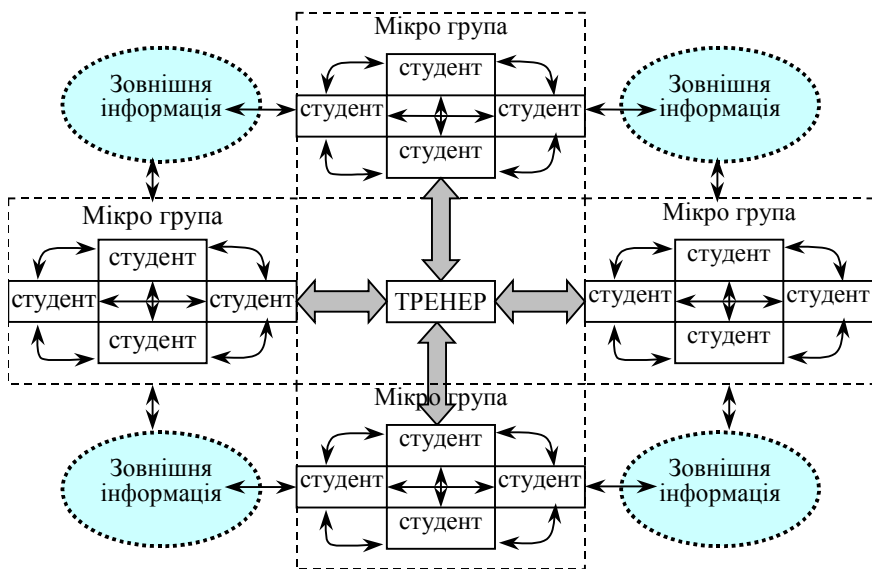
Садовник О. В., канд. екон. наук, доц.,
кафедра економіки агропромислового комплексу

ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК СКЛАДОВА АКТИВІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ

Інтенсифікація навчального процесу у вищих навчальних закладах України вимагає впровадження нових технологій навчання, серед яких можна виділити дистанційне навчання, інтерактивні методики та проекти завдання. Разом з цим посилюється роль навчання студентів на базі комплексних чи міжпредметних тренінгів, які є багатофункціональним методом психологічного впливу на студента з метою навчання, розвитку його професійно важливих якостей і властивостей, особистісних характеристик. При цьому відбувається активне спілкування загальної групи студентів з тренером, що дозволяє прийняти чи відкинути цінності та потреби інших людей. Разом з цим спостерігаючи взаємодію між учасниками тренінгу, студенти можуть ідентифікувати

себе з іншими членами групи і використовуючи зворотній зв'язок, оцінити знання та навички отримані протягом усього навчання в університеті. Тому саме зворотний зв'язок є важливою складовою будь-якого тренінгу.

Під зворотним зв'язком слід розуміти віддачу інформації від кожного студента до іншого та тренера зокрема у вигляді пропозицій, аналізу ситуації, власного бачення, зіставлення отриманої інформації від тренера та інших учасників мікро групи чи всіх членів тренінгу в цілому з інформацією зовнішнього середовища. Враховуючи зазначене, зворотний зв'язок можна відобразити наступним чином:

Зворотний зв'язок студент з учасниками тренінгу

При цьому тренінги можуть мати різний часовий термін, що також впливає на кількість та якість зворотного зв'язку. Так, невеликі тренінги, які складаються з одного чи кількох занять, передбачають обговорення та вирішення певних завдань відразу на базі запропонованої тренером інформації та тих знань, якими на той час володіють учасники тренінгу. Коли ж тренінг є більш розтягнутим у часі, наприклад, як комплексний тренінг

для бакалаврів з економіки підприємства (спеціалізація «Економіка агропромислових формувань»), яким передбачено 144 години на семестр, то виникає можливість сформулювати зворотний зв'язок на базі не лише поданої тренером інформації, а й за рахунок додатково опрацьованої, які студенти самостійно знаходять у джерелах масової інформації. Такий підхід дозволяє активніше включатися в обговорення не тільки студентам мікрогрупи чи академічної групи в цілому, але й тренеру, який намагається віднайти разом з ними оптимальне рішення поставленої задачі.

Разом з цим, більш цікаву форму обговорення між учасниками тренінгу можна отримати за рахунок зв'язку окремих блоків тренінгу, коли не виконання одного з них не дозволяє виконати інше. За таких випадків студенти максимізують увагу та навички, більш зацікавлені в прийнятті рішення і намагаються активно брати участь у обговорення та пошуку необхідної зовнішньої інформації. Хоча виникають і випадки самоусунення окремих студентів від процесу пошуку інформації та її узагальнення. Тому тренер має слідкувати за процесом участі кожного студента в тренінгу і виявивши тих, хто відсторонюється, намагатися їх залучити через індивідуальне спілкування та залучення до пошуку конкретної важливої інформації. Крім цього, відбувається розвиток соціально-психологічної компетентності особистості, тобто здатності індивіда ефективно взаємодіяти з людьми, які його оточують.

Вище зазначене дозволяє сформувати:

- уміння щодо організації позитивної міжособистісної взаємодії на підприємстві та у суспільстві в цілому;
- знання стосовно майбутньої спеціальності, що відповідають компетенціям випускника;
- уміння та навички при виконанні стандартних або не передбачуваних ситуацій;
- уміння аналізу, формування напрямків дій та висновків у навчальних та практичних ситуаціях;
- особистісні судження стосовно майбутнього напрямку професійної діяльності;
- навички роботи у команді.

Отже, зворотний зв'язок є вагомою складовою в процесі проведення тренінгу, яка дозволяє активізувати студентів у процесі пошуку та аналізу інформації, обговоренні ситуацій та остаточному прийняттю рішень щодо вирішення конкретних поставлених проблем.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК»

Вивчення дисципліни «Бухгалтерський облік» закладає фундамент та надає базові знання для студентів, що навчаються за спеціальністю «Облік і аудит» при подальшому опануванні ними таких профільюючих дисциплін, як «Фінансовий облік» та «Управлінський облік». Дослідження дисципліни «Бухгалтерський облік» повинно містити не лише теоретичну складову, а бути нерозривно пов'язаним з вивченням конкретних виробничих ситуацій.

Правильна та раціональна організація практичних, індивідуальних та індивідуально-консультативних занять має важливе значення для одержання та закріплення знань студентами з даної дисципліни.

На початку практичних занять протягом 15—20 хвилин здійснюється поточний контроль знань студентів у формі усного опитування, написання експрес-контрольних робіт, тестування. Весь залишковий час відводиться для виконання практичних завдань в аудиторії, під час яких студент повинен виконати не менше 75 % усього обсягу завдання. Останню частину завдання студенти виконують самостійно в позааудиторний час. Перед виконанням кожного практичного завдання студент повинен ґрунтовно засвоїти теоретичний матеріал відповідної теми: вивчити законодавчі акти, нормативно-правові документи, підручники, навчальні посібники.

Практичні завдання передбачають конкретні виробничі ситуації, в характері і суті яких студент має добре орієнтуватись. Основну увагу при цьому слід звернути на правильне розуміння господарських операцій, подвійного запису. У кожному завданні вказані мета, матеріальне забезпечення, наведені вихідні дані та методичні вказівки, а в кінці подаються контрольні запитання. Завдання пов'язані між собою, тобто результати виконання одного завдання водночас є вихідними даними для наступного.

Кожне завдання студент захищає перед викладачем на індивідуально-консультативних заняттях й отримує відповідну оцінку. Захист практичних завдань відбувається лише після обговорення наведених у них виробничих ситуацій, приведення прикладів.

Крім цього, на лекційних заняттях викладач зі студентами також розглядає приклади конкретних виробничих ситуацій на підприємстві, вирішує типові задачі, що сприяє засвоєнню студентами теоретичного матеріалу та формує в них практичні навички.

Така організація практичної, індивідуальної та індивідуально-консультаційної роботи з дисципліни «Бухгалтерський облік» дає можливість студентам отримати достатній рівень теоретичних знань та практичних навичок, а викладачеві правильно організувати, проконтролювати та оцінити отримані знання студентів.

*Шевченко Ю. А., старш. викл.,
Богатирьов І. І., канд. екон. наук, доцент,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Застосування тренінгових технологій є інноваційним методом активізації навчального процесу, що дозволяє формувати у студентів нове мислення, бачення проблем, забезпечити швидку адаптацію майбутніх спеціалістів до жорстких вимог на ринку праці. Включення тренінгів до арсеналу педагогічних прийомів гармонійно доповнює традиційний досвід підготовки фахівців, який базується на засвоєнні і відтворенні студентами переважно теоретичних знань.

Не можна переоцінити значення тренінгів для вивчення дисципліни «Аналіз господарської діяльності», яка є науковою базою прийняття управлінських рішень. Для їх обґрунтування необхідно виявити та прогнозувати існуючі та потенційні проблеми, виробничі та фінансові ризики, визначити наслідки рішень, що приймаються, для кінцевих результатів діяльності підприємств.

Для вирішення поставлених питань необхідно володіти аналітичним, творчим мисленням, яке набувається шляхом вивчення методологічних основ та практичних навичок аналізу господарської діяльності підприємств, необхідних у практичній роботі.

На вдосконалення таких практичних навичок спрямовані тренінгові технології. Засновані на методі конкретних ситуацій вони повністю охоплюють тематику дисципліни і як наскрізна задача виконується протягом усього навчального процесу.

Для проведення тренінгових занять використовуються спеціально розроблені завдання та робочий зошит. Тренінг передбачає самостійне виконання студентами таких завдань: аналіз загального обсягу виробництва валової і товарної продукції сільського господарства; виконання виробничої програми рослинництва, тваринництва; загальна оцінка рівня собівартості продукції; аналіз собівартості продукції рослинництва, тваринництва; аналіз витрат на організацію виробництва і управління; забезпечення господарства основними виробничими засобами та ефективність їх використання; використання тракторів і комбайнів, вантажних автомобілів, робочої худоби, робочої сили і фонду оплати праці; аналіз роботи промислових і підсобних виробництв; прибутку і рентабельності господарства; фінансового стану господарства.

В ході виконання завдань студенти проводять розрахунки, аналізують економічні показники господарської діяльності і використовують отримані показники для формування висновків, на основі яких виробляються пропозиції щодо прийняття ефективних управлінських рішень щодо вдосконалення організації та технології ведення фінансово-господарської діяльності аграрних формувань.

Результати виконаного тренінгу оформляється у вигляді заповнення відповідних таблиць, пояснювальних записок та рекомендацій, що входять до робочого зошиту.

Застосування тренінгових технологій вимагає від викладача постійного оновлення власних практичних знань на основі оновлених звітності і планової інформації, гнучкого індивідуального підходу до роботи із студентами, вміння орієнтуватися у сучасних економічних умовах. Навчальні завдання мають постійно оновлюватися та вдосконалюватися залежно від сучасних економічних вимог та стану ринкових відносин.

Досвід використання тренінгу для вивчення курсу «Аналізу господарської діяльності» свідчить про ефективність цього методу під час навчально-виховної роботи. Він дозволяє студентам навчитися самостійно виокремлювати і формулювати проблеми, проводити їх аналіз, знаходити шляхи їх вирішення, цілеспрямовано працювати з інформацією, застосовувати отриману інформацію як основу вирішення проблемних питань.

Антонюк С. Н., доцент,
кафедра історії економічних вчень
та економічної історії

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ ЯК МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна система вищої освіти пред'являє нові вимоги до особи педагога, методів і технологій викладання. Формується нова ситуація взаємодії викладача і аудиторії в усіх видах навчально-пізнавальної діяльності, і, перш за все, в лекційній.

Довгий час передача навчальної інформації здійснювалось в основному в формі традиційної лекції, що виражалось у послідовному викладі змісту курсу, а це, як правило, уже зроблено в хороших підручниках. Тому викладач у ролі лектора може дати лише авторську інтерпретацію підручника. Подібна форма занять визиває явну втому у слухачів і знижує їх зацікавленість до навчання. В зв'язку з цим виникла нагальна потреба в розробці і використанні в освітньому процесі нових форм і методів активного навчання (мозкова атака, навчально-ділові ігри, презентація тощо) і в удосконаленні, активізації та видозміні традиційних форм лекцій.

Одним із видів нетрадиційних лекцій є проблемна лекція. Її суть полягає в тому, що викладач на початку і в процесі викладу навчального матеріалу створює проблемні ситуації і залучає слухачів до їх аналізу. З допомогою проблемної лекції забезпечується досягнення трьох основних дидактичних цілей:

- 1) засвоєння студентами теоретичних знань;
- 2) розвиток теоретичного мислення;
- 3) формування пізнавального інтересу до змісту навчального предмету і професійної мотивації майбутнього спеціаліста.

Успішність досягнення мети проблемної лекції забезпечується взаємодією викладача і студентів. Основне завдання викладача полягає не тільки в передачі інформації, а в прилученні студентів до об'єктивних протиріч розвитку наукових знань і способів їх вирішення. Це формує мислення студентів та стимулює їх пізнавальну активність. В співробітництві з викладачем студенти отримують нові знання, пізнають теоретичні особливості своєї професії.

На відміну від змісту інформаційної лекції, який пропонується викладачем у вигляді відомого матеріалу і якого потрібно запам'ятати, на проблемній лекції нові знання подаються як невідомі для студентів. Отримана інформація засвоюється ними як особисте відкриття, як не відоме для них знання. Це дозволяє створити у студентів ілюзію «відкриття» вже відомого в науці. Проблема лекція повинна будуватися таким чином, щоб пізнання студента наближалось до пошукової, дослідної діяльності. Тут задіяне мислення студента і його особисте відношення до матеріалу, що засвоюється.

Протягом проблемної лекції мислення студентів проходить з допомогою створення викладачем проблемної ситуації до того, як вони отримують всю необхідну інформацію, що складає для них нові знання. В традиційному навчанні поступають навпаки — спочатку дають певні знання, спосіб або алгоритм вирішення, а уже потім наводять приклади, які підтверджують теорію. Таким чином, студенти самостійно пробують знайти вирішення проблемної ситуації.

Для проблемного викладання відбираються найважливіші розділи курсу, які складають основний концептуальний зміст навчальної дисципліни і є найбільш складними для засвоєння студентами.

Участь викладача у створенні проблемної ситуації може бути різною: в одному випадку він сам ставить проблеми і розкриває шляхи їх вирішення, а студенти стають «співучасниками» цих пошуків; в іншому випадку така можливість надається самим студентам. Цим визначаються «рівні проблемності» лекції.

Перший рівень — проблемне викладання матеріалу: виокремивши проблемну ситуацію, викладач не тільки вказує на вирішення проблеми, але й розкриває логіку її досягнення, показує джерела виникнення протиріч. Ступінь активності студентів, у даному випадку, незначна.

Другий рівень проблемності характеризується тим, що викладач, створюючи проблемну ситуацію, залучає студентів до спільного пошуку її вирішення. Даний рівень передбачає реконструктивну діяльність студентів.

Третій рівень передбачає самостійне вирішення студентами сформульованої викладачем проблеми шляхом висування різних доказів. Для даного рівня характерна частково-пошукова діяльність студентів.

В умовах проблемної лекції проходить усне викладання матеріалу діалогічного характеру. З допомогою відповідних методич-

них прийомів (постановка проблемних і інформаційних питань, висування гіпотез і їх підтвердження або відхилення, звернення до студентів про допомогу тощо) викладач спонукає студентів до спільного мислення, дискусії, яка може розпочатися безпосередньо на лекції або на семінарі.

Чим вище ступінь діалогічності лекції, тим більше вона наближається до проблемної і тим вище її орієнтовний, навчальний і виховний ефект. І, навпаки, чим ближче лекція до монологічного викладу, тим в більшій мірі вона наближається до інформаційної.

Таким чином, лекція стає проблемною в тому випадку, коли в ній реалізується принцип проблемності. Цей принцип передбачає подання навчального матеріалу у вигляді проблемних ситуацій і залучення слухачів до спільного аналізу й пошуку рішень. При цьому необхідно виконання двох взаємозв'язаних умов:

- 1) реалізація принципу проблемності при відборі і дидактичній обробці змісту навчального курсу до лекції;

- 2) реалізація принципу проблемності при розгорненні цього змісту безпосередньо на лекції.

Перше досягається розробкою викладачем системи пізнавальних завдань — навчальних проблем, що відображають основний зміст навчального предмету, а друге — побудовою лекції як діалогу між викладачем і студентами.

Стиль спілкування викладача на проблемній лекції:

- 1) викладач входить у контакт зі студентами не як «законодавець», а як співрозмовник, що прийшов на лекцію «поділитися» з ними своїм знаннями;

- 2) викладач не тільки визнає право студента на власну думку, але й зацікавлений у цьому;

- 3) нові знання виглядають істинними не тільки в силу авторитету викладача, вченого або автора підручника, але й у силу підтвердження його істинності системою роздумів;

- 4) матеріал лекції включає обговорення різних точок зору на вирішення навчальних проблем, відтворює логіку розвитку науки, її змісту, показує способи вирішення об'єктивних протиріч в історії науки;

- 5) спілкування зі студентами будується таким чином, щоб підвести їх до самостійних висновків, зробити співучасниками процесу підготовки, пошуку і знаходження шляхів вирішення протиріч, створених самим же викладачем;

- 6) викладач будує питання до матеріалу, що викладається і відповідає на них, провокує питання у студентів і стимулює са-

мостійний пошук відповідей на них у ході лекції, добивається того, щоб студенти думали разом із ним.

Побудовані подібним чином проблемні лекції забезпечують творче засвоєння майбутніми спеціалістами принципів і закономірностей науки, що вивчається, активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів, їх самостійну аудиторну і позааудиторну роботу, засвоєння знань і використання їх на практиці.

Беляєв О. О., д-р екон. наук, професор,
Бєбело А. С., канд. екон. наук, доцент,
Комяков О. М., канд. екон. наук, доцент,
кафедра політичної економії факультетів управління
та маркетингу

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ В СИСТЕМІ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ КАФЕДРИ)

Домінантною посилкою в роботі кафедри щодо реалізації завдань сучасної вищої школи в курсі політекономії — це формування і розвиток аналітично-пошукового економічного мислення студентів. При цьому, поряд з осмисленням положень — форм, що стають їхніми мотивами пізнання предмету, важливою складовою навчання є набуття навичок, умінь, практичної реалізації здобутих знань з політекономії — ядра економічної теорії. Тому, на протязі останніх років, викладачами кафедри було здійснено багато послідовних і ціленаправлених кроків (заходів) щодо масштабнішого впровадження прогресивних освітніх технологій, у т. ч. — тренінгових методів навчання. Зокрема, на виконання Ухвали Вченої ради університету від 25.03.2004 р. «Про впровадження тренінгових технологій в навчальний процес» та послідовних рекомендацій університетського і факультетського рівнів, на кафедрі напрацьована відповідна навчально-тренінгова методика проведення аудиторних занять. Відтак, даний напрям роботи дозволяє нам зробити певні узагальнення, коментарії та окреслити плани-наміри на перспективу, а також вказати на окремі проблеми.

Перше. Вихідним і досить відповідальним моментом організації навчального тренінгу було:

а) визначення змісту, мети та його форм з позиції предметно-дидактичної специфіки курсу політекономії;

б) урахування наявної аудиторії студентів (перший курс) та визначеного, в навчальних планах, терміну вивчення даної дисципліни — один семестр.

Друге. Це — логічне обґрунтування різних рівнів, а, відповідно, і методик реалізації навчального тренінгу для першокурсників та магістрантів. Ця теза базується, зокрема, і на положеннях Ухвали Вченої ради університету «Про впровадження тренінгових технологій навчання з урахуванням особливостей відповідних спеціальностей».

Третє. Концептуально кафедра розглядає і реалізує тренінгову методику як інструмент, що дозволяє використовувати як позитивні, так і нормативні політекономічні знання для аналізу реальних соціально-економічних проблем. Все це сприяє розвитку у студентів самостійного аналітично-професійного мислення.

Разом з тим, ми враховуємо, що навчальний тренінг є ефективним лише тоді, коли він, образно кажучи, «зачіпає», тобто активізує внутрішні пізнавальні мотиви студента та систему його цінностей орієнтацій згідно усвідомленого вибору фаху.

А відтак, для першого курсу основною формою тренінгової методики, виходячи із специфіки політекономії, були передбачені проблемні лекції.

При цьому, як відомо, тренінг, а точніше — навчальний тренінг, у загальному розумінні — це послуги з надання та підвищення освітньо-спеціальної, в т. ч. і кваліфікаційної, підготовки індивіда, які передбачають використання активних методів навчання.

Тому кафедра, акцентуючи увагу на проблемних лекціях, не відмовляється від інших активних форм навчального тренінгу: дискусій, «мозкових атак», аналізу конкретних ситуацій (кейс-методи), презентацій тощо.

При цьому, для суспільних дисциплін теоретичного циклу, проблемна лекція традиційно вважається найприйнятнішим видом із активних форм занять. Головне завдання такої лекції — це залучення студентів до власної активної пізнавальної діяльності вже в аудиторії.

Згідно кафедральної позиції, характерною центральною складовою такої лекції є постановка навчальної проблемної ситуації, яку і слід розв'язати на занятті. Таких ситуацій, з позиції мето-

дичної доцільності, правомірно ставити 2—3 на лекцію. Поряд з навчальними проблемними ситуаціями архітектоніка та зміст викладу матеріалу лекції можуть бути доповнені також сформульованими декількома дидактично-дискусійними питаннями чи аналітичними завданнями. Відповіді на них можуть бути дані як на лекції, так і рекомендовані на самостійне опрацювання студентами.

В нашій практиці проблемні лекції та дискусійні питання можуть базуватися на теоретично-дидактичних, практично-дидактичних та професійно-практичних матеріалах.

Постановка в процесі читання лекцій, навчальних проблемних ситуацій передбачає формулювання діалектично взаємозв'язаних і взаємообумовлених, часто з точки зору формальної логіки, суперечливих положень. Відомим прикладом останніх є суперечність загальної формули капіталу. Це і є приклад першого методичного прийому «побудови» проблемних ситуацій.

Викладачі широко використовують і такий метод постановки проблемної ситуації, як наявність суперечності між частковим знання студентом проблеми та ще її повним незнанням. Так, він засвоїв, що таке товар та його властивості, але до кінця не розуміє суті внутрішніх суперечностей товару та як вони розв'язуються. В даному контексті буде слушною і постановка запитання: «Чому будь-яка абстрактна праця є суспільно-необхідною, але не будь-яка суспільно-необхідна є абстрактною працею?»

Заслуговує на увагу і метод побудови проблемної ситуації на основі логічної операції диз'юнкції (*лат.* — *роздільний*), що утворює складний вислів за допомогою сполучників «або» та «чи». Формулювання таких навчальних ситуацій можна досягти і при розгляді альтернативних трактовок відповідних положень чи категорій (наприклад, товару, грошей, прибутку, зарплати, економічного зростання тощо).

В цілому позиція кафедри: методично принципово важливо, що навчальна проблемна ситуація має виникнути не в тезах-зімках лектора і не в його голові, чи просто в аудиторії «між підлогою і стелею», а в головах слухачів лекції. Адже головне тут — це заохочення і включення студентів у пізнавально-аналітичний процес даного матеріалу. Саме вони до низки дидактичних узагальнень, висновків мають прийти самостійно.

Отже, спілкування з аудиторією наші викладачі ведуть у такій формі, щоб підводити студентів до аналітичного засвоєння матеріалу. Зробити їх співучасниками процесів пошуку шляхів, способів вирішення суперечностей, генерованих лектором, на основі

їхнього реального стану «знання—незнання» відповідних питань, проблем, тем.

Тут кафедра враховує і те, що навіть у недостатньо чіткому вирішенні проблеми чи путаній відповіді студента важливо знайти раціональне зерно для заохочення до подальшого вивчення предмету. Успіх досягнення мети будь-якої форми проблемного заняття забезпечується спільними зусиллями і викладача, і студента.

За допомогою комплексу проблемних лекцій кафедра забезпечує досягнення таких цілей:

- активізації внутрішньої мотивації засвоєння студентами базового теоретичного матеріалу та розвитку в них аналітично-теоретичного мислення;

- формування їхнього пізнавального інтересу до практичної реалізації положень політекономії та аналітичного оцінювання політичних і економічних реалій у країні;

- пошук студентами нових (для себе!) знань спонукає їх на подальше більш глибоке засвоєння теоретичних положень економічного циклу й інших дисциплін у перспективі.

Разом з тим, колектив кафедри свідомий того, що не весь і не завжди процес навчання, навіть в університеті, має і може бути проблемним. За нашим переконанням, такий метод навчання потребує, з одного боку, більшого бюджету часу ніж традиційна репродуктивна «передача» навчальної інформації. Адже цей формат лекції передбачає і наявність зворотного зв'язку, що відповідно вимагає додаткового часу для спілкування зі студентами.

З іншого боку, цей метод можливий коли студент має змогу і здатний до навчально-пошукового мислення та за умови, що він уже набув відповідний рівень знань і вмінь працювати з джерелами інформації та є бажання і здатність осмислювати їхній зміст. Адже фахівці зі соціальної психології вважають, що до 40 % дієздатних молодих людей не можуть засвоїти програми ВНЗ.

В цілому проблемна лекція нами розглядається і реалізується як провідна форма навчального тренінгу першого рівня для студентів 1-го і 2-го курсів. Вона, за змістом і формою викладу, суттєво відрізняється від навчального тренінгу як спеціального тренувального режиму зі студентами 4-го і 5-го курсів, для відтворення і набуття ними професійно-компетентісної майстерності з відповідного виду майбутньої фахово-посадової діяльності.

Основні складові проблемно-методичного забезпечення на кафедрі навчального тренінгу — це: наявність загальних дидак-

тично-методичних положень, рекомендацій студентам для їхньої орієнтації при вивченні змісту матеріалу з кожної теми; виокремлення кола дидактично-діалектичних положень теми для можливої постановки проблемних ситуацій та формулювання контрольних запитань і завдань дискусійного плану; підготовка самостійно студентом з кожної тем курсу глосарію ключових понять — категорій (не менше 20 по темі); перелік навчальних джерел (підручників та посібників), а також — монографічної літератури для бажаного студентом конспектування; тести для фронтальної перевірки засвоєння навчального матеріалу студентами по темах.

Серед проблем кафедри при реалізації дидактично-пошукових методів навчання в курсі політекономії виділимо наступні: по-перше, це визначені терміни вивчення даної дисципліни в навчальному плані — один семестр. За цей період засвоїти на прийнятному творчому рівні матеріал курсу не можливо чисто з психофізіологічних можливостей пересічного студента; по-друге — велика кількість годин відводиться, згідно навчального плану, для самостійного вивчення саме студентами-першокурсниками.

В даному контексті відмітимо і таку принципову обставину: зрозуміло, що не лише одна країна обумовлює загальний вектор розвитку політекономічних знань, а тим більше — Україна, але складність як засвоєння студентами, так і викладання політекономії, обумовлюється ще й тим, що ми, на жаль, живемо в державі, в якій чітко не сформульовано ні смислу свого існування, в т. ч. й економічного, ні мети і засобів її досягнення. Ні один наш високопосадовець не поніс і не несе ніякої реальної відповідальності за результати свого вакханального правління. Це відноситься як до вихідного (первісного) «ринкового кроку» — «ваучерного дерибану прихватизації» державної власності, так і до латентних ефемерно-недолугих антикризових заходів влади кінця 2008 — початку 2009 рр. У цій ситуації будь-які заходи, які не передбачають заміну системи некомпетентної та аморальної влади, в особі її перших репрезентантів, — шлях країни на узбіччя людської цивілізації.

І тут пророчими мають стати слова Жоржа Сіменона, що приїде той час, коли політекономія стане на чолі всіх наук. А цього саме і вимагає сучасна глобальна економічно-фінансова криза, оскільки, як було відмічено на Давоському форумі (січень 2009 р.), її причини, шляхи виходу з неї знаходяться за межами розуміння «всіх серйозних економістів» (В.Путін). Тож побажаємо нашій майбутній зміні не попадати в таку аналітично-неконструктивну ситуацію і працюймо для цього.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ ПРИ СКЛАДАННІ ІСПИТІВ

Глибоке та міцне засвоєння студентами матеріалу повинно забезпечуватися правильно організованим контролем їх знань, умінь та досвіду творчої роботи. Головними завданнями контролю знань студентів є перевірка засвоєння студентами навчального матеріалу, повторення та закріплення вивченого, власне виявлення недоліків у знаннях студентів та застосування заходів щодо усунення цих недоліків.

Перевірка знань студентів має велике виховне значення, оскільки вона стимулює їх систематичну роботу, розвиток почуття відповідальності за результати навчання, що особливо важливо в сьогоденних умовах.

Іспит завершує вивчення дисципліни, і від заліку його відрізняють не лише підвищені вимоги, але й диференціація оцінок. Історично у вищій школі іспити проводилися в усній формі, а залік приймався переважно у письмовій формі або співбесіди. Реформа навчального процесу, яка зараз відбувається, орієнтована саме на відповіді за білетами у письмовій формі. Викладачі визнають у такій формі не лише позитивні, але й негативні моменти. До позитиву слід віднести значне скорочення часу на перевірку знань (правда, додається час на складання карти правильних відповідей), стандартизацію відповідей, а до негативу — формалізацію оцінок, обмеження творчості і висловлення власної думки, вміння обґрунтовувати та порівнювати позиції, спокуса списування, а також «підказки» у вигляді готових відповідей. Крім того, перевірка білетів має відбуватися у стислі строки, тому трапляються випадки поверхового огляду відповідей.

Не до всіх дисциплін є доцільним застосовувати тільки письмову форму іспиту. Усна відповідь одразу показує, наскільки

студент володіє матеріалом, дозволяє спілкуватися викладачу зі студентами, навіть під час іспиту вказати на помилку у відповіді. Такої можливості письмовий іспит не надає. У заочній формі навчання можливі випадки, коли студент, не відвідуючи сесії, взагалі оцінюється без очного контакту.

В багатьох предметах або окремих темах недоцільно або не ефективно перевіряти знання шляхом постановки практичних завдань або варіантів готових відповідей. За письмових іспитів часто обсяг знань студентів обмежується термінологічним словником.

Найкращим варіантом було б застосування комбінованого підходу, коли студент готує письмові відповіді на питання (завдання) білету, а до них додає свою усну відповідь, але не зачитуючи механічно написане. Тоді друга частина іспиту набуває форми діалогу: своїми усними поясненнями студент може підвищити оцінку письмових відповідей, або навпаки — знизити загальну оцінку, якщо виявиться слабке володіння матеріалом.

Іспит (у письмовий або усний формах) має завершуватися підведенням підсумків, зверненням викладача до групи, яка складала іспит.

Непростим практичним питанням є доля незадовільних оцінок на іспиті, які не дають права студентам повторно складати іспит без нового проходження курсу (оцінка «F»). Іноді викладачі уникають таких оцінок, хоча окремі студенти того заслуговують. Інша двійка, «FX», також несе в собі проблему — викладач отримує додаткове навантаження, приймаючи повторно іспити.

Удосконалення навчального процесу є нескінченним. Тому іспит як вершина контролю та оцінювання успішності навчання студентів в той же час є певної оцінкою ефективності діяльності викладача. При цьому формальний підхід (у вигляді середнього балу за предметом по групі, розподілу студентів за отриманими оцінками) не дозволяє з точністю визначити, наскільки високі бали є результатом дбайливого ставлення студентів та викладача до навчального процесу, а низькі бали — низькою підготовкою студентів та нехтуванням своїми обов'язками з боку викладача. В значній мірі на ці параметри впливають такі чинники, як складність дисципліни, відповідність її профілю спеціальності студентів, а також особисті якості викладача, в тому числі позитивне його сприйняття аудиторією.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ТРЕНІНГ ДЛЯ МАГІСТРІВ: ЦІЛІ, ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ, ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Відповідно до навчального плану вже два роки зі студентами магістерських програм «Менеджмент корпорацій (АТ)» і «Менеджмент малого бізнесу» проводиться міждисциплінарний тренінг, який за навчальним планом розрахований на 36 аудиторних годин. Кафедра менеджменту має затверджену програму цього тренінгу і певний досвід його проведення.

В процесі розробки програми та впровадження тренінгу було враховано те, що:

1. міждисциплінарний тренінг є узагальнюючою, підсумковою формою роботи зі студентами-магістрами, яка спрямована на відпрацювання в індивідуальному та груповому режимі форм практичного застосування отриманих теоретичних знань з дисциплін магістерського циклу для вирішення конкретних управлінських задач;

2. проведення міждисциплінарного тренінгу спрямовано на формування та удосконалення професійних компетенцій фахівців з спеціальностей «Менеджмент корпорацій (АТ)» і «Менеджмент малого бізнесу», які відображені у навчально-методичних комплексах магістерських програм «Менеджмент корпорацій (АТ)» і «Менеджмент малого бізнесу»;

3. міждисциплінарний тренінг пов'язаний у часі та за змістом з виконанням індивідуальних практичних завдань з дисциплін магістерського циклу, проходженням практики та написанням звіту з неї і з підготовкою студентами консультаційного проекту та дипломної роботи;

4. існує великий досвід проведення управлінських тренінгів, який було досліджено і враховано, відповідно до умов нашої діяльності.

Таким чином мета проведення міждисциплінарного тренінгу полягає у формуванні та вдосконаленні вмінь і навичок управлінської діяльності, а саме:

модельовання програм взаємодії з робітниками з врахуванням їх типу особистості; використання трансактного аналізу, маніпулятивної поведінки, психологічних засобів впливу у процесі управління поведінкою людини в організації; застосування тео-

рій мотивації для формування мотиваційної концепції в організації; аналізу мотиваційного потенціалу роботи та проектування роботи з урахуванням її мотиваційних характеристик; планування особистого розвитку та кар'єри в організації; самоорганізації та управління власним часом; створення команд та здійснення ефективної командної взаємодії; розробляти та впроваджувати ефективну стратегію взаємодії в організації, використання ефективних комунікативних технік і технологій; управління конфліктами; самоаналізу та самооцінки; аналізу існуючого в організації стилю лідерства та оцінки його ефективності.

Завданнями міждисциплінарного тренінгу є:

відпрацювання технологій практичного застосування теорій, функцій та процесів управління в організаціях; узагальнення методик використання базових інструментів управління в організації; порівняння впливу різних факторів на діяльність менеджера в організації; формування вмінь управлінської діяльності; розробка стратегій поведінки, саморозвитку та планування власної кар'єри; практична апробація навичок взаємодії та узгодження позицій різних зацікавлених осіб в організаціях; формування досвіду розподілу та делегування повноважень, побудови системи мотивації, формування команди та розподілу командних ролей.

Реалізація поставленої мети та завдань тренінгу здійснюється завдяки самостійній роботі студентів до початку тренінгових занять та роботі безпосередньо в аудиторії, яка відбувається в інтерактивній та тренінговій формі — самостійно і в груповій взаємодії. Перша частина цієї роботи спрямована на самоаналіз майбутніх управлінців, виявлення ними власних сильних сторін та обмежень. Ця робота дає студентам інформацію для подальшого саморозвитку та вдосконалення власних умінь. Робота в аудиторії безпосередньо пов'язана з формуванням та вдосконаленням управлінських умінь, тобто формування та вдосконалення поведінкових компетенцій.

Головною формою реалізації мети тренінгу є мотивація студентів до активної участі у ньому. Весь процес мотивування і стимулювання роботи студентів на тренінгу можна поділити на три етапи:

1. Початкова мотивація — мотиваційний моніторинг, обговорення принципів і правил тренінгової роботи, презентація теми тренінгу, постановка загальних навчальних цілей тренінгу, пояснення структури тренінгових завдань і повідомлення щодо системи контролю та оцінювання роботи на тренінгу. Застосовуються техніки доведення і переконання, викликання інтересу, навію-

вання. Використовується на першому тренінговому занятті, а також можлива на початку кожного модулю.

2. Підтримуюча мотивація — постановка окремих тренінгових завдань, підтримка активності та заінтересованості учасників тренінгу в процесі тренінгової роботи. Використовуються мотиваційні техніки делегування повноважень, викликання інтересу, закріплення позитивного враження. Реалізується стратегія стимулювання учасників тренінгу. Здійснюється на кожному тренінговому занятті.

3. Завершальна мотивація — забезпечення мотиваційної готовності учасників тренінгу до активної та зацікавленої подальшої участі в тренінгових заняттях, самостійної роботи. Використовуються техніки закріплення позитивного враження. Застосовується наприкінці кожного тренінгового заняття і всього тренінгу.

Основні форми роботи, що використовуються на кожному етапі тренінгу, такі: спільна робота в аудиторії (мозковий штурм, дискусія тощо); робота в малих групах та презентація групових проєктів; міжгрупова взаємодія; рольова взаємодія; індивідуальна робота; різні вправи та ігрові фрагменти.

Для забезпечення системної структурованості навчального матеріалу та передбачення заходів для перевірки його засвоєння на кожному етапі тренінгу, міждисциплінарний тренінг має модульну побудову. Інформація надається невеликими блоками, які пов'язані між собою змістовно й методично та утворюють логічно завершений навчальний модуль. Кожен модуль розраховано на чотири години аудиторної роботи.

Модель тренінгу поєднує такі складові: пояснення (надання нової інформації); демонстрацію (демонстрацію можливостей використання знань); імітацію правильних дій, формування нового досвіду; закріплення (практику).

Оцінка за роботу у міждисциплінарному тренінгу здійснюється за результатами поточно-модульного контролю, який охоплює попередній, поточний та заключний контроль. Контроль роботи студентів здійснюється за 100-бальною шкалою. Для успішного проходження міждисциплінарного тренінгу студент має набрати від 50 до 100 балів.

Проблеми впровадження тренінгу у навчальний процес, з якими ми стикнулися протягом проведення тренінгів, можна умовно поділити на такі групи:

Організаційні проблеми.

- Тренінг є у навчальному плані, він розрахований на достатньо велику кількість аудиторних годин, але його немає у розкла-

ді. Тому є проблема його якось туди включити для того, щоб студенти (які вчать за розкладом) могли його відпрацювати. В протилежному випадку виникають проблеми, особливо для вечірньої і заочної форми навчання, так як там дуже обмежені можливості часу. Крім того, це ще пов'язане з скрутним станом з аудиторіями.

- За навчальним планом міждисциплінарний тренінг для магістрів очної форми навчання передбачається у весняному семестрі, але у цей час студенти йдуть на практику (деякі за межами Києва), працюють над дипломним проектом, тобто виникає проблема можливості їх присутності на тренінгових заняттях.

- Внаслідок перших двох проблем іноді виникає наступна, а саме: «проходження» тренінгу передбачає обов'язкову особисту присутність і роботу на ньому. Тобто, ті, хто не мав можливості і не був присутнім на тренінгу, фактично не мають можливості його «переслати» і тому отримують «вічну» заборгованість з усьома впливаючими звідси наслідками.

- Внаслідок сказаного, викладачі мають проблему з пошуком аудиторій, з суттєвим перевантаженням за короткий термін часу і зі складнощами у самостійному узгодженні власного навантаження (за розкладом) з тренінговими заняттями.

Змістовні проблеми впливають, у першу чергу, з особливостей проведення тренінгу в межах навчального процесу у вузі, тобто з того, що робота на тренінгу має бути оцінена. Для виконання цього завдання ми передбачили певні шляхи перевірки роботи студентів, які відображено у навчальній програмі та у методичних рекомендаціях для роботи студентів.

Другий аспект пов'язаний з тим, що ми намагаємося на тренінгу використовувати саме активні методи навчання, уникаючи роботи з теоретичним матеріалом. Але, аби робота на тренінгу відбувалася свідомо, необхідно, щоб студенти мали достатню теоретичну підготовку до нього. Більшість теоретичних питань студенти розглядали у попередніх курсах, але є певні безпосередньо управлінські проблеми, які конкретно ніде не вивчались. Тому відсутність достатніх навчально-методичних матеріалів певним чином затрудняє та гальмує проведення тренінгу. Перший рік роботи у тренінговій програмі був найважчим, бо навіть роздаткові матеріали для тренінгових занять було необхідно кожного разу якось тиражувати. Тому ми висловлюємо велику вдячність університету, особливо А. М. Колоту і С. В. Степаненку за їх підтримку у виданні методичних матеріалів і рекомендацій студентам для підготовки та роботи на міждисциплінарному тре-

нінгу. Після появи цих матеріалів працювати і студентам, і викладачам стало значно зручніше.

Нарешті, зворотний зв'язок, який ми регулярно підтримуємо зі студентами з приводу їх сприйняття і ставлення до тренінгу, дають можливість зробити досить оптимістичний висновок щодо позитивного враження студентів та їх задоволення як від самої роботи на тренінгових заняттях, так і тієї користі, яку вони отримують у результаті такої роботи.

Воробйова Л. В., канд. екон. наук, доц.,
кафедра історії економічних вчень та економічної історії

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНОГО ЦИКЛУ

Педагог-новатор, який вступає в XXI століття, перш за все, повинен вчити новому мисленню, методам пізнання і самоорганізації. Інакше кажучи, завдання викладача полягає в тому, щоб підвести студента до дверей, дати ключ і навчити його користуватися цим інструментом. Ніхто, окрім самого студента, не зможе увійти у світ знань. Тому конкретними завданнями педагога-новатора є наступні:

1) навчити студента самостійно розглядати явища цілісно і в динаміці;

2) навчити студента самоорганізації.

Вирішенню цих завдань сприяє використання тренінгових технологій.

Розробка і впровадження в економічну освіту системи тренінгових технологій є безперечною умовою успішності підготовки фахівців та формування у студентів компетенцій, необхідних у сучасному підприємницькому середовищі, і зокрема, самостійності, відповідальності, співробітництва, комунікативності тощо.

Я маю великий досвід педагогічної роботи в навчальних закладах різних рівнів акредитації, тому довелося використовувати в своїй практиці різні форми тренінгових технологій.

Так, наприклад, у 2000-му році за нашою кафедрою був закріплений предмет «Основи економіки», який читається на підготовчому відділенні. Мені довелося читати цей предмет у київській гуманітарній гімназії «Гармонія». У зміст гімназичної освіти закладений принцип єдності знань, отриманих з різних предметів.

Мета цієї форми навчання — спонукати гімназистів при розв'язанні комбінованих, комплексних та універсальних завдань продемонструвати відхід від репродуктивного та творчого рівня їх переробки, перехід їх у власні світоглядні позиції. Кожного року проводяться гімназіади, які проходять у три тури:

1) Відбірковий тур — написання всіма учнями гімназії універсальних тестів на рівні предметної інтеграції знань.

2) Рейтингове оцінювання по класах результатів, визначення учасників, допущених до основних турів гімназіади.

3) Презентація та захист визначеної загальної універсальної проблеми.

Така форма навчання активізує пізнавальну, інтелектуальну, пошукову та еволюційну діяльність гімназистів.

На кафедрі є певний досвід по проведенню семінарів-дискусій. Зі складу групи за особистою ініціативою студентів призначається «журі» або «судійська колегія» із 3-х осіб. Наступним етапом проведення заняття є розробка умов дискусії, оцінки її з урахуванням факторів організаційності і дисципліни «команди». Ці умови розробляються в порядку живого обговорення усіх студентів під керівництвом викладача.

Наприклад, одне із таких занять.

Умови:

I. Кожна команда у відповідності до теми семінару повинна підготувати та поставити 1—2 питання іншій команді. Причому, основною вимогою є наступна: команді, яка готує питання, самій необхідно знати відповіді на нього повно, глибоко, досконало.

У випадку невміння чи несвочасної підготовки до відповіді на поставлене питання відповідаюча команда не справляється зі своїм завданням, і команда, яка це питання поставила, сама повинна дати на нього відповідь.

Оцінку відповіді дає «судійська колегія» сумісно з викладачем.

У випадку, коли відповідаюча команда сама відповідає на питання, то її відповідь оцінює команда, яка це питання поставила. Свою оцінку додає «судійська колегія» і викладач.

II. Проводимо конкурс капітанів (1—2 питання).

Питання можуть ставити:

А) команди-суперниці;

Б) «судійська колегія»;

В) капітан капітану;

Г) викладач;

Д) будь-який член команди.

Оцінку виставляє в цьому випадку учасник гри, який поставив питання, «судійська колегія», і викладач. Оцінки виставляються в письмовій формі на записках, які подаються в «судійську колегію» і враховуються при підведенні підсумків.

III. Встановлюється час для команд:

- для підготовки питань — 1—2 хвилини;
- для підготовки відповідей — 2—3 хвилини;
- відповіді команд регламентуються до 5 хвилин.

IV. Обов'язковими умовами ведення ділової гри-дискусії є:

- 1) урахування роботи капітана з командою;
- 2) кількість учасників команди, які відповідають на питання;
- 3) повнота та глибина відповідей;
- 4) поведінка команди під час підготовки питань та відповідей;
- 5) уміння висловлювати свої думки;
- 6) уміння обґрунтувати свої думки;
- 7) використання додаткових даних;
- 8) організованість команди.

Після закінчення дискусії за певною темою «судійська колегія» та викладач підводять підсумки ділової гри з урахуванням запропонованих умов, чітко визначаючи переможця: і команду, і капітана.

Така форма проведення занять у навчальних групах показала зміни в мисленні студентів, у підходах до вирішення поставлених завдань.

До активних форм відносяться також проблемні методи навчання.

Проблемне навчання побудоване на отриманні знань шляхом вирішення навчальних проблем. Проблемний метод навчання спирається на педагогіку співробітництва, на творче відношення студентів до отримання знань. Проблемний вид навчання формує пізнавальні навички та вміння в даній галузі знань, направлений на підготовку спеціалістів самостійної творчої дії.

Наприклад, при вивченні теми «**Основні тенденції розвитку ринкового господарства провідних країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції та її відображення в економічній думці (70-і роки XIX ст. — початок XX ст.)**» розглядається така течія економічної думки, як маржиналізм. Студентам можна поставити таке проблемне питання: проаналізуйте та прокоментуйте наведені вислови представників маржинальної течії з позицій сучасної економічної науки і господарської практики:

1) «Якщо ми розпоряджаємося комплектарними благами якого-небудь вищого порядку, то спершу ці блага повинні бути пе-

ретворені в блага ближчого нижчого і так далі, поки ми не отримаємо благ першого порядку, які можна безпосередньо застосувати для задоволення наших потреб» (К. Менгер) [4, с. 67].

2) «Проста людина застосовує вчення про граничну користь на практиці набагато краще, ніж формувала це вчення політична економія» (О. Бем-Баверк) [4, с. 68].

3) «Розробка теорії повинна йти рука в руку з вивченням фактів, а для розгляду більшості сучасних проблем велике значення мають найновіші факти» (А. Маршалл) [4, с. 72].

4) «Завдання економічної науки, як і інших, полягає в тому, щоб зібрати факти, систематизувати, тлумачити їх і виводити з них належні висновки» (А. Маршалл) [4, с. 72].

Така робота проводиться в підготовленій аудиторії, студенти формулюють питання через призму особистого сприйняття, сліdkують за ходом відповідей, доповнюють чи заперечують, вимагають уточнення. Самі оцінюючи відповіді, допомагають собі та іншим студентам групи мислити та діяти самостійно, творчо.

На кафедрі вже кілька років читається предмет «Історія економіки та економічної думки». Викладачами кафедри написаний курс лекцій, посібник для самостійного вивчення предмету. Зараз іде робота над хрестоматією, першоджерелами, над тим, щоб основні теми курсу представити на рівні схем, порівняльних таблиць, презентацій. До цієї роботи також залучаються здібні студенти.

Але, безумовно, використання різних форм тренінгових технологій залежить від складу студентської навчальної групи, від рівня підготовки студентів. Так, наприклад, у минулому семестрі я мала потік (5 груп) на кредитно-економічному факультеті. Удвох групах з цього потоку (6508/1-1 і 6508/1-2) вела семінарські заняття. Рівень підготовки студентів високий, що дало можливість використати в цих групах різні форми тренінгових технологій (презентації, семінари-дискусії, поглиблене вивчення першоджерел). Студенти цих груп відвідували публічні лекції «Українського форуму», головою якого є Володимир Семиноженко, де виступають провідні вчені світу. Потім йшов обмін думками на семінарах і лекціях. Я з задоволенням прочитала статтю студента групи 6508/1-2 Дмитра Лукаша в грудневому числі газети «Економіст» «Український форум — інформативно, доступно, зрозуміло», де він викладає свої враження від лекції професора Амстердамської школи неолібералізму Кіса Ван дер Піджла.

При кафедрі один раз на місяць проходять засідання наукового товариства імені Сергія Подолинського, до роботи в якому за-

лучаються студенти. Наукові наробки членів товариства активно використовуються на заняттях, де вивчається історія економічної думки України. А 9—10 квітня 2009 року на базі нашої кафедри за пропозицією Президента України та підтримки Міністерства освіти і науки України проводиться міжнародна наукова конференція «Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України», до участі в якій також будуть залучені студенти.

Література

1. *Х. Атанов Г. А.* Деятельностный подход в обучении. — Донецк: ЕАИ-пресс, 2001. — 160 с.
2. Історія економіки та економічної думки: курс лекцій / Авт. кол.: С. В. Степаненко (кер. авт. кол.), В. М. Фещенко, С. Н. Антонюк, Н. О. Тимочко та ін. — К.: КНЕУ, 2006. — 664 с.
3. *Маслова Н. В.* Ноосферное образование: Монография. — М.: Инст. холододинамики, 2002. — 338 с.
4. *Ревсрчук С. Н.* Історія економічних вчень: тести і вправи: Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — 96 с.
5. *Самодрін А. П.* Профільне навчання в середній школі. — Кременчук: Видавничий центр Сучасного гуманітарно-економічного інституту, за участю РВЦПНТУ, 2004. — 384 с.
6. *Сугаков В. Й.* Основи синергетики. — К.: Обереги, 2001. — 287 с.

Востряков О. В., канд. екон. наук, доцент,
Гребешкова О. М., канд. екон. наук, доцент,
кафедра стратегії підприємств

ТРЕНІНГОВІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ СТРАТЕГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасна бізнес-освіта розвивається під впливом принципового нових вимог та очікувань з боку її «ключових клієнтів» — абітурієнтів, роботодавців, представників зацікавлених державних установ та відомств, суспільства в цілому. Як визначають дослідники, для сьогоденішнього менеджера принципово важливими стають такі ознаки та якості, як: уміння «бачити» споживача, здатність формувати ефективні міжособистісні відносини, творчо підходити до вирішення проблем, а також «реалізація ним іншої (більш ефективної) поведінки, іншої роботи та відповідно здатність досягати інших результатів» [1, с. 124].

Підготовка фахівців зі стратегічного менеджменту, які б відповідали зазначеним вимогам — ключове завдання сучасної вищої економічної освіти, для вирішення якого необхідно поряд з класичною теоретичною підготовкою забезпечити використання так званих активних форм пізнання. Сучасний фахівець у сфері стратегічного менеджменту — це, перш за все, людина зі стратегічним мисленням, яка озброєна актуальними знаннями та компетенціями.

Досвід роботи в аудиторії зі студентами магістерських програм «Стратегічний менеджмент» і «Менеджмент проектів і консалтинг» ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», спілкування з успішними представниками українського бізнесу підтверджують назрілу необхідність формування у слухачів вміння комбінувати та синтезувати нове знання. Для вирішення цього завдання вважаємо за доцільне в межах кожної дисципліни магістерського рівня підготовки запропонувати впровадження своєрідного тренінг-курсу. Причому використовуючи термін «тренінг», ми вкладаємо в нього потрібний сенс: формування знань («що?») — формування вмінь («як?») — формування мислення («для чого?»).

Підготовку до тренінгу необхідно починати з визначення цілей та очікуваних результатів його проведення. За формою тренінги можна поділяти на три основні форми [2]: 1) «дресирування», під час якого за допомогою жорстких маніпулятивних прийомів і позитивного підкріплення формуються необхідні варіанти поведінки, а за допомогою негативного підкріплення «стираються» неправильні реакції та ставлення до ситуації (як наслідок — кількість варіантів поведінки обмежується, з'являється надконтроль за своєю поведінкою); 2) «тренування», який передбачає формування та відпрацювання ефективної поведінки, внаслідок чого учасники набувають автоматичних реакцій у поведінці та прийнятті рішень у стандартних ситуаціях; 3) «активне навчання» із застосуванням таких методів і прийомів, як групові дискусії, ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-дієві, імітаційні, ділові ігри, моделювання ситуацій тощо.

Реалізуючи тренінгові форми підготовки магістрів стратегічного спрямування в КНЕУ імені Вадима Гетьмана, ми дійшли висновку про доцільність впровадження таких форм активного навчання [3]: а) групові дискусії та обговорення різноманітних точок зору, викладених у публікаціях вітчизняних та зарубіжних дослідників (що методично реалізовано у формі своєрідних хрестоматій за проблематикою окремої навчальної дисципліни) —

з метою формування знань з дисциплін фахового спрямування; б) обговорення практичних ситуацій (кейсів), що описують реальні проблеми діючих підприємств і компаній та вимагають нестандартних управлінських рішень щодо їх подолання — з метою формування компетентності в межах стратегічного управління; в) проведення ділових ігор, виконання аналітичних завдань (наприклад, у вигляді реалізованого та представленого на 75-й науковій конференції студентів КНЕУ дослідницького проекту «Обґрунтування напрямів розвитку ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», виконаного студентами МП «Менеджмент проектів і консалтинг») — з метою формування стратегічного мислення.

Слід зазначити, що тренінгова підготовка магістрантів стратегічного спрямування не обмежується тільки визначеними вище формами. Логічним продовженням процесу набуття студентами необхідних фахових компетенцій є робота в реальному секторі економіки — на підприємствах і в компаніях різних організаційно-правових форм та бізнес-профілів. Саме такий підхід забезпечує безперервність навчання, постійне самовдосконалення та саморозвитку особистості — якості, що мають бути притаманні сучасному фахівцю зі стратегічного менеджменту.

У процесі реалізації тренінгової підготовки магістрантів доцільно дотримуватись таких принципів: а) «тут і зараз» — важливо, щоб процеси, думки та відчуття, які виникають під час тренінгу у його учасників розбиралися безпосередньо під час його проведення; б) «відкритість та щирість», що передбачає створення відповідної атмосфери тренінгу; в) «я» — усі судження мають робитися від першої особи, що формує відчуття відповідальності за запропоновані та прийняті рішення; г) «активність» — у тренінг-групі не повинно бути пасивних учасників, які тільки спостерігають за тим, що відбувається; д) «конфідесійність» — усе, що відбувається під час тренінгу, має залишатися в межах групи, що сприяє більш повному розкриттю її учасників.

Література

1. Виханский О. С., Наумов А. И. Другой менеджмент: время перемен // Российский журнал менеджмента. — №3. — 2004. — С. 105—126.
2. Сарзан Г. Тренинги на предприятии. Что это такое? // Адрес документа в Интернет: <http://azps.ru/articles/art129.html>
3. Востряков О. В., Гребешкова О. М. Стратегічний процес на підприємстві: Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2009.

КОМПЛЕКСНИЙ ТРЕНІНГ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ ПАРНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Інтеграція академічних і інноваційних підходів сприяє вдосконаленню вітчизняної системи вищої економічної освіти та наданню останній прикладного характеру, що набуває особливого значення в умовах невизначеності та динамічності конкурентного середовища діяльності випускників-економістів.

Серед інноваційних підходів до вирішення поставлених завдань довели свою ефективність активні методи навчання, зокрема імітаційні.

Комплексний тренінг зі спеціальності, який реалізується кафедрою стратегії підприємств, може бути класифікований як активний імітаційний метод навчання — комп'ютерний симулятор у формі ділової гри.

Метою комплексного тренінгу є набуття досвіду та формування практичних навичок загального економічного управління підприємством, управління операціями та видами діяльності промислового підприємства, об'єднаними в бізнес-процеси, досягненням коротко- та довгострокових цілей підприємства в ринкових умовах господарювання.

Завдання тренінгу конкретизують складові поставленої мети та дозволяють набутти практичних навичок формулювання загальної стратегії підприємства та складових — за окремими бізнес-процесами; формування навичок дій, направлених на аналіз та оцінку діяльності, результативності підприємства, окремих бізнес-процесів; здобуття навичок прийняття управлінських рішень із застосуванням періодичної звітної фінансової документації підприємства; практичне застосування набутих теоретичних знань, методів цільової обробки інформації, формування та аналізу даних; опанування механізму прийняття стратегічних та оперативних рішень в проблемних ситуаціях.

Такі тренінгові процедури як обговорення студентами-членами ігрових команд стратегічних та тактичних рішень на наступні ігрові періоди, належна обробка інформації для прийняття таких рішень та критичний аналіз результатів можуть бути реалізовані більш ефективно з огляду на навчальні цілі — на основі використання парної технології навчання.

Засновником парної технології навчання або способу взаємного навчання прийнято вважати Г. Жирара, який у 1804 році в швейцарському місті Фрайбурзі відкрив першу школу з однойменною назвою. Ідея взаємного навчання виявилась настільки ефективною, що досить швидко поширилась європейськими містами.

Основою технології є алгоритм парного навчання, який передбачає навчання в парі, перший та другий учасник якої самостійно знайомиться зі своїми матеріалами для засвоєння. Після цього, для навчальної комунікації можуть бути використані різноманітні методики, що стали складовою парної технології. Мотиваційний аспект технології складається з трьохелементної системи вибору, переривання та відповідальності.

Використання парної технології як комунікаційної основи роботи ігрових тренінгових команд дозволяє задіяти всю сукупність знань та навичок, якими володіє кожен учасник пари до початку тренінгу, природну потребу в комунікації та перевірку правильності розуміння отриманої інформації, можливостях підбору викладачем-тренером пари за критерієм співставності рівня знань залежно від навчальних цілей: початкове засвоєння матеріалу обома учасниками, схема «сильний та слабкий учасники пари», уточнення найскладніших питань та проблемних ситуацій тощо.

Реалізація комплексного тренінгу зі спеціальності на основі парної технології дозволяє значно зменшити складність набуття вмінь та навичок за рахунок природності комунікацій, забезпечити зручний індивідуальний темп навчання і, як наслідок, значно підвищити мотивацію та інтерес студентів.

*Дзюбенко Л. М., канд. екон. наук, доц.,
кафедра економіки підприємств*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ БАКАЛАВРІВ З НАПРЯМКУ «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА» ЗА ДОПОМОГОЮ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах модернізації економічного освітнього простору підвищується роль когнітивних та інформаційних чинників, а звідси більш адекватним стає поняття «компетенція» на відміну від поняття «кваліфікація». Тому, найважливішим завданням сучасної освіти є її переорієнтація на визначення компетенцій, котрі забезпечують якість освіти, адекватну вимогам часу.

Формування професійних компетенцій фахівця з економіки підприємства до виконання ним посадових обов'язків є складною і багатогранною метою, успішне розв'язання якої залежить від зусиль скоординованої фахової підготовки. Вони мають бути здатні до оперативного реагування на зміни в економіко-технологічному та інших бізнес-процесах, спроможні передбачити наслідки цих змін, планувати свої дії, самостійно приймати найбільш раціональні управлінські рішення. За час навчання студент має оволодіти професійною майстерністю і творчою інтуїцією, виявляти високу компетентність у професійній діяльності.

В компетентісно-орієнтованій освіті основним результатом є базові, ключові (загальні) та спеціальні професійні компетенції випускника. Формування мотиваційної, когнітивно-творчої та комунікативної компетенції як базової професійної компетентності конкурентоспроможного випускника з економіки підприємства у процесі викладання фундаментальних дисциплін може бути досягнуто на основі оновлення змісту та технологій навчання. Професійна компетентність є готовністю особистості мобілізувати власні ресурси (організовані в систему знань, умінь, здатності й особистісних якостей), які необхідні для ефективного розв'язання професійних задач у типових та нестандартних ситуаціях, що включає в себе ціннісні ставлення особистості до цих ситуацій. Ключові (загальні) компетенції є здатністю особистості до ефективного розв'язання певного класу професійних завдань, що виникають у діяльності сучасного професіонала, незалежно від професії та спеціальності.

Отже, фахова компетентність як система знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, забезпечує можливість виконання професійних обов'язків певного рівня, а її компонентами є професійні компетенції. Щоб навчити студентів самостійно аналізувати, мислити і діяти, необхідно перенести центр ваги з екстенсивних (пасивних) форм навчання на інтенсивні (активні, індивідуальні) за допомогою тренінгових технологій.

Викладачами кафедри економіки підприємств на бакалаврському рівні навчання сформовано і широко використовується при викладанні як нормативних, так і вибіркових дисциплін портфель тренінгових інструментів, який включає: модерації, мозкові штурми (brainstorming), брифінгові дискусії (семінар-дискусії), круглі столи, кейси, імітаційні задачі, ситуаційні комплексні завдання, лабораторні роботи з використанням комп'ютерної техніки (internet-завдання), творчі роботи, рольові ігри, ділові ігри, робота в малих робочих групах, презентації, ярмарки ідей, міні-тренінги, комп'ютерні симуляції та комплексні тренінги.

Для підготовки сучасних бакалаврів з економіки підприємства на факультеті економіки та управління особливе місце займає навчальна дисципліна «Комплексний тренінг». У межах її розроблено та впроваджено таку тренінгову модель управління підприємством, яка прийнятна для ефективного застосування новітніх концепцій управління.

Тренінг у формі єдиного комплексного практичного завдання моделює реально діючі процеси на підприємстві таким чином, що певна частина внутрішніх виробничих процесів здійснюється умовно, а господарські операції, документообіг, завдання з менеджменту, маркетингу і контролінгу тощо — реально.

Дії учасників навчально-тренувальної фірми моделюються тренерами окремо для етапів «Створення нового підприємства» та «Функціонування та розвиток підприємства». На першому етапі передбачено проведення ділових і рольових ігор з моделюванням дій засновників та персоналу. Наприклад, на етапі «Створення нового підприємства» студентам пропонується обґрунтувати бізнес-ідею, розробити бізнес-план та змодельовати дії засновників щодо створення та реєстрації фірми. При цьому відпрацьовуються як прості (стандартні) господарські операції, так і складні операції, які необхідно здійснити в процесі виконання бізнес-плану.

Етап «Функціонування та розвиток підприємства» відбувається у формі рольової гри з моделюванням дій співробітників протягом ігрового періоду. Сценарієм гри передбачається імітація конкурентної боротьби підприємств на ринках збуту, а також їхні взаємини з державою, ринками сировини і матеріалів, праці і капіталу. Мета гри досягається за допомогою оригінальної програми SIGAM, що дозволяє розробити оптимальну бізнес-модель фірми.

В ході проведення комплексного тренінгу вирішуються такі завдання:

- відпрацювання студентами конкретних господарських ситуацій після завершення визначеного етапу теоретичної підготовки;
- вироблення в студентів практичних навичок по виконанню індивідуальних завдань, їхньої публічної презентації, навчання ефективній роботі в команді;
- розвиток фахових професійних компетенцій, лідерських якостей шляхом ініціювання активності студентів.

Під час проведення комплексного тренінгу мають місце міждисциплінарні зв'язки між такими навчальними дисциплінами, як «Економіка підприємства», «Підприємництво і бізнес-культура»,

«Потенціал та розвиток підприємства», «Контролінг», «Капітал підприємства: формування та використання», «Формування бізнес-моделі підприємства», «Обґрунтування господарських рішень і оцінка ризиків», «Організаційне проектування підприємства» та іншими дисциплінами, що викладались на різних етапах підготовки бакалаврів.

Таким чином, проведення комплексного тренінгу є доцільним для узагальнення отриманих студентами в процесі навчання теоретичних знань, застосування наявного досвіду та компетенцій для формування цілісного уявлення про основні напрямки, а також інструменти здійснення підприємницької діяльності.

Євдокимова Н. М., канд. екон. наук, професор,
кафедра стратегії підприємств

СТРУКТУРУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАДАЧ: ПРОДУКТНИЙ ПІДХІД

Визначальним ресурсом розвитку економічної організації є конкретизація управлінської ієрархії шляхом встановлення службових функцій як вкладу кожного підрозділу і окремого працівника у досягнення загальних цілей. Практичне розв'язання вказаної проблеми часто залежить від появи носіїв нових знань на підприємстві — профільних випускників вищих навчальних закладів.

Уявлення про систему ключових професійних компетенцій студентами-магістрантами стає логічно структурованішим, якщо студент формує предметне поле своєї майбутньої діяльності через зміст відповідних кваліфікаційних функцій. Відповідний галузевий стандарт вищої освіти містить загальний перелік робіт за уніфікованими групами функцій, однак змістове наповнення кожної з них вочевидь потребує конкретизації та деталізації.

Ефективним засобом систематизації знань у вказаному аспекті є, як свідчить досвід кафедри стратегії підприємств, виконання ситуаційної вправи, яка виконується у межах дисципліни «Економічне управління підприємством» за спеціальністю «Економіка підприємства» [Практикум з дисципліни «Економічне управління підприємством» для студентів спец. 8107 «Економіка підприємства» усіх форм навчання / Уклад. В. А. Верба, Н. М. Євдокимова, О. О. Кізенко та ін. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 5—7]. В основу технології виконання ситуаційної вправи покладено пошире-

ний метод структуризації (декомпозиції) системи. Студенти, об'єднані у малі групи по 4—5 осіб, виконують завдання щодо детального розкриття змісту функцій економіста підприємства через складання та обговорення переліку основних інтегрованих розрахунків ключових показників економіки підприємства. Запропонований для структурування масив інформації включає предметні галузі дисциплін фахової підготовки студентів. У процесі обговорення студенти уточнюють множину елементів, поєднаних у загальну систему економічного управління підприємством, а також набувають навиків формулювання функцій економіста за так званою продуктною ознакою. У такий спосіб вони, як майбутні професіонали та керівники, уникатимуть описових посадових інструкцій та будуть орієнтовані на визначення власного конкретного вкладу у розв'язання задач свого підрозділу та підприємства у цілому.

Не викликає сумніву і те, що поглиблення розуміння студентами компетенцій, яких очікує від них практика, дозволяє їм оптимізувати індивідуальну підготовку і належним чином підготуватись до виконання професійних завдань найвищого класу — створення нових знань з економіки підприємства.

Єфремов Д. П., канд. екон. наук, старш. викл.,
кафедра макроекономіки та державного управління

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ ПРОЕКТІВ У ВИКЛАДАННІ МАКРОЕКОНОМІКИ

Під проектом у викладанні найчастіше розуміють деяку самостійно сплановану і реалізовану за допомогою інтерактивних методів студентами роботу, результатом якої є засвоєння певного обсягу навчального матеріалу.

Найбільш поширеною формою проектної технології, яка використовується у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» є консультаційний проект.

На відміну від нього, навчально-методичний проект — це унікальна діяльність студентів у якості викладачів, яка відбувається на академічній парі (семінарі), протягом якої вони викладають одну або кілька тем економічної дисципліни. Основною метою такої їх діяльності виступає закріплення знань, умінь і навичок з циклу педагогічних дисциплін, які студенти вивчали, у практиці. Побічно досягається інша мета — систематизація знань з еконо-

мічної дисципліни, яку вони мають можливість викладати в якості практики.

Перевагами навчально-методичного проекту виступають: 1) побудова навчання студентів на активній основі — навчати і навчатися; 2) доцільна діяльність — коли усвідомлюються мета і результат виконаного завдання; 3) творчий підхід — забезпечує інноваційний розвиток студентів; 4) дотичність до практики.

У 2007—2008 роках на кафедрі макроекономіки та державного управління в рамках експерименту було запроваджено навчально-методичний проект з макроекономіки для групи студентів 3 курсу спеціальності 0501. Реалізація проекту відбувалась у кількох групах 2 курсу університету.

При розробці навчально-методичного проекту студентам-практикантам було поставлено такі завдання, що відповідали етапам реалізації їх проекту:

№	Сутність етапу	Приклад
1	Обрання теми: а) цілі теми, головні поняття б) основні питання теми	Тема: «Ринок праці» а) зайнятість, безробіття, їх види, способи оцінки, роль у макроекономіці; б) 1. Населення як джерело робочої сили. 2. Повна зайнятість і природне безробіття. 3. Чинники природного безробіття. 4. Втрати від безробіття
2	Алгоритм проведення заняття	Знайомство, доведення до аудиторії структури заняття. → Послідовне розкриття питань теми за допомогою інтерактивних методів. → Підсумковий тестовий контроль. → Виставлення оцінок
3	Методики активізації студентів	1 — метод інтелект-карт, 2 — метод «чотирьох капелюхів» Е. де Боно, 3 — рольова гра, 4 — робота в мінігрупах
4	Наочні матеріали і завдання	Макет для інтелект-карти, ілюстративний малюнок чотирьох капелюхів, рольові завдання для гри, практичні задачі, тест
5	Контроль і оцінювання знань	Тест із 5 запитань. Комплексна оцінка, що враховує індивідуальну активність і групову діяльність

Після проведених занять студенти-практиканти обговорювали з викладачем свої враження від проведеного семінару, оцінювали свою результативність та своїх колег, перевіряли ефективність засвоєння студентами викладеного ними матеріалу. Після цього їм надавалася можливість провести ще один семінар з цієї самої теми в іншій групі з метою усунення виявлених недоліків.

Застосування навчально-методичного проекту дозволило встановити *основні проблеми*, з якими стикаються студенти при проходженні практики: встановлення першого контакту з аудиторією, бар'єри у спілкуванні, тайм-менеджмент, підміна семінару (опитування) лекцією (розповіддю).

Кількаразове використання навчально-методичного проекту в практиці викладання макроекономіки створило можливість виявити його сильні та слабкі сторони як освітньої технології. *Сильними сторонами* виступають: активізація уваги і пізнавальної діяльності, висока ступінь інтеграції у навчальний процес, органічне насичення навчання інноваційними методами, пріоритетність творчого прояву здібностей. Як *слабкі риси* проекту можна відзначити складнощі оцінювання результатів колективної творчості та деяке утруднення системного викладу навчального матеріалу з дисципліни.

Коваленко О. М., старш. викл.,
Афтанділянц В. В., старш. викл.,
кафедра менеджменту

ПРО ЗНАЧЕННЯ ВИМІРЮВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

За визначенням Державного класифікатора України ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ — це процес поєднання дій, які призводять до отримання певної споживчої вартості; економічна діяльність має місце тоді, коли об'єднуються ресурси — матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні для створення відповідного набору продукції чи послуг.

Ефективна економічна діяльність передбачає виробництво продукції відповідної якості та її реалізацію як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках. А виробляти продукцію належної якості, собівартості і ціни можна лише використовуючи сучасні технології. Особливо важливого значення ця теза набуває сьогодні — у час обмеженості ресурсів. Винятково важлива роль ефективності економічної діяльності належить вимірюванню — одному із засо-

бів розвитку матеріальної культури суспільства. У сучасному розумінні наукою про вимірювання називають метрологію.

На кафедрі менеджменту розроблена програма дисципліни «Міжнародні системи вимірювань в економіці», яка пропонується студентам всіх спеціальностей.

Пропонована дисципліна має на перший погляд суто теоретичний напрям, проте, вона є методологічним та технологічним інструментом у сфері діяльності економістів та менеджерів різних напрямків діяльності, без якого не можна прийняти вдалих обґрунтованих рішень у галузі управління якістю, техніко-економічному і екологічному аналізі технологічних процесів, безпеки життєдіяльності, ринкових досліджень. Всі ці питання вимагають наявності узгоджених систем вимірювань, номенклатури речовин, стандартизації.

Дана вибіркова дисципліна пропонується студентам для набуття ними конкретних знань у галузі вимірювань за стандартами, що використовуються в Європі і світі, — такі знання для спілкуванні на міжнародному рівні просто необхідні.

Велике значення при вивченні дисципліни «Міжнародні системи вимірювань» приділяється метрологічному забезпеченню виробничої діяльності. Матеріали теми мають винятково важливе значення для засвоєння курсу в цілому та свідомого сприйняття проблем, пов'язаних з економічним забезпеченням функціонування виробництва в таких напрямках, як організація, планування, матеріально-технічне постачання, фінансування, реалізація продукції, аналіз господарської діяльності тощо. В цій темі вивчаються важливі для економічної діяльності характеристики предметів праці — фізичні величини, одиниці фізичних величин та засоби їх вимірювання.

Студенти економічних вузів повинні знати, і таку інформацію вони сприймають охоче, що менеджери різних рівнів у межах виконання своїх професійних обов'язків повинні приймати різноманітні рішення. Основою обґрунтування управлінських рішень, що стосуються виробничої сфери є фундаментальні закони природи: збереження маси та енергії, термодинаміки, сталості складу, закон Авогадро, поняття про стехіометрію тощо.

В опрацюванні навчальних тем значна увага приділена використанню співвідношень одиниць системи SI з позасистемними (переважно в англomовних країнах), що ще широко використовуються у світовій практиці, особливо у торгівлі, побуті і традиційних галузях гуманітарних знань. З огляду на тенденцію інтернаціоналізації економічних і екологічних проблем, фахівці з економіки та управління мають володіти і такою інформацією.

Оскільки у світовій практиці не існує *єдиних правил назв великих чисел*, що ускладнює міжнародну систему інформації, а іноді призводить до прикрих і серйозних помилок, програмою передбачена тема, що стосується правил найменувань великих чисел.

Пропонується до вивчення також сучасна міжнародна номенклатура хімічних речовин, яка є інформаційно містким і достовірним засобом характеристики хімічного складу, структури і властивостей речовин.

Практичне застосування теоретичних положень міжнародних систем вимірювання використовується студентами при підготовці рефератів, які охоплюють теми економічної діяльності з різних галузей народного господарства. Обов'язковою умовою реферату є розрахункова частина, де, використовуючи отримані, знання студенти кількісно доводять доцільність, чи збитковість використання альтернативного виду палива, нової технології, розраховують об'єми шкідливих викидів у навколишнє середовище відходів продукції за різних альтернативних технологій виробництва.

Знання природничих законів, Міжнародних систем вимірювань та їх грамотного використання сьогодні надзвичайно актуально, коли особливо гостро відчувається нестача природних ресурсів і в світі намітилася тенденція переходу від використання природних ресурсів до використання знань та технологій, які б дозволили звести до мінімуму залучення самих ресурсів. Якщо ж керівник не приділятиме належної уваги технологічним аспектам, зосередивши увагу лише на управлінських аспектах, підприємство може втратити мільйони на не залучених технологіях, пропущених інноваціях.

Костенок Я. О., асистент,
кафедра макроекономіки та державного управління

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МАКРОЕКОНОМІКА»

Інтенсифікація суспільного життя, прискорення економічних процесів породжує більш вимогливе ставлення ВНЗ до підготовки молодих спеціалістів. Вища школа, будучи «кузницею кадрів», як провідник сучасних ідей, нових підходів до розв'язання складних задач, які ставить сьогодення, повинна завжди бути на кілька кроків попереду суспільства, яке швидко змінюється та всебічно заохочувати студентів до пошуку інформації необхідної для накопичення суми знань на майбутнє.

Наші випускники не повинні бути відірваними від жорстких вимог сучасного ринку праці, а мати змогу під час навчання отримувати практичні знання та навички, які вони зможуть застосовувати в своїй подальшій роботі.

Перш за все треба відмітити не дуже високий рівень довузівської підготовки деякої частини колишніх школярів, відсутність сумлінного ставлення до навчання, невміння аналізувати події, які відбуваються у сучасному світі та простежувати їх закономірності, а це ускладнює сприйняття студентами деяких економічних процесів і як наслідок унеможливорює перехід до мислення макроекономічними категоріями.

Разом із дисциплінами, які формують широкий світогляд сучасної молодшої людини на науковому рівні, перед викладачем постає суто складна задача готувати фахівця на макроекономічному рівні, розвиваючи навички до аналізу, системного підходу, вмінню робити висновки.

Сьогоднішня ставить високі вимоги до майбутніх фахівців, які мають відповідну суму знань та вмінь використовувати на практиці навички макроекономічного аналізу.

Без залучення до самостійної роботи, лише прослуховуючи лекції, освоєння навчальної літератури студент не в змозі в повному обсязі досягнути реальні процеси, які відбуваються в національному господарстві. Такою роботою повинно стати написання рефератів з актуальних економічних проблем, це покращить засвоєння матеріалу, розвине навички висловлювати свою думку.

Реферат треба розглядати як особистий науковий підхід студента до предмету дослідження, в якому він стисло показує своє вміння роботи з літературою для здійснення аналізу, виводити закономірності щодо досліджуваного явища з послідовним його обговоренням в аудиторії.

Така відкрита форма роботи зі студентами є вкрай необхідною, передусім, для перевірки навичок застосовувати отримані знання, розвитку вміння публічно висвітлювати проблему досліджуваного процесу та разом із групою знаходити шляхи його вирішення.

Ця форма співпраці в аудиті дає змогу не лише закріпити та розширити знання студентів (заслуховуючи реферати доповідачів), але й активізувати засвоєння навчального матеріалу всією групою. Даний досвід колективної роботи дозволить у майбутньому використовувати отримані практичні знання та навички, не бути пасивним спостерігачем та провідником чужих ідей, а допоможе формувати свою точку зору.

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЗНАННЄВИХ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТА ПЕРШОГО КУРСУ

Сучасний навчальний процес у вищому навчальному закладі ставить перед викладачами та студентами нові завдання на шляху інтеграції України до європейського освітнього простору. З цим пов'язані освітянські пошуки у сфері формування знаннєвих та практичних компетенцій студентської молоді майбутніх фахівців у сучасних умовах. Основним мотивом у цьому стає процес переходу до активних методів навчання за кредитно-модульно-рейтинговою системою.

За таких умов набуває нових якісних властивостей виконання курсової роботи з дисципліни «Політична економія».

Студент вже на першому курсі повинен при самостійному виконанні науково-дослідної роботи проявити загальну ерудицію; теоретичні знання з політичної економії; вміння аналізувати опрацьований матеріал; здатність робити узагальнення та висновки; навички самостійної роботи з науковою та іншою літературою, статистичними даними; вміння пов'язувати свої теоретичні знання з практикою. Курсова робота не повинна розглядатися студентом як розширений реферат якоїсь монографії чи дисертації з економічної теорії, а темою, яка матиме продовження у науковій роботі студента у подальшому навчанні.

Студент повинен публічно захистити наукові результати своєї курсової роботи.

Під час виконання науково-дослідної роботи студент на першому курсі формує та розвиває наступні знаннєві та практичні компетенції:

- самостійно формувати проблему дослідження, гіпотезу;
- визначати мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження;
- здійснювати пошук та підбір необхідної сучасної інформації спеціально до теми курсової роботи;
- логічно й аргументовано висловлювати свої думки, пропозиції, формулювати наукові висновки;
- вміти презентувати результати свого наукового дослідження, вміти публічно захищати свою наукову роботу, вміти захищати свою точку зору, відповідати на запитання опонентів.

Метою розробки методичних вказівок з виконання курсової роботи з «Політичної економії» для студентів 1 курсу є інформування студента про існуючі формалізовані вимоги, критерії оцінювання.

Дослідження результатів рецензування дозволило виділити недоліки в курсових роботах студентів, що найчастіше зустрічаються:

- відхід від основної теми дослідження;
- безсистемний виклад матеріалу, повторення одних і тих же положень;
- невміння визначати головне;
- невдале поєднання теорії з фактичним матеріалом;
- плагіат;
- ігнорування методичних вказівок щодо оформлення, структури роботи, титульного аркуша, посилань, бібліографії, додатків та ін.

Кривенко К. Т., д-р екон. наук, професор,
Дуброва Л. М., асистент,
кафедра політичної економії
обліково-економічних факультетів

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ ПО ДИСЦИПЛІНІ «ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ»

Дисципліна «Політична економія» відноситься до дисциплін гуманітарного циклу. Наразі основними методами контролю поточних знань та оцінювання успішності студентів є семінарські заняття (в тому числі семінар-дискусія, семінар-мозковий штурм), презентація рефератів та есе, тести, виконання контрольних завдань тощо. В умовах інноватизації навчального процесу набуває великого значення використання такого методу активізації навчання і контролю знань, який одержав назву «Навчальний тренінг». Цей метод активізації і контролю знань студентів 1-го курсу поки що знаходиться на етапі впровадження. Тривалий час не було зрозуміло, яким чином (у якому форматі) цей метод можна використати в політичній економії, в якій особливе значення мають сутнісні, а не кількісні, явища та процеси.

Досліджуючи цю проблему, автори прийшли до висновку, що є усі можливості сповна використовувати навчальний тренінг при вивченні студентами політичної економії. Тренінг є методом як інноватизації навчального процесу, так і його інтенсифікації.

Навчальний тренінг з політекономії, на наш погляд, повинен складатися з таких блоків: 1) Питання; 2) Основні категорії і терміни; 3) Тести; 4) Завдання.

На прикладі теми 4 «Соціально-економічний устрій суспільства та закони його розвитку»¹ нами подається зразок навчального тренінгу який, на нашу думку, послугує поштовхом для розробки дієвих навчальних тестів по всім темам програми курсу.

Зразок навчального тренінгу по темі «Соціально-економічний устрій суспільства та закони його розвитку».

I. Питання:

1. Що представляє собою категорія присвоєння?
2. Що є вихідним пунктом присвоєння в сучасних умовах?
3. Поясніть, через які конкретні форми здійснюється присвоєння продуктів та ресурсів природи?
4. Назвіть два типи присвоєння, які здійснюються у процесі виробництва. Чи є відносини присвоєння другого типу відносинами власності?
5. Яким чином і чому категорія відчуження є складовою відносин власності?
6. Що можна привласнити: тільки те, що відчужується, чи будь-що?
7. Як Ви можете пояснити суперечності відносин присвоєння-відчуження та їх позитивні аспекти?
8. Назвіть економічні закони, що регулюють відносини власності.
9. Як Ви можете пояснити зміст закону власності на продукт чужої праці? Як і в якій сфері виробництва він проявляє себе?
10. Чи був славнозвісний Робінзон Крузо суб'єктом власності свого майна?
11. Який суб'єкт (чи суб'єкти) є власником знань? Чи можлива така власність?
12. Чи є інформація об'єктом власності?
13. У яких економічних системах (історичний аспект) використовувались (і в наш час використовується) індивідуальна приватна власність, що базується на використанні найманої праці?
14. На прикладі акціонерного товариства (компанії) поясніть наявність і зміст сумісно поділеної власності. Чи можна власність акціонерного товариства назвати змішаною?

¹ Див: Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальностями на прямую 0501 — «Економіка і підприємництво» /Кол. авт. під заг. керівн. А.Ф.Павленка. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 42—43.

15. На якому етапі розвитку цивілізації і приватної власності почав діяти соціально-економічний закон подолання відчуження праці?

16. Поясніть зміст суспільної власності. Чи вірною є теза: всі члени суспільства за суспільної власності володіють об'єктами цієї власності спільно, а індивідуально — ніхто?

17. Чи є відносини економічної влади і підкорення складовими структури соціально-економічного устрою?

18. Що представляє собою спосіб виробництва. Чи є «спосіб виробництва» економічною категорією?

19. Поясніть зміст та складові суспільно-економічної формації.

20. Чому сучасним варіантом соціально-економічного устрою є змішана економіка?

II. Основні категорії, завдання і терміни

Власність, присвоєння, відчуження. Виробництво як вихідний пункт присвоєння. Зміст власності. Закони власності. Суб'єкти та об'єкти власності. Розвиток і розширення меж об'єктів власності. Інтелектуальна власність. Власність на засоби виробництва та робочу силу. Економічна і юридична форми власності. Сумісно поділені відносини та економічна структура власності. Типи власності: приватна і суспільства. Види власності та її конкретні форми. Форми індивідуальної і колективної (змішаної) власності. Закон подолання відчуження праці. Закон єдності праці і власності. Суспільна власність. Державна власність як основа суспільної власності в сучасних умовах. Економічний устрій суспільства: соціально-економічний устрій (лад); спосіб виробництва. Суспільно-економічний устрій (формація). Характерні види економічного устрою у XX ст. Однорідні, провідні й «периферійні» економічні відносини. Змішана економіка.

III. Тести

Найдіть одну найбільш точну відповідь:

1. До якої групи категорій відноситься поняття «власність»:

- а) до всезагальних, загальних, специфічних;
- б) до загальних;
- в) до особливих;
- г) до специфічних;
- д) до організаційно-економічних відносин?

2. Об'єктами відносин власності є:

- а) засоби виробництва;
- б) робоча сила;
- в) предмети праці;

- г) інтелектуальні продукти;
 - д) повітряний простір;
 - е) усі відповіді правильні.
3. Що виражає закон власності, пов'язаний з працею:
- а) продукт праці, створений людиною, є її власністю;
 - б) праця створює об'єкти власності, а отже і їх присвоєння;
 - в) людина як господар над собою і як володар своїх дій та праці, присвоює її результати;
 - г) усі відповіді правильні?
4. Що є об'єктом власності:
- а) земля та усі інші ресурси природи;
 - б) земля та інші ресурси природи, що обмежені;
 - в) засоби виробництва;
 - г) людський капітал;
 - д) створений у процесі виробництва суспільний продукт?
5. До найбільш характерних ознак власності потрібно віднести такі:
- 1) соціально-економічні відносини між людьми;
 - 2) власність — як відношення людини до речі;
 - 3) систематично відтворювальні між людьми соціально-економічні відносини, що безпосередньо пов'язані з присвоєнням засобів виробництва, предметів споживання, робочої сили, продуктів наукової та винахідницької діяльності;
 - 4) діалектичний взаємозв'язок відносин присвоєння-відчуження;
 - 5) присвоїти можна лише те, що не відчужується.
6. Чому економічна категорія власності має юридичну форму? Тому що:
- а) людське суспільство організовується у різні форми державного ладу;
 - б) власність як економічна категорія регулюється юридичними актами держави;
 - в) тому що присвоєння є категорією юридичною;
 - г) усі відповіді правильні.
7. У структурі сумісно поділених відносин власності слід виділяти такі типи:
- а) приватну і суспільну;
 - б) первіснообщинну, рабовласницьку, феодальну, капіталістичну і соціалістичну;
 - в) індивідуальну приватну та індивідуальну приватну, оснований на використанні чужої праці;
 - г) державну, муніципальну та власність громадських організацій;
 - д) усі відповіді правильні.

8. Для корпоративного (акціонерного) підприємства характерним є:

- а) єдність спільної і неподільної власності;
- б) єдність сумісної і приватної власності;
- в) наявність індивідуальної і приватної власності;
- г) змішана власність;
- д) питання не коректні.

9. На якому етапі розвитку суспільного виробництва виник і почав діяти закон подолання відчуження праці:

- а) в період появи і розвитку капіталізму;
- б) за феодалізму;
- в) за рабовласницького способу виробництва;
- г) за соціалізму;
- д) в період розкладу (занепаду) рабовласницького способу виробництва?

10. Які відносини характерні суспільній власності:

- а) сумісне володіння і розпорядження;
- б) сумісне присвоєння засобів виробництва і його результатів;
- в) усі члени суспільства володіють власністю спільно, індивідуально — ніхто;
- г) ця власність зрівнює всіх членів суспільства як співвласників. Усі — власники;
- д) суспільна власність має суттєві переваги відносно приватної власності;

е) усі питання правильні;

є) є питання некоректні?

11. У сучасних умовах основою змішаної економіки є:

- а) індивідуальна приватна власність, основана на власній праці;
- б) державна власність;
- в) державна, муніципальна власність і власність громадських організацій;
- г) змішана власність на основі використання чужої праці (корпоративна власність);
- д) індивідуальна приватна власність на основі використання чужої праці;

Знайдіть правильну відповідь.

12. Яка підсистема економічних відносин формує соціально-економічний устрій суспільства:

- а) відносини власності;
- б) відносини власності на засоби виробництва;
- в) система соціально-економічних відносин;

г) система соціально-економічних, організаційно-економічних та техно-економічних відносин;

д) усі попередні відповіді правильні;

е) усі попередні відповіді помилкові?

13. Чим відрізняється спосіб суспільного виробництва від соціально-економічного устрою? Тим що:

а) включає в себе продуктивні сили;

б) представляє єдність продуктивних сил і соціально-економічних та «периферійних» соціально-економічних відносин;

в) включає у свій склад провідні соціально-економічні відносини в їх єдності з продуктивними силами;

г) усі питання некоректні.

14. Знайдіть найбільш адекватне визначення сутності суспільно-економічного устрою (формації) — це:

а) діалектична єдність і взаємодія способу виробництва з ідеологічними, політичними, правовими та іншими позаекономічними відносинами та інтересами;

б) соціально-економічні відносини в їх єдності з такими відносинами та інститутами, як свідомість, мораль, ідеологія, право, менталітет нації, традиції;

в) продуктивні сили в їх єдності з системою відносин власності та позаекономічними відносинами;

г) спосіб виробництва, взятий в єдності з позаекономічними відносинами та інститутами (ідеологічними, правовими, політичними тощо), з усіма характерними для нього формами діяльності людей.

15. Змішана економіка є:

а) сучасним варіантом соціально-економічного ладу передових країн;

б) характеризує «плюралістичність» економічного устрою;

в) виражає дію закону формування складних систем;

г) виражає дію закону подолання відчуження праці;

д) усі відповіді правильні.

IV. Завдання

1. Пояснити зміст категорії відчуження та охарактеризуйте її основні типи.

2. Обґрунтуйте зміст закону сумісно поділеної власності. Наведіть конкретні приклади.

3. Сформулювати взаємозв'язок економічного змісту і юридичної форми власності. Обґрунтувати основні юридичні категорії власності. Яка з них є усезагальною?

4. На конкретних прикладах обґрунтувати зміст власності, заснованій на власній праці.

5. Задача. Номінальна вартість однієї акції компанії становить 1000 грн. Позичковий відсоток на ринку банківських кредитів становить 8 %. Обчисліть ринковий курс акції даної компанії.

6. На прикладі сучасної акціонерної компанії обґрунтувати об'єктивні процеси її соціалізації, демократизації та гуманізації, що забезпечує дію економічного закону подолання відчуження праці.

7. Співставити і пояснити зміст таких взаємопов'язаних категорій: суспільно-економічна формація; суспільний спосіб виробництва; соціально-економічний устрій.

*Крюкова І. О., канд. екон. наук, старш. викл.,
кафедра політичної економії
факультетів управління та маркетингу*

ШАНС ДЛЯ МИСЛЕННЯ

Варто згадати роздуми В. І. Вернадського стосовно суспільствознавства. Вчений не вважав знання із суспільствознавства вартими носити науковий статус. За його переконанням, науковий статус має належати лише наукам природничим — таким, як математика або фізика, — які розкривають справжні об'єктивні закономірності, що мають характер стійких істин [1]. Натомість соціальні процеси мають суб'єктивно обумовлений, мінливий характер, що є прикладним втіленням мінливості суспільної психології, відображення якої в суспільних науках він називав теоріями. Отже, природничі науки і суспільні теорії. В такий спосіб учений намагався акцентувати увагу на розбіжностях між природними і соціальними процесами та їх закономірностями.

Подібної думки дотримувався і вітчизняний науковець Г. Ф. Симоненко. «Більша частина законів економічних, подібно до законів статистичної науки, є законами великих чисел, застосовуваними до більшості випадків, а не до кожного зокрема. Як закони великих чисел, вони не мають такого абсолютного характеру, яким відрізняються закони природничих наук» [3, с. 75].

Відмінною рисою теорій є їх стереотипність [2]. Стереотипність — це довічна проблема трактування інформації, особливостей її сприйняття і передачі. Вона пов'язана із практичними суспільними потребами щодо актуалізації певних аспектів знання.

Аспекти, що підлягають актуалізації, визначаються (обмежуються) запитами певного етапу цивілізаційного розвитку, відповідною політикою влади і пануючою суспільною свідомістю. Ця морально-психологічна інституція є носієм легітимної ментальності суспільства, втіленням його суб'єктивної тенденційності.

Стереотипність нашої свідомості є відбитком суспільних умов, в яких ми живемо. Тому уникнути стереотипності неможливо, в тому числі і в навчальному процесі. Але і суцільно віддаватися її течії не стратегічно. Ідеологічні «штампи» мають властивість змінюватися, або, як мінімум, трансформуватися. Наші юні колеги, попереду у яких ще ціле і досить динамічне життя, мають бути готові до цього. Їх свідомість має бути гнучкою, адаптованою до змін. Тому викладач у технології побудови навчального процесу має давати шанс розширення стереотипних меж.

Завдання викладача полягає не у зомбуванні студента наявними стереотипами, не у формуванні у студентів навички мислити лише у межах певного сучасного утилітарного ціннісного формату, а в розвитку здібностей студента до довільного мислення, тобто до мислення взагалі як такого.

У цьому зв'язку доцільно подавати спочатку фактаж, тобто позитивну конкретику з області історії економіки (цивілізаційні умови виникнення теорій, зміст економічних реформ), потім її нормативне осмислення з досвіду історії економічної думки (ключові цитати з праць економістів — знов-таки ключові, але від цього нікуди не подітися) і лише після цього вдаватися до узагальнень, висновків, аналітичної інтерпретації авторитетних сучасних дослідників економічної історії і, нашу особисту думку з цього приводу. Тобто спочатку доцільно подати економічне тіло як об'єкт дослідження, як саму страву, а потім виділити його предмет і долучити до нього спеції — той нинішній соус наукової етики, під яким подається інформація. Але не навпаки. Такою, на нашу думку, є антистереотипна послідовність подання навчального матеріалу.

Стереотипність супроводжується догматизмом, суб'єктивністю коментарів і упередженістю висновків, коли ми знаходимо саме те, що шукаємо згідно заздалегідь встановлених рамок. Для кожної з тем занять ці рамки позначені регламентом сформульованих завдань у пунктах плану до нього. Формулювання завдань у процесі звичного нам стереотипного способу викладання матеріалу часто є наперед анонсованими висновками відносно сутності досліджуваних питань. Тим самим ми перманентно відсікаємо можливість креативу, творчого мислення вбік від наміченої нами логіки.

Висвітлення сутності тих чи тих процесів є підсумком, який не має передувати поданню самого змісту цих процесів. Зміст не має викладатися постскриптомом до підсумків його дослідження. Адже природний шлях наукового дослідження йде від вивчення емпіричного змісту економічної практики, від набору фактажу до визначення сутнісних ознак явищ і процесів. Студент — теж дослідник і якість його знання залежатиме від методики навчання — або можливість імітації моделі природного шляху дослідження, або вульгаризація навчання штучним шляхом подачі готового рафінованого знання.

Також вважаю за доцільне спочатку викласти студентам зміст інформації за темою лекції, не оголошуючи її плану і лише після завершення інформації за кожним з структурних пунктів дати йому назву. А краще надати таку можливість аудиторії. Після прослуховування до кінця змісту всієї лекції студенти ще раз мають осмислити і відрегувати назву кожного з пунктів у загальному контексті теми. Одразу зауважу, що у студентів така спроба не викличе прихильної реакції. І знов-таки через наявність сформованих стереотипів. Вони не звикли аналітично працювати під час лекції, а звикли сприймати лекцію в «спальному» режимі диктанту.

Нетрадиційний порядок, коли формулювання плану теми відбувається не на початку, а наприкінці лекції і за участю студентства, має навчальну перевагу. Він сприяє переходу від пасивної моделі суб'єкт-об'єкт до сприйняття студентами лекції в активному режимі суб'єкт-суб'єкт. В ситуації, коли назва пункту наперед чітко визначена, сприйняття інформації стає формалізованим. Зміст підпорядковується провідній ідеї, висловленій у назві пункту плану. Між тим, зміст інформації не завжди однозначний як і саме життя.

Отже, з точки зору сприяння виробленню у студентів навички неупереджено і творчо мислити викладач, на нашу думку, має дотримуватися таких методичних принципів подання навчального матеріалу:

- індуктивний порядок викладення матеріалу, що передбачає логічний рух від конкретного до загального, тобто послідовність від змістовних проявів економічних процесів до абстрактних наукових висновків щодо їх сутності, а не навпаки;

- формулювання плану за темою заняття має являти собою постановку питання, а не кристалізовану квінтесенцію результату його дослідження сучасними авторитетними особами;

- формулювання назв пунктів плану за темою лекції можливо залишити завданням для аудиторії.

Література

1. Вернадський В. ІІ. Научная мысль как планетарное явление. — М.: Наука, 1997. — 150 с.
2. Крюкова І. О. Проблема стереотипності і методика викладання історико-економічних дисциплін.// Матеріали щорічної науково-методичної конференції викладачів «Теоретичні та практичні підходи до впровадження нових поколінь освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців: шляхи розвитку». — Ч. ІІ. — К.: КНЕУ, 2007. — С. 315—318.
3. Симоненко Г. Ф. Политическая экономия в ее новейших направлениях. Обзор и критическая оценка учений главных представителей современной экономической науки, особенно новоисторической школы. — Варшава, 1900.

Кужель В. М., канд. екон. наук, старш. викл.,
Бортнік А. М., асистент,
Вострякова В. Ю., асистент,
Скічко О. О., асистент,
кафедра економіки підприємств

ТРЕНІНГОВІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРА

Ускладнення зовнішнього середовища функціонування вітчизняних підприємств зумовлює потребу у формуванні нової генерації фахівців-економістів, які б були здатні приймати ефективні рішення в умовах невизначеності. Для підготовки таких спеціалістів необхідно скоротити розрив між академічною вищою освітою та практикою підприємництва. Тобто необхідно привести моделі викладання економічних дисциплін у вищих навчальних закладах у відповідність до вимог сьогодення, що потребує застосування принципово нових засад їх підготовки. Досягти поставленої мети можна лише шляхом впровадження сучасних освітніх технологій у навчальний процес за умови збереження якості теоретичної підготовки студентів.

Чільне місце серед них займають тренінгові технології, в основу яких покладені активні методи навчання: ділові та рольові ігри, групові дискусії, аналіз конкретних ділових ситуацій (кейсів), метод проектів, метод мозкової атаки, імітаційна діяльність та мультимедійні технології.

Міждисциплінарний комплексний тренінг спрямований на усвідомлення отриманих теоретичних знань з дисциплін бакалаврського циклу та їх реалізацію у менеджерських уміннях та навичках.

Класичний тренінг передбачає, що навчання повинно спиратися на власний досвід його учасників. Зазвичай, студентам вищих навчальних закладів бракує саме цього власного професійного досвіду, який є висхідною точкою процесу навчання.

Проведення комплексних тренінгів при підготовці бакалаврів має такі переваги перед традиційними формами навчання:

- відпрацювання студентами конкретних господарських ситуацій після завершення визначеного етапу теоретичної підготовки;

- вироблення у студентів практичних навичок по виконанню індивідуальних завдань, їхньої публічної презентації;

- навчання ефективній роботі в команді;

- розвиток лідерських якостей шляхом ініціювання активності студентів.

Одним із складових елементів комплексного тренінгу є єдина комплексна підприємницька задача (ЄКПЗ). Тренінг у формі ЄКПЗ моделює реально діючі підприємства таким чином, що певна частина внутрішніх виробничих процесів здійснюється фіктивно, а господарські операції, документообіг, задачі по менеджменту, маркетингу і контролінгу тощо — реально. До фіктивних елементів відносяться виробничий персонал, товарні і грошові потоки. Однак їхній рух відбивається в документообігу фірми відповідним чином.

У першу чергу, моделюється організаційна структура фірми за аналогією з реальними суб'єктами господарювання. Вона припускає наявність відповідних структурних підрозділів з розподілом між ними функціональних обов'язків. Студенти на різних етапах функціонування фірми грають різні ролі: засновників (власників) фірми на етапі планування її роботи й установи (реєстрації) і в ролі найманого персоналу на етапах організації фірми і управління її діяльністю.

Дії співробітників навчально-тренувальної фірми моделюються окремо для етапів планування діяльності підприємства, її організації та управління. На перших двох етапах передбачено проведення ділових ігор, відповідно, з моделюванням дій засновників та персоналу. Наприклад, на етапі «Планування» студентам буде запропоновано обґрунтувати бізнес-ідею, розробити бізнес-план та змодельовати дії засновників щодо створення та реєстрації фірми.

Етап управління є найбільш насиченим, тому йому було надано форму рольової гри з моделюванням дій співробітників протягом календарного року. При цьому відпрацьовуватимуться як прості (стандартні) господарські операції, так і складні (не передбачувані або ввідні) операції, які необхідно здійснити в процесі виконання бізнес-плану.

Визначальний вплив на ефективність проведення тренінгу у формі ЄКПЗ справляє його забезпеченість навчально-методичними матеріалами. Тренінгові завдання слухачам готуються у виді формі таблиць для наступних розрахунків, а також переліку документів, які необхідно заповнити (скласти) слухачам у процесі самостійної роботи. Ключі до тренінгових завдань являють собою заповнені таблиці, складені розрахунки, графіки й інші документи, що готуються викладачами до початку тренінгу і використовуються для оцінки виконання слухачами завдань.

У комплект навчально-методичних розробок, наданих студентам на підготовчому етапі, входять матеріали модельованої фірми по розглянутій темі у виді переліку відповідних заходів і документів. Вони повинні бути логічно зв'язані з попередніми модулями ЄКПЗ, засновані на отриманих раніше результатах, поставлені у відповідність конкретним тематичним блокам рольової гри і забезпечені інформаційно-довідковим апаратом (головним чином, правовим).

У процесі проведення тренінгу акцент робиться не на запам'ятовуванні знань, а на вмінні використовувати їх для вирішення конкретних прикладних завдань.

Моделювання господарських процесів дозволяє забезпечити максимально ефективну підготовку студентів як до роботи в якості співробітників реальних підприємств, так і до самостійної підприємницької діяльності. Виконання ними функцій співробітників навчально-тренувальної фірми надає системності їх баченню роботи реального підприємства.

Необхідно вказати і на ряд недоліків, які слід враховувати при проведенні тренінгових занять: ризик невідповідного та неоднакового сприйняття виступів студентів у малій групі; дещо обмежена можливість викладача щодо контролю рівня засвоєння інформації студентами; при виникненні дискусії при обговоренні проблемних питань виявляється певна неефективність для великих груп, а саме неможливість повного контролю руху дискусії, ризик виникнення незадоволення учасників, можливість виникнення конфлікту, великі витрати часу тощо.

ДОСВІД РОЗРОБКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ ПО ДИСЦИПЛІНІ «МАКРОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА»

Серед головних напрямків підвищення ефективності сучасної освіти має бути, зокрема, формування у студентів компетенцій, необхідних їм у подальшій професійній діяльності. Навчальний процес треба спрямувати на розвиток творчих здібностей, навичок самостійного пошуку оптимальних рішень у складних ситуаціях.

Протягом кількох років у програмі дисципліни «Макроекономічна політика» передбачено виконання студентами IV курсу спеціальності «Менеджмент державних установ» тренінгового завдання по темі «Фінансове програмування». Ця тема є підсумковою і передбачає застосування отриманих протягом семестру знань при побудові і використанні основної складової фінансової програми — матриці фінансових потоків, яка представляє собою комплекс регуляторних заходів, спрямованих на досягнення передбачених програмою цільових орієнтирів — взаємоузгоджених показників платіжного балансу, монетарної сфери і бюджетної системи країни.

У процесі виконання тренінгового завдання студенти на основі отриманих персональних наборів екзогенних даних здійснюють пошук прийнятних засобів досягнення цих орієнтирів з метою розв'язання тієї чи іншої проблеми (метод конкретних ситуацій). Серед таких проблем можуть бути наступні: дефіцит платіжного балансу, розбалансованість грошового ринку, підвищені показники фінансової уразливості країни (скорочення валових міжнародних резервів). Внесені зміни мають бути обґрунтованими і не суперечити логіці ключових завдань макроекономічної політики. Багатоваріантність шляхів розв'язання цих завдань і можливих наслідків застосування тих чи інших засобів вимагає від студента чималих зусиль, використання інтуїції, винахідливості і наполегливості під час пошуку оптимального рішення у складі робочої групи, вміння враховувати альтернативні думки і йти на компроміс (методи мозкових атак і групових дискусій). У процесі виконання роботи студент отримує можливість вибору між альтернативними варіантами досягнення поставлених цілей і має змогу оцінити наслідки вжитих заходів для окремих параметрів фінансової програми.

Колективний пошук шляхів розв'язання проблемних ситуацій активізує процес засвоєння знань, трансформуючи їх у практичні

навички, розвиває комунікативні здібності, сприяє більш якісній підготовці майбутніх фахівців у сфері державного управління. Тому, вважаємо, на сучасному етапі розвитку вищої школи взагалі і нашого університету зокрема необхідно всіляко підтримувати зроблені напрацювання у частині активних методів навчання і надалі поширювати набутий кафедрами досвід.

Лавериненко В. М., канд. екон. наук, доц.,
кафедра історії економічних вчень та економічної історії

СХЕМАТИЗАЦІЯ ЯК МЕТОД ОСЯГНЕННЯ ЗМІСТУ КУРСУ «ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ»

Економічний аспект навчання та освіти спрямований на проблеми формування культури економічного мислення адекватного викликам початку XXI ст. Важлива роль у її розв'язанні належить теоретичним розробкам та практичному досвіду застосування інтерактивних технологій навчання, що презентують сучасні уявлення про форми організації навчального процесу.

Науково-практичний дискурс окреслених питань виступає як передумова їх вирішення, і, одночасно, як умова активізації навчання на основі методологічної точності, системності мислення та пошуку «аксіологічного смислу» економічних ідей, теорій, фактів, явищ і процесів. Саме методологічні та ціннісні компоненти економічного мислення визначають його спрямованість на предметно-перетворювальну діяльність, реальну, а не декларовану інноваційність мислення студентів в економічному навчанні.

Нова філософія освіти, що проголошена в національній доктрині розвитку освіти в Україні, полягає не тільки в запровадженні в навчальний процес інтерактивних методів та технологій з їх ідеологією неоліберального прагматизму і «механізацією інтелектуальної праці», що часто веде до фрагментації знань, але, і це головне, наповнення їх змістом методологічної точності як засобу формування критичного мислення. Правильне мислення — це правильна дія.

Практичний досвід викладання курсу «Історія економіки та економічної думки» на кредитно-економічному факультеті університету засвідчує про дієвість активізації навчання за допомогою прийомів структурної і логічної схематизації змісту курсу та їх підпорядкованості принципам цивілізаційної парадигми і системно-синергетичного аналізу, що і перетворює процес «побудови» схем не в механічне поєднання властивостей або ознак еко-

номічних категорій та процесів, а в осмислену реалізацію методологічних дороговказів.

Аналіз схем і схематизмів мислення є не тільки проявом рефлексії самого процесу мислення, але й умовою чуттєвого сприйняття предмету, що знаходиться у відповідності з категорією (поняттям). Без схеми мислення не відбувається (І. Кант). У сучасній методології висловлюються погляди, що саме схеми, а не знання і поняття являються основними пізнавальними інструментами (Г. П. Щедровицький).

Термін схема (від грецьк. *схема* — зовнішній вид, форма) може бути визначений як самостійний предмет, що одночасно виступає як уявлення або зображення іншого предмету. При практичному використанні схеми виникає кілька завдань: по-перше, вибрати форму (графічне зображення); по-друге, надати уявлення про зміст поняття який вона розкриває. З урахуванням особливостей форм навчання схематизація може охоплювати окрему проблему, цілу тему навчального курсу або його розділ. У практичному застосуванні схем важливо врахувати наявність у ній таких складових, як: виділення ключових питань проблем (що є головним, визначальним); врахування цілісності, структурованості та змістовності (що є особливим в понятті); наявність теоретичного узагальнення, висновку (що є результатом розгляду).

Отже, структурно-логічний спосіб презентації інформації та знань, їх візуальна демонстрація стає звичною практикою ділового та навчального спілкування сучасного комунікативного простору. Структурна і логічна схематизація навчального матеріалу повинна розгортатися на визначених методологічних позиціях, які є запорукою уникнення спрощеного, поверхово-формального розуміння змісту економічних наук.

*Логінов М. М., канд. екон. наук, доц.,
кафедра історії економічних вчень та економічної історії*

**ВПЛИВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА
ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ІСТОРІЯ
ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ»**

Практика застосування навчально-методичних посібників для самостійного вивчення дисциплін свідчить про те, що вони забезпечують встановлення тісної й цілеспрямованої взаємодії між викладачами й студентами. Залежно від навчальної мети, виду завдання викладач, враховуючи рівень підготовки студента, ста-

вить перед ним певну теоретичну або практичну проблему (проаналізувати, доказати, обґрунтувати, узагальнити, систематизувати, виконати графічно і т. п.).

Виконання завдань, що включені до навчально-методичних посібників, розвивають у студентів пізнавальні інтереси не лише до змісту, але процесу пізнання шляхом внесення змін у форми, методи та прийоми пізнавальної діяльності.

Навчально-методичні посібники є алгоритмом діяльності при роботі студента над курсом, проте цей алгоритм не повинен бути жорстким нормативом щодо організації розумової діяльності при визначенні варіантів розв'язання задач, відповідей на питання. Незаперечно одне — перш ніж розв'язувати пізнавальне завдання, відповідати на питання, потрібно обов'язково вивчити запропонований матеріал за першоджерелами, підручником, конспектом лекцій.

Починаючи з першої теми «Вступ. Предмет і метод історії економіки та економічної думки», студентам ставиться завдання на основі цивілізаційної парадигми пізнання суспільних процесів відповісти на питання: коли, на якому історичному етапі розвитку суспільства відбулося відносно відокремлення господарської системи; чому і як, функціонуючи самостійно, вона залишається пов'язаною з іншими (політичною, соціальною, духовно-культурною) сферами суспільства; чому і як виникають окремі властивості, що існують лише на рівні цілісності суспільства тощо?

Подібні завдання, питання передбачають вияв студентами творчості, бажання самостійно шукати відповіді, знаходити правильні рішення. Навчально-методичний посібник «Історія економіки та економічної думки», що рекомендується для самостійного вивчення, та інші методичні матеріали (структурно-логічні схеми, творчі завдання тощо) допомагають студентам здійснювати самостійний пошук знань, формують у них уміння вести аргументовану дискусію на історико-економічну проблематику. Цьому сприяє чітке спрямування на те, що студент повинен засвоїти при вивченні даної теми, які навички та вміння йому варто сформувати, удосконалити. Тим самим забезпечується спрямованість та керованість пізнавальною діяльністю студента. Тут же містяться рекомендації про те, що й де можна прочитати (в тому числі — додатково).

Вплив навчально-методичних посібників на ефективність пізнавальної діяльності студентів полягає в тому, що вони розвивають творче мислення, удосконалюють навички та вміння наукового пізнання, раціональні прийоми інтелектуальної роботи, студенти одержують можливість бачити логіку не лише у змісті предмету історико-економічної науки, але й логіку своєї діяльно-

сті щодо їх опанування. Це дуже важливе завдання для майбутніх економістів і досягається воно лише тоді, коли задача, проблемна ситуація правильно сприймаються студентом, коли він бачить об'єктивність, реальність конкретної справи, ситуації, бачить закономірність їх виникнення.

Навчально-методичні посібники покликані забезпечити активізацію пізнавальної діяльності студентів й на її основі підвищити якість знань, навичок та вмінь, ефективність роботи з вивчення дисципліни «Історія економіки та економічної думки».

Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Історія економіки та економічної думки» дозволяє вирішувати й навчально-методичні задачі, сутність яких полягає в наступному:

- привернути увагу студентів до навчального матеріалу;
- викликати інтерес до економічної думки;
- стимулювати активну розумову діяльність;
- виділити важке, складне питання та вести його пошук;
- закріпити навчальну інформацію;
- добитися обґрунтування висновку;
- конкретизувати якесь теоретичне положення;
- надати допомогу у визначенні шляхів самостійної роботи;
- підвести студента до самостійного висновку тощо.

Підвищення ефективності пізнавальної діяльності студентів з використанням навчально-методичних посібників для самостійного вивчення дисциплін досягається за умови, коли вони застосовуються цілеспрямовано, з урахуванням змісту та виду навчального заняття, систематично, коли є свідоме ставлення до них з боку викладачів та студентів, коли здійснюється постійний зворотний зв'язок, контроль за виконанням завдань, задач та рекомендацій.

Михайленко О. Ф., канд. екон. наук, доцент,
кафедра стратегії підприємств

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ АКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Аналіз теорій та світового досвіду управління людським капіталом демонструє виражену тенденцію до зближення аксеологічної та гносеологічної складових менеджменту та посилення їхнього спільного впливу на адаптивні здібності організації.

«Лісабонська стратегія зростання і зайнятості» («The Lisbon Strategy for Growth and Jobs», 2000), яка визначила програму розвитку країн Європейського співтовариства у сфері побудови економіки знань, наголошує, що розвиток демократичних інститутів суспільства розповсюджується і на сферу бізнесу, сприяючи активізації інноваційних процесів, при чому основним зрушенням у культурі виробничих відносин називається перехід від змагання до співпраці [1].

Для закладів освіти це підвищує вимоги щодо поєднання інформаційних та культурних важелів управління знаннями організації, причому як з точки зору формування компетенцій майбутніх фахівців, так і забезпечення проактивної адаптації самого закладу до змін середовища, а також, певною мірою, і впливу на це середовище через дифузію досягнутих знань і ціннісних установок у суспільство. Для навчального закладу економічного спрямування значущість даної функції підсилюється через вплив на культуру ведення бізнесу та його державного регулювання, що в свою чергу значною мірою визначає якість життя в країні та її конкурентоспроможність.

На думку Е. Шейна, організаційна культура є інтегрованим набором базових настанов, створених даною групою в результаті спроб вирішення проблем адаптації до зовнішнього середовища і внутрішньої інтеграції, які виявилися досить ефективними, щоб бути визнаними, діючими та гідними закріплення і передачі новим поколінням членів організації» [2].

Застосування активних технологій навчання, де елементи системи «студенти-викладач» знаходяться в активній інформаційній та ментальній взаємодії, спрямованій на вирішення проблемних завдань та передачу знань, обстоювання власних ідей та переконань, сприяють не лише нагромадженню нових явних знань, а й неявних установок, тобто несвідомо засвоєних реакцій на певні ситуації.

Е. Шейн і М. Румізен вважають, що саме такі установки складають справжню сутність культури, її глибинний зміст, і вони є найстабільнішим її щаблем, який найскладніше піддається цілеспрямованим змінам [3, с. 174]. Іншими рівнями базування корпоративної культури вони вважають артефакти та цінності, які сповідує організація.

На наш погляд, дуже корисною з точки зору розвитку явних (знанєвих) та латентних (культурницьких) елементів компетенцій як студентів, так і викладачів Університету є застосування такої форми навчального процесу, як тренінг-практика, яка являє

собою продукт опрацювання кожним студентом певного функціонального напрямку діяльності цілої групи підприємств різних галузей, масштабів діяльності та форми власності, на яких проходили практику він особисто та інші члени його команди. Така робота надзвичайно збагачує професійний світогляд як студентів, так і викладачів, розвиває аналітичні та синтетичні навички, навички презентації, відповідальність за надану інформацію та оформлення результатів, стимулює розвиток командного духу, оскільки комісія виставляє єдину оцінку команді за загальний звіт з групи підприємств, а її члени мають самостійно дійти консенсусу щодо розподілу балів між собою згідно з внеском кожного.

Подібні результати дають і завдання фахово-творчого спрямування з інших курсів, які викладаються на кафедрі стратегії підприємств: розроблення бізнес-плану (Планування і контроль на підприємстві), мікроекономічний аналіз певного ринку благ або певного підприємства (Мікроекономіка) тощо.

Поєднання в єдине ціле зростаючого різноманіття проявів стратегічного, ресурсного та інтелектуального потенціалів навчального закладу, яке відбувається в процесі використання та розвитку інноваційних форм навчального процесу, супроводжується послідовним рухом до більш досконалих форм організації у питаннях розподілу повноважень, самостійного визначення викладачами і студентами необхідних їм знань для досягнення запланованих результатів, усвідомленні своєї здатності до більш радикальних форм самоуправління. Додатковий ступінь свободи — глибина, яка доповнює традиційні вертикальні та горизонтальні зв'язки в організації, і яку К. Клок і Дж. Голдсміт називають «організаційною демократією» [4, с. 341], спричиняє зняття внутрішніх обмежень для спілкування і командної самореалізації, сприяючи розвитку цінностей, що поділяються всіма, та через механізми креативної співпраці створює нову цінність організації.

Література

1. Т. Андрусенко. Организационная культура в контексте управления знаниями \ Корпоративные системы. — 2006. — № 5. <http://www.management.com.ua>
2. Э. Шейн. Культурные глубины. <http://www.strategy.com.ua>
3. Румизен М.К. Управление знаниями: шаг за шагом / Пер. с англ. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. — 318 с.
4. К. Клок, Дж. Голдсмит. Конец менеджмента и становление организационной демократии. — СПб.: Питер, 2004. — 368 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ МОЗКОВОГО ШТУРМУ З ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

Наше суспільство знаходиться у постійному розвитку. І в системі освіти цей розвиток є неминучим. Ось чому потрібно постійно оновлювати методи викладання в університеті. Освіта для стійкого розвитку має базуватися на діяльнісно-компетентних підходах до організації навчального процесу і поєднувати фундаментальну та професійно-прикладну підготовку, що реалізується шляхом широкого застосування інноваційних технологій навчання. Розробка і впровадження в економічну освіту системи тренінгових технологій є безперечною умовою успішності підготовки фахівців та формування у студентів компетенцій, необхідних у сучасному підприємницькому середовищі, і зокрема, самостійності, відповідальності, співробітництва, комунікативності тощо.

Практика застосування тренінгових технологій у нашому університеті є цікавою і різноплановою. Зокрема тренінгова технологія мозкової атаки, в якій здійснюються пошук рішення шляхом вільного висловлювання думки всіх учасників.

Але виникає питання, чи можна спроектувати цей метод до теоретичних предметів, таких як «Політична економія»?

Для того щоб проводити цю технологію потрібна мотивація як студентів, так і викладачів. У кожного з них повинна бути своя мета і завдання, котрі повинні бути вирішені. Раніше студентів не потрібно було мотивувати до знань, вони, поступаючи до ВНЗів, знали, ким вони в подальшому будуть. Зараз, на жаль, у школі немає належної підготовки учнів і після школи їм дуже важко обрати свій шлях у житті. З іншого боку, викладач ВНЗу не завжди має бажання навчити і поділитись своїм досвідом з студентами. Ось і стає питання в ефективності навчання. Як вже було сказано, у викладача і в студента повинна бути мета. Але я не маю на увазі мету «ефективно провести мозковий штурм», чи «отримати позитивну оцінку». Я маю на увазі внутрішню мету, індивідуальну. Ще одна з головних проблем — розшарованість групи. Завданням викладача є об'єднати групу і поставити їм одне завдання, щоб вони працювали у команді.

Всі науки складаються як з теоретичної частини, так і з практичної. Стосовно предмету Політична економія, як відомо, є фундаментом усіх економічних наук. Без пізнання букв, ми не змо-

жемо складати слова, а потім з них складати речення. Так і без пізнання категорій пізнати науку неможливо. Тренінгові технології повинні застосовуватись тоді, коли студент вже має теоретичну базу знань, саме тоді ці підходи будуть найефективніші. Для того щоб розробити і впровадити ці інноваційні технології навчання, потрібно, щоб кожен студент мав уяву про кожну категорію і розумів кожне економічне явище, котре його оточує. Саме метод «мозкової атаки (чи мозкового штурму)» є творчим завданням, що закріплює знання студентів, що були отримані раніше.

Правильно організований мозковий штурм включає обов'язкові етапи. Етапи відрізняються організацією і правилами їх проведення.

Етап підготовки

1. Важливим є заздалегідь інформованість студентів теми проведення «мозкової атаки».

2. Для проведення мозкової атаки створюють дві групи:

- учасники, що пропонують нові варіанти рішення задачі (студенти);

- члени комісії, які оброблюють запропоновані ідеї та ведучий (2 студенти та викладач).

1. Викладач визначає тривалість етапу генерування ідей (як правило, 1 година). Студенти повинні знати, що час обмежений, і їм необхідно видати якомога більше ідей в стислі терміни. Це активізує, примушує викластися. Чіткий таймінг — така ж обов'язкова умова для учасників штурму, як довжина дистанції для бігунів.

2. Викладач повинен поставити чітке завдання всім учасникам та написати його на дошці. (Наприклад: «Шляхи виходу України з кризи»). Всі учасники повинні чітко розуміти поставлене завдання, щоб не виникало непорозумінь.

Етап генерації ідей

1. Вітаються абсолютно всі ідеї, якими б вони не здавалися химерними.

2. Кожна ідея корисна вже тому, що вона стимулює інші. Викладач повинен прагнути розвивати, комбінувати і покращувати висловлені раніше ідеї, отримувати від них нові асоціативні ідеї. Творець методу мозкового штурму Алекс Осборн (Alex F. Osborn) говорив: «Кількість ідей переходить в якість. У кожній ідеї є раціональне зерно».

3. Ідеї висловлюються без доказів і пояснень. Висловлюйте ідеї стисло, в кількох словах. Проте викладач і група повинні зрозуміти суть пропозиції. Якщо це не так, викладач допомагає авторові сформулювати ідею під запис.

4. Критика ідей на етапі генерації абсолютно заборонена. Вітаються гумор, сміх. Викладач підтримує і створює атмосферу поважного радісного спілкування розумних і дотепних, зацікавлених у хорошому рішенні людей.

5. Після завершення активної фази генерації учасники штурму колективно редагують список напрацьованих ідей. На цьому етапі вже можливе напівкритичне відношення до них і розширення списку новими ідеями, що виникли в процесі редагування.

Етап оцінки ідей

1. Викладач стисло занотовує на дошці всі запропоновані ідеї.
2. Кожну ідею обговорює група і викладач звужує список крайніх варіантів, ранжирує ідеї.
3. Виставлення позитивних оцінок усім учасникам «мозкового штурму».

Отже мозковий штурм — це технологія колективної творчості. За цим інноваційним методом в університеті розвивається творчість думок і економічне мислення студентів.

Правильний сеанс мозкового штурму — особливий психологічний стан групи, коли думається без вольових зусиль і береться до уваги «все, що прийде в голову». Такий стан виявляється продуктивним, оскільки дозволяє використовувати підсвідомість людини — могутній ресурс творчого мислення.

Зміст методу в тому, що висунення, пропозиція ідей відокремлена від процесу їх критичної оцінки і відбору. Було виявлено, що студент середніх здібностей може вигадати майже удвічі більше рішень, коли працює у групі, ніж коли працює поодиноці. Крім того, така ситуація викликає змагання між членами групи. До тих пір, поки змагання не викличе критичних або ворожих установок, воно сприяє інтенсифікації творчого процесу, оскільки кожен учасник прагне перевершити іншого, висовуючи нові пропозиції.

*Павленко І. М., канд. екон. наук,
доцент кафедри стратегії підприємств*

ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ МЕТОДИК У РОЗРІЗІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Запорукою успішності сучасних організацій у конкурентному середовищі виступає надання на ринок продукту, який має в очах споживача більшу цінність, ніж у конкурентів. Особливість освітнього продукту полягає в тому, що цінність визначається спочат-

ку споживачем у ході отримання послуги згідно власних уявлень, а надалі відбувається коригування попередніх уявлень у процесі трудової діяльності внаслідок оцінки фахових характеристик з боку роботодавця. Тому формування стандартів надання освітньої послуги передбачає врахування вимог прямого споживача послуги (майбутнього працівника) та непрямого (потенційного роботодавця).

Визначення кінцевих споживачів дозволяє сформулювати напрями удосконалення якості освітньої послуги: актуалізацію змісту навчання, підготовку спеціалістів у відповідності до потреб у першу чергу внутрішнього ринку праці, а також враховуючи глобалізаційні процеси у світі, інтеграцію національних стандартів з міжнародними стандартами професійної підготовки. Відповідність продукту освіти — «фахівця» — таким критеріям визначається на основі оцінки його компетенцій.

Не зосереджуючись на неоднозначності трактування поняття компетенцій у сучасній практиці кадрового менеджменту, під компетенціями будемо розуміти «єдність знань, професійного досвіду, здатності діяти та навиків поведінки індивідів, які визначаються ціллю, заданістю ситуації та посадою» [1]. Наведене визначення дозволяє враховувати ключові ознаки поняття «компетенції» та відображає загальне розуміння його в соціумі та контекст вживання на практиці.

Саме такий підхід до оцінки якості освітньої послуги вимагає здійснення аналізу доцільності застосування тих чи інших навчальних методик для формування компетенцій певних фахівців. Тобто, на кожному етапі навчання для кожної дисципліни повинна обґрунтовуватись ступінь важливості розвитку складових компетентності, до яких відносяться:

- самоменеджмент, без якого унеможливорюється будь-яка самостійна діяльність працівника;
- теоретичні знання, наявність яких виступає основою формування не сліпого вузькопрофільного виконавця, а працівника, який має економічне мислення, може адаптуватись до ситуативних проявів економічного середовища;
- вміння, які надають можливість краще сполучати окремі елементи діяльності, виконувати роботу швидше, точніше завдяки певній автоматизації дій;
- професійний досвід, який слугує запорукою стабільного прояву вмінь і навичок;
- самомотивація, яка проявляється в прагненні досягти суттєвих з точки зору працівника результатів;

- особисті якості, без яких не можуть бути реалізовані професійні якості;
- самонавчання (саморозвиток).

Кожна навчальна методика має свою спрямованість: лекція надає теоретичні знання та виступає базисом для розвитку інших професійних якостей, доповіді студентів дозволяють практикуватись їм у презентації матеріалу, дискусії відточують вміння відстоювати власну думку, знаходити компроміс, формувати колективне рішення, кейси дозволяють проаналізувати реальні ситуації у функціонуванні організацій, глибше ознайомитись з можливими проблемами, тренінги надають можливість практичного застосування різних методик та прийомів. Тому саме інтегративний підхід у застосуванні навчальних методик дозволить підвищити якість освітніх послуг.

Крім того, когнітивна теорія сприйняття інформації та процесів мислення людини вимагає застосування інтегративного підходу незалежно від дисципліни: людина сприймає інформацію із зовнішнього середовища через сенсорні канали, розвинутість яких — це індивідуальна характеристика кожної людини, та кожний з яких відіграє свою роль у зазначеному процесі. Вибіркове залучення сенсорних каналів у процес сприйняття інформації приводить до зниження ефективності засвоєння знань, оскільки середня людина запам'ятовує 10 % того, що читає, 25 % — того, що чує, 30 % — того, що бачить, 50 % — чує та бачить, 80 % — робить, 95 % — навчає інших. Однак конкретний підбір методик не може бути жорстко регламентованим у вигляді послідовності певних заходів, а повинен задаватись у вигляді співвідношення задач, які повинні бути вирішені в ході викладання певної дисципліни. Вирішення цих задач у конкретній ситуації може досягатись різними методами, тому за викладачем повинна зберігатись самостійність у визначенні порядку дій, логіки процесу тощо.

Основною проблемою реалізації інтегративного підходу на практиці в рамках не окремого тренінгу, а тривалого освітнього процесу, який передбачає складні взаємозв'язки між дисциплінами, виступає визначення балансу між тими чи іншими елементами компетенцій для фахівців певного кваліфікаційного рівня, які повинні бути забезпечені в ході навчання, а це передбачає комплексний аналіз навчального процесу. Впровадження такого підходу — це не короткостроковий захід, тому вимагає попереднього формування бачення місця навчального закладу

на ринку освітніх послуг, місії, які визначають рівень і стандарти послуг, застосування TQM. Сучасна концепція якості — це певна філософія, яка передбачає широке трактування поняття «якість», реалізація якого на практиці вимагає комплексності та системності.

Література

1. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь: 5-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2007.

Петренко Л. А., канд. екон. наук, старш. викл.,
кафедра економіки підприємств

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ГРУПОВОЇ РОБОТИ В ХОДІ ТРЕНІНГУ

Не можна перебільшити значення візуальної інформації в житті сучасної людини. Зображення оточують нас повсюди. Будь-то фотографія, «зупинена мить», чи рухлива картинка кіно — візуальний образ здатен справити сильний вплив, наштовхнути людину на певну думку або мотивувати її до конкретних дій. Яскравим прикладом цього є реклама.

Тому не слід нехтувати таким дієвим засобом, як візуалізація у педагогічній практиці, і особливо при проведенні тренінгів. Оскільки, на відміну від класичного семінару, організація тренінгового заняття пов'язана з постійним стимулюванням творчого пошуку при вирішенні поставленої теоретико-методичної або практичної проблеми.

Інформація має бути не лише корисною, але й цікавою — щоб її з задоволенням сприймала аудиторія. Тому і самі студенти, відповідно до заданої теми, фотографують, малюють, навіть знімають короткі тематичні відеоролики та займаються комп'ютерною графікою. Але це ще не все. Візуалізація результатів групової роботи передбачає, як правило, колективну презентацію, в ході якої міні-група прагне донести до решти студентів в аудиторії і викладача власну думку, підкреслити власну відмінність від інших і отримати найвищу оцінку. А значить, тут засобом візуалізації стають одяг команди (спільний стиль, емблеми і т. п.) й елементи театральної майстерності, які демонструють учасники

під час презентації. Таке «живе дійство» здатне суттєво вплинути як на настрій аудиторії, так і на рівень засвоєння теоретико-методичних і прикладних аспектів тематичного матеріалу курсу.

Звичайно, не втрачає свого значення і унаочнення результатів групової роботи шляхом підготовки і показу (точніше — захисту) електронної презентації, яка найчастіше виконується в програмі PowerPoint. Її навряд чи можна назвати характерною особливістю саме тренінгових занять — вона займає міцну позицію в процесі читання лекцій, захисту дипломних робіт тощо. Але такий, вже класичний, засіб візуалізації є найприйнятнішою формою для узагальнення результатів так званої «середньостатистичної» і за рівнем підготовки зі спеціальності, і за творчим потенціалом команди.

Підготовка засобів візуалізації потребує спільних зусиль усіх членів міні-групи. І тут тренеру необхідно постійно спрямовувати студентів у визначене метою тренінгу русло, збалансовувати їх прагнення до творчості з необхідністю охопити в умовах обмеженості часу всі питання, передбачені програмою тренінгового курсу.

Складним питанням є оцінка роботи групи. Як оцінити, хто кращий, якщо команди обрали різні засоби візуалізації? Запропонуйте студентам провести спільну оцінку за зрозумілою системою критеріїв. Прозорість і явна неупередженість отриманих таким чином оцінок стимулюватимуть учасників тренінгу до подальшого поглиблення знань з курсу.

Приходько Л. М., канд. екон. наук, доцент

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ТРЕНІНГ — «СЕРІОЗНА ГРА»

В динамічних конкурентних умовах особливо актуальними є питання адаптації людини до нових ситуацій, нових підходів вирішення професійних та управлінських завдань, прийняття якісних економічних і соціальних рішень, готовності аналізувати інформацію, визначати пріоритети. Все це підвищує зацікавленість у використанні ігрових інтерактивних технологій.

Сьогодні інтерактивні ігри все частіше використовуються на тренінгах професійного і організаційного розвитку, на навчальних семінарах, так як за їх допомогою можна змоделювати, розвинути і удосконалити практично всі особисті та професійні способи поведінки — комунікаційні навички, спостережливість,

аналітичні й творчі здібності. Інтерактивні ігри, які в спрощеному вигляді відображають реальні життєві та економічні ситуації, можуть використовуватись для навчання процесам прийняття рішень, рольовій поведінці, співробітництву, вирішенню конфліктів, статусним відносинам, лідерству тощо.

Основна відмінність традиційних методів навчання від інтерактивних ігор полягає в тому, що перші звертаються лише до інтелекту учасника, а інші зачіпають особистість цілком — думки, почуття, знання, інтереси і цілі. Спрощений характер інтерактивних ігрових ситуацій дозволяє учасникам краще, ніж у складному реальному світі пізнати та зрозуміти структуру та причинно-наслідкові взаємозв'язки того, що відбувається.

Ігри допомагають соціалізації і розвитку особистості учасників, дають можливість на практиці перевірити різні підходи, розвинути та інтегрувати різні переконання, навички і здібності. До того ж навчання таким способом супроводжується *«присвоєнням знань»*, а не лише отриманням фактів та інформації, яка може бути використана (а може й ні).

Переваги використання інтерактивних ігор:

- ◆ створення мотивації для навчання;
- ◆ створення зацікавленості до саморозвитку і розкриття людського потенціалу;
- ◆ тренування психологічних навичок (сприйняття, комунікація, прийняття рішень, допомога, співробітництво, відповідальність);
- ◆ поява нових уявлень та ціннісних орієнтацій, зміна життєвих установок;
- ◆ відпрацювання важливих проблем, що виникають у системі міжособистісних та професійних відносин та ін.

Однак, успішність ігрового тренінгу — це, перш за все, **серйозне ставлення** до нього, як з боку викладача, так і з боку слухачів (студентів). За інших умов, тобто, якщо зміщувати акцент суто на «гру», обидві сторони чекає розчарування — завдання не будуть реалізовані, а професійні та інші навички сформовані. Уникнення подібної ситуації — перш за все, завдання тренера.

Кожна гра, завдання, ситуація, тренінг мають бути спрямовані на досягнення навчальних чи організаційно й особистісно розвиваючих цілей, на *набуття знань, умінь та навичок професійного, управлінського, психологічного характеру, тобто на розвиток компетентності в тій чи тій сфері людських відносин*. Саме прагматичний характер ігрового навчання зумовлює інтерес дорослої аудиторії (зокрема, магістрів 5 курсу, що вже мають певний життєвий та професійний досвід). Більш того, особистісна

модель, яка формується в результаті участі в тренінгу, є динамічною, саморозвиваючою, викликає необхідність засвоювати не лише нові знання, але й прогресивні технології управління і навчання. Досягти результативності можливо за ефективною, активною взаємодією всіх учасників, поєднання теорії інтерактивних ігор з практичним досвідом їх проведення.

Література

1. *Панфилова А. П.* Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала: Учебное пособие. — СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2003. — 536 с.
2. *Фопель К.* Технология ведения тренинга. Теория и практика: Пер. с нем. — М.: Генезис, 2003. — 272 с.

Саприкіна Н. В., старш. викл.,
кафедра політичної економії обліково-економічних факультетів

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ДИСКУСІЙНИХ СЕМІНАРІВ З ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

Сучасні погляди на техніку викладання схиляються до того, що ефективне навчання вимагає від учня чи студента постійної взаємодії з новою інформацією у такий спосіб, який би покращував запам'ятовування та розуміння інформації. Одним із таких методів є дискусія, як метод групової роботи, який, на відміну від традиційного лекційного методу, так званого «chalk and talk», забезпечує глибоке опрацювання наявної інформації, аналіз різних точок зору з даної проблеми, тим самим сприяючи виробленню найбільш адекватного у кожній конкретній ситуації вирішення питання.

Дискусія сприяє формуванню більш визначених думок у студентів, ніж, наприклад, лекція, слухачі якої займають переважно нейтральну позицію по відношенню до змісту питання. Ці думки в ході дискусії, як правило, об'єднуються навколо найбільш крайніх точок зору. Взаємна критика, необхідність обґрунтовувати і відстоювати свою думку сприяють ретельнішому опрацюванню матеріалу і, відповідно, дискусійних питань, які виникають у процесі вивчення дисципліни. Тобто дискусія ґрунтується на ідеї групової взаємодії та ефективного і оперативного зворотного зв'язку. Крім того, очевидною перевагою дискусії є те, що вона здатна збільшувати кількість студентів як активних учасників семінару, що безумовно підвищує його ефективність.

Якщо лекція є найбільш простим, швидким і ефективним способом прямо донести до слухачів інформацію, факти, то дискусія

змушує студентів самостійно вирішувати питання, відкриваючи для себе окремі аспекти теми, розвиває їхню здатність до критичного мислення. Вони вчаться генерувати ідеї, давати відповіді на релевантні питання, порівнювати, оцінювати різні варіанти відповідей чи точок зору на одну й ту ж проблему та розглядати можливості застосування своїх ідей.

Зокрема політична економія надає надзвичайно широкі можливості для проведення семінарів саме у формі дискусій через різноманіття напрямів економічної теорії, які вона пропонує для вивчення. Прикладний характер даної дисципліни теж дозволяє активно обговорювати можливі шляхи реалізації того чи іншого виду економічної політики за різних обставин, порівнювати різні погляди щодо окремих категорій та закономірностей тощо.

У той же час організація дискусії ставить певні вимоги і перед викладачем у питанні підготовки і безпосереднього її проведення. Очевидною є необхідність ретельної підготовки до лекції, її планування, однак проведення хорошої дискусії вимагає такої ж ретельної підготовки, але й водночас здатності і готовності до спонтанного реагування на наступні ускладнення, які неминуче виникатимуть безпосередньо в ході обговорення: учасники можуть витратити надто багато часу на обговорення незначних, часто непов'язаних із поставленою проблемою питань, вони можуть відійти від основного питання, нарешті низька активність студентів теж може стати однією із проблем у проведенні дискусії тощо. Проте саме остання вимога спонтанності є неповторною особливістю ведення дискусій, саме правильне і доречне втручання у її хід та спрямовування її у необхідному напрямі створює особливу продуктивну взаємодію між студентами та викладачем, яка змушує перших мислити ясно та творчо, а останнього навчає навчати глибше і досконаліше.

*Соколовський А. Т., доцент,
Колотило Д. М., професор,
кафедра менеджменту,
Соколовський А. І., студент*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ — ЗАПОРУКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Наступив період всесвітньої глобалізації, який впливає на розвиток освіти та сфери виробництва. Це означає, що спеціалісти і суспільство в цілому мають справу з новими знаннями та з новими виробничими технологіями, новими вимогами до якості виробничої діяльності, новими регулятивними нормативами, новими

міжнародними стандартами, новим соціальним середовищем, у якому проводиться їхня суспільна й індивідуальна життєдіяльність. Необхідно навчити студента системно опановувати знання в міру їх перманентного нагромадження і розвитку.

Освіта, як наука має давати об'єктивне віддзеркалення цього явища на основі системи знань про тенденції та закономірності розвитку суспільства для конструктивної роботи менеджера в організаціях чи в підприємницькій діяльності для розв'язання ситуацій сьогодення.

Вища освіта всього світу сьогодні переживає період модернізації, період гармонізації, період перегляду стереотипів, що сформувались у вищій школі останніми десятиліттями.

Реалії сьогодення в вищій освіті є широко відомі європейській концепції Болонського процесу, розроблені передусім для подолання відставання європейської системи освіти від США. Але і в США два роки тому з ініціативи президента створено національну комісію по модернізації освіти, яка підготувала доповідь «Поки ще не дуже пізно». В доповіді наголошується, що сьогодні освіта Америки потребує реформ через нові вимоги часу. «Ми, — йдеться в доповіді, — стоїмо перед вибором: або реформуємо свою систему освіти і справляємося з викликами ХХІ століття, або відстанемо». Ось так категорично починається доповідь, «далі розкривається ідея підвищення статусу природничонаукової і гуманітарної освіти».

Провівши аналіз галузевих стандартів та навчальних планів вищої освіти підготовки бакалавра напрямку 0502 «Менеджмент» та підготовки бакалавра 0501 «Економіка і підприємництво» звертаємось до а освіти та науки України внести доповнення до галузевих стандартів розділу нормативні дисципліни циклу природничонаукової і загальноєкономічної підготовки.

Постає завдання готувати конкурентоспроможних фахівців не тільки з огляду на сучасне становище в країні, а й зважаючи на світовий контекст та розвиток науково-технічного прогресу.

Тепер, під час всесвітньої глобалізації та фінансової кризи необхідно дати студентам майбутнім менеджерам той обсяг знань, навичок та вмінь, які зможуть забезпечити ефективне функціонування спеціаліста в кризовий період виробництв багатьох галузей промисловості та будівництва та всього його продуктивного життя.

Однією із основних умов розвитку інноваційного виробництва в суспільстві та забезпечення конкурентоспроможності національного підприємства має стати системне навчання при підготовці, перепідготовці та підвищення кваліфікації кадрів. Перш за все це

стосується поширення відповідних освітянських програм з менеджменту як у системі базової та вищої освіти та шляхом створення нових програм навчання включаючи міжнародні системи вимірювання, систему технологій, концепцій сучасного природознавства тощо.

Отже, виникає об'єктивна проблема навчити студента крім економічних наук таким дисциплінам, як «Міжнародні системи вимірювання в економіці», «Концепція сучасного природознавства», «Енергозбереження», «Читання проектної документації», «Науково-технічний прогрес» та ін.

Економічний аналіз конкретних показників підприємства проводять при підрахунках собівартості продукції, продуктивності виробництва і праці, ефективності виробничої та підприємницької діяльності, фінансування, кредитування та ін. Без знання міжнародних систем вимірювання, обліку та номенклатури речовин економіст не може забезпечити якісне виконання поставлених перед ним задач. Для вирішення регіональних проблем та інтеграції України до європейської спільноти при проведенні аналізу та розрахунків виробничих та економічних та інших показників, а також наукових дослідженнях та публікаціях спеціаліст обов'язково повинен застосовувати міжнародну систему вимірювання та обліку SI.

Для прикладу розглянемо дисципліну «Міжнародна система вимірювання в економіці».

Згідно з постановою Держстандарту у всіх навчальних закладах України навчальні засоби (включаючи підручники та навчальні посібники) повинні базуватись на обов'язковому застосуванні одиниць SI (системи інтернаціональної).

Вміння грамотно застосовувати одиниці SI має особливе значення в наш час широкої комп'ютеризації різних видів розрахунків у науці й виробництві, управлінні економікою і в міжнародних стосунках з країнами СOT.

Крім цього, вивчення міжнародних систем вимірювання та обліку забезпечує:

- проведення аналізу економічної, екологічної та фінансової діяльності організацій, підприємств і аналізу статистичної інформації на макро- та мікрорівнях;

- можливість зіставлення національної статистичної інформації з міжнародною;

- застосування єдиної статистичної термінології та вивчення щодо статистичних одиниць, прийнятих у Європейському Союзі та на міжнародному рівні;

— реєстрацію та облік організацій і підприємств за видами економічної діяльності у Єдиному державному реєстрі організацій і підприємств.

Курс міжнародні системи вимірювання та обліку в економіці тісно пов'язаний з такими курсами, як «Економіка підприємства», «Бухгалтерський облік», «Аудит», «Економіка праці», «Менеджмент», «Маркетинг», «Фінансовий аналіз», «Міжнародні розрахунки і валютні операції», «Системи технологій» та ін.

Секцією технологічних дисциплін КНЕУ розроблено програму курсу «Міжнародні системи вимірювання в економіці» (автори д-р техн. наук, проф. Д.М. Колотило, доц. А.Т. Соколовський), яку погодили декани всіх факультетів і затверджено на засіданні Вченої ради університету та використовуються в навчанні.

Всі студенти повинні вивчати, знати і вміти користуватися міжнародними системи вимірювання та обліку, які узаконені державними стандартами України.

Пропонуємо ввести в навчальні плани вищих навчальних закладів, у першу чергу економічного, технологічного, технічного та екологічного профілю дисципліни «Міжнародні системи вимірювання в економіці», «Концепція сучасного природознавства», «Енергозбереження», «Науково-технічний прогрес» та ін.

Вважаємо доцільним Головному управлінню і науки, Інституту науково-методичного забезпечення узгодити пропозиції щодо внесення до циклу професійно орієнтованих вище вказаних дисциплін на інженерних та економічних спеціальностей, а Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана — узагальнити подані плани і програми, погодити з Інститутом науково-методичного забезпечення і передати для затвердження до Міністерства і науки України.

*Соколовський А. Т., доц.,
Колотило Д. М., проф.,
Афтандіяни В. В., старш. викл.,
Коваленко О. М. старш. викл.,
кафедра менеджменту*

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ — ЕЛЕМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасний рівень техніки, технології і економіки держави висуває нові вимоги до спеціалістів. Ринок праці вимагає від спеціалістів уміння працювати активно й професійно, оперативно адаптуватися в нових умовах та в умовах всесвітньої фінансової кризи,

поєднувати набуті знання з власними творчими здібностями, уміння використовувати новаторський підхід у вирішенні практичних завдань, творчо аналізувати та брати участь у соціально-економічних перетвореннях суспільства.

Складнішими стають навчальні програми, виникає протиріччя між збільшуваним обсягом інформації і фіксованим обсягом навчального часу для її засвоєння, підвищується значення творчих знань, зростає абстрактність понять, що вивчаються, — все це призводить до того, що засвоювати матеріал, поданий лише словесним поясненням, стає для слухачів все важче.

Отже, необхідна наочна інтерпретація понять, процесів, законів, теорій, об'єктів з допомогою їх знакових моделей, представлених у вигляді схем, діаграм, рисунків, таблиць тощо.

Необхідність внутріпредметного структурування як одна з умов виконання принципу систематичності і послідовності в навчанні, відповідно з яким кожний елемент навчального матеріалу повинен логічно пов'язуватись з іншими, а наступний матеріал повинен базуватись на попередньому.

Підхід до викладення курсу, який має за мету активізацію роботи студентів у процесі опанування навчального матеріалу — це застосування структурно-логічних схем, які реалізують модель «активного навчання». Суттєвою властивістю графічного зображення є їх синоптичність (від грец. *synoptikos* — оглядати все разом). Теоретичний матеріал у структурно-логічних схемах наводиться у вигляді схем, таблиць, стислих визначень, які дозволяють краще простежити логіку викладання окремих питань, причинно-наслідкові зв'язки та структуру конкретних явищ, дають змогу одним поглядом осягнути всю сукупність виробничих, економічних, статистичних або інших показників, бачити в них спільне або протилежне, що важливо при економічному аналізі.

Структурно-логічні схеми концентрують увагу на головних питаннях, можуть використовуватись для самоконтролю, а також для підвищення ефективності закріплення теоретичного матеріалу. Графічні зображення мають пізнавальну і аналітичну властивість. Грунтовне дослідження соціально-економічних показників надзвичайно полегшується схемами, діаграмами тощо. На структурно-логічних схемах зображено процес і стадії виробництва, витрати ресурсів, вихід продукції, продуктивність виробництва тощо. Тобто на СЛС представлені елементи собівартості продукції, що є важливим при розрахунках рентабельності виробництва й інших техніко-економічних показників.

Структурно-логічні схеми можуть бути використані за такими напрямками. Під час проведення *лекційних занять* для спільного зі студентами опрацювання навчальної дисципліни. Оскільки матеріал курсу у розрізі окремих питань у структурно-логічних схемах викладено з мінімальними поясненнями та текстовим супроводженням, тому на лекційних заняттях викладач дає розширені пояснення до структурованого матеріалу, концентрує увагу на головних питаннях. За цим варіантом використання структурно-логічних схем студенти повинні уважно стежити за ходом лекції, виявляти питання, які не висвітлені в схемах та засвоювати відсутню інформацію. Такий варіант підвищує активність студентів на лекціях, їх зацікавленість, завдяки наочності сприяє поліпшенню сприйняття матеріалу лекції, дозволяє опрацювати значний обсяг матеріалу та акцентувати увагу студентів на найбільш важливих моментах теми курсу.

Використання структурно-логічних схем на *семінарських та практичних заняттях* сприяє ефективнішому засвоєнню теоретичного матеріалу студентами, дозволяє на основі вивчення лекційного матеріалу та додаткового опрацювання літературних джерел доповнювати схеми необхідною інформацією.

При самостійному опануванні курсу структурно-логічні схеми можуть бути використані для самоконтролю та самоперевірки рівня засвоєння теоретичного матеріалу.

При підготовці до іспиту або заліку структурований та систематизований матеріал структурно-логічних схем буде корисним для студентів.

Харченко С. В., аспірантка,
кафедра економіки підприємств

НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНА ФІРМА ЯК ОДНА З ФОРМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ СТУДЕНТІВ

В умовах жорсткої конкуренції все більш необхідними стають нетрадиційні підходи до управління організацією. Креативні менеджери, що володіють нестандартними поглядами на проблеми і ситуації, стають важливою передумовою успіху організації. Відповідно перед кожним вищим навчальним закладом постає питання наближення характеру навчання студентів до вимог сучасного життя. Динаміка зміни ринку трудових ресурсів потребує

безперервного удосконалення як змісту, так і форм проведення навчального процесу. Сьогодні роботодавці хочуть бачити у випускникові ВНЗ, окрім високого рівня знань та академічної успішності, навички виконання конкретних видів робіт, вміння працювати в групі. Тому однією з важливих складових забезпечення високої якості підготовки фахівців є розвиток самостійності і творчої активності студентів, адже ці риси характеру визначають у подальшому поведінку людини в різних ситуаціях і видах діяльності.

Дослідження проблем і процесів в організаціях відображає позитивну тенденцію розвитку професійного мислення: активно розробляються та впроваджуються в навчальний процес нові засоби формування знанневих та практичних компетенцій, які є новими і вкрай необхідними. Виховувати інноваційний стиль мислення допомагають нові навчальні технології. Як відомо, сучасні тренінгові технології зорієнтовані на концептуалізацію практичного досвіду студентів й актуалізацію нагромаджених теоретичних знань.

Навчально-тренувальна фірма (англ. *practice firm, fictitious firm*) є однією з активних форм практичної підготовки та корисним методичним засобом у навчанні економіки і бізнесу. Ідея «фіктивної фірми» виникла у Європі ще в VII—VIII ст., але одержала серйозну підтримку тільки в Австрії та Німеччині у 90-х роках. Там навчальні фірми були поступово інтегровані на всі рівні навчального процесу: середню професійну, вищу освіту, у закладах з перепідготовки персоналу. В подальшому ця методика навчання була розповсюджена і в інших країнах.

Навчально-тренувальна фірма — це імітаційна модель реальної фірми, в якій гроші і ресурси реально не існують, але присутні в справжніх документах і вимагають прийняття справжніх рішень. Навчальна фірма працює подібно до справжнього підприємства і виконує всі властиві йому функції.

Основними принципами побудови та організації роботи навчальної фірми є:

1. Наявність ізольованого робочого приміщення з необхідною кількістю робочих місць.

2. Оптимальний кількісний склад, що формується залежно від поставлених цілей навчання, спеціалізації студентів, їх попередньої теоретичної підготовки, виду практики та її тривалості.

3. Укомплектованість кожного робочого місця необхідним обладнанням і оргтехнікою у відповідності до його функціональної орієнтації, набору бланків, програмних засобів, нормативної, довідкової і методичної літератури.

4. Загальне керівництво навчальною фірмою здійснює викладач-інструктор, який координує роботу структурного підрозділу, консультує, але сам не приймає управлінських рішень. Він виконує роль наставника, радника, консультанта.

5. Врахування всіх аспектів реальної фірми, які розподіляються рівномірно серед співробітників навчальної фірми: відтворюється організаційна структура, інформаційні потоки, робочі умови типової реальної фірми, які найбільш повно відповідають поставленим завданням навчання; створення близького до реального зовнішнього оточення навчальної фірми, тобто наявність конкурентного вибору клієнтів, постачальників, споживачів. Адже сьогодні діяльність будь-якої комерційної фірми — це не просто купівля-продаж, а й вивчення попиту на товар, купівельної спроможності населення, рекламування товарів і послуг, організація комерційних зв'язків між партнерами, продавцями і покупцями, знання законодавчої бази тощо.

6. Спрямування на певний вид діяльності, який найбільш повно відповідає завданням навчання. Фірма може вступати в ділові контакти з іншими навчальними фірмами, створеними на базі інших навчальних закладів.

Студенти проходять навчальний тренінг на конкретних робочих місцях за ротаційною системою, набуваючи досвіду в усіх відділах фірми, і фактично повинні виконувати всі дії, які виконують менеджери та співробітники реальних фірм. При цьому враховані важливі переваги навчальної фірми — розуміння взаємозв'язків між управлінськими службами, можливість одержання практичного досвіду із суміжних кваліфікацій, що дозволяє підвищити конкурентоздатність майбутніх фахівців.

Дана сучасна методика ґрунтується на моделі навчання «з орієнтацією на дію» (*«learning by doing»*):

— під час практичних занять студенти вчаться аналізувати і розв'язувати виробничі ситуації, які спостерігали під час виробничої практики або в реальному житті, та вчаться самостійно моделювати виробничі зв'язки між партнерами і конкурентами, всередині фірми, моделювати різні ситуації, знаходити оптимальні комерційні рішення;

— навчання проходить не тільки через викладача-інструктора, але й у процесі аналізу проблем, беручи участь в їх обговоренні і вирішенні;

— можливість роботи з різноманітними базами інформації для вибору і прийняття рішень у контексті реальних ситуацій;

— студенти повинні мислити критично і нести відповідальність за своє рішення, однак без того ризику, який мав би місце в реальних умовах для фірми. Адже вони «підстраховані» від помилок, а цінності, якими вони розпоряджаються, існують тільки на папері.

Від першого дня навчання студенти мають чітке уявлення про те, що вони повинні знати і уміти по закінченні навчання — ця програма-максимум закладена в кваліфікаційну характеристику. На її основі розроблені і програми-мінімум для кожного етапу навчання, а також критерії оцінювання навчальних досягнень студентів. Викладачі-інструктори НТФ використовують інтерактивні методи навчання: робота в групах, ділові ігри, «круглий стіл», «мозковий штурм», дискусії, тренінги на основі моделювання виробничих нестандартних ситуацій і задач тощо. Так формується інноваційний стиль мислення, орієнтований у майбутнє.

Особливий наголос у процесі навчання робиться на методологічній підготовці студентів до самоосвіти. Процес набуття нових знань повинен продовжуватися і поза стінами університету, адже ставка в бізнесі робиться на людину, яка здатна постійно навчатися. Це вмотивований процес: для конкретної людини відповідна освіта розширює можливості самореалізації, виступає гарантом успішної конкуренції на ринку товарів і послуг, на ринку праці; в масштабі держави — поява нової генерації фахівців, здатних до інноваційного мислення, прискорить оновлення усіх сфер соціально-економічного життя і зокрема — сфери бізнесу.

*Шергіна Л. А., канд. екон. наук, доцент,
кафедра економіки підприємств*

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ТА СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА

«Розвиток та освіта жодній людині не можуть бути надані чи повідомлені. Усякий, хто бажає до них приєднатися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власним напруженням».

А. Дістервег

Система вищої освіти України знаходиться нині в процесі реформування, основними завданнями якого є: забезпечення якості освіти, конкурентоспроможність вищих навчальних закладів, розширення мобільності студентів і викладачів. Перебудова ви-

щої школи повинна здійснюватись у напрямку забезпечення підготовки майбутнього спеціаліста до професійної творчої праці шляхом активізації його самостійної пошукової діяльності, зокрема через розширення меж академічної свободи у виборі різних способів освоєння навчального матеріалу.

Як відомо, існує дві системи підготовки фахівців — інформаційна (традиційна) і розвивальна. Для традиційної системи основою є запам'ятовування інформації та незначний розвиток мислення, який не є головною метою. Мета другої (розвивальної) системи полягає у розвитку процесу мислення і вироблення активної життєвої позиції. В результаті того, що спостерігається домінування традиційної системи підготовки спеціалістів, більшість навчальних технологій недостатньо стимулюють самостійну дослідницько-творчу діяльність студентів, їхню інтелектуальну активність. Отже, виникає потреба у переорієнтації навчального процесу вищої школи на модель майбутньої професійної діяльності в нових умовах: замість засвоєння знань — творчий пошук.

Це вимагає розробки та впровадження таких технологій організації навчального процесу, що передбачають підготовку фахівців із критичним творчим мисленням, які здатні до самостійної дослідницько-творчої діяльності, формування дослідницької позиції у майбутнього фахівця у процесі освоєння і здійснення ним професійної діяльності.

В сучасних умовах результативність професійної освіти, як важеля поліпшення ситуації в сфері зайнятості, залежить від своєчасного обліку змін в характері попиту на кваліфікованих спеціалістів. У зв'язку з цим виникає необхідність оновлення якості самостійної роботи студентів.

Самостійна робота виступає як основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. У сучасних умовах самостійна робота визначається головним складником вищої освіти і тому виникає необхідність створення умов для формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи, які необхідні для безперебійної освіти і самоосвіти, а також переорієнтації навчального процесу на формування у студентів бажання і вміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації.

Метою самостійної роботи студентів є покращання конкурентоспроможності майбутніх фахівців на світовому ринку праці через формування їхніх умінь та ключових навичок, а основними завданнями — засвоєння в повному обсязі основної освітньої програми та послідовне вироблення навичок ефективної самостійної професійної діяльності на рівні світових стандартів.

Навчити студентів учитися, озброїти їх знаннями, умінням саморозвиватися в процесі подальшої освіти являється одним із найважливіших завдань вузу. Самостійна робота, яка спирається на самостійну пізнавальну діяльність, виступає реальним інструментом засвоєння різноманітних поточних і перспективних завдань, самоаналізу, самооцінки, подальшого особистісного і професійного розвитку. Розумова самостійність забезпечується пізнавальною та розумовою активністю, наявністю творчих умінь і навичок для отримання знань і застосування їх на практиці.

Самостійність студента повинна виражатися в потребі та вмінні самостійно мислити, здатності орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, задачу та вміти самостійно, по-новому, не стандартно знайти її вирішення. Самостійна робота являється конкретним проявом самостійності розуму і є основою майбутньої самоосвіти спеціаліста, формує відповідну мотивацію та навички самоосвіти. Якщо студент не навчиться навичкам самостійної роботи з врахуванням як мотивації, так і технологічного компонента, то до самоосвіти він так і не переходить, бо вона йому дається з великими зусиллями.

Самостійна робота виконується студентами успішно в тому випадку, коли виконуються такі умови:

- мета самостійної роботи повинна бути зрозумілою, усвідомленою і прийнятою кожним студентом;

- самостійна робота буде протікати успішно, якщо студенти будуть підготовлені до її виконання, тобто мають базу знань, володіють уміннями самостійно добувати знання і їх практично застосовувати.

При організації самостійної роботи викладач повинен уміло об'єднувати репродуктивну та творчу діяльність студентів при виконанні завдань. Розвивати творчі здібності може та робота студентів, яка потребує прийняття нестандартних рішень, отримання нових знань, самостійної постановки проблеми та пошуку способів її вирішення. Результативність самостійної роботи студентів буде значно вище, якщо її організацію почати із створення умов, які забезпечують:

- чітку постановку пізнавальних задач;
- мотивованість навчальних завдань;
- знання студентом способу їх виконання;
- чітке визначення викладачем обсягу робіт, форм звітності та їх строків;
- здійснення консультаційної допомоги;
- зрозумілі критерії оцінки.

Сучасний підхід до навчального процесу ставить перед викладачем нове завдання: не стільки передачу знань, скільки навчання студентів найбільш загальним способом пізнання, навігації в інформаційному потоці та методам самоосвіти і самоорганізації. Задачею викладача вузу являється створення такого середовища, знаходячись в якому студент зміг би досягнути поставленої ним мети. Не викладач повинен вести студента до поставленої мети, а студент повинен самостійно та активно добиватись її. Для цього студент і викладач повинні підходити до процесу навчання, як до творчого процесу. А це, в свою чергу, потребує такої технології навчання, при якій навчальні заняття супроводжуються і направляються способами, які активізують самостійну пізнавальну діяльність студентів.

До прийомів активізації пізнавальної діяльності можна віднести: професійно-орієнтоване формулювання будь-якої проблеми, проблемне вивчення нового матеріалу, творчий характер індивідуальних завдань, пошук вирішення поставленої задачі, залучення студентів до самостійної дослідницької роботи.

Необхідно розвивати такі форми навчання, які б дозволяли майбутнім спеціалістам мати високий рівень професійної компетентності, можливість ввести нові форми управління економікою, органічно діяти в умовах розвитку ринкових відносин. При складанні індивідуальних завдань для самостійної роботи студентів можна включати питання різних рівнів складності, враховуючи індивідуальні особливості студента та рівень його підготовки. Крім програмного мінімуму, індивідуальні завдання можуть містити задачі, які потребують творчого осмислення результатів обчислень, їх економічне тлумачення. В процесі навчання студентів відбувається інформаційний обмін між викладачами та студентами. За роки навчання у вищій школі наші студенти повинні придбати всі якості сучасної людини, яка живе в умовах ринку: гнучкість мислення, критичність, здатність швидко реагувати на зміни економічних та соціальних умов в країні.

Основні цілі навчального процесу при організації самостійної роботи можна охарактеризувати так:

- набуття вміння працювати з навчально-методичною та науковою літературою;
- сприяння формуванню у свідомості студентів економічного світогляду, напрацювання елементів економічного мислення;
- готовність студента чинити дії, що засвоєні за допомогою способів навчально-пізнавальної діяльності;
- концентрація уваги;

- стимулювання пізнавальної діяльності;
- оволодіння категоріальним апаратом;
- активізація творчості в роботі над навчальним матеріалом.

Дані цілі реалізуються за допомогою використання методів навчання.

В студентів у ході організації творчої розумової діяльності під час проведення самостійної роботи поступово формуються і вдосконалюються дослідницькі уміння. Результатом самостійної роботи є формування здатності студента до творчої діяльності, мотивів, які постійно будуть спонукати до пошуку нового, вирішення проблеми нестандартними шляхами.

Самостійна робота виступає чинником накопичення професійно значущих знань, засобом формування дослідницьких умінь розвитку творчих сил особистості майбутнього спеціаліста та невід'ємною частиною дослідницької діяльності.

Систематичність самостійної роботи досягається за умов її періодичного самоконтролю та звіркою отриманих результатів з метою дослідження. Ефективність самоконтролю забезпечується за допомогою ведення студентами самозвіту про набуті результати. Цей прийом стосовно організації самоконтролю покликаний вдосконалювати дослідницьке вміння студентів планувати, програмувати свою діяльність, аналізувати та оцінювати якість досягнутих результатів.

Отже, для ефективного впровадження самостійної роботи студента необхідно:

1. Розробити методологію організації самостійної роботи студента. Організація самостійної роботи студентів має передбачати зручний час для консультацій з викладачем, зручний розклад занять, а також достатній час для виконання самостійних завдань.

2. Вдосконалити навчально-методичне забезпечення самостійної роботи. Студенти повинні мати повні комплекти навчально-методичної літератури з дисциплін, роздаткові матеріали, комплекти завдань та рекомендації щодо їх виконання.

3. Забезпечити взаємопов'язане регламентоване наповнення всіх частин навчального процесу з перевагою індивідуально-консультаційної роботи викладача зі студентом і самостійної роботи студента.

4. Надати новий зміст аудиторній роботі зі студентом (проблемні, оглядові лекції з елементами самостійної роботи студента, тренінги, дискусійні семінари і практичні).

5. Впроваджувати та використовувати комп'ютерні та телекомунікаційні технології у самостійній роботі студента.

6. Поліпшити завдання для самостійної роботи у напрямку їх більшого наповнення пошуковими процедурами, зробити цей вид навчання більш ритмічним та індивідуальним.

7. Підвищити значення самостійної роботи у кінцевих результатах навчання через збільшення її максимальної оцінки; для цього можна використовувати введення додаткового модульного контролю з питань, що виносяться на самостійне вивчення, або виділення у структурі існуючих модульних завдань частки, пов'язаної з виконанням самостійних завдань.

8. Якісно проводити керівництво самостійної роботи студентів з боку викладача. По-перше, для того, щоб самостійна робота дійсно була результативною, викладачу необхідно скласти достатню кількість різноманітних завдань, які студенти мають виконувати самостійно. По-друге, самостійні роботи, які виконали студенти, викладач має не лише перевірити, але й певним чином відреагувати на них.

9. Вдосконалювати систему мотивації виконання самостійної роботи студентів.

Самостійна робота повинна розглядатися як вища форма навчальної діяльності студента, що за своєю суттю є формою самоосвіти. Самостійна навчальна робота має бути усвідомленою, вільно обраною, внутрішньо вмотивованою діяльністю. Студент повинен стосовно «себе шукати власну педагогіку, засновану на світових відкриттях науки і практики» для того, щоб удосконалювати індивідуальність, власну особистість [3].

Література

1. Єрічева Т. Ю. Функціональна роль самостійної роботи у становленні майбутнього педагога // Нова педагогічна думка. Випуск — листопад. — Рівне, 2007. — С. 119—125.

2. Наумова М. А., Гладкова Л. А. Организация самостоятельной работы студентов по дисциплине «Математика для экономистов» в условиях кредитно-модульной системы // Нова педагогічна думка. Випуск — листопад. — Рівне, 2007. — С. 242 — 247.

3. Нечипоренко Л. С. Педагогика личности. — Харьков: ХГУ, 1992.

Алейнікова М. Г., викладач,
Омельянюк О. В., викладач,
кафедра іноземних мов ФЕФ

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ІНСЦЕНУВАННЯ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Проблема визначення місця і функцій технології у навчальному процесі — це питання про головні концепції та стратегічні цілі освіти, що мають досягатися за допомогою сучасних технологічних засобів. Використання у навчальному процесі активних методів навчання сприяє підвищенню ефективності використання обмежених годин, відведених навчальним планом, та зростанню якості оволодіння студентами не тільки сучасними економічними знаннями, а й іноземною і рідною мовами.

Не кожний прийом або метод, і навіть їх система, яка застосовується викладачем, може вважатися педагогічною технологією. Від суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачами і студентами, які формуються на заняттях в університеті, великою мірою залежить реалізація конкретних навчальних цілей, тому педагогічною технологією можна вважати продуману в деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з обов'язковим застосуванням комфортних умов для викладача і студентів.

Для активізації розвитку мовленнєвих компетенцій та оволодіння іншими культурами, дуже важливим є ситуації занурення у іншомовне середовище. В умовах вітчизняної університетської освіти, цього можливо досягти використовуючи імітаційні методи активізації навчально-пізнавальної діяльності. Метод інсценування, один із найдавніших і водночас один із найсучасніших, сприяє максимальному наближенню навчального процесу до дійсності.

Викладачі іноземних мов мають можливість використовувати обидві форми інсценування занять: заздалегідь підготовлене інсценування й імпровізоване, що обумовлюються специфікою дисципліни. Імітаційна модель відтворює певний аспект профе-

сійної діяльності чи поведінки майбутнього фахівця в конкретних обставинах. У цьому і полягає сутність ділової і професійної гри.

Метод інсценування забезпечує студентам такі умови для занять, які неможливо створити за допомогою інших методів навчання — випробовувати на собі результати своїх рішень і дій.

У ході поглибленого вивчення іноземної мови викладачі мають можливість і час використовувати і соціальні мовні ігри, і професійні, які поступово ускладнюються до ділових тренінгів. Застосування тренінгових технологій навчання іноземної мови надає можливість сформувати у студентів творче, аналітичне мислення і практичні навички майбутньої ефективної професійної діяльності.

*Бабенко А., канд. екон. наук, доцент,
Радзівська В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра фінансових ринків*

МІЖПРЕДМЕТНИЙ ТРЕНІНГ ТА ЙОГО ІННОВАЦІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ

Важливого і особливого значення набувають новітні освітні технології при викладанні окремих дисциплін для студентів магістерського рівня. За допомогою цих технологій прискорюється та уможливорюється процес засвоєння студентами п'ятого курсу необхідних практичних навичок. Це відповідає головній меті магістерської програми, якою є формування у студентів компетенцій, необхідних для виконання фахових завдань за первинними посадами професіоналів.

Дисципліни «Корпорації на фінансовому ринку» та «Держава на фінансовому ринку», за якими проводиться комплексний міжпредметний тренінг, належать до «фаховоорієнтованих» дисциплін. Вони викладаються за магістерською програмою «Фінансовий ринок». Це нова програма, яку було сформовано на підставі чинних освітніх стандартів України та «Положення про магістерську програму» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», затвердженого Вченою радою університету (протокол № 10 від 29 березня 2007 р.). Спеціальні компетенції випускників магістерської програми «Фінансовий ринок» сформовані відповідно до спеціалізованого об'єкту професійної діяльності для магістерської програми «Фінансовий

ринку», а саме, мобілізація, розподіл та використання фінансових ресурсів.

Комплексний міжпредметний тренінг охоплює переважну кількість тем за обома дисциплінами. Зокрема, такі теми дисциплін, винесені на спільне опрацювання: «Порядок державної реєстрації випуску цінних паперів» (дисципліна «Держава на фінансовому ринку»), а також тема «Фінансова політика корпорації у процесі залучення коротко- та довгострокових фінансових ресурсів», у контексті питання «Особливості емісійної діяльності акціонерних товариств в Україні» та тема «Злиття і поглинання акціонерних товариств» у частині питання реєстрації випуску акцій під час реорганізації акціонерного товариства: злиття, приєднання, поділу, виділення чи перетворення (дисципліна «Корпорації на фінансовому ринку»). Застосування тренінгових технологій дозволяє «охопити» на різних стадіях опрацювання матеріалу особливості діяльності двох основних учасників фінансового ринку — держави та корпорації. Крім того, набути практичних навичок щодо, наприклад, порядку реєстрації емісії цінних паперів акціонерними товариствами, проведення фінансових розрахунків при реорганізації підприємства тощо.

Елементами міжпредметного тренінгу є проведення:

- об'єднаних лекційних занять;
- об'єднаних консультативних занять;
- об'єднаних дискусійних засідань з запрошенням відповідних фахівців з місць проходження студентами практики (Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національного депозитарію України тощо);
- комплексних модульних контролів за двома дисциплінами.

Структура представлення матеріалу при проведенні тренінгу наступна:

— представлення викладачами необхідного інформаційного блоку за дисципліною «Держава на фінансовому ринку» та дисципліною «Корпорації на фінансовому ринку» (з розбивкою за окремими темами-питаннями);

— надання викладачами бланків-завдань студентам за групами, сформованими відповідно до місця проходження практики та відповідно до окремих тем-питань;

— заповнення групами студентів бланків-завдань;

— презентація студентами (представниками груп студентів) отриманих результатів і спільне обговорення проблемних ситуацій.

Враховуючи те, що студенти проходять практику на різних базах практики, групи для опрацювання матеріалу в аудиторний

та позааудиторний час формуються з урахуванням цього чинника.

Інноваційне спрямування запропонованого міжпредметного тренінгу полягає у комплексному підході до розгляду питань двох курсів з різних позицій окремих учасників фінансового ринку, що дозволяє студентам набути необхідних практичних навичок, пов'язаних з спеціалізованим об'єктом професійної діяльності на фінансовому ринку. Наприклад, щодо питання державного регулювання діяльності акціонерного товариства на фінансовому ринку.

Бескоровайна Н. О., старш. викл.,
Орлова Н. І., старш. викл.,
кафедра іноземних мов

АНАЛІЗ ТА РОБОТА НАД ПОМИЛКАМИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Використовуючи активні методи навчання на заняттях з іноземної мови, більшість викладачів замислюється над питанням: як реагувати на помилки, що допускають студенти беручи участь у дискусіях, роблячи презентації, обговорюючи проблемні ситуації тощо. Слід зазначити, що однозначного ставлення до даної проблеми немає ні серед зарубіжних, ні серед вітчизняних фахівців. У методиці викладання іноземних мов ще не напрацьований єдиний психолого-педагогічний підхід до помилок. Вважаємо за потрібне розділити думку, висловлену низкою дослідників, які вбачають, що такий підхід повинен ґрунтуватись на наступних засадах:

- помилка — це природне явище процесу навчання;
- виправляти треба помилки, а не студента;
- не можна виправляти помилку, що допускається в момент творчого процесу мовного спілкування;
- виправляти помилку необхідно тоді, коли вона викривлює/спотворює або робить незрозумілим зміст висловлювання;
- виправлення помилки повинно мати характер подання правильної форми та її повторення за викладачем.

Причому пояснення, якщо воно необхідне, повинно мати характер нагадування, а не роз'яснення, тобто не просте повідомлення граматичних правил. Іноді доцільно, подаючи правильну форму, додати кілька типових прикладів. По суті це і буде поясненням помилки. Такий підхід до помилок дозволяє викладачеві

добитися свободи у спілкуванні, оскільки він знімає у студентів напруження, пов'язане перш за все зі страхом зробити помилку.

Дуже важливо постійно оцінювати результати, успіхи тих, хто навчається, не забувати заохочувати їх. Оцінка повинна стати елементом мотивації студентів. Мотивація є, мабуть, найбільш визнаним фактором успішності навчання в цілому і вивчення іноземних мов зокрема. Отже не можна допускати, щоб виправлення помилок стало демотиваційним фактором і позначилось на успішності опанування студентами іноземної мови.

Із самого початку навчальної діяльності викладачеві слід допомогти студентам знайти правильні та об'єктивні критерії оцінки своїх результатів. Ті, хто навчається, безумовно повинні отримати уявлення про складну систему мови, про величезний обсяг знань необхідний для вільного володіння нею. Студентам необхідно розуміти, чому для оволодіння іноземною мовою треба стільки зусиль, і правильно орієнтуватись на кожному етапі навчання. Тоді ті, хто навчається, будуть більш об'єктивно і разом із тим оптимістично оцінювати свої навіть скромні успіхи. Вироблення адекватної самооцінки у студентів є важливим у процесі навчання іноземних мов, оскільки низька самооцінка часто призводить до скутості або, як часто кажуть, «закомплексованості», висока ж самооцінка у більшості випадків, навпаки, сприяє успішному оволодінню мовою. Знання результатів своїх зусиль відіграють значну роль у навчанні, але особливо важливим є правильне співвідношення між конкретним рівнем амбіцій студента та його фактичними досягненнями. Всі ці розмірковування стосуються психолого-педагогічного ставлення до помилок. Необхідно також зупинитись на специфіці виникнення помилок.

Головна мета — це відсутність комунікативних помилок, тобто таких, що порушують розуміння, а значить і спілкування. Це не означає, що не треба працювати над конкретністю мови, але в той же час потрібно пам'ятати, що іноді ми вимагаємо від студентів більш досконалих висловлювань ніж рідною мовою. Будь-яка допущена студентом помилка (фонетична, граматична, лексична) повинна усвідомлюватись ним з точки зору семантичних наслідків, тобто наскільки вона перешкоджає правильному розумінню мови. На наш погляд, є одне правильне ставлення до помилки — це визнання необхідності свідомого аналізу помилок. Для тих, хто вивчає мову, особливо у дорослих, свідомий аналіз помилок — це подолання помилок. Помилки у граматиці часто виявляються при перекладі текстів під час підсумкового та поточного контролю. Такі помилки пов'язані з відсутністю або недо-

статнім рівнем певних навичок. Певні труднощі виникають із-за невміння правильно працювати зі словником. Іноді студенти вважають, що якщо при перекладі дозволяють користуватись словником, то проблем не виникне, але вони виникають. Дехто часто дає не точний еквівалент слова, а його приблизне значення. Дехто виписує всі незнайомі слова і лише потім перекладає їх. Таким чином слова виступають ізольовано, не узгоджуючись з контекстом, що призводить до виникнення помилок у змісті. Дуже багато помилок пов'язано з неправильним визначенням частини мови, зі спробою знайти у словнику конкретну форму дієслова, а не його інфінітив. Тому варто більше уваги приділяти словотворчим елементам частин мови і особливо утворенню часів дієслова. Останні доцільно вивчати по групах (Indefinite, Continuous, Perfect), беручи до уваги активний та пасивний стан. Такий принцип дозволяє створити чіткіше уявлення про систему дієслова, сприяє запам'ятовуванню дієслівних форм.

Отже, виправлення помилок при навчанні іноземної мови, безумовно, повинно відбуватись, але й студенти і викладачі повинні усвідомлювати, що помилка — це невід'ємна частина процесу навчання. Аналіз та робота над помилками не повинні негативно впливати на мотивацію студентів до навчання. В процесі мовної практики, виконання творчих завдань виправлення помилок повинно мати вибірковий характер, і лише у випадках, коли ці помилки впливають на порушення комунікації.

*Буряченко А. Є., канд. екон. наук, доцент,
кафедра фінансів*

ПРОБЛЕМНІ ЛЕКЦІЇ НА БАЗІ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Однієї з основних цілей функціонування вищої школи є підготовка висококваліфікованих фахівців. Багато в чому це залежить не тільки від якості одержуваних знань, але й від методів навчання, що застосовуються. Незважаючи на їхнє різноманіття, лекції поки ще, безперечно, залишаються основними з них. Однак, найчастіше, при організації лекцій губиться сама ідея їхнього проведення: студенти замість того, щоб розуміти, вдумуватися, повинні швидко й акуратно записувати все почуте. Звичайно, це викликано прагненням дати більше знань, але на практиці робить зворотний ефект. Все це істотно знижує ефективність навчання.

У зв'язку із цим в останній час робляться спроби поєднання традиційних і новітніх методів навчання й організацій лекцій.

Одним з таких методів, що піднімають організацію лекції на якісно новий рівень і підвищують ефективність навчання в цілому, є проведення студентських міні-лекцій.

Дана форма викладання лекційного матеріалу була започаткована в 2006 році на кафедрі фінансів при викладанні дисципліни «Місцеві фінанси». Необхідність застосування такої форми була викликана низькою зацікавленістю студентів в відвідуванні лекційних занять та переходом до викладання на 4-му курсі прикладних дисциплін.

Головною ідеєю впровадження даної технології активізації навчання є залучення студентів до процесу підготовки та проведення міні-лекцій з проблемних питань функціонування місцевого господарства, що дозволяє останнім більш глибоко засвоювати теоретичний матеріал та виказувати власну думку на існуючий стан місцевих фінансів та можливі напрями їх реформування, формує навички роботи з аудиторією.

Для успішного проведення студентської міні-лекції можна виділити основні етапи роботи лектора зі студентами:

- підготовчий;
- виконавчий;
- подальший (аналітичний).

У період підготовчого етапу здійснюється:

- обрання теми студентської міні-лекції;
- формування робочої міні-групи (тобто визначення студентів, які будуть працювати над підготовкою студентської міні-лекції);
- обговорення с лектором проблемних питань, що будуть винесені на розгляд;
- визначення студентами індивідуальних напрямів дослідження;
- консультації лектора щодо особливостей викладення лекційного матеріалу;
- підготовка та обговорення тексту міні-лекції.

Далі йде безпосередньо виконавчий етап проведення студентської міні-лекції, під час якої:

- здійснюється попереднє замовлення комп'ютерної техніки (notebook, відеопроєктор);
- перевіряється обладнання аудиторії;
- студентами проводиться презентація власних досліджень;
- студенти-доповідачі відповідають на запитання колег;
- обговорюються з аудиторією проблемні питання лекції;
- лектор виступає з підсумковими коментарями;
- з боку аудиторії та лектора висловлюється подяка студентам за проведenu роботу.

Під час подальшого (аналітичного) етапу проведення студентської лекції:

- у складі робочої групи аналізуються результати проведеної студентської міні-лекції;
- висловлюються думки учасників робочої групи про можливі напрями вдосконалення проведення подібних заходів у майбутньому;
- лектор радить кожному студенту з робочої міні-групи напрями подальшої наукової роботи;
- відбувається заохочення студентів, які приймали участь у підготовці та проведенні студентської міні-лекції.

Застосування подібної форми викладання лекційного матеріалу дозволяють сформувати у студентів наступні навички та компетенції:

- вміння працювати в робочих міні-групах;
- глибоке засвоєння навчального матеріалу;
- впевненість при виступі перед великою аудиторією;
- вміння планувати та контролювати час виступу;
- підготовка та презентація власних досліджень.

Таким чином, упровадження студентських проблемних лекцій у практику організації лекцій є одним з методів підвищення якості вищої освіти. Незважаючи на слабку технічну оснащеність вищих навчальних закладів, підвищення трудомісткості викладачів дана технологія, на нашу думку, має багато незаперечних переваг, які заслуговують на увагу.

*Веретнов В. І., старш. викл.,
кафедра страхування*

ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ ЗІ СТРАХУВАННЯ У ВИГЛЯДІ ДІЛОВОЇ ГРИ

Предмет страхування є складовою частиною системи підготовки економістів, фінансистів, майбутніх керівників, що відображає особливості у сукупності та низки економічних, управлінських та філософських дисциплін. Разом з тим, для викладання на першому семінарському занятті будь-якого предмету, зокрема вибіркову дисципліну таку, як страхування, важливо представити предмет таким чином, щоб студенти відчували, що

вони півроку тому зробили влучний вибір. Інноваційних характер викладання предмету страхування передбачає разом з новітніми навчальними технологіями (кейс-метод, ділові ігри, робота в малих групах, дискусії, дебати) використання традиційних опитування, рішення задач, проведення модулів, особистого оцінювання рівню знань студентів. Отже на першому занятті, з початку, викладач представляється сам, знайомить з предметом, структурою курсу, вимогами щодо складу, якості переліку самостійних робіт студентів та системи їх оцінювання. Питає студентів чи є питання, прохання щодо викладеного матеріалу змісту та структури курсу страхування. Перше семінарське заняття зі страхування має призначення зацікавити студентів здобуттям теоретичних знань та практичних навичок у сфері управління ризиками.

По-перше, для проведення ділової гри потрібно розділити групу на три команди. Це можна зробити або за списком студентів у журналі, або мінікоманди як сидять по 5—8 студентів. Далі викладач розповідає про три інструменти, які застосовуються у грі: метод аналіз ситуації чи категорій Едварда Де Боно: Плюси Мінуси Цікаво (ПМЦ); метод неленійного конспектування; творчої презентації. Далі на практичному прикладі викладач розповідає, як працює метод аналізу категорій ПМЦ.

Неленійне конспектування це метод використовує аналогії та асоціації малюнків на дошці. Викладач наводить приклади малює якогось звіра і просить навести студентів відповідні асоціації. Потім завдання ускладнюється, треба уявити, з чим у вас асоціюється страхування.

Творча презентація це безпосереднє використання здібностей навичок студентів у малюнків ораторському, акторському мистецтві. За 5—10 хвилин кожна команда представляє аспекти плюси, мінуси, цікаво категорії страхування. Це може бути з використанням якихось практичних історій з власного життєвого досвіду студентів, сюжети із фільмів чи мультфільмів.

Студенти мають 10—15 хвилин, щоб підготуватись, Викладач оцінює командну роботу, виконання певної ролі та формування духу співпраці, якість малюнків, творчості, презентації певних аспектів страхування. Це можна зробити і за допомогою найбільш бурних оплесків щодо виступів тієї чи тієї команди.

Студенти здають у кінці заняття сценарій та малюнки презентації викладачу та отримують відповідні оцінки. В кінці пари викладач оголошує оцінки та, щоб більш познайомитись зі студентами, щоб враховувати їх особливості кожного з них у подальшій

роботі, задає зробити письмову презентацію на одну сторінку друкованого тексту за висвітленням таких п'яти аспектів:

1) Чому я обрав(ла) КНЕУ, Відповідний Факультет, та предмет страхування;

2) Мої досягнення в професійній і особистій творчій сфері;

3) Якість навчання та викладання та можливості їх покращення;

4) Мої враження від першого заняття та очікування від курсу страхування в цілому;

5) Як керую своїми ризиками в житті, ким я хочу бути, яке моє призначення?

В кінці заняття викладач ще попереджує, що на наступній парі передбачається контрольна робота у вигляді вирішення тестів по другій темі.

*Гаращенко Р. А., старш. викл.,
Мовчанюк Н. А., старш. викл.,
кафедра іноземних мов*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ МОВИ

Метою навчання іноземним мовам у вищих навчальних закладах є формування у студентів професійної комунікативної компетенції шляхом розвитку та вдосконалення усіх видів мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, письма та аудіювання. Однією з перепон, яка стоїть на шляху успішного оволодіння іноземною мовою у вищому навчальному закладі, є недостатня, а інколи й відверто низька мотивація студентів до вивчення мови.

В мотиваційній сфері людини є різні види мотивації, які відіграють вирішальну роль у цілеспрямованому підвищенні ефективності певної діяльності, зокрема такі, як цільова (комунікативна) мотивація, мотивація, що полягає в усвідомленні досягнутого прогресу у вивченні іноземної мови, окремих її аспектів, оволодінні окремим видом мовленнєвої діяльності; країнознавча мотивація; пізнавальна мотивація; мотивація, яка полягає у прагненні до повноти та системності отриманих знань, набутих навичок та вмінь; мотивація, яка полягає в отриманні задоволення від виконання певних видів роботи (інструментальна); естетична мотивація. Завдання викладача полягає у розвитку та збереженні більшості видів мотивації навчання, враховуючи інтереси, потреби студентів, а також в організації такого навчального процесу, який сприяв би формуванню іншомовної комунікативної компетенції, розвитку

знань, умінь, навичок студентів здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність. Для цього потрібно більше активізувати процес навчання, використовуючи відповідні інтерактивні технології.

В основу такого навчального процесу закладено співробітництво і продуктивне спілкування, спрямоване на спільне розв'язання проблем, формування здібностей виділити головне, ставити цілі, планувати діяльність, розподіляти функції, відповідальність, критично міркувати, досягати значимих результатів.

Інтерактивне навчання уможлиблює різке збільшення відсотка засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість студентів, але й на їх почуття, волю (дії, тактику). Було експериментально доведено, що ефективність засвоєння навчального матеріалу за умов інтерактивного навчання є значно вищою у порівнянні з такими формами навчання, як лекція (де засвоєння матеріалу становить — 5 %), читання (10 %), у той час як навчання в дискусійних групах — 50 %, практика через дію — 75 %, навчання інших або негайне застосування знань — 90 %.

Інтерактивне навчання — це навчання, заглиблене в процес спілкування. Для підвищення ефективності процесу навчання необхідна наявність трьох компонентів спілкування, а саме: комунікативний (передача та збереження вербальної і невербальної інформації), інтерактивний (організація взаємодії в спільній діяльності) та перцептивний (сприйняття та розуміння людини людиною). До інтерактивних методів навчання, які спрямовані на розвиток творчих здібностей студентів, орієнтують на діяльність, що стимулює активність та «винахідливість», можна віднести наступні: мозковий штурм, метод проектів, рольові та ділові ігри, дискусії, дебати, круглі столи, методи типу «мереживна пилка», «обери позицію», «шкала думок» та ін.

Окремо потрібно виділити метод проектів. Використання проектних технологій робить можливим формування та розвиток пошуково-дослідницьких, комунікативних, технологічних, інформаційних компетенцій, формує креативність, стимулює інтелектуальну активність, розвиває комунікативні вміння, допомагає формувати міжпредметні зв'язки, вчить використовувати інформаційно-телекомунікаційні технології при вивченні іноземної мови, допомагає оволодіти навичками роботи в групі, формує соціальну мобільність. Крім того, все це підвищує мотивацію студентів, оскільки в данному випадку вивчення мови стає не ціллю, а засобом створення кінцевого продукту діяльності. Ділові та рольові ігри, основним завданням яких є вирішення проблемних ситуацій, відкривають можливості використання іноземної мови

для повсякденного спілкування, а також для вирішення професійних завдань. Мозговий штурм — це загальновідома технологія, суть якої підлягає в тому, що всі по черзі висловлюють абсолютно все, навіть алогічні думки з приводу проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань.

На сучасному етапі у вищій школі відбувається перехід до інтерактивних методик викладання іноземної мови та йде активний пошук найефективніших методів та засобів їх впровадження, що сприяє підвищенню мотивації до вивчення іноземних мов та якості професійної підготовки студентів.

Гладченко Л. П., доцент,
Коломієць Г. Б., старш. викл.,
кафедра фінансів

РОЛЬ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА БАКАЛАВРСЬКОМУ РІВНІ

З урахуванням тенденцій вищої професійної освіти та вимог Болонського процесу вища школа потребує підвищення ємкості педагогічного часу. Реформування системи освіти, з метою ущільнення педагогічного часу, передбачає застосування активних методів навчання. Дані методи сприяють також розширенню кругозору, формуванню знань і вмінь, необхідних у професійній кар'єрі, активізації пізнавальної діяльності.

Так, на прикладі сполучення різних дисциплін (предметів), курсів кафедрою фінансів запроваджена практика проведення міжпредметних (міждисциплінарних) тренінгів. *Особливостями* міждисциплінарного тренінгу (на прикладі дисциплін «Фінанси» і «Бюджетна система») є:

- врахування специфіки курсів: «Фінанси» (3-й курс) — теоретичний характер, «Бюджетна система» (4-й курс) — прикладний характер;

- надання провідного місця студентам у підготовці та проведенні тренінгу;

- залучення позааудиторного і аудиторного часу;

- охоплений масив студентів — вибіркова група.

Мета тренінгу:

- в теоретичному аспекті — поглиблення та структурування знань з курсів «Фінанси» і «Бюджетна система»;

- в практичному аспекті — ознайомлення з фінансовою практикою на основі виконання практичних задач.

Завдання тренінгу:

- об'єднання теоретичної та прикладної дисципліни з урахуванням навчальних планів предметів;
- включення в теоретичний курс («Фінанси») практичного моменту (з курсу «Бюджетна система»);
- активізація навчання студентів бакалаврського рівня підготовки.

Ідея тренінгу:

- мотивація студентів до навчання через ознайомлення з фінансовою практикою на основі виконання практичних задач;
- поглиблення знань з прикладної дисципліни («Бюджетна система») через навчання учасників тренінгу.

Тренінг — це форма активного навчання, метою якого є збагачення знаннями, розвиток конкретних умінь і навичок. Найефективнішою формою тренінгових технологій є міжпредметні (міждисциплінарні) тренінги, які дають можливість охопити одночасно теоретичні та прикладні дисципліни магістерської підготовки студентів (рис. 1).

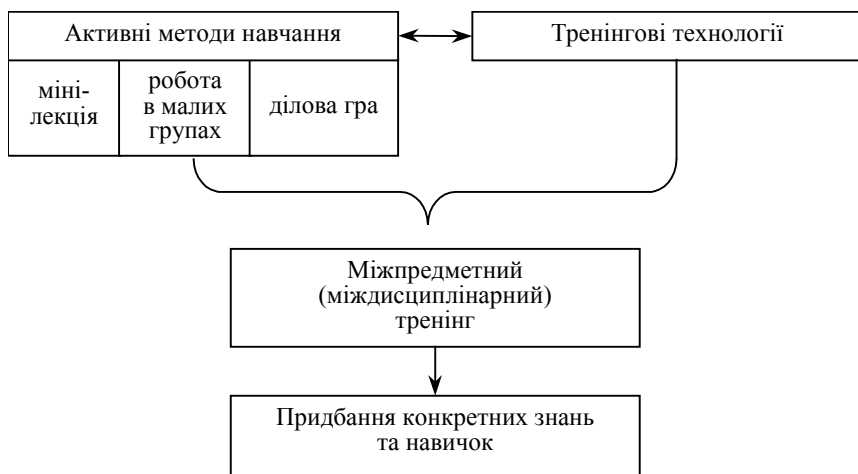

Рис. 1. Місце міжпредметного тренінгу

Формування міждисциплінарних знань досягається творчими зусиллями викладача і студентів і виявляється в рівні когнітивних, виконавчих і оціночних компонентів професійної освіти. Подібна мета досягається через використання об'єднаних методів активізації навчання та аудиторного і поза аудиторного часу. Та-

кий блок міжпредметного (міждисциплінарного) тренінгу складається з двох етапів:

— перший етап — підготовчий. Передбачає підготовку студентів-тренерів з використанням активних методів навчання за рахунок аудиторного часу: міні-лекції з прикладної дисципліни, робота в малих групах у межах ділової гри з курсу «Бюджетна система» тощо. Ділова гра, як найважливіша складова блоку, відіграє велику роль у розвитку творчих здібностей і самостійності мислення. Представляючи собою модель реальної дійсності, ділова гра дозволяє одночасно і прискорити процес навчання, і застосувати отримані теоретичні знання в практичній змодельованій ситуації майбутньої професійної діяльності, і перебороти психологічний бар'єр перед останньою, і одержати позитивні емоції, а отже стимул для самостійної творчої діяльності. Також передбачається підготовка студентів-учасників тренінгу з курсу «Фінанси» (міні-лекції з прикладної дисципліни, мозковий штурм);

— другий етап — тренінг. Передбачає проведення міждисциплінарного тренінгу в позааудиторний час підготовленими тренерами-слухачами прикладної дисципліни з учасниками-слухачами теоретичної дисципліни. В обов'язки студентів-тренерів включається: розроблення інтелект-карти тренінгу, презентація теоретичної частини, розроблення практичних завдань та методичних рекомендацій щодо їх виконання, методику оцінювання виконаних завдань студентами-учасниками, поточні консультації щодо виконання практичних завдань, підсумок, міні-лекція з проблемного питання. Тренінг передбачає наявність певних логічно пов'язаних елементів, які повинні відповідати вимогам навчального процесу (табл. 1).

Таблиця 1

ЕЛЕМЕНТИ МІЖПРЕДМЕТНОГО ТРЕНІНГУ

	Вимоги	Призначення
Дійові особи		
Тренер	- Професійне володіння питанням - Уміння передачі практичних навичок	Тренер (тренери), як елемент генеруючої дії в міжпредметному тренінгу, володіє навичками в певній галузі знань, придбаними та відпрацьованими в процесі інтенсивних методів навчання та практичної роботи

	Вимоги	Призначення
Учасник	Базова теоретична підготовка	Учасник, як елемент направленої дії, володіє теоретичними знаннями та потребою їх удосконалення
Роздатковий матеріал — методична форма продукту тренінгу		
Тренер	- Адаптація тренінгу (програми, сценарію, інструментарію) до особливостей групи - Формування довіри учасників - Демонстрація свого професійного рівня	Включення в роздатковий матеріал аркушів зворотного зв'язку, що віддаються учасниками в ході заняття тренеру, з метою формування діагностичного звіту Включення в роздатковий матеріал форм самодіагностики, підведення підсумків дискусій, збору пропозицій учасників для самостійної роботи учасника
Учасник	Адаптація до змісту навчання	Роздатковий матеріал видається учасникам до початку занять, представлений у зручній для роботи формі, дозволяє самостійно його «перемонтувати»
Кінцевий (підсумковий) документ — споживча результативна форма продукту		
Тренер	Адаптація до особливостей групи	Складання підсумкового документа в повній відповідності з формою, передбаченою викладачем (незалежним спостерігачем). Як обов'язковий додаток до підсумкового документа додаються копії підсумкових документів, виданих учасникам тренінгу
Викладач (незалежний спостерігач)	- Неупереджений аналіз - Діагностичні висновки для прийняття рішення щодо оцінювання знань	Підведення підсумків щодо ходу міжпредметного тренінгу та пропозицій учасників. Висновки з приводу організації наступних міжпредметних тренінгів та стратегічне планування викладання матеріалу курсу (предмету)

Спроектований єдиний тематичний блок, як правило, виключає змістовне дублювання, не порушуючи при цьому існуючих

межпредметних зв'язків. Метою тренінгу є володіння конкретними навичками, кінцевим результатом — знання, вміння, володіння технологіями в конкретній галузі.

Технологія проведення міжпредметного (міждисциплінарного) тренінгу «Кошторисне планування» передбачає:

- презентацію теоретичної частини («Основи організації кошторисного планування в бюджетних установах»);
- виконання практичних завдань та їх перевірка;
- презентацію проблемної міні-лекції («Шляхи незаконного використання бюджетних коштів»).

Необхідно додати, що використання тренінгових технологій (міжпредметного/міждисциплінарного тренінгу) у навчальному процесі дозволяє поєднати теоретичні та прикладні дисципліни для ефективної підготовки бакалаврів за умови розв'язання відомих проблем, таких як: низька самомотивація студентів 3 курсу (небажання приймати участь у заходах, які не приносять жодних балів); відсутність простого механізму доступу до матеріально-технічного забезпечення (папір, друк, маркери, кава-брейк); відсутність аудиторії, придатної для проведення тренінгу та застосування інших методів активного навчання. Розв'язання цих та інших проблемних питань дозволить, у подальшому, ефективно виявляти обдаровану молодь, зацікавлену в науковому розвитку.

Гузік Т. А., канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов ФЕФ

ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТЬОМУ ПРОЦЕСІ

Характерною рисою сучасних змін у сфері освіти України, зокрема її цілей, які співвідносяться із глобальними завданнями, є створення умов для більш повного, особистісно- та соціально-інтегрованого результату — продуктивної адаптації людини в соціальному світі. У якості загального визначення такого інтегрального соціально-індивідуально-поведінкового феномену, як результату освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних складових і виступило поняття «компетенція/компетентність».

На нашу думку, слід диференціювати поняття «компетенція» і «компетентність». Перше з них охоплює деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні структури: знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, систем цінностей і відносин, які потім виявляються в сукупності компетентностей людини, які розгля-

даються нами як інтелектуально- й особистісно-обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який ґрунтується на індивідуальних знаннях.

Стосовно типології компетенцій сучасної сформованої людини як особистості та фахівця, варто зазначити класифікацію, схвалену Радою Європи, яка диференціює п'ять магістральних груп компетенцій, якими повинні володіти молоді європейці, а саме:

— *політичні і соціальні компетенції*, такі як здатність брати на себе відповідальність, мирним шляхом вирішувати конфлікти, брати участь у прийнятті групових рішень, у підтримці та розвитку демократичних інститутів тощо;

— *компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві*. З метою запобігання проявів расизму і ксенофобії, клімату нетолерантності, освіта повинна забезпечити молодих людей міжкультурними компетенціями, такими як прийняття розходжень у поглядах, повага до інших і здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій;

— *компетенції, що відносяться до володіння (mastery) усною і письмовою комунікацією*, особливо важливі для роботи і соціального життя, з акцентом на те, що тим людям, які не володіють ними, загрожує соціальна ізоляція. У цьому ж контексті комунікації більшої значущості набуває володіння кількома мовами;

— *компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства*, — володіння інформаційними технологіями та їх застосування, способами критичного судження стосовно інформації, розповсюджуваної масмедійними засобами і рекламою;

— *здатність вчитися впродовж усього життя* — це основа безперервного навчання у професійному і соціальному середовищі.

За умов перетворення компетенцій на актуальні компетентності останні будуть визначатися наступними характеристиками: а) готовність до прояву компетентності (мотиваційний аспект); б) володіння знанням змісту компетентності (когнітивний аспект); в) досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); г) відношення до змісту компетентності та об'єкту її застосування (ціннісно-смысловий аспект); г) емоційно-вольова регуляція процесу і результату прояву компетентності.

У вищих навчальних закладах України проводиться активна робота із впровадження інноваційних методів навчання, одним із завдань яких є формування конкурентоздатного фахівця, який володіє системою вищезазначених компетентностей. У ракурсі вищої економічної освіти, вважаємо, що інноваційні методи навчання пови-

нні стимулювати у студентів економічних спеціальностей розвиток системних уявлень про механізм прийняття і реалізації рішень щодо власної професійної діяльності, впливати на формування навичок самостійного аналізу соціально-економічних проблем.

Однією з відмінних рис, яка забезпечує інноваційність сучасних методів навчання, є їх інтерактивний характер. Використання інтерактивних методів навчання для підготовки студентів економічних спеціальностей дозволяє визначити їх індивідуальні та колективні здібності, ступінь підготовленості до професійних вимог, розвинути навички вирішення проблем, наглядно презентуючи реальну ситуацію, визначити можливі стратегії власних дій, вивчити складові змодельованої проблеми, виявити найважливіші з них та відпрацювати її комплексне поетапне рішення в імітаційному режимі. Емоційний аспект інтерактивних форм навчання підвищує зацікавленість учасників у навчальному процесі.

Поряд із інтерактивними формами підготовки студентів (проведення тренінгів, ділових і професійних ігор, кейсів, практичної роботи з документами) співіснують традиційні: проведення лекцій, лабораторних робіт, семінарів, тощо. Іноді зазначені форми навчання протиставляються одна одній. На нашу думку, слід не відмовлятися від традиційних форм навчання, які спрямовані переважно на запам'ятовування інформації, а доповнювати їх новими тренінговими технологіями. Такий синтез дозволяє підвищити якісний рівень підготовки студентів, надаючи їм фундаментальних знань, розкриваючи інтелектуальний та творчий потенціал, допомагає перетворювати набуті в процесі навчання компетенції на актуальні професійні та особистісні компетентності.

*Дегтярьова Н. В., канд. екон. наук, доц.,
кафедра фінансових ринків*

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

В останні роки при підготовці фінансистів дисципліну «Фінансовий ринок» віднесено до вибіркових дисциплін. При цьому вдвічі було скорочено кількість годин на проведення практичних занять. В умовах чітко визначеної системи підсумкового модульного контролю знань студентів це ускладнює вивчення дисципліни, бракує часу для того, щоб надати студентам можливість поєднувати отримані теоретичні знання з навичками практичного вирішення проблем, формування ринкового мислення. Все це заважає якісній підготовці фахівців.

Для забезпечення поєднання теоретичної та практичної підготовки студентів, які обрали для вивчення дисципліну «Фінансовий ринок», було запропоновано скористатися можливостями набуття практичного досвіду роботи на валютному ринку — одному з сегментів фінансового ринку на базі Дилінгового Центру АБ «Брокбізнесбанку», з яким наш вуз має відповідні домовленості. Для цього було складено розклад занять та затверджено графік відвідування студентами навчального центру у позааудиторний час.

Навчальна дисципліна «Фінансовий ринок» передбачає вивчення таких тем, як «Фундаментальний та технічний аналіз», «Валютний ринок», «Інформаційне забезпечення фінансового ринку». Комплексне розуміння цих тем потребує додаткових знань та навичок, які студенти можуть отримати при відвідуванні занять у Дилінговому Центрі АБ «Брокбізнесбанк». Студенти можуть більше дізнатися про валютний ринок Forex, методи прогнозування руху цін, прийняття рішень, а також практично попрацювати з торговельною системою «BrokBusinessTrader». Дилінговий зал Центру обладнаний інформаційними каналами BLOOMBERG, CNBS, EURONEWS, CNN, має багатофункціональну платформу технічного аналізу.

Студенти мають можливість прийняти участь у навчальній торгівлі на Демо-рахунку та використовувати одну із самих зручних торговельних платформ у світі. Основні можливості торгового терміналу:

- огляд котирувань і новин у реальному режимі часу;
- зручна система чартингу, що дозволяє проводити якісний технічний аналіз;
- підтримка необмеженої кількості відкритих вікон з графіками з власними настройками;
- підтримка різних видів графіків (bar,candle,line) і кількох часових періодів: M1, M5, M15, M30, H1, H4, Daily, Weekly;
- ведення кількох торгових рахунків з можливістю швидкого переключення між ними;
- підтримка радників (Expert Advisors), які дозволяють автоматизувати процес торгівлі;
- огляд та друк історії укладених угод за будь-який період;
- можливість експорту історичних даних у різні формати.

Демонстраційний рахунок не передбачає реальної торгівлі, але дозволяє більш якісно, ніж на папері, відпрацювати торговельну стратегію. Для відкриття демонстраційного рахунку студентам необхідно працювати з реальними даними.

За результатами відвідування додаткових занять студенти у письмовому вигляді готують звіт, у якому відображаються результати торгівлі (прибуток або збитки), проводять аналіз отриманих результатів та формулюють висновки. Оцінювання роботи студента здійснюється у складі вибіркового видів робіт (0-5-10-15-20 балів).

Застосування тренінгових технологій у процесі самостійної роботи студентів дозволяє впроваджувати у практичну діяльність отримані знання, які набуті ними під час відвідування лекцій, практичних занять, самостійної роботи з літературою, розвивати навички практичної діяльності на ринку.

*Зінкевич Т. О., канд. екон. наук, старш. викл.,
Онищенко С. В., канд. екон. наук, доц.,
кафедра фінансів підприємств*

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»

Зростання ступеня відкритості економіки України, поглиблення процесів інтеграції до європейського співтовариства підвищує рівень конкуренції, змінює правила ведення бізнесу і вимоги щодо організації, і забезпечення виробничо-технологічних та фінансових процесів на вітчизняних підприємствах. Нині, керівники, власники та працівники підприємств стають все більше зацікавленими не тільки в прозорості фактичних, але й у реальності, досяжності майбутніх результатів, а тому використання бюджетування на вітчизняних підприємствах є об'єктивною необхідністю.

В основі концепції бюджетування, покладено забезпечення успішного функціонування підприємства, шляхом: а) узгодження стратегічних планів з поточними і оперативними; б) координації та інтеграції поточних планів за різними напрямками бізнесу; в) створення системи якісного інформаційного забезпечення менеджерів різних рівнів управління в будь-який період для прийняття управлінського рішення; г) створення системи контролю за виконанням поставлених завдань та персональної і колективної відповідальності за порушення умов досягнутих домовленостей; д) спонукання всіх учасників виробничо-комерційної діяльності до узгоджених дій і отримання оптимального результату.

Отримання знань майбутніми фахівцями з фінансів, щодо сутності та особливостей бюджетування на підприємствах у різних галузях діяльності, і подальше його дослідження/розвиток, як управлінської технології є нагально актуальним, а також, є не-

від'ємною складовою в сукупності предметів та навчальних програм за спеціальністю «Фінанси».

Серед існуючих інноваційних методів навчання важливе місце займає тренінгова форма надання та перевірки знань, яка мобілізує учасників до пошуку оптимального рішення, з використанням командного підходу та «мозкових атак» окремої групи студентів.

Метою проведення тренінгу є закріплення знань та практичних навичок студентів з бюджетування діяльності підприємств для прийняття оперативних, оптимальних рішень щодо управління фінансовими ресурсами, максимізації прибутку та досягнення стратегічних цілей підприємства.

Зміст програми проведення тренінгу:

- формалізація стратегічного завдання для підприємства;
- аналіз базової/вхідної інформації для побудови бюджетів підприємств;
- оцінка прогностичних факторів за різних ринкових умов;
- складання всієї сукупності бюджетів;
- перевірка результатів складеної сукупності бюджетів на оптимальність та відповідність стратегічному завданню;
- забезпечення та обґрунтування оптимальності і досяжності стратегічного завдання при змінах зовнішніх та внутрішніх чинників.

Підготовка до проведення тренінгу відбувається протягом перших двох місяців вивчення дисципліни «Бюджетування діяльності суб'єктів господарювання». Студентів академічної групи поділяють на 4 групи. Кожна група може обрати підприємство відповідної галузі, кожному з яких характерна власна специфіка діяльності та сукупність бюджетів. На початку тренінгу, після обрання підприємства відповідної галузі, кожній групі надається фінансова інформація та ставиться стратегічне завдання. В залежності від специфіки діяльності обраного підприємства, студенти повинні побудувати відповідну сукупність бюджетів та перевірити її на оптимальність. На підставі здобутих знань студенти здійснюють необхідні розрахунки за всією сукупністю бюджетів згідно програми проведення тренінгу. Завданням кожної групи під час тренінгу є знаходження оптимального способу для досягнення стратегічного завдання з врахуванням всієї сукупності зовнішньої та внутрішньої інформації. Обґрунтування отриманих результатів деталізується за кожним бюджетом і на підставі цього кожен студент обґрунтовує оптимальність за окремим бюджетом на вибір ведучого/викладача/тренера. Таким чином, досягається активна участь всієї групи в процесі розробки і узгодження дій та пошуку оптимального способу досягнення стратегічного завдання.

На лекціях та семінарських, практичних заняттях протягом перших двох місяців вивчення дисципліни будуть розглядатись основні методи розрахунку показників, побудови відповідних бюджетів, за даними яких формалізується інформація для прийняття оптимального управлінського рішення й досягнення поставленого стратегічного завдання.

В результаті проведення тренінгу, кожен студент отримує бали, що враховуються при визначенні загальної суми балів та, відповідно, оцінки за дисципліною «Бюджетування діяльності суб'єктів господарювання». Оцінювання відбувається як результатів окремої групи, так і знань та участі кожного студента.

Основними критеріями оцінки роботи студента при проведенні тренінгу є:

1. правильність розрахованих показників — 5 балів;
2. обґрунтованість висновків та оптимальність результатів, на основі аналізу окремих показників бюджету та наданих пропозицій — 5 балів;
3. оптимальність підсумкового результату групи — 10 балів.

*Золотько І. А., професор,
Кокшарова С. М., старш. викл.,
кафедра фінансів*

ТРЕНІНГИ ЯК ФОРМА АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ПІДГОТОВКИ ФІНАНСИСТІВ

Сучасні умови економічної глобалізації потребують нового формату в сфері застосування європейських освітніх технологій, форм і методів активізації навчання. Актуального значення набувають різноманітні засоби практичної підготовки фахівців нової формації. Тому, вкрай необхідним є спрямованість на наближення теоретичних знань до практичних навичок і компетенцій.

У процесі підготовки майбутніх фінансистів інноваційною складовою набуття практичних навичок і компетенцій є проведення комплексного тренінгу при викладанні дисципліні «Податкова система» на бакалаврському рівні в 2 семестрі на 4 курсі.

Особливістю при викладанні вказаної дисципліни є поєднання теоретичних і прагматичних аспектів оподаткування. Процес навчання будується таким чином, що на лекційних заняттях викладачі роз'яснюють проблематику і нормативно-правову базу основних податків, що формують бюджет країни, а на семінарських заняттях студенти отримують практичні навички з обчислення податкових платежів: всі податки розглядаються окремо один від одного. Тому,

для активізації процесу навчання і формування системного бачення проводиться комплексний тренінг, у якому задіяні більшість податкових платежів як взаємопов'язаної системи, як це відбувається на практиці при оподаткуванні суб'єктів господарювання.

Завданням проведення тренінгу в теоретичному аспекті є навчити працювати майбутніх фінансистів з податковим законодавством, в практичному аспекті — отримати практичні навички щодо розрахунків податкових платежів та ознайомитись з податковим обліком і податковою звітністю.

Робота тренінгу організовується у декілька етапів. Перший етап — підготовчий. Студенти ознайомлюються з показниками фінансово-господарської діяльності підприємства і розподіляються на кілька міні-груп. Перша міні-група буде розраховувати непрямі податки, друга міні-група — податкові платежі, які відносяться на валові витрати підприємств, третя міні-група — податок на прибуток, четверта міні-група проводить експертну оцінку правильності розрахунків усіх податкових платежів.

На другому етапі, всі міні-групи проводять систематизацію переліку податкових платежів, які підприємство повинно нарахувати для сплати в бюджет. На третьому етапі студенти проводять моніторинг податкового законодавства для обчислення розрахунків податкових платежів до бюджету.

На четвертому етапі учасники тренінгу формують облікові реєстри і заповнюють податкову звітність.

На останньому етапі учасники кожної міні групи презентують отримані результати в процесі роботи, обмінюються досвідом, а міні-група з податкового аудиту проводить незалежний контроль правильності і достовірності обчислення податкових платежів.

В процесі проходження тренінгу майбутні фінансисти отримують організаційні, обліково-економічні, планові та контрольні компетенції, що на практиці повинні мати спеціалісти в фінансовій сфері.

Для посилення інноваційної складової в процесі підготовки майбутніх фінансистів нагальною необхідністю є оптимізація організації навчального процесу: так, для ефективного проведення тренінгу необхідно передбачити 6 годин аудиторної роботи в один навчальний день. Крім того, необхідно виділити спеціально обладнані аудиторії для проведення тренінгів. Також слід відмітити, що організація проведення тренінгу потребує великої кількості роздаткового матеріалу, тому необхідно передбачити витрати на методичне забезпечення тренінгу. Це дозволить викладачам на високому рівні здійснювати практичну підготовку студентів задля набуття ними необхідних фахових компетенцій, що і є змістом економічної освіти.

ВЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОВЛЕННЄВУ КУЛЬТУРУ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

Згідно з вимогами часу та замовленням суспільства сьогодні, як ніколи, гостро постає питання підготовки фахівців з економіки різного профілю, які володіють діловою англійською мовою, як найпоширенішою в економічній сфері. Це, в свою чергу, диктує необхідність якісної підготовки студентів-економістів до користування мовними засобами, а саме фразеологічними одиницями ділового англійського мовлення.

І хоч вільне володіння діловою іноземною мовою залежить від багатьох факторів (уміння сприймати мовлення на слух, правильно оперувати граматичним матеріалом тощо), першорядного значення набувають лексичний запас, ерудованість та мовленнєве багатство потенційного учасника комунікативного процесу. Часткове вирішення цієї проблеми при вивченні професійного англійського мовлення ми вбачаємо у розширенні мовного світогляду студентів шляхом ознайомлення їх з багатством лексичного складу, зокрема фразеологією ділової англійської мови. Фразеологізмам властиві такі виразові якості, як образність, емоційність, експресивність.

Фразеологічні звороти справедливо вважають одним із невичерпних джерел посилення експресивності та поглиблення логізації викладу. Вони увібрали історичний досвід народу, збагачують уявлення про навколишню дійсність, передають більш точно та лаконічно інформацію, відчутно поповнюють словниковий склад мови. Фразеологізми як яскравий стилістичний засіб здатний зробити професійне мовлення образним і переконливим.

Згідно чинної програми з іноземної мови для немовних вищих закладів освіти студенти мають засвоїти іншомовний матеріал як засіб оформлення і розуміння висловлювання у процесі спілкування. Для цього необхідно зрозуміти та засвоїти комунікативні функції засобів спілкування для їх коректного вживання у відповідних мовленнєвих ситуаціях ділового спілкування, уміти самостійно добирати саме ті мовні та мовленнєві засоби, що є оптимальними для реалізації комунікативного наміру та адекватними певній ситуації ділового спілкування.

Відповідно до сучасних міжнародних освітніх вимог щодо рівня володіння іноземною мовою випускник вищого закладу освіти

(ВЗО) — має володіти умінням вільно висловлюватись без суттєвої витрати часу на пошук адекватних мовних засобів у процесі досягнення ним соціальних, академічних і професійних цілей. Випускник ВЗО повинен демонструвати правильне вживання мовленнєвих зразків та засобів когезії й фразеології зокрема рівні С1 або С2 за рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти.

Вищеназваній проблемі присвячено низку праць сучасних методистів (І. А. Добровольська, Г. І. Подосиннікова, Н. М. Топтигіна, Є. О. Хохлачов). Так, Є. О. Хохлачов зазначає, що спеціальна фразеологічна робота є одним із шляхів збагачення усного мовлення. Вона полягає в ознайомленні їх із фразеологічними зрощеннями, єдностями та сполученнями, що найчастіше використовуються в художній літературі.

Г. І. Подосиннікова говорить про необхідність навчання ідіоматичних конструкцій, пояснюючи це тим, що ідіоматичність мовлення є психолінгвістичним феноменом своєрідності вербального менталітету нації, що ґрунтується на специфічності національного світосприйняття і виражається в закріпленні в узусі відповідної мови синкретичних, неподільних мовленнєвих одиниць. Саме такі мовленнєві одиниці, які не можна перекласти дослівно, відбивають особливості сучасного ділового мовлення. Н. М. Топтигіна підкреслює, що специфіка використання ідіом, мовленнєвих штампів та інших видів фразеологічних одиниць у мовленні значною мірою відображає культуру спілкування як в англомовному середовищі, так і в будь-якій іншій спільноті.

Сучасна ділова англійська мова надзвичайно багата на стійкі сполучення слів та ідіоми, які вживаються для реалізації різних комунікативних намірів: для привернення уваги співрозмовника в ситуаціях ділового спілкування, підтвердження або коментування почутого, висловлення вдячності, згоди, прохання, проведення ділових зборів, конференцій, дискусій на економічну тематику, симпозіумів тощо.

Ми вважаємо, що фразеологічні єдності, які вживаються у професійному мовленні, потребують найбільшої уваги при вивченні ділового мовлення студентами-економістами. Значення фразеологічних зрощень значно відрізняється від значень їх компонентів і їх загальна семантика не залежить від значень окремих слів. Спеціалісти різних сфер економіки користуються специфічними фразеологізмами, які набувають значень і стають зрозумілими тільки у певній галузі.

Тому важливість навчання фразеологічних одиниць ділового англійського мовлення студентів-економістів є очевидною. Адже,

як відомо, правильність, природність мовлення багато в чому залежать не тільки від того, чи використовує мовець фразеологічні одиниці, які зберігаються в його мовній пам'яті, але й від того, наскільки доречно він це робить. І. А. Добровольська стверджує, що для того, щоб сприймати мову як рідну необхідно не тільки глибоке знання самої мови, а й безпомилкове чуття стилю фразеологізму. Тому навчання вживати в діловому мовленні фразеологічні одиниці, що узагальнюють і типізують кожен окремий вияв ділового життя у досвід цілих поколінь, є прекрасним засобом для розширення продуктивного лексичного запасу студентів економічних спеціальностей. Отже, планомірна робота щодо розвитку ділового мовлення студентів-економістів засобами фразеології набуває актуальності на сучасному етапі.

*Іщенко Т. М., старш. викл.,
Омельянюк О. В., викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ*

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Навчання англійської фахової лексики на основі автентичних текстів студентів економічних спеціальностей вважається одним із необхідних компонентів у досягненні головної мети навчання студентів-економістів. Від рівня сформованості лексичної компетенції студентів-економістів як основи їх фахової компетенції буде залежити швидкість та якість опрацювання науково-економічної літератури, ефективність і результативність ділового спілкування. Читання автентичної літератури за фахом у вищому закладі освіти є одним із шляхів оволодіння такою компетенцією.

Одним із основних завдань створення вправ до автентичних текстів, що сприяють засвоєнню професійної лексики, є необхідність визначення критеріїв відбору відповідних текстів фахового спрямування. Автентичні тексти за фахом мають відповідати тематиці програми з англійської мови для економічних спеціальностей, і це — один з основних критеріїв відбору. Крім того, тексти повинні відповідати таким вимогам, як актуальність та новизна наукової інформації з фаху, їх професійно-практична спрямованість, доступність викладу матеріалу та наявність проблеми для обговорення або вирішення. Автентичні економічні тексти мають:

— відбивати специфіку економіки та ділового життя англomовних країн світу;

— сприяти ознайомленню студентів з особливостями ділового спілкування у сфері професійної діяльності;

— відповідати пізнавальним та професійним інтересам студентів.

Такі тексти за фахом мають бути не лише джерелом інформації, але й основою для інтерактивної мовленнєвої діяльності, матеріалом для моделювання навчально-мовленнєвих ситуацій, які характерні для реальної професійної діяльності спеціалістів. Від змісту відібраного автентичного матеріалу буде залежити, наскільки ефективно викладач зможе:

а) організувати навчальну діяльність на занятті, створити ситуації для пошуку та аналізу визначеної інформації,

б) проконтролювати зміст висловлювань студентів,

в) розвивати їх аналітичне мислення, наукову здогадку, інтуїцію, критичний підхід до вміщеної в текстах інформації.

Враховуючи умови викладання іноземної мови зі спеціальності у вищих закладах освіти, а саме: невелику кількість годин, що надається для вивчення мови, недостатню мовну підготовку студентів зі спеціальності, використання автентичних текстів може бути проблематичним. Беручи до уваги визначені критерії, ми вважаємо, що відібрані автентичні тексти з англomовних джерел економічного профілю треба адаптовувати відповідно до навчальних цілей. Сприяти цьому можна завдяки адаптації текстів або методичної їх обробки, що не порушує їх автентичності.

*Іщенко Т. М., старш. викл.,
Омельянюк О. В., викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ*

ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ З ДІЛОВОГО АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Активізація зовнішньої політики України, розширення та зміцнення міжнародних економічних зв'язків зумовлюють появу нового соціального замовлення суспільства, яке полягає у підготовці висококваліфікованих фахівців економічної галузі, здатних ефективно взаємодіяти на різних рівнях з представниками міжнародної спільноти.

Згідно з Галузевим стандартом вищої освіти для фахівців економічного профілю та Програмою з англійської мови для професійного спілкування метою навчання англійської мови майбутніх економістів є формування необхідної комунікативної спроможності в сферах професійного та побутового спілкування в усній і письмовій формах.

У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на навчання студентів економічних спеціальностей ведення ділових, насамперед, усних переговорів іноземною мовою з зарубіжними партнерами.

Ділові переговори — це взаємодія людей, в якій його учасники виконують певні соціальні ролі, внаслідок чого в переговорах розрізняють цілі їх ведення, мотиви, а також способи, завдяки яким здійснюються ділові контакти. Основною метою ділових переговорів є переконання партнера у вирішенні проблеми, що представляє спільний інтерес. Викладач повинен пам'ятати, що переговори є сумісною з партнером діяльністю, яка спрямована на вирішення деяких загальних проблем, які стоять перед сторонами, і тому наближати навчальний процес до реальної комунікативної ситуації ділового спілкування.

Проведення переговорів у процесі викладання ділового англійського мовлення вимагає попередньої підготовки як від викладача, так і від студентів. Під час переговорів студенти постійно, хоча й неусвідомлено намагаються покращити свої мовленнєві навички. Навчаючи студентів вести переговори іноземною мовою, викладач повинен ознайомити студентів з темою та активним словником, структурою переговорів та переговорним процесом, який має три фази:

1) підготовчу: підготовка до переговорів; аналіз учасників переговорів, теми та ситуації; визначення стратегії і тактики проведення переговорів; підготовка детального плану проведення переговорів; визначення цілей та мети переговорів; розподіл ролей;

2) основну, в яку входить сценарій переговорного процесу: початок, продовження переговорного процесу за столом переговорів та подолання труднощів;

3) завершальну: завершення, досягнення підписання угоди; обмін листами щодо успішно проведених переговорів.

Наблизити ділові переговори на занятті до реальної комунікативної ситуації та зробити їх ефективними можна використовуючи співрозмовниками стандартні фрази та словосполучення:

- довести до Вашого відома — Please, be advised
- по пред'явленню — upon presentation
- нижче, в подальшому — hereinafter
- підтвердити отримання — acknowledge
- домовленість — understanding
- як тільки все з'ясується — as soon as we get things straight
- незважаючи на — regardless off
- мати безпосереднє відношення — to have full bearing on

- брати на себе запов'язаність зробити щось — to undertake responsibility to do smth
- виключне право — exclusive right
- за підписом — over the signature
- засвідчити підпис — to certify the signature
- намагатися вирішити спірне питання шляхом переговорів — to try to settle disputes by negotiations
- нами були прийняті необхідні засоби — we have taken the necessary steps

*Іщенко Т. М., старш. викл.,
Овчіннікова О. І., викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ*

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ГАЗЕТНОЇ СТАТТІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЯК ВПРАВА ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИКИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ СТУДЕНТАМИ-ЕКОНОМІСТАМИ

Газета англійською мовою складає важливу частину навчального матеріалу. Вміло організована і систематична робота з газетою розширює можливості викладача в досягненні комплексної реалізації навчальних цілей у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів з економіки. Презентація газетної статті англійською мовою сприяє формуванню іншомовних навичок та вмінь ділового мовлення, розширює кругозір, вчить оцінювати факти та події, що відбуваються, посилює пізнавальну активність студентів.

Презентація газетної статті англійською мовою має важливу практичну мету. Таке творче завдання сприяє навчанню студентів спілкуватися англійською мовою на професійні теми. В процесі роботи вони вчаться вилучати інформацію з оригінального тексту, набуваючи навичок сприйняття іншомовного тексту з безпосереднім розумінням змісту, крім того, робота зі статтею впливає на краще засвоєння лексики зі спеціальності. У процесі підготовки до презентації студентами складається свій власний термінологічний словник, тим самим йде активне опрацювання та засвоєння лексики зі спеціальності.

Презентація студентами газетної статті англійською мовою буде успішною, якщо викладач правильно організує проведення занять з використанням матеріалів преси:

— обираючи статтю треба враховувати рівень сформованості мовленнєвих навичок та вмінь студентів, а також їх соціокультурний статус;

— важливе виконання попередніх лексико-семантичних вправ, спрямованих на розвиток здогадки про значення невідомих слів за контекстом, за їх схожістю зі словами рідної мови (інтернаціональна лексика), за словотворчими елементами;

— важливе попереднє ознайомлення з найуживанішими скороченнями та аббревіатурами;

— роботу з газетою доцільно починати з невеликих за обсягом інформаційних повідомлень, котрі не містять складного лексико-граматичного матеріалу;

— перед роботою над статтею слід підготувати студентів до сприйняття змісту тексту і визначити цілі роботи.

Презентація газетної статті англійською мовою може бути не тільки індивідуально, такі творчі завдання передбачають участь у рольовій грі, виконання групового проекту. Практика показала, що використання рольових ігор для презентації є найцікавішою роботою для студентів, вони приносять задоволення і підвищують інтерес до вивчення іноземної мови. Студенти охоче опрацьовують газетний матеріал, цінуючи постійну новизну змісту. Правильна підготовка до презентації дає свої позитивні результати: студенти не тільки вчать ся вільно спілкуватися діловою іноземною мовою, а й швидко запам'ятовують лексику зі спеціальності.

Іщенко Т. М., старш. викл.,
Лібіх С. П., старш. викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ

ДИСКУСІЯ — ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ ЗНАТЬ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ДІЛОВОГО АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ СТАРШИХ КУРСІВ

Сучасна методика навчання підкреслює важливість розвитку вміння вільно спілкуватись іноземною мовою. Комунікативна практика — суттєвий компонент у навчанні, яка є найпроблематичнішою, тому що стимул для вираження власних думок знайти важче ніж отримати правильну відповідь.

Програма вимог щодо рівня володіння іноземною мовою студентів немовного вищого закладу освіти відображає соціальне замовлення, що у свою чергу передбачає «досягнення студентами

такого рівня розвитку іншомовних навичок та вмінь, який дозволив би здійснювати безпосереднє спілкування із зарубіжними партнерами у професійній діяльності в усній та письмовій формі» [1].

Саме дискусія розглядається нами як вправа для формування таких знань та практичних компетенцій ділового англійського мовлення студентів-економістів, яка допомагає навчати вільного спілкування з діловими партнерами. Дискусія набуває своєї актуальності саме як вправа для навчання ділового англійського мовлення на старших курсах, тому що студенти старшокурсники володіючи іншомовним матеріалом зі спеціальності та вивчаючи дисципліни за фахом вже мають певну кількість знань, щоб переходити до практики мовлення в ситуаціях ділового спілкування.

Дискусія як практика в мовленні передбачає розвиток умінь чітко, логічно формулювати свої думки, вміти слухати та висловлюватись релевантно до теми спілкування. Безпосередня участь у дискусії на занятті дає комунікантам можливість вчитись брати участь у процедурі обговорення різних ділових питань, виражати свою точку зору, підкріплювати її аргументами і доповнювати новими фактами, погоджуватись чи непогоджуватись, давати пропозиції та робити висновки. Використання дискусії як вправи на занятті, яка наближена до реальної ситуації дає можливість навчитись встановлювати взаєморозуміння між партнерами при спілкуванні, що є головним фактором у веденні дискусії, де використовується переважно англійське ділове мовлення.

Дискусія є ефективною при наявності таких факторів:

- правильний вибір предмета обговорення. Дискусія — це не тільки «суперечка», а цікаве обговорення проблеми;

- активна участь всіх учасників обговорення. Учасники дискусії знаходяться на близькій відстані і звертаються безпосередньо, особисто один до одного;

- вмотивованість мовленнєвих дій учасників обговорення. Мотивація мовленнєвої діяльності досить висока, якщо увага учасників сконцентована на тому, хто говорить, якщо вони зацікавлені темою дискусії тощо.

Дискусія може проводитись на основі прочитаного автентичного тексту зі спеціальності, завдяки розподілу окремих цікавих питань проблематичного характеру між всіма учасниками. Учасники мають самостійно висувати переконливі докази, надавати нові факти, приклади і не перефразовувати готові ідеї. Важливо завершити дискусію узгодженням всіх питань проблеми, з'ясувати розбіжності в точках зору. Наблизити дискусію на занятті до реальної комунікативної ситуації можна використовуючи наступні фрази:

DISCUSSION PHRASE LIST

Giving opinions Agreeing/Disagreeing

It is my belief that,.. I agree entirely

I think/suppose/presume that,.. Yes, I think so too.

In my opinion,.. Yes definitely/exactly.

Wouldn't you say, that,.. If you don't mind me saying so,..

Let me put it this way,.. You have a point there, but,..

I would like to say that,.. I cannot agree that,..

Speaking of,.. **Presenting an argument**

Talking about,.. **For:**

It should be mentioned,.. In view of the fact that,..

I would like to stress,.. It's worth nothing that,..

It depends, I think, on,.. It is a fact that,..

Asking for people's opinions In support of the fact that,..

Don't you agree? I should mention that,..

What is your view/opinion on this? As I understand,..

Have you any views on this? **Against:**

What do you think,..? On the other hand,..

Giving additional information I can't accept,..

I would like to raise a question about,.. Despite this,..

I would like to add that,.. It has to be said,..

The only thing that I might add,.. But you shouldn't forget that,..

I might add however,.. Nevertheless

Just word about,.. However

Giving examples Being certain/uncertain

For instance,.. I am quite sure/certain that,..

For example,.. It is well known that,..

An example of this is,.. I am convinced that,..

Asking a question I do not doubt,..

I would like to ask about,.. I am not quite sure,..

May I ask,..? I have no idea regarding it.

I wonder whether/if,.. I cannot be sure,..

I was always wondering about,.. I am uncertain,..

Answering a question

In answer/reply to your question I would like to say that,..

It's difficult to give an answer to,.. **Talking about effect**

The answer is «no». As a result,..

I will try to answer this question. This means/meant that,..

I would answer that,.. It followed that,..

As to,.. question,.. As you see,..

To come back to,.. question,.. Therefore,..

Interrupting

Excuse me, can I just come in here?
Could I just say something at this point?
Sorry to interrupt, but...
Wait a minute...
Bringing the discussion to a close
Does anyone wish to say anything else?
I think we've covered everything.
I'd like to sum this up.
In summery I would like to...

Література:

1. Типовая программа по иностранному языку для неязыковых специальностей высших учебных заведений // Сос. Фоломкина С. К., Штульман Э. А., Перфилова Г. В. и др. — М.: Высшая школа, 1990. — 26 с.

Кондратюк С. Я., канд. екон. наук, доцент,
кафедра фінансів

ВПЛИВ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Розробка і впровадження тренінгових технологій на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях вимагає перегляду усталених підходів до управління навчальним процесом як самого професорсько-викладацького складу, так і адміністративного, навчально-допоміжного й обслуговуючого персоналу.

Для організації Європейської системи освіти потрібно провести оптимізацію структури науково-педагогічних кадрів кафедри. Кафедра має організаційно містити відділення (відділи, бюро, групи) в розрізі кожної окремої дисципліни або напряму, мати своїх керівників (професорів і доцентів з науковими ступенями), які відповідальні за цей курс і працюють як єдина команда. Зокрема, у порядку експерименту, спільним рішенням декана ФЕФ професора Хлівного В. К. та завідувача кафедри фінансів професора Федосова В. М. у розрізі дисциплін 4-го курсу затверджена організаційна структура координації та взаємодії професорсько-викладацького складу за такою схемою: керівник курсу ↔ лектори курсу ↔ помічники лекторів курсу. Дана оптимізація уможливило сконцентрувати усі науково-педагогічні кадри кафедри на вдосконаленні конкретних дисциплін. У цій схемі за професорами і доцентами з науковими ступенями закріплені помічники (асистенти, викладачі, старші викладачі). Важливим у цьому є те, що асистенти, викладачі і старші ви-

кладачі будуть активно долучені до процесу удосконалення лекційних, семінарських і практичних занять, а також до розробки навчально-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення навчального процесу з конкретного курсу.

Однією із найбільших перешкод матеріального характеру в запровадженні сучасних методик активізації процесу навчання та інноваційних технологій у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» є недостатнє забезпечення мультимедійними засобами. З метою подолання цієї перешкоди запропоновано створити медійні центри-аудиторії, оснащені сучасним обладнанням, призначені для проведення лекційно-семінарських та практичних занять. Для якісного й інтенсивного сприйняття матеріалу, який буде надаватися викладачем під час лекції з використанням мультимедійних засобів, студентам необхідно надати ксерокопії цих матеріалів (слайдів). Тому, необхідно передбачити матеріально-технічне забезпечення на папір та копіювання, визначити коло осіб, які безпосередньо будуть виконувати таку роботу.

Керування аудиторним фондом має здійснюватись централізовано за допомогою автоматизованої системи управління (АСУ «Аудиторний фонд»), водночас у кожному з корпусів КНЕУ має бути відповідальна особа для оперативного вирішення таких завдань. Крім того, в кінці кожного місяця на наступний період треба створювати єдиний банк даних щодо потреб у технічних засобах з фіксацією дати та часу їх використання.

Складання графіку проведення аудиторних та індивідуальних занять студентів денної форми має узгоджуватися з планом погодинної розбивки аудиторної і позааудиторної роботи в розрізі видів інноваційних навчальних технологій, наприклад з курсу «Бюджетна система» (табл. 1), що вперше розроблено мною у порядку експерименту. При плануванні лекційного навантаження надати право керівнику курсу планувати не одну лекцію на тиждень або на два тижні (залежно від дисципліни), а перейти до гнучкого планування по дві лекції в один день. З метою удосконалення організації окремих семінарських (практичних) занять доцільним є проведення послідовно два заняття в один день. Потребує запровадження й електронна система погодинної реєстрації позааудиторної роботи кожного студента в університеті у режимі on-line з щомісячним підведенням балансу робочого часу. Організацію тренінгів доцільно проводити в останньому місяці семестру. Зокрема для тренінгів має бути надана можливість планувати до шести академічних годин в один день.

Таблиця 1

ПЛАН АУДИТОРНОЇ І ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА ДЕННОЇ ФОРМИ З ДИСЦИПЛІНИ НА 2008/2009 НАВЧАЛЬНИЙ РІК В РОЗРІЗІ ВИДІВ ІННОВАЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇЇ ПОГОДИННА РОЗБИВКА

Тип роботи		Тематика і форми використання інноваційних навчальних технологій													Всього годин	
Вид інноваційних навчальних технологій	проблемна лекція	тема 1	тема 2	тема 3	тема 4	тема 5	тема 6	тема 7	тема 8	тема 9	тема 10	тема 11	тема 12	тема 13		
		Проблеми бюджетного устрою в Україні	Реформування бюджетної системи в Україні	Оптимізація структури до доходів, видатків та фінансування бюджетів	Проблеми державного бюджету України	Доходи місцевих бюджетів в Україні	Бюджетний федералізм	Операційні видатки бюджету	Роль бюджету в соціальному захисті населення	Фінансове забезпечення освіти в умовах глобалізації	Проблеми фінансування охорони здоров'я	Проблеми фінансування оборони та управління фізичного розвитку	Проблеми фінансування оборони та управління оборонного та фінансового розвитку	Проблеми фінансування оборони та управління оборонного та фінансового розвитку	Рационалізація обслуговування і потаження бортових зобов'язань	
міні-лекція		в розрізі тематики				в розрізі тематики				в розрізі тематики				8		
коловквум		Бюджетний устрій та побудова бюджетної системи України	Система витрат бюджету	Витрати бюджету на економічну діяльність держави та науку	Витрати бюджетів на соціальний захист населення і соціальної сфери	Витрати бюджетів на національну оборону та управління	Витрати бюджету на погіршення боргових зобов'язань	4								
робота в малих групах		згідно сценаріїв				згідно сценаріїв				згідно сценаріїв				4		
семинар дискусія		Принципи побудови бюджетної системи	Реформування території бюджетної системи в Україні	Дискусійні питання неподаткових надходжень	Структурна будова державного бюджету України	Централізовані місцеві бюджети в Україні	Бюджетні трансферти	Державні трансферти	Соціальне страхування в Україні	Хто має фінансувати міські парки культури та відпочинку?	Що має бути платним в медицині?	Хто має фінансувати міські парки культури та відпочинку?	Джерела фінансування оборони?	Фінансова межа бортових зобов'язань		
		АУДИТОРНА														

Продовження табл. 1

Тип роботи		Вид інноваційних навчальних технологій	Тематика і форми використання інноваційних навчальних технологій													Всього годин
			тема 1	тема 2	тема 3	тема 4	тема 5	тема 6	тема 7	тема 8	тема 9	тема 10	тема 11	тема 12	тема 13	
	мозкова атака	Недоліки бюджетної системи України	Напрями оптимізації бюджетної системи України	Відмінності податкової структури України від розвинених країн	Тенденції у державному бюджеті України	Недоліки місцевих бюджетів в Україні	Мета регулювання міжбюджетних взаємин	Шляхи фінансування оздоровлення державного сектору	Соціальний захист починається із захисту кого?	Необхідність грантів КНЕУ для молоді?	Фінансова межа платності в медицині?	Ціліво-джерелова логіка видатків на думання?	Фінансова логіка видатків на управління?	Тенденції боротьби зовнішніх держав	2	
	кейс-метод	Бюджетний устрій		Фінансування соціального захисту населення	Видатки на освіту	Видатки на охорону здоров'я	Видатки на охорону здоров'я							Видатки на культуру	2	
	рольова (ділова) гра			Кошторис середньої загальноосвітньої школи	Кошторис медичної установи		Кошторис медичної установи								4	
	дидактичні гри	Проблеми ефективного формування доходів бюджетів	Проблеми ефективного формування доходів бюджетів		Проблеми ефективного використання бюджетних коштів розпорядниками										2	
	презентація	реферату, бібліографії, експертної оцінки	реферату, бібліографії, експертної оцінки		реферату, бібліографії, експертної оцінки										4	
	конференція («круглий стіл»)	Бюджетна модель громадянського суспільства	Бюджетна система та її вдосконалення		Фінансування освіти	Фінансування охорони здоров'я	Фінансування культури і мистецтва	Фінансування органів влади держави і місцевого самоврядування							4	

Продовження табл. 1

Тип роботи	Вид інноваційних навчальних технологій	Тематика і форми використання інноваційних навчальних технологій													Всього годин	
		тема 1	тема 2	тема 3	тема 4	тема 5	тема 6	тема 7	тема 8	тема 9	тема 10	тема 11	тема 12	тема 13		
АУДИТОРНА	банк візуального супроводження	Засади бюджетного устрою	Склад і структура бюджетної системи України	Системи доходів, витрат і фінансування бюджету України	Державний бюджет України	Місцеві бюджети	Міжбюджетні взаємодії	Витрати на економічну діяльність держави та науку	Видатки бюджетів на соціальний захист населення та соціальне забезпечення	Видатки бюджетів на освіту	Видатки бюджетів на охорону здоров'я	Видатки бюджетів на духовний та фізичний розвиток	Видатки бюджетів на оборону та управління	Витрати бюджетів на обслуговування і погашення боргових зобов'язань	2	
		Згідно із графіком роботи					Згідно із графіком роботи					Згідно із графіком роботи				
ПОЗА АУДИТОРНА	самоперевірка з тестового контролю	Бюджетний устрій та побудова бюджетної системи	Система доходів та видатків бюджету	Державний і місцеві бюджети та міжбюджетні взаємовідносини	Фінансування соціального захисту населення та соціального забезпечення	Фінансування освітніх закладів	Фінансування охорони здоров'я	Фінансування культурно-просвітницьких закладів	Видатки бюджету на обслуговування державного боргу	10						
	саміодготовка в системі WebCT	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	10	
	проведення розрахунків	Бюджетний устрій, 3 задачі		Фінансування соціального захисту населення, 6 задач		Видатки на освіту, 22 задачі		Видатки на охорону здоров'я, 12 задач		Видатки на культуру, 2 задачі						15

Тип роботи	Вид інноваційних навчальних технологій	Тематика і форми використання інноваційних навчальних технологій													Всього годин
		тема 1	тема 2	тема 3	тема 4	тема 5	тема 6	тема 7	тема 8	тема 9	тема 10	тема 11	тема 12	тема 13	
ПОЗА АУДИТОРНА	самопідготовка з використанням комп'ютерних мереж	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	Internet Intranet	
	самопідготовка з використанням бібліотечних ресурсів	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	Бібліотечні зали і фонди	
	виконання індивідуальних та комплексних ситуаційних завдань	Практичне завдання № 1 — проаналізувати структуру бюджетної системи України за останні два роки. Підготувати реферат, бібліографії, експертної оцінки			Практичне завдання № 2 — проаналізувати Державний бюджет України за останні два роки. Підготовка реферату, бібліографії, експертної оцінки					Кошторис середньої загальноосвітньої школи. Підготовка реферату, бібліографії, експертної оцінки		Кошторис медичної установи. Підготовка реферату, бібліографії, експертної оцінки			
															23
															15
															30

Керівник з дисципліни
канд. екон. наук, доц. _____ (підпис)
_____ (прізвище та ініціали)

Отже, оптимізація навчального процесу та структури науково-педагогічних кадрів кафедри в цілому спрямована на підвищення участі професорів і доцентів у практичній підготовці студентів для набуття ними необхідних фахових компетенцій.

Кравченко В. Л., асистент,
кафедра страхування

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ МАГІСТРІВ ІЗ «СТРАХОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ»

Страховий ринок виняток у запровадженні новітніх тренінгових технологій, які застосовуються для підвищення кваліфікації працівників страхових організацій. Відповідно, якщо виникає потреба в поглибленні практичних навичок та умінь спеціалістів-страховиків, то необхідно враховувати це в навчальному плані студентів магістрів із «Страхового менеджменту». Саме з цією метою впроваджується комплексний міжпредметний тренінг.

Об'єктом міжпредметного тренінгу є уміння працювати в команді, створення відчуття спільності, довіри, співробітництва й індивідуалізму. Здатність майбутніх магістрантів працювати на загальний результат, діяти творчо, а не стереотипно.

Для розробки тренінгу, структура якого відповідала би поставленим цілям фахівці, які були залучені до розробки тренінгу спочатку розробили концепцію створення тренінгу.

Концепція передбачала наступні пункти: мета проведення тренінгу; цільова аудиторія; періодичність проведення тренінгових занять; тривалість тренінгу; кількість учасників тренінгу; дисципліни, які мають бути охоплені програмою тренінгу; види активних методів навчання, які передбачені програмою тренінгу; матеріальне забезпечення тренінгу.

Саме ця концепція дозволила визначити оптимальну структуру, виховуючи всі фактори, які необхідно було враховувати для створення тренінгу.

Особливістю структури тренінгу було те, що:

1) Структура тренінгу дозволяє відтворити повний цикл життєдіяльності страхової послуги (від моменту розробки до виплати страхового відшкодування).

2) Структура тренінгу побудована таким чином, що дозволяє визначити студенту свої позитивні та негативні сторони не тільки стосовно рівня знань та умінь, але й враховуючи свої психологічні характеристики.

3) Структура тренінгу дозволяє якісно оцінити роботу кожного студента, як невід'ємної складової колективу (робота в малих групах).

4) Також структурою тренінгу передбачено проведення ділової гри, щодо технології продажу страхової послуги, яка дозволяє отримати необхідні практичні навички працівнику страхової компанії під час спілкування із клієнтом (саме на такі тренінги є найбільший попит у страховиків).

Зауважимо й те, що розробити міжпредметний тренінг дуже важко, оскільки, як правило, фахівці під тренінгом розуміють тренування певних умінь фахівця до «автоматизму». Наприклад, тренінг співпраці у команді — відпрацьовуються дії кожного як складової колективу. Між предметний тренінг — це вже не тренування однієї якоїсь навички, а відпрацьовування практичного застосування сукупності знань, умінь та навичок студента, отриманих протягом всього терміну навчання.

Кривошлик Т. Д., канд. екон. наук, доц.,
кафедра страхування

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ В ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

В умовах реформування системи вищої освіти України та адаптації її до кращих світових та європейських стандартів, закріплених у Болонській декларації, особливої актуальності набувають питання застосування сучасних методик навчання. Серед цих методик важливе місце належить тренінговим технологіям, які нині набувають широкого поширення в системі підготовки майбутніх фахівців. На відміну від традиційних способів навчання, які базуються на засвоєнні та відтворенні студентами переважно теоретичних знань, тренінгові технології допомагають набути вмій та навичок застосування теоретичних знань при вирішенні прак-

тичних ситуацій, сприймати та аналізувати інформацію, ранжувати по значимості проблеми та знаходити способи їх вирішення, отримати досвід спілкування і роботи в команді та сформувати активну життєву позицію.

На наш погляд, використання тренінгів доволі ефективне на заключній стадії навчання (магістерський рівень), коли формується професійна компетентність майбутнього фахівця. Проте, прикладний характер дисципліни «Страхові послуги» (бакалаврський рівень), також дає можливість на заняттях органічно поєднувати традиційне навчання та інтерактивні методи, які широко використовуються в тренінгових технологіях.

Сутність інтерактивного навчання міститься у тому, що навчальний процес відбувається за умови активної взаємодії всіх студентів під час заняття в малих групах, де відбувається розподіл ролей та чітке виконання обов'язків учасників. Це взаємонавчання, в якому викладач та студент є рівноправними та рівнозначними суб'єктами навчального процесу. За такої організації навчання викладач керує роботою кожного студента опосередковано, через завдання, якими спрямовує діяльність груп.

Як правило, організація інтерактивного навчання передбачає моделювання реальних ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин відповідної ситуації,

За дисципліною «Страхові послуги» вважаємо доцільним використання таких інтерактивних методів навчання як ситуаційні завдання (case study) та рольові ігри. Так, наприклад, після вивчення тем «Страхування життя», «Страхування від нещасних випадків», «Медичне страхування» пропонуємо використання комплексного ситуаційного завдання. Студентам пропонується опис конкретної ситуації, що може виникнути в діяльності страхової компанії чи суб'єкта господарювання. Обов'язковим її елементом є ключові запитання, до важливих аспектів ситуаційної моделі.

Академічна студентська група розподіляється на малі групи (до 5 чоловік), в яких відбувається ознайомлення з матеріалами ситуації, опрацювання першоджерел та науково-методичної літератури. До початку занять в аудиторії студенти, у неформальному спілкуванні, обговорюють ситуацію, готують свої пропозиції та висновки щодо її вирішення. На занятті представник кожної групи презентує доповідь, присвячену аналізу ситуації, з використанням ілюстративних засобів (таблиці, схеми), після чого від-

бувається її обговорення з членами інших груп у вигляді дискусії. Насамкінець, викладач здійснює аналіз процесу обговорення ситуації, підбиває підсумки й оцінює роботу студентів за цим завданням. Таким чином, використання методу конкретних ситуацій сприяє поглибленню знань за певними темами, формуванню вмінь студентів аналізувати ситуацію, робити висновки й приймати відповідні рішення.

З метою закріплення набутих знань та формування навичок прийняття рішень у проблемних ситуаціях корисним є застосування сюжетно-рольової гри, яку доцільно проводити на останньому практичному занятті. Студентам, розподіленим на кілька малих груп, пропонується розіграти проблему (наприклад, за темою «Вибір страхової компанії») в ролях відповідно до певного сюжету. Тематика гри дозволяє студентам набути практичних навичок здійснення аналізу нормативно-правового забезпечення страхової діяльності, організації продажу страхових послуг, проведення андерайтингу, укладення договорів страхування, визначення страхових премій та врегулювання претензій страхувальника у разі настання страхового випадку. Така гра налаштовує студентів на розгляд реальних ситуацій та вирішення проблем, з якими вони будуть стикатися в майбутньому, виконуючи свої професійні обов'язки.

Використання методу розігрування ролей та ситуаційних завдань потребує від викладача майстерності і трудомісткої ретельної підготовки. Він має детально розробити методичне забезпечення й чітко організувати заняття, всі елементи якого будуть спрямовані на формування у студентів вмінь самостійної постановки проблем, пошуку та знаходження потрібного для їх вирішення матеріалу, його логічного опрацювання й формулювання висновків. Тому викладач повинен мати бажання, уміння та можливості використовувати ці методи навчання.

Студенти, в свою чергу, також повинні мати бажання та можливість працювати в інтерактивному режимі, а не просто бути присутніми на заняттях. Наразі не всі студенти готові до введення нових методів навчання, оскільки мають недостатні знання з блоку дисциплін фахового спрямування, неохочі до дискусійної і командної роботи, а іноді й пасивні. Тому часто викладач змушений повертатися до традиційної схеми опитування, виконання індивідуальних завдань та тестової форми контролю.

Отже, необхідно гармонійно застосовувати як традиційні, так і нові, зокрема, інтерактивні методи навчання. Протягом семестру доцільно ретельно підготувати і провести кілька інтерактив-

них занять, ніж часто проводити похапцем їх цілий калейдоскоп. За таких умов навчання студенти будуть мати можливість закріпити вже набуті знання, вирішувати практичні завдання, розвивати аналітичні навички, творчо підходити до вирішення поставлених завдань, працювати в команді, толерантно ставитися до думки інших та підготуватися до майбутньої професійної діяльності.

*Лещенко Л. П., Захарова І. Є., старш. викл.,
кафедра іноземних мов*

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СТИМУЛ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ

Сучасний стан міжнародних зв'язків України, вихід її у європейський та світовий простори, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії вимагають радикальних змін у галузі навчання іноземних мов, зокрема англійської мови, бо зараз англійська мова визнана мовою міжнародного спілкування.

Важливим чинником успіху є розуміння того, що мова найкраще засвоюється тоді, коли студентам пропонується індивідуальна методична увага й участь, які ґрунтуються на аналізі особистісних навчальних потреб і відповідальності.

Комунікативна спрямованість у навчанні іноземних мов — це створення умов для мовленнєвої взаємодії.

Таким чином, у такі умови та потреби сучасного життя зумовили виникнення нового напрямку у вивченні іноземної мови — застосування таких інноваційних технологій, як комп'ютеризоване навчання.

Комп'ютеризоване навчання на заняттях англійської мови реалізується на таких принципах, як:

- індивідуалізація (можливість персонально працювати з кожним учнем, враховуючи його здібності, рівень знань, умінь та навичок);

- диференціація (можна обирати та пропонувати студентам необхідні варіанти навчальних завдань, певної складності й кількості та у такій послідовності, що відповідає їхнім пізнавальним можливостям, рівню знань та умінь);

- інтенсифікація (наявні різні засоби презентації навчального матеріалу, його структурування з широким залученням інтерактивних видів і форм робіт).

Серед головних дидактичних функцій, що можуть бути реалізовані за допомогою комп'ютерних технологій треба зазначити такі:

— пізнавальна;

Так, наприклад, використовуючи комп'ютерні технології та Інтернет, можна отримати будь-яку необхідну інформацію та використовуючи навчальні програми, на яких відображені текст, звук, зображення, відео сприяють пізнавальній активності студентів.

— розвиваюча;

Робота студентів з навчальною програмою крім активації лексики сприяє розвитку таких необхідних пізнавальних процесів, як сприйняття, логічне мислення, пам'ять, уява.

— тренувальна;

За допомогою комп'ютерних програм студенти мають можливість самостійно у нетрадиційній формі тренуватись та перевірити свій рівень знань та умінь з певної теми, визначити конкретні прогалини, доопрацювати їх та виконати запропоновані завдання ще кілька разів з метою покращення своїх результатів.

— діагностична;

Використовуючи комп'ютерні технології, викладач має змогу швидко здійснити контроль та з'ясувати рівень засвоєння навчальної теми студентами.

— комунікативна;

Під час роботи студентів з навчальними програмами, ведучи діалог з комп'ютером студенти долають бар'єр боязливості.

У студентів формується добре відношення до предмету, вони оволодівають значним базовим рівнем спілкування на англійській мові.

Використання комп'ютеру у процесі вивчення англійської мови сприяє виконанню таких завдань:

— зацікавлення англійською мовою;

Під час роботи з навчальною програмою діє методичний прийом «перенесення» студентів в іншомовну ситуацію, наближену до реального життя. Також у студентів виникає крім цього інтерес до роботи з комп'ютером, зокрема до різноманітних комп'ютерних програм.

— унаочнення навчального матеріалу;

За допомогою навчальних програм можна поєднати чуттєві, слухові та зорові компоненти впливу на сприйняття тексту студентами.

— розширення знань студентів з певної навчальної теми;

Так, відповідні CD-диски надають безліч цікавої та корисної ілюстрованої інформації за темами, які у звичайних підручниках, як правило, недостатньо цікаво подані. Студенти також мають можливість розширити свої знання за допомогою використання комп'ютерних технологій не тільки з предмету «англійська мова», а й отримати певні знання та досвід ситуацій, наближених до реальних.

— перевірка та самоперевірка набутих знань та умінь;

Працюючи з навчальними програмами студенти мають можливість перевіряти себе, дивлячись на «результати заняття». Також на заняттях з використанням комп'ютера дуже швидко проходять тестування, виконання контрольних вправ.

Метою використання таких навчальних комп'ютерних програм є навчання студентів англійській мові через наближення їх до реальних життєвих ситуацій. На таких інтегрованих заняттях студенти удосконалюють свої знання, вміння та навички набуті за попередній період навчання, також дуже доцільно використовувати такі навчальні програми, як засіб інтенсифікації та оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, активізації їх можливостей, розвиток їх творчих здібностей.

Впровадження інноваційних технологій, зокрема, використання комп'ютерних навчальних програм на заняттях проходить трьома етапами:

1 етап — формування лексичних та граматичних навичок з виробничої теми. Протягом цього етапу студенти засвоюють будову англійських речень, удосконалюють мовні навички, прослуховуючи та повторюючи фрази та речення записані на диску, водночас вони можуть бачити на екрані наскільки ефективно це в них виходить, бо одразу комп'ютер висвітлює «оцінки».

Під час цього етапу комп'ютер виступає в ролі терплячого репетитора, враховуючи індивідуальні особливості студента, якому інколи потрібно багато разів повторити одну й ту саму фразу;

2 етап — на цьому етапі проходить удосконалення мовних навичок та використання тих фраз та речень, які закріплювались на першому етапі, в діалозі з комп'ютером. Студент має вибрати один з трьох поданих комп'ютером варіантів з вірною відповіддю та вчасно відповісти на фразу, подану комп'ютером. Крім цього під час діалогу студента з комп'ютером екран висвітлює фотографії що стосуються теми діалогу;

3 етап — це засвоєння матеріалу, розвиток умінь вживати лексичні та граматичні знання набуті під час попередніх двох етапів. Студентам пропонуються граматичні та лексичні завдання, на-

приклад: поставити слова в вірній послідовності, щоб було вірно побудоване речення; дібрати до запропонованих слів (які зустрічалися протягом двох попередніх етапів) антоніми чи синоніми; вставити за змістом слова у фрази або речення. Дуже подобається студентам завдання — «відгадай слово» — це завдання — кросворд англійською мовою.

Таким чином, впровадження та застосування комп'ютерних навчальних програм на заняттях англійської мови це:

- ефективний допоміжний технічний наочно-слуховий засіб;
- допоміжний засіб навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- засіб підвищення мотивації та бажання студентів вивчати англійську мову;
- швидкий та ефективний засіб оцінювання та контролю знань, умінь та навичок студентів;
- засіб підвищення інтерактивної та комунікативної діяльності.

Отже, застосування на заняттях комп'ютерних навчальних програм — досить ефективний та доцільний засіб у навчанні студентів англійської мови, спрямований на розвиток комунікативних здібностей студентів. Крім цього, використання комп'ютерних технологій у викладанні англійської мови дозволяє відійти від традиційних форм навчання й підвищити індивідуалізацію навчальної діяльності студентів, оптимізувати засвоєння мовних структур та граматичних правил, а також подолати монотонність заняття при формуванні мовленнєвої та комунікативної компетенції студентів при навчанні англійській мові.

Марищук О. Ю., старш. викл.,
Феденко О. О., старш. викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ

ДІЛОВА ГРА ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ

У світовій педагогіці виділяють кілька понять, які тісно пов'язані з використанням гри в навчальних цілях: моделювання, імітація, змагання. Функція ігрового моделювання включає пошук самостійного рішення професійної задачі та зміни чи корекції її рішення. Основними способами ігрового моделювання є індивідуальні постійні вирішення задач, ділові ігри, спеціально-педагогічний тренінг та ін.

Особливе місце займає професійно-рольові та ділові ігри: прийоми та вправи на ігрову поведінку та взаємодію, інтерв'ю, драматичні, дидактичні спектаклі, педагогічні етюди. Ігрове моделювання включає різні форми творчого пошуку: «мозковий штурм», дискусії, методи синектики. Педагогічна сутність ділових ігор — активізувати мислення, підвищити самостійність майбутнього спеціаліста, внести дух творчості в навчання, приблизити його до професійно-орієнтованого, а головне — підготувати студентів до практичної діяльності.

Зрозуміло, що ділові ігри необхідно готувати, і не лише сам матеріал, але й студентів. Рекомендують починати з імітаційних вправ. Вони відрізняються від ділових ігор меншим обсягом та меншою кількістю завдань, які необхідно вирішити. Імітаційні вправи більш схожі на навчальні, ніж на ділові ігри. Їхні цілі — надати студентам можливість у творчому процесі засвоїти ті чи ті навички, зосередити увагу на будь-якому важливому понятті, категорії, закони.

Після імітаційних вправ можна переходити до ділових чи рольових ігор. У навчальному процесі вузу такий вид навчання можна назвати діловою грою лише умовно. Це, скоріше за все, рольова гра, так як студент ще не володіє в повній мірі своєю спеціальністю. Ділова гра — це програвання цієї чи іншої ситуації спеціалістами. Їх мета — визначити процес чи його результат. Мета рольових (чи, умовно ділових) ігор — формувати певні навички та вміння студентів в активному творчому процесі. Соціальна вага ділових (рольових) ігор у тому, що в процесі вирішення певних завдань активізуються не лише знання, але й розвиваються колективні форми спілкування.

Зазвичай, використовують ігрові елементи двох типів: загальні ситуативні завдання по психології та етиці управління, які пов'язані з вирішенням тих чи інших проблем (завдань); вузько-спеціальні завдання, які пов'язані зі змістом того чи іншого профільюючого предмета.

Завдання викладача:

- а) відібрати необхідні ситуації-ілюстрації на певному матеріалі або ситуації-проблеми;
- б) підготувати дидактичний матеріал;
- в) підібрати підгрупи студентів (3—4 чоловіки),
- г) поставити завдання (проблему), за якою група повинна висловити свою точку зору по суперечливому питанню;
- д) обміркувати передбачувані відповіді та репліки;
- е) проявляти зацікавленість до студентів, постійну увагу і т. п.

Під час виконання завдань можна використовувати всі дидактичні методики: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний виклад, частково-пошуковий та дослідницький.

Студенти, які беруть участь у рольовій ситуації, мають:

- а) чітко дотримуватися своєї ролі;
- б) намагатися слухати партнерів та вчителя;
- в) не коментувати діяльність інших, перебуваючи в ролі;
- г) намагатись поставитися до своєї ролі як до реальної життєвої ситуації, в яку потрапили;
- д) вийти з ролі по закінченні сценки;
- е) брати участь в її аналізі.

Мета рольової гри — визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри, допомогти навчатися через досвід та почуття. Рольова гра може також використовуватися для отримання конкретних навичок. Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями допоможе студентам виробити власне ставлення до неї, набути досвіду шляхом гри, сприяє розвитку уяви і навичок критичного мислення, вихованню спроможності знаходити і розглядати альтернативні можливості дій. У процесі ділової гри студенти знайомляться з діалектичними методами вивчення проблеми (питання), організації праці колективу. Під час ділової гри формується розуміння належності їх до колективу; визначається ступінь участі кожного з них у роботі; відчувається їх взаємозв'язок у процесі вирішення загальних завдань; колективно обговорюються всі питання, що формує повагу до інших. У процесі ділової гри розвиваються логічне мислення та здібності до пошуку відповідей на задані питання, мова, мовний етикет, уміння спілкуватися в процесі дискусії.

Машкова І. М., старш. викл.,
Белякова О. В., старш. викл.,
Гузік Т. А., канд. пед. наук, доцент, зав. кафедри,
кафедра іноземних мов ФЕФ

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ

Найважливіша перспектива розвитку викладання, як показують останні досягнення у галузі методики, зокрема іноземних мов, полягає у поєднанні навчання із творчим тренінгом. Починаючи з ХХ ст. тренінг як засіб адаптації людини до професійної діяльності отримав широке визнання і впровадження у різні сфери людської

діяльності. Існує багато визначень поняття «тренінг», терміну, якій походить від англійського «training» — *навчання, виховання, тренування*. Розглянемо тренінг як групу методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання й оволодіння таким складним видом діяльності, як наукова робота студентів, зокрема їх участь у студентських наукових конференціях.

У розробці та використанні технологій, спрямованих на оволодіння студентами навичок пошуку, опрацювання та використання нової інформації, актуальним є перехресний метод викладання, який забезпечує таке плідне поєднання вузькоспеціалізованого мислення із системним підходом, що його можна вважати одним із найважливіших засобів, а можливо, й ідеалом майбутньої системи освіти.

При підготовці та навіть під час проведення студентської наукової конференції використовуються кілька видів тренінгу: тренінг партнерського спілкування, тренінг сенситивності та тренінг креативності, які націлені на формування та розвиток ефективних комунікативних компетенцій. Тренінгові вправи, направлені на розвиток сенситивної здібності, оптимізують можливості студента встановлювати та підтримувати контакти у спілкуванні. Продуктами тренінгу креативності є швидкість, гнучкість, точність, оригінальність мислення, толерантність, здатність до вирішення проблемних завдань та ситуацій. Тренінг партнерського спілкування створює такий рівень відкритості, довіри, емоційної свободи, згуртованості, такий стан кожного учасника конференції, які дозволяють успішно працювати і просуватися до своєї майбутньої професії.

При підготовці студентів до участі у наукових конференціях викладачі використовують різні моделі систематичного дослідження. Викладання, яке має імітувати дослідницький процес, водночас підвищує професійний рівень науково-педагогічних працівників і спонукає студентів до проведення наукових досліджень із актуальної проблематики.

Використання синектики як моделі групового вирішення проблеми з використанням домислів, сміливих гіпотез, «хибних ідей» та інтуїтивних рішень цілеспрямовано включене у навчальний процес як методика стимулювання творчої роботи студентів при підготовці їх до майбутньої наукової діяльності.

Дискусія як навчальний варіант роботи зі студентським колективом згодом у ході студентської наукової конференції демонструє свою ефективність, коли студенти не тільки рідною, а й іноземними мовами презентують свою точку зору та її аргументацію, що стає одним із ключових моментів конференції.

Без створення ігрової проблемної ситуації неможливо ефективно підготувати студентів до участі у конференції, так само як і без використання першого типу «кейс-методу» (детального похвилинного опису виступу студента за принципом: коли? де? як?). Застосування викладачами кафедри таких методів, як: метод проєктів, портфоліо, мозкова атака, метод круглого столу та інші, особливо доцільне у групах, які поглиблено вивчають іноземну мову.

Один із найдавніших і найпоширеніших методів навчання — метод інсценування забезпечує максимальне наближення навчального процесу до дійсності. Практичні заняття-конференції, на яких використовуються ділові ігри і обидві форми інсценування занять (заздалегідь підготовлені і імпровізовані), головним своїм завданням мають безпосередню підготовку студентів до участі у конференціях різного рівня, і виступи учасників оцінюються колективно за певними критеріями.

Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, для активізації розвитку часткових компетенцій, тих, що стосуються освітньої галузі, та оволодіння іншими культурами, ефективними вважаються ситуації занурення у іншомовне середовище. Це стосується не тільки студентів, а й викладачів іноземних мов, для яких це є також необхідним для підвищення професійного рівня. Студентські наукові конференції іноземними мовами сприяють цьому, імітуючи іншомовне середовище спільними зусиллями студентів і викладачів, за допомогою численних гостей конференцій, які або вільно володіють іноземними мовами, або є носіями цих мов.

Тренінг як нова педагогічна технологія охоплює різноманітні методи та прийоми і оптимізує перехресний метод викладання. Тренінг допомагає в організації і проведенні навчального процесу, виявляє майстерність педагогів, створює комфортні умови для співпраці викладачів і студентів, адаптує майбутніх фахівців до професії.

*Моруза К. О., викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ,
Каменська І. П., викл.,*

кафедра іноземних мов НМУ ім. О. О. Богомольця

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ

У зв'язку з модернізацією концепції української освіти основним завданням професійної освіти стає підготовка кваліфікованого працівника, компетентного фахівця конкурентоспроможного на ринку праці, що спроможний ефективно працювати за спеціаль-

ністю на рівні світових стандартів. Розвиток умінь і навичок вільного володіння іноземною мовою як засобом повсякденного та ділового спілкування у рамках професійної діяльності відіграє виняткову роль у досягненні цієї мети. Таким чином, рішення поставленого завдання неможливо без використання новітніх технологій навчання, популярними серед яких є використання інтерактивних методик, дистанційного навчання, методів проектів, інформаційних технологій та тренінгових технологій зокрема. Окрему увагу слід приділити тренінговим технологіям, які найбільш сприяють реалізації комунікативного підходу у навчанні іноземній мові.

Тренінг, як нова педагогічна технологія, допомагає в проведенні й організації навчального процесу, а також охоплює різноманітні методи і прийоми, отже, створює комфортні умови для співпраці викладачів та студентів, виявляє майстерність педагогів. Тренінгові технології — це форми роботи, які використовуються для того, щоб забезпечити студентів активною мовленнєвою практикою на заняттях іноземної мови. Вони сприяють формуванню у студентів іншомовної комунікативної компетенції, яка являється першочерговою метою у навчанні англomовного говоріння студентів, як мовних так і немовних вузів. У немовних ВНЗ головною метою навчання іншомовного говоріння є формування професійно-спрямованої комунікативної компетенції.

Комунікативна компетенція — це здатність функціонально володіти та користуватись мовою, відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування. Складовими компетенції є знання, уміння та навички. Компетенція є сукупність індивідуальних якостей, які взаємопов'язані між собою.

Вважаючи комунікативну компетенцію метою і результатом, не слід забувати, що її досягнення можливе лише за умови сформованості лексичної компетенції, що є її складовою. Адже без вільного розуміння і оперування фаховою лексикою при професійно-орієнтованій спрямованості навчання, неможливо проводити повноцінну мовленнєву діяльність. Психологи зазначають, що на запам'ятовування іншомовного матеріалу витрачається тим менше часу, чим більше студентів залучено в усному мовленні.

Лексична компетенція складається з лексичних знань і мовленнєвих лексичних навичок. Застосування тренінгових занять для розвитку лексичних знань і мовленнєвих лексичних навичок і умінь дає змогу в цікавій і доступній формі оволодіти знаннями необхідними для розвитку професійної компетентності і комунікативної компетентності зокрема.

Формування лексичної компетенції відбувається поетапно: по-перше, необхідно семантизувати лексичні одиниці та фонетично їх опрацювати; по-друге, потрібно автоматизувати лексичні навички на рівні слова, словосполучення та на понад фразовому рівні; і останнім етапом являється активізація вживання лексики на текстовому рівні.

При формуванні лексичної компетенції більш ефективним та цікавим є використання рольових та дидактичних ігор, моделювання ситуацій, організація тематичних групових дискусій та мовних атак.

Тренінгові технології надають змогу залучити кожного студента до групової роботи з подальшою індивідуалізацією формування та висловлювання власних думок іноземною мовою.

*Моруґа К. О., викл.,
кафедра іноземних мов ФЕМ,
Каменська І. П., викл.,
кафедра іноземних мов НМУ ім. О. О. Богомольця*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВНЗ

Вища освіта набуває особливого значення на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Причиною цього є передусім трансформація сучасної парадигми освіти у змісті, структурі, формах та методах вищої освіти, що забезпечується інноваціями у навчальному процесі. Однією з таких інновацій стало використання інформаційних технологій у процесі викладання іноземних мов у ВНЗ.

На думку Г. Райковської, застосування інформаційних технологій при навчанні іноземних мов майбутніх фахівців певної галузі являє собою використання сукупності методів і засобів, інтегрованих з метою забезпечення та підтримки інформаційних процесів пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї в інтересах її користувачів. Ці технології можуть застосовуватись у трьох варіантах: 1 — технологія як «проникнення» (застосування комп'ютерного навчання з окремих тем); 2 — як основна (застосування при вивченні базових тем); 3 — як монотехнологія (весь процес

навчання: діагностика, управління, моніторинг — проводяться за допомогою комп'ютера).

Комплексне використання інформаційних технологій у процесі навчання ділової іноземної мови має певну специфіку і ряд переваг: викладач виконує роль діагноста, консультанта і поставачальника інформації; комп'ютеризація дає змогу поєднувати навчальну, самостійну й викладацьку діяльність; переважає самостійна робота студентів, що передбачає досягнення кінцевого результату навчання; засоби навчання добираються таким чином, щоб вони сприяли комплексному досягненню поставленої мети навчання й контролю за опануванням матеріалу (в електронному варіанті); завдання видаються в електронному варіанті, що дає змогу студенту неодноразово їх переглянути та засвоїти матеріал, можлива рівнева диференціація завдань; при підготовці навчального матеріалу готується інтерактивний методичний комплекс, який включає лекційний курс (електронний підручник); практичні заняття; модулі перевірки знань; індивідуальні завдання; основні положення стандартів, які повинен засвоїти студент у процесі вивчення дисципліни; довідниковий матеріал; тести для самоконтролю; екзаменаційні (залікові) питання; бібліотечні та Інтернет-ресурси тощо. Інтерактивний методичний комплекс, згідно із сучасними вимогами, подається студенту в електронному варіанті на дискеті або CD; для реалізації завдань навчання використовуються різноманітні комп'ютерні технології: опрацювання теоретичного матеріалу за допомогою електронного підручника (конспекту); тестування та самоконтроль; інформаційні технології забезпечують активну участь студента, який засвоює інформацію в ході діяльності з інформаційним матеріалом.

Слід зауважити, що процес упровадження інформаційних технологій є складним і багатоаспектним, адже навчальна програма має включати: завдання та методичні вказівки до кожної роботи, передбаченої програмою, низку контрольних запитань, доступ до довідкового матеріалу, загальний перелік контрольних запитань, що виносяться на іспит (залік). Безумовно, широке використання інформаційних технологій у навчальному процесі пов'язано з чисельними труднощами як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Це пов'язано з низкою факторів, основні з них: відсутність належного матеріального забезпечення, значну проблему становить підготовка матеріалів для введення в електронні засоби та подальшу їх передачу у переробленому вигляді користувачеві, відсутність навчально-програмного забезпечення, яке покликане реалізувати ту чи іншу навчальну функцію.

ГРУПОВА РОБОТА СТУДЕНТІВ — СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ

При навчанні говоріння основним завданням є розвиток мовного вміння, яке тісно пов'язане з комунікативною функцією мислення. Спілкування з психологічної точки зору завжди є процес розв'язання комунікативного завдання. Саме при наявності комунікативного завдання у мовника з'являється внутрішня, мовно-розумова активність. Сказане дозволяє сформулювати таке правило, що витікає з принципу мовленнєвої спрямованості: при навчанні говоріння необхідно постійно викликати мовно-розумову активність студентів за допомогою комунікативних завдань, які спрямовані на спілкування. Щоб зробити мовний матеріал цінним з комунікативного боку, слід відібрати ті дійсні проблеми (питання, предмети обговорення), які становлять змістовний бік спілкування, організувавши матеріал навколо них. Всі види діяльності в класі організовані, базуючись на реальних життєвих ситуаціях. Комунікативний підхід використовує різні технології навчання. Студенти вживають мову при таких видах діяльності, як ігри, рольові ігри та завдання з вирішуванням проблем.

Провідну роль у навчальному процесі відіграє групова робота студентів. Групова робота передбачає малу кількість студентів, працюючих разом над кінцевим результатом. Є дві основні риси, завдяки яким групова робота є цінним знаряддям навчання.

Перша головна риса групової роботи — це передача повноважень.

Передача повноважень у навчальному завданні змушує студентів відповідати за певні частини їхньої роботи; студенти вільні у виконанні свого завдання тим шляхом, яким хочуть, але вони відповідальні за кінцевий результат перед викладачем. Передача повноважень не робить процес навчання безконтрольним, викладач контролює його шляхом оцінювання кінцевого продукту.

Друга риса групової роботи — це впевненість перед іншими членами групи. Члени групи потребують один одного для завершення завдання — вони пропонують послухати один одного, вирішити проблеми, виступаючи у ролі інструктора. Роблять це шляхом питань, пояснень, складають твердження, критикують,

слухають, погоджуються, не погоджуються, приймають загальні рішення.

Переваги використання групової роботи полягають у тому, що: 1) техніка концептуального навчання дає творче вирішення проблеми та покращення усних мовленнєвих навичок студентів, 2) покращуються відносини в групі через довіру та дружелюбність, 3) створює доброзичливу атмосферу, що може спонукати пасивних студентів до співпраці.

Існують різні шляхи організації робочих груп. Пропонується формувати нові групи на початку кожного семестру, тому що вони вчаться працювати в групах протягом тривалішого часу. Існує довіра один до одного в групі, а також вони вивчають сили інших студентів та їх спроможність допомогти.

В кожній групі має бути студент з високим рівнем знань, 2—3 студенти середнього рівня та один з низьким рівнем знань. Сильні студенти можуть допомагати слабким. Виграють від цього обидва. Шляхом пояснення правил, граматики, ідей іншим сильний студент поглиблює власні знання англійської мови. Інші, ставлячи велику кількість запитань, також таким чином навчаються. Перевірити здібності сильних студентів можна в такий спосіб. Давайте їм різні ролі, змінюйте їх кожного дня чи тижня. Можливі ролі:

Помічник: ця людина підтримує бесіду чи групове завдання. Він не повинен говорити чи робити більш за інших.

Фасилітатор: людина, яка дає позитивне рішення різних ідей. Він не дає учасникам групи надто довго сперечатися між собою.

Секретар: людина, яка робить нотатки, записує необхідну і цікаву інформацію на дошці.

Репортер: людина, яка повідомляє класу, що зробила група.

Існують і проблеми, які виникають під час групової роботи студентів: 1) робота в групі може бути монополізована найбільш активними її членами; 2) записування думок та ідей під час уроку може затримувати вихід спонтанних ідей. Використовуючи групову роботу на заняттях англійської мови, треба звертати увагу не тільки на позитивні її якості, але й на проблеми, які постають у процесі роботи студентів у групах.

Метод групової роботи студентів передбачає іншу роль викладача у навчальному процесі. Викладач полегшує навчання студента, залучаючи його до ситуації типу «студент — студент» більш ніж до ситуації «викладач — студент». Для полегшення роботи студентам викладач має виконувати багато ролей. Наприклад, він є менеджером діяльності у класі. Ця роль передбачає побудову ситуацій, зручних для спілкування. Під час роботи викладач пра-

цює як радник, відповідаючи на питання студентів та направляючи їх виступити. З іншого боку, викладач може бути співрозмовником та учасником процесу навчання разом зі студентами. В цілому роль викладача менш домінуюча, що дає йому можливість не бути в центрі уваги під час роботи.

Осадець С. С., д-р екон. наук, професор,
кафедра страхування

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ

Розвиток соціально орієнтованої ринкової економіки зумовив перехід суб'єктів господарювання на комерційний розрахунок, необхідність перебудови системи захисту від ризиків техногенного і природного характеру на основі страхування майна, цивільної відповідальності, а для фізичних осіб крім того страхування життя, здоров'я і пенсій.

В Україні швидкими темпами формується страхова індустрія. На початок поточного року в Державному реєстрі значилося понад 440 страхових компаній. Йде активний процес залучення іноземних інвестицій у страховий бізнес. Контрольний пакет акцій більшості великих страховиків належить нерезидентам. Це вимагає прискорення впровадження західних стандартів правового забезпечення страхової діяльності, переходу на міжнародні стандарти обліку і звітності, розширення асортименту і запровадження нових технологій надання страхових послуг.

Вирішальною складовою потенціалу страхової індустрії є трудові ресурси. Зараз тут зайнято майже 60 тис. працівників. Враховуючи те, що страховим покриттям охоплено менше 20 % потенційних об'єктів страхування, потреба в кадрах буде зростати. Дефіцит професіоналів привів до залучення в галузь великої кількості людей без належної фахової підготовки. Вони здебільшого неспроможні під час комунікацій з підприємцями надати їм кваліфіковані консультації і запропонувати переконливий варіант страхового захисту. Як наслідок, продуктивність праці в страхових формуваннях України в кілька разів нижче ніж у країнах з розвинутим страховим ринком. Разом з тим багато випускників економічних вузів, володіючи великим обсягом знань, сподобляються особі, яка знає майже весь мовний словник, але не може вільно

розмовляти. Потрібно значний час на адаптацію, що спричиняє великі втрати для роботодавців і молодих фахівців. Тому дуже своєчасним є акцентування уваги на усунення цього протиріччя.

Уже кілька років кафедра страхування потри всі заходи, що вживаються на рівні університету, практикує проведення засідань страхового клубу, де студенти мають можливість контактувати з керівниками і провідними працівниками страхових компаній, здебільшого нашими випускниками.

Нещодавно ухвалою Вченої Ради КНЕУ на фінансово-економічному факультеті створено Навчально-практичний центр страхового бізнесу.

Велику допомогу в його матеріально-технічному оснащенні надала одна з старіших страхових компаній АСК «Скайд». В НПЦСБ будуть умови для проведення тренінгів з використанням нормативно-правової бази, документації страховиків. Наявність у бази даних правил страхування та іншої інформації багатьох страховиків дозволить виконувати завдання на пошуки найсприятливіших умов страхування реальних об'єктів. Студенти, які матимуть знання і навички роботи, зможуть у вільний від занять час працювати на підставі угоди зі страховою компанією консультантом по продажу страхових послуг, отримуючи за це відповідну комісійну винагороду. Наявність НПЦСБ дасть можливість підвищити якість виконання студентами модульних завдань, курсових і дипломних робіт.

Ми також сподіваємося на те, що на базі НПЦСБ у майбутньому стане можливим реалізація між факультетських програм. Наприклад, формування груп для дискусій і виконання відповідних ролей з актуальних питань страхування з числа студентів, які навчаються за напрямками маркетингу, менеджменту, обліку і аудиту, статистики, права тощо.

*Остапенко Е. О., викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ВАЖЛИВОСТІ САМОРОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Важко переоцінити значення та внесок гуманістичної психології у розвиток педагогічної науки. Фундаторами цього підходу була проголошена віра в можливості та здатність людини розвивати, створювати себе і своє майбутнє.

Так, Карл Роджерс одним із завдань педагога називає формування адекватної самооцінки особистості і доводить її вплив на пізнавальну діяльність людини. Подальший розвиток ідей психологів-гуманістів знаходить своє відображення в роботах багатьох науковців.

Вільям Штерн доходить висновку, що педагогіка не може претендувати на формування людини за певним взірцем, а має допомогти особистості обрати свій шлях розвитку залежно від її інтересів і спрямованості.

О. М. Леонт'єв пов'язує розвиток особистості із перебудовою її свідомості. Цю думку поділяє і російський науковець Р. Н. Файзуллін, розглядаючи саморозвиток як розширення свідомості людини. Збільшуючи сферу пізнання, людина розширює свідомість, тобто саморозвивається. За Файзулліним, людина може розвиватися у трьох напрямках: інтелект, моральна свідомість, емоції.

Саморозвиток будь-яких якостей та здібностей залежить від засвоєння і закріплення знань, умінь та навичок на практиці. Таким чином, першим кроком має стати з'ясування рівня розвитку бажаних якостей та пізнання людиною себе. Самопізнання — це шлях особистості до розуміння свого «Я», досягнення конгруентності, гармонії з собою та оточуючим світом. Самопізнання відкриває приховані можливості, виявляє глибинні бажання та потреби, дозволяє максимально ефективно використати резерви організму, розкрити потенціал людини, досягти успіху на професійній ниві.

Доречно наголосити, що Альберт Бандура визначає успішність людини самоефективністю, яку розглядає як віру в ефективність своїх дій та очікування успіху від їх реалізації. Науковець не тільки проголосив «Владу людині» (владу над своїми страхами та побоюваннями), але й розробив методику самоконтролю. Самоефективність впливає на пошук або уникання ситуацій певного типу, вибір поведінкових альтернатив, рівень домагань та наполегливість, атрибуцію успіху і невдачі. Отже, висока самоефективність передбачає наявність адекватної самооцінки, позитивного досвіду і позитивного ставлення до певного виду діяльності. Серед важливих чинників майбутньої успішності людини можна також назвати легкість адаптації та рефлексію. Об'єднуючи всі ці поняття, виходимо на соціальний інтелект — «глибину розуміння і далекоглядність у міжособистісних стосунках» (Т. Карпович).

Мозковий штурм та аналіз конкретних ситуацій допомагає студентам скласти перелік професійно значущих якостей спеціа-

лістів фінансово-економічного профілю, визначити найважливіші. Проведене опитування визначило пріоритетність наступних якостей: гнучкість мислення, уважність, гарна пам'ять, комунікабельність, рефлексія, винахідливість, креативність, стресостійкість, уміння працювати під тиском, працездатність.

Гарним прикладом може бути загальновідомий перелік якостей Бенджаміна Франкліна, над якими працював і виховував у собі, та постійна акцентуація на можливості та необхідності самовдосконалення і саморозвитку.

Важливо визначити, зрозуміти, які професійно значущі якості притаманні особі і в якій мірі, над чим варто працювати далі, що потрібно розвивати, а що опановувати. Пізнання власних можливостей стає першим кроком на шляху до постійного саморозвитку та безперервної освіти.

*Остапенко Е. О., викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ТА ВМІНЬ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Технологічне суспільство стрімко розвивається і потребує високопрофесійних спеціалістів для всіх сфер своєї життєдіяльності. Факт постійно зростаючих вимог до працівників вже перестав бути новиною. Модернізація виробництва, застосування новітніх технологій, пошук та апробація нових шляхів і методів роботи стали нормою сьогодення. Ідея безперервної освіти, тобто освіти впродовж всього життя, небезпідставно завоювала широке коло прихильників та послідовників. Опрацюванню даної проблеми присвячені роботи С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало.

В контексті неперервної освіти актуальності набуває потреба підготувати студента до самостійного набуття знань та озброїти його навичками самостійної пізнавальної діяльності.

Самостійну пізнавальну діяльність студентів розуміють як здатність вирішувати пізнавальні завдання (І. Я. Лернер, П. І. Підкасистий, М. М. Скаткін), як сукупність пізнавальних процесів

(І. Я. Розен), як інтегральну якість особистості (Т. І. Шамова, Г. І. Щукіна), як умову зв'язку освіти та самоосвіти (А. К. Громцева, О. М. Пехота) і т. д. Особливий інтерес, у ракурсі нашого дослідження, представляють собою підходи, запропоновані В. А. Козаковим, який розглядає самостійну пізнавальну діяльність як самостійну роботу в широкому розумінні, та М. М. Солдатенко, хто розуміє цей феномен як пізнавальну діяльність у більш широкому розумінні.

П. І. Підкасистий визначає самостійну пізнавальну діяльність як систему взаємопов'язаних компонентів, яка містить у собі:

а) змістовий компонент (знання, що виражені в поняттях або образах сприйняття і уявлень);

б) оперативний компонент (різноманітні дії, оперування уміннями, прийомами як у зовнішньому, так і внутрішньому плані дій);

в) результативний компонент (нові знання, способи рішень, новий соціальний досвід, ідеї, погляди, здібності і якості особистості).

Отже, змістовний компонент системи передбачає вміння здобувати знання на базі отриманої інформації, оперативний компонент — вміння вільно використовувати отримані знання за межами шаблонних ситуацій. Результативний компонент реалізується в переході отриманих знань в особистісний досвід, що є першим кроком на шляху до творчості — виходом за межі вже існуючих знань.

Ми розуміємо самостійну пізнавальну діяльність як систему самостійних пізнавальних дій, спрямованих на досягнення певної педагогічної мети, як засіб саморозвитку.

Абсолютно очевидно, що особливого значення набувають вміння вчитися, що передбачає розуміння студентом внутрішніх умов власної діяльності, усвідомлення своїх сильних та слабких сторін, знання індивідуально-типологічних властивостей (особливостей темпераменту, характеру, здібностей, типу мислення, видів пам'яті (домінуючих каналів сприйняття інформації)), вміння самостійно планувати свою діяльність, стимулювати та мотивувати себе, визначати пріоритети, організовувати свій час, складати план досягнення цілей, контролювати етапи виконання плану, оцінювати якість виконання дій, вірити в свої сили та реальність досягнення бажаної мети і т. д.

У навчально-виховному процесі вищої школи тренінг або його елементи широко застосовуються як на лекціях, так і на практичних заняттях. Навчальний тренінг розглядається як важлива

складова професійного навчання, що має своїм завданням формування відповідних навичок та умінь (С. У. Гончаренко).

Інтерактивні методи навчання, які використовуються в ході навчального тренінгу, створюють атмосферу невимушеності, викликають живий інтерес, формують потребу в пізнанні, породжують зацікавленість у подальшому дослідженні проблеми. Використання методів гри дає можливість з'ясувати можливі зони росту, визначити напрямок спрямування подальших зусиль з самовдосконалення.

Завдяки використаним інтерактивним методам, тренінг відбувається цікаво і легко. Для того, щоб діяльність стала ефективною, за словами О. М. Леонтьєва, має відбутися зсув мотива на мету. Вдало проведений тренінг залишає відчуття задоволення від проведеної роботи, відчуття радості надбання нових знань, отримання досвіду, тож, діяльність набуває особистісного значення. В цьому криється ключ до бажання подальшого розвитку. Успіх надихає на нові звершення, стає стимулом майбутніх досягнень.

Залучаючи студентів до самостійної пізнавальної діяльності, в ході тренінгу маємо на меті формувати готовність вчитися впродовж життя, удосконалювати особистісно важливі та професійно значущі якості, шукати і відкривати в собі таланти, розвивати здібності, набувати нові вміння та навички, розширювати сферу пізнання, тобто — саморозвиватися.

*Поддєрьогін А. М., зав. кафедри, професор,
Углярєнко О. М., доцент,
Невмержицька Н. Ю., старш. викл.,
кафедра фінансів підприємств*

ПІДГОТОВКА ТА ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГІВ ЗА УЧАСТЮ СТУДЕНТІВ — МАЙБУТНІХ КОРПОРАТИВНИХ ТРЕНЕРІВ

Сучасні підприємства реалізують політику щодо постійного росту знань і професійної підготовки працівників в основному без відриву від виробництва, з використанням традиційного, соціально-рольового та поведінкового підходів. При цьому все ширше використовують тренінги. З цією метою крупні компанії за-

прошують на постійну або тимчасову роботу викладачів-тренерів. Вони вивчають особливості організації фінансово-економічної діяльності підприємства, визначають реальний та необхідний рівні кваліфікації працівників і проводять роботу щодо удосконалення ділової компетенції працівників за допомогою інтенсивних технологій навчання.

Вище зазначене обумовлює необхідність удосконалення підготовки випускників вищих навчальних закладів і особливо магістерського рівня. Як відомо, випускники багатьох навчальних закладів, у тому числі і КНЕУ, отримують кваліфікацію викладача з економіки. Отже, вони можуть працювати на посадах корпоративних тренерів. Проте відповідних практичних навичок мають недостатньо.

З метою напрацювання нашими студентами навиків, необхідних для роботи у системі корпоративного навчання, необхідно здійснювати розробку і апробацію тренінгів з дисциплін магістерської підготовки за активної участі самих студентів. Тобто, необхідно залучати студентів до підготовки тренінгових завдань. Проте, потреба в корпоративних тренерах на ринку праці обмежена, отже не потрібно всіх студентів готувати до ролі корпоративних тренерів, достатньо набрати групу з бажаючих.

Цей тренінг дає змогу студентам спробувати себе в ролі відповідальних осіб по прийняттю рішень, які стосуються певних напрямків діяльності організації. В ході тренінгу студенти повинні не тільки продемонструвати та закріпити свої знання та навички, а також показати своє вміння працювати однією командою для досягнення поставленої мети, приймати реальні, обмірковані, зважені рішення.

Організація та відбір студентів щодо проведення тренінгу.

На початку другого семестру під час лекційних занять студентам магістерської програми «Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу» оголошується тематика проведення тренінгу.

Тематична спрямованість тренінгу по дисципліні «Оподаткування суб'єктів господарювання» в 2008—2009 навчальному році — «Оптимізація податкового навантаження на діяльність вітчизняних суб'єктів підприємництва в умовах економічної і фінансової кризи».

Тематика тренінгу розбивається на блоки. Орієнтовні назви блоків: «Податкове планування податку на прибуток як напрямок оптимізації податкового навантаження в умовах економічної і фінансової кризи»; «Напрямки зменшення податкового навантаження по ПДВ»; «Проблемні питання нарахування і сплати внес-

ків до державного пенсійного фонду і фондів соціального страхування» тощо.

Кількість блоків залежить від кількості та бажання студентів приймати участь у розробці та проведенні тренінгу в заданих напрямках.

Відбір студентів для тренінгових занять здійснюється за такими умовами:

1. бажання студента;
2. високий рівень базової підготовки студента (середня оцінка по диплому бакалавра не нижче «4»);
3. відповідність календарного плану проходження переддипломної практики тематиці тренінгового заняття чи наявність у студента практичного досвіду роботи по спеціальності;
4. позитивна оцінка викладачами, які керують підготовкою тренінгу, здібностей студентів, які залучаються до розробки і проведення тренінгу.

Для розробки та підготовки одного блоку тренінгу викладачем відбирається 5 студентів (за потребою кількість може бути змінено), які складатимуть міні-групу по розробці та апробації одного блоку тренінгу. Вони повинні за темою обраного блоку:

- вивчити теоретичні питання і разом з викладачем підготувати теоретико-методичне обґрунтування;
- підготувати комп'ютерну презентацію і скласти схему проведення тренінгу;
- підготувати практичні завдання, задачі, тести і скласти роздатковий матеріал.

Кожна міні-група приймає участь в апробації розробленого тренінгу іншої міні-групи. Таким чином, кожна міні-група є тренером свого блоку завдань і учасниками навчання за іншими блоками тренінгу.

Тренінг повинен бути організаційно підготовлений. Інформаційною базою є матеріали баз практики та дипломних робіт.

Організація проведення тренінгу здійснюється в кілька етапів:

1. **відбір бажаних студентів** приймати участь у розробці та апробації тренінгу. Здійснюється у період проведення оглядових лекцій: орієнтовно з 15 по 30 січня;

2. **затверджується тематика блоків** у рамках запропонованою кафедрою теми тренінгу і формуються міні-групи по розробці блоків тренінгу. Строк виконання — 1—15 лютого;

3. *проведення організаційних зборів* учасників проведення тренінгу, уточнення програми проведення тренінгу за кожним блоком. Вибір кожною групою студентів зі свого складу керівника, який буде нести відповідальність за її діяльність та рівень виконання поставлених завдань. Строк виконання — 15 лютого — 10 березня.

Програма навчального тренінгу для студентів V курсу магістерської програми «Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу»
 _____ 200_ року.

Час	Тема	Відповідальні за підготовку
— _ — _ — _		
.....		

4. 12.03 — консультація по питанням:

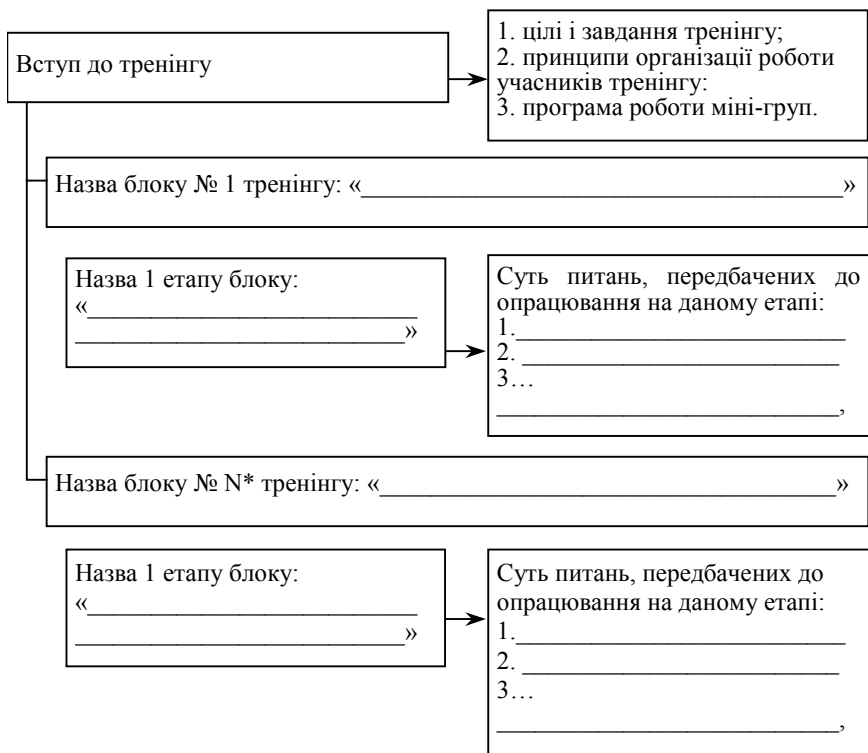
- 1) Складання детальної програми проведення тренінгу:
 - уточнений перелік питань, що пропонуються учасникам тренінгу до вивчення та обговорення;
 - час, відведений на опрацювання питань та теми в цілому;
 - форма презентації учасникам тренінгу навчальних матеріалів;
 - форми використання активних методів навчання з метою залучення учасників тренінгу до опрацювання методичних, проблемних питань оподаткування;
 - форма та наповнення підсумкового контролю рівня та якості засвоєння учасниками програмних питань тренінгу (наприклад, написання підсумкового комплексного тесту за програмою тренінгу);

- 2) Уточнення учасників підготовки і проведення тренінгу;

5. 05.04 — консультація по питанням:

- 1) уточнення кінцевого варіанту програм проведення кожного блоку тренінгу. Заповнення форми «Структурно-логічна схема проведення тренінгу». Орієнтовний вигляд такої форми подано нижче:

Структурно-логічна схема проведення тренінгу «_____»

2) визначення ступеня готовності презентаційного матеріалу та роздаткового навчального матеріалу по кожній з тем тренінгу. Заповнення таблиці «Модель та методична структура проведення тренінгу за окремими блоками». Орієнтовний вигляд такої таблиці подано нижче:

Таблиця

**МОДЕЛЬ ТА МЕТОДИЧНА СТРУКТУРА ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ
ЗА ОКРЕМИМИ БЛОКАМИ**

№ п/п	Назва блоку чи його етапів	Зміст роботи тренера в аудиторії	Використані активні методи навчання	Очікувані результати роботи слухачів	Норма часу, хвилин
А	1	2	3	4	5

При необхідності матеріали направляються на доопрацювання;

6. 25.04 — остаточне затвердження програми та матеріалів проведення тренінгу з кожного блоку;

7. 10.05 — проведення тренінгу

Критерії оцінювання знань студента за результатами проведення тренінгу.

Оцінка кожного студента за результатами проведення тренінгу буде складатись з двох блоків:

1. оцінка викладача, який керує підготовкою тренінгу: від 0 до 80 балів;

2. оцінка студентів — слухачів (учасників) тренінгу: від 0 до 20 балів.

Оцінка викладача здійснюється за такими критеріями:

якість підготовки методичних матеріалів за блоком тренінгового заняття, у якому задіяний студент (викладач оцінює від 0 до 10 балів. Якість найвища — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів);

якість підготовки презентаційних матеріалів за блоком тренінгового заняття, у якому задіяний студент (викладач оцінює від 0 до 10 балів. Якість найвища — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів);

якість підготовки роздаткових матеріалів за блоком тренінгового заняття, у якому задіяний студент (викладач оцінює від 0 до 10 балів. Якість найвища — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів);

практична цінність отриманих знань для студентів під час тренінгового заняття (викладач оцінює від 0 до 10 балів. Практична цінність найвища — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів);

доступність викладення навчального матеріалу слухачам тренінгу (викладач оцінює від 0 до 10 балів. Доступність викладення найкраща — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів);

забезпечення організації роботи навчальних міні груп згідно з розподіленими ролями та вміле коригування дій інших учасників тренінгу (викладач оцінює від 0 до 10 балів. Знаходиться на найвищому рівні — 10 балів, середній рівень — 5 балів, низький рівень — 0 балів);

правильність прийнятих рішень (викладач оцінює від 0 до 10 балів. 80,0 %—100,0 % рішень правильні — 10 балів, 50,0 %—79,9 % рішень правильні — 5 балів, менше 50 % правильних рішень — 0 балів);

систематичність та активність роботи студента під час проведення блоків тренінгу, за якими студент проходить навчання (викладач оцінює від 0 до 10 балів. Активність найвища — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів).

Оцінка студентів — слухача (учасника) тренінгу здійснюється за такими критеріями:

1) доступність викладення навчального матеріалу слухачам тренінгу (кожен учасник тренінгу оцінює від 0 до 10 балів. Доступність викладення найкраща — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів. Потім виводиться середня арифметична);

2) практична цінність отриманих знань для студентів під час тренінгового заняття (кожен учасник тренінгу оцінює від 0 до 10 балів. Практична цінність найвища — 10 балів, середня — 5 балів, низька — 0 балів. Потім виводиться середня арифметична).

Слезенко А. О., старш. викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ

СТРУКТУРА КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ

У дисертаційному дослідженні І. І. Комарової культура педагогічного спілкування відповідно до диференціювання у соціальної психології перцептивного, комунікативного, інтерактивного аспектів спілкування розглядається як єдність цих аспектів. Відповідно, дослідниця виділяє: перцептивну, інтерактивну, комунікативну складову у структурі досліджуваної виду культури.

Перцептивна складова, як вказує І. І. Комарова, характеризується здатністю викладача адекватно, неупереджено і точно сприймати особистісні властивості і конкретні вчинки студентів, тонко відчувати їхні мотиви і переживання, розуміти індивідуальні й вікові особливості.

Інтерактивна складова комунікативної культури викладача виявляється у способах і прийомах виховного впливу на учнів, тактиках і стратегіях організації педагогічної взаємодії.

Комунікативна складова досліджуваного виду культури характеризує інформаційно-смыслову сторону педагогічної взаємодії; здатність, викладача чітко, зрозуміло і грамотно висловлювати свої думки і почуття; володіння лексичним багатством мови, вербальними і невербальними засобами інформаційного впливу на студентів.

Цікавим є підхід до визначення структурних компонентів культури педагогічного спілкування, який запропонувала Ф. М. Фатихова, — цю структуру вона розглядає як систему, у якій виділяються структурні та функціональні компоненти. До структурних дослідниця відносить комунікативні, інтерактивні, перцептивні. Ф. М. Фатихова сприймає комунікативну компоненту — як вміння «виступати джерелом інформації», перцептивну компоненту — як «сприйняття іншої людини та розуміння її», інтерактивна компонента виступає як «організація колективної діяльності, взаємовідношень».

До функціональних компонентів дослідниця відносить: когнітивний, афективний, регулятивний.

Когнітивний компонент слід розглядати, як пізнання іншого та самого себе. Афективний компонент включає формування і розвиток емоційних станів людини у ситуаціях педагогічного спілкування.

Регулятивний функціональний компонент полягає в організації викладачем спільної діяльності учнів, формування і розвиток міжособистісних стосунків між ними.

Заслуговує на особливу увагу науковий підхід І. П. Анненкової до розуміння структури емоційної культури. У процесі дослідження дослідницею виділено такі компоненти культури професійного спілкування: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, саморегулюючий, емоційно-почуттєвий.

До когнітивного компонента дослідниця відносить систему гуманітарних знань. Найбільшу значущість, на її думку, для формування емоційної культури такі: знання основних ідей і понять гуманізму; знання норм загальнолюдської моралі і професійної етики, психолого-педагогічні знання; знання, що розкривають сутність емоційної культури; знання про шляхи і засоби, які забезпечують формування цієї якості, знання особливостей власної емоційної сфери.

До мотиваційного компонента емоційної культури особистості І. П. Анненкової віднесено мотиви і цілі, що лежать в основі здійснюваних особистістю дій і поведінки. Дослідниця з огляду на наукові положення вирізняє такі групи мотивів: 1) пізнавальні мотиви — інтерес до власної емоційної сфери й емоційної сфери студентів; прагнення зрозуміти власні почуття та почуття і настрої своїх вихованців, оволодіти професійними і гуманітарними знаннями, науково обґрунтованими методами регуляції власних емоційних станів; 2) соціальні мотиви — відповідальність за свої почуття, вчинки перед оточуючими, потреба підтримувати в собі

й учнях позитивні емоційні стани; прагнення створювати сприятливий емоційний клімат у навчально-виховному процесі; 3) професійно-значущі мотиви-прагнення до успіху в професійній діяльності; прагнення своєю діяльністю принести користь студентам; прагнення встановлювати творчі, емоційно сприятливі стосунки з колегами.

Діяльнісно-поведінковий компонент культури професійного спілкування, на думку І. П. Анненкової має два аспекти 1) вміння, якими повинен володіти вчитель для організації ефективної педагогічної взаємодії в системах «учитель-учень», «учень-учень»; 2) адекватний зовнішній прояв емоцій. У зв'язку з вказаними аспектами І.П Анненкова. виділяє такі групи умінь: 1) уміння емоційно ідентифікувати себе з аудиторією, відчувати емоційну обстановку, 2) уміння за зовнішніми ознаками визначати емоційний стан студентів; 3) уміння за допомогою невербальних засобів спілкування адекватно виражати і передавати студентам необхідні емоції, настрої; 4) уміння створювати психологічний клімат довіри у процесі навчання; 5) уміння керувати емоційним станом студентів під час заняття; 6) уміння виділяти емоціогенні фактори в дидактичному матеріалі.

Саморегулюючий компонент емоційної культури педагога визначає готовність особистості до самовдосконалення, саморегуляції поведінки відповідно до норм гуманістичної моралі і професійної етики; здатність адекватно оцінювати себе; упевненість у собі як у вчителі.

Емоційно-почуттєвий компонент на думку І. П. Анненкової включає альтруїстичні емоції, гуманні почуття, а також емпатію як здатність особистості емоційно відгукуватись на переживання іншої людини. Формування емоційної культури відбувається під впливом соціальних цінностей і насамперед у пізнавальній діяльності.

Заслуговує на особливу увагу думка І. В. Могилей, про багатоконтактність структурної моделі емоційної культури вчителя. Відповідно до її наукової позиції необхідними і достатніми є елементи вказаної культури:

— **мотиваційний** — інтерес до емоційної сфери учнів, бажання зрозуміти почуття і настрої своїх вихованців, навчити їх керувати своїми емоціями, потреба підтримувати в собі і в учнів емоційний стан;

— **інтелектуально-операційний** — знання, що розкривають сутність емоційної культури, основні емоційні стани людини, знання про шляхи й засоби, які забезпечують формування цього

складного особистісного утворення й уміння правильно розуміти емоційний стан учнів; переборювати негативні емоції, бачити причини й шляхи їх усунення; уміння використовувати запас знань про емоційну сферу для встановлення емоційного контакту з учнями;

— **комунікативний** — уміння знайти правильний стиль і тон взаємовідносин; за зовнішніми ознаками орієнтуватися в емоційній обстановці; адекватно виражати й передавати учням необхідні емоції, настрій, думки, відчуття; уміння емоційно ідентифікувати себе з класом, здатність відчувати емоційну викликати обстановку уроку і впливати на неї; уміння зрозуміти вихованця, розділити його радощі та прикрощі;

— **емоційно-вольовий** — здатність до співпереживання, співчуття, уміння викликати в собі емоційний настрій для проведення конкретного уроку, спроможність захоплюватись спільною діяльністю, здатність емоційного переходу, уміння керувати емоціями, уміння переборювати внутрішнє роздратування, уміння навчити керувати своїми емоціями;

— **оцінювальний** — здатність контролювати власні емоції, емоційний стан, здатність правильно оцінити свої можливості в регулюванні власного і учнівського настрою; здатність правильно оцінювати емоційну ситуацію.

Татаріна Т. В., канд. екон. наук, доц.,
кафедра страхування

РОЛЬ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК І КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

При прийомі на роботу сьогодні великого значення набувають ділові і власні якості претендента, досвід за спеціальністю, вміння взаємодіяти з іншими людьми.

Фахівці такого рівня повинні швидко реагувати на зміни, вирішувати складні виробничі проблеми, знаходити оптимальні управлінські рішення.

Сформувати такі навички і компетенції майбутніх спеціалістів, поряд з іншими технологіями, можна шляхом впровадження у навчальний процес активних методів навчання. Чільне місце серед сучасних методів і технологій навчання займають тренінги.

Основною відмінністю тренінгів від інших методів навчання є їхня чітка підпорядкованість головній меті — тренуванню навичок. Характерною рисою тренінгів є те, що викладач не дає відразу готових відповідей на питання, а в процесі проведення тренінгу спонукає студентів до самостійного пошуку рішення поставленої проблеми.

Основними вимогами до організації тренінгу є такі:

- тренінг повинен орієнтуватися на розв'язання певної проблеми;

- тренінг повинен базуватись на отриманих раніше знаннях;

- тренінг повинен дати можливість студентам відпрацювати практичні вміння і навички;

- при проведенні тренінгу повинні бути отримані конкретні результати.

Тренінги доцільно проводити на останніх курсах навчання, в кінці семестру при отриманні студентами базових знань з певної дисципліни або кількох дисциплін, якщо мова йде про міжпредметний тренінг. На нашу думку, важливим є проведення міжпредметного тренінгу при підготовці магістрів.

Колектив кафедри страхування КНЕУ вже має певний досвід проведення міжпредметних тренінгів на магістерському рівні за програмою «Страховий менеджмент». При його організації враховувались попередньо викладені вимоги до тренінгів. Так, при розробці ділових ситуацій, кейсів, інсценізації викладачі приймали до уваги отримані протягом семестру базові знання по спеціальності, а саме по дисциплінах: «Страховий менеджмент», «Основи актуарних розрахунків», «Управління перестраховальними операціями», «Облік і звітність у страхових організаціях» тощо.

Тренінг поділяється на кілька етапів. На першому етапі, викладачем, котрим проводиться тренінг, формується мета та завдання тренінгу. Студентам, які поділені на малі групи по 5—6 осіб та представляють фахівців страхової компанії за різними напрямками діяльності, роз'яснюються завдання. Кожне завдання за карткою (картка видається на малу групу) побудоване за окремим сегментом діяльності страховика (управління персоналом компанії; перестраховальна діяльність страховика, актуарні розрахунки, фінансово-господарська діяльність компанії). Кожен студент обирає напрямок роботи самостійно, зазначаючи в картці, де він зможе знайти практичний матеріал для його виконання.

На другому етапі відбувається збір та обробка необхідної інформації. Студенти протягом 1—2 днів виконують завдання і готуються до презентації.

На третьому етапі кожна група студентів, представляючи конкретну страхову компанію, презентує свої дослідження, виявляє позицію страховика на страховому ринку, його конкурентні переваги і проблеми розвитку.

Кінцевою метою міжпредметного тренінгу є розробка студентами проекту заходів, які дозволять покращити діяльність страховика за обраними ними напрямками роботи.

Викладачі кафедри поряд з перевагами у процесі проведення тренінгів виявили й певні складності.

По-перше, це технічне обладнання аудиторій, які не облаштовані відповідно для проведення таких форм навчання.

По-друге, виникають складності з проведенням тренінгів на заочній формі навчання, адже багато хто з студентів не працюють у страхових компаніях і не проходять стажування (як це існує на денній формі навчання), мають нижчий рівень знань за базовими дисциплінами. У таких випадках виникає необхідність у коректуванні завдань до самостійного опрацювання і наданні певної допомоги у придбанні практичного матеріалу для їх виконання.

По-третє, брак часу протягом сесій (особливо це стосується знову ж заочної форми навчання).

Але такі проблеми, на наш погляд, з часом знайдуть вирішення, оскільки використання тренінгових технологій навчання дає можливість розвивати у студентів необхідні професійні навички, і робить їх більш конкурентоспроможними у майбутньому.

Тимченко О. М., професор,
кафедра фінансів

ІГРОВІ ФОРМИ КОНТРОЛЮ ПРИ ВИКЛАДАННІ НОРМАТИВНИХ ДИСЦИПЛІН

Одним із напрямів активізації навчального процесу є застосування ігрових форм контролю. Гра дозволяє зняти напругу і хвилювання студента при оцінюванні знань та активізувати опрацювання навчального матеріалу при підготовці до гри, щоб не підвести команду.

Гра має враховувати особливості навчальної дисципліни та режим роботи студентів. Так, курс «Податковий менеджмент» викладається для студентів спеціальності 8104/1 «Державний фінансовий менеджмент» — майбутніх фахівців у сфері державних

фінансів і податкового контролю та для студентів спеціальності 8104/2 «Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу» — майбутніх фахівців у сфері податкового рахівництва та управління фінансами на підприємстві. Звідси й виникла ідея гри «Контроль податкових органів правильності нарахування податків та обов'язкових платежів до бюджету».

Схема гри така. Студенти обох спеціальностей одночасно отримують ситуаційне завдання, що імітує операції суб'єкта господарської діяльності, які призводять до нарахування і сплати податків, і виконують розрахунки. Студенти спеціальності 8104/2 виступають у ролі платників податків, отож вони мають відобразити операції у податковому обліку та заповнити відповідні декларації та розрахунки. Студенти спеціальності 8104/1 виступають у ролі податкових інспекторів, відтак вони мають перевірити декларації та розрахунки на предмет правильності їх складання й достовірності визначених у них сум податків та обов'язкових платежів та скласти акт перевірки з нарахуванням фінансових санкцій. У такий спосіб виявляються помилки, допущені студентами, які складали декларації, що впливає на кількість балів, які будуть отримані за результатами гри. У разі незгоди студентами — «платниками податків» із результатами перевірки, вони мають право оскаржити акт. У процесі оскарження у студентів-платників є можливість довести правильність своїх розрахунків, відтак помилковість дій студентів-податківців, що впливатиме на оцінювання їхніх знань. У ролі арбітра при оскарженні акту перевірки виступає викладач, який перевіряє правильність дій обох сторін і виставляє остаточну оцінку.

Гра імітує хід реального процесу взаємодії платників податків і працівників податкових органів, отже її проведення дозволяє:

- набути навиків податкового обліку, розрахунків сум податків та складання звітності;
- апробувати отримані теоретичні знання з податкового контролю;
- набути вміння відстоювати свою позицію, аргументувати, доводити свою правоту у спірних ситуаціях;
- розвинути почуття обов'язку і колективізму, зрозуміти, що якість дій кожного окремого студента впливає на загальний результат.

Враховуючи лекційно-консультативний режим навчання студентів на магістерській програмі, така гра дозволяє виконувати більшу частину завдання у позааудиторний час. Студенти можуть об'єднуватися у групи за місцем проходження практики, що

дає змогу безпосередньо консультуватися з працівниками підприємств і податкових органів при виконання ігрового завдання.

Слід звернути увагу, що проведення такої гри потребує значного ресурсу часу на розробку варіантів ситуаційних завдань, на перевірку як складених декларацій та розрахунків, так і актів перевірок, тому нею може бути охоплена обмежена кількість студентів.

*Тинний В. І., старш. викл.,
Шамхалова Н. А., старш. викл.,
Голуб Н. М., старш. викл.,
кафедра іноземних мов ФЕФ*

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ

Інноваційні зміни, що відбуваються у всіх сферах діяльності суспільства прямо визначили нові тенденції розвитку сфери науки, у тому числі і педагогіки — науки соціальної, яка у значній мірі є гарантом розвитку суспільства на перспективу, тому що те, що закладається як соціально-економічні задачі розвитку держави сьогодні, буде завтра виконуватися випускниками вищих навчальних закладів. За умови їх достатньої інтелектуальної та моральної підготовки до реалізації цих задач, задумані програми можуть виявитися виконаними.

Мета системи освіти в сучасних суспільствах полягає в інтелектуальному і моральному розвитку людини, а саме, людини самостійної, із критичним мисленням, яка здатна бачити і творчо вирішувати нові проблеми, які постають протягом реалізації її діяльності. Наголос на необхідності вирішення питання забезпечення системою освіти більш повного, особистісно- та соціально-інтегрованого результату сприяє досягненню цієї мети. У якості загального визначення такого інтегрального соціально-індивідуально-поведінкового феномену як результату освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних складових і виступило поняття «компетенція/компетентність».

На нашу думку, слід диференціювати поняття «компетенція» і «компетентність». Перше з них охоплює деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні структури: знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, систем цінностей і відносин, які потім виявляються в сукупності компетентностей людини. Останні трактуються нами як інтелектуально- і особистісно-обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який ґрунтується на індивідуальних знаннях.

Великого значення набуває застосування у навчальному процесі активних методів навчання, як одного із ефективних засобів реалізації вищезазначеної мети. АМН можна розділити на аналіз конкретних ситуацій та тренінги, які, в свою чергу, розподіляються на рольові, імітаційні, організаційно-діяльні та ділові. Застосування тренінгових технологій навчання іноземної мови надає можливість сформувати у студентів творче, аналітичне мислення і практичні навички майбутньої ефективної професійної діяльності.

Усне спілкування є важливим компонентом формування компетентності студента з іноземної мови. Підготовка та презентація доповіді іноземною мовою з певної тематики є засобом систематизації та актуалізації набутих компетенцій. Крім того, підготовка та оцінювання процесу усного мовлення мають бути неперервними та використовувати широкий спектр форм та методів, які враховують знання студентів, їх вміння та особисте ставлення до зазначених аспектів.

До однієї з поширених форм застосування інноваційних технологій на заняттях з іноземної мови, яка обумовлює формування практичних навичок реалізації мовних компетенцій, є майстер-клас. Майстер-клас — це і форма подальшого вдосконалення системи теоретичних та практичних знань студентів, і особливий методичний підхід. Унікальність цієї форми навчання полягає в тому, що прийоми і способи рішення виконавських завдань, часто не вербалізовані, демонструються не на окремих, розрізнених прикладах, а в нерозривному зв'язку з конкретикою завдання. Високий клас майстерності, а саме так в одному з варіантів можна пояснити ідею майстер-класу, повинний бути відзначений втіленими в життя ознаками інноваційності. У процесі застосування інноваційних технологій на заняттях з іноземної мови відбувається подальше вдосконалення наявної системи відповідних умінь та навичок студентів за рахунок реалізації індивідуальних особливостей студентів.

ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ В ЯКОСТІ ІНСТРУМЕНТУ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Необхідність і пріоритети подальшого реформування вищої освіти на сучасному етапі розвитку ринкових процесів в Україні зумовлені посиленням вимог до практичної компетенції випускників вузів з боку підприємців-роботодавців, особливо з урахуванням тенденцій до звуження ринку праці. Водночас, зацікавленість студентів в отриманні належної фахової підготовки стимулюється очікуванням гідної оплати праці і ймовірної участі у розподілі прибутків підприємств.

Закріплення теоретичних знань, стимулювання пізнавальної активності, розвиток аналітичного мислення, набуття практичних навичок, формування здатностей швидкого реагування на зміни і прийняття адекватних рішень — таким є комплекс завдань, вирішенню яких сприятиме впровадження в навчальний процес сучасних технологій навчання, використання адаптованого до вітчизняних умов зарубіжного досвіду активних методів навчання.

Серед актуальних форм сучасних інноваційних технологій підготовки практично орієнтованих майбутніх фахівців фінансової сфери можна виділити, зокрема, ситуаційні завдання. Їх впровадження в систему фінансово-економічної освіти не тільки сприятиме підвищенню якості освіти, зокрема, у галузі фінансового менеджменту, але й — підвищенню шансів випускника нашого університету на отримання гідної роботи і достойної оплати праці в умовах сучасної світової фінансово-економічної кризи, яка не обминула й Україну.

Система практичних ситуаційних завдань з проблематики фінансового менеджменту має бути націлена на здійснення аналізу взаємозв'язків, наприклад: «адміністративні витрати — фінансові результати», «податкові платежі — фінансові результати», «бюджетування — фінансові результати» з метою виявлення можливостей підвищення прибутковості діяльності підприємства і розробки відповідних пропозицій для його основних управлінських підрозділів.

З позицій системного підходу ситуаційно-аналітичний метод навчання охоплює взаємозв'язки «викладач — студент — ситуа-

ційна творча група — семінарська група», відтак, впровадження ситуаційної форми інноваційного навчання трансформує та активізує процеси викладання, сприйняття і використання інформації.

Ефективне поєднання теоретичної і прикладної підготовки закладає основи професійних навичок і вмінь нинішніх студентів фінансово-економічного факультету нашого університету, які в ролі майбутніх менеджерів різних рівнів будуть спроможні вирішувати конкретні практичні задачі фінансово-господарської діяльності підприємств у складних умовах жорсткої ринкової конкуренції і посилення економічних, політичних та соціальних ризиків.

На нашу думку, впровадження ситуаційної форми інноваційного навчання відображає часткові зміни ролі сучасного викладача — значного поширення набувають відносини викладання і навчання на партнерських засадах, про що свідчить двосторонній характер процесу, ознаками якого є визначення і виконання обов'язкових умов.

Так, з позицій викладача має бути забезпечено:

- розробку інформаційного забезпечення (джерельна база, роздавальні матеріали), або чітка орієнтація студентів щодо самостійного підбору матеріалів;

- ознайомлення студентів із метою та структурою завдання;

- розподіл ситуаційних завдань (індивідуально або для окремих груп) із визначеними мотиваціями;

- проведення консультацій (у випадку необхідності) для точнішого орієнтування студентів;

- відбір найякісніших результатів для наступної презентації (здійснюється викладачем у випадку виконання індивідуальних ситуаційних завдань, або самими студентами у випадку виконання ситуаційних завдань окремими спеціально сформованими творчими групами).

Самостійна робота студентів (індивідуальна, колективна) у процесі виконання ситуаційних завдань спрямовується на:

- попереднє вивчення інформації (отриманої від викладача — роздавальний матеріал, або самостійно підібраної відповідно до визначеної викладачем джерельної бази);

- розрахунок аналітичних показників (коефіцієнтів) для визначення структури і виявлення динаміки фінансово-господарської діяльності підприємства;

- оцінка якості управління підприємством в цілому, або на рівні його окремих структурних ланок (наприклад, відділ збуту, фінансовий відділ);

— розробка прогнозів і рекомендацій щодо заходів для покращення результатів фінансово-господарської діяльності;

— презентація результатів виконання ситуаційного завдання.

Насамкінець зазначимо, що повноцінне впровадження системи ситуаційних практичних завдань сприятиме, поряд із набуттям знань, розвитку творчого мислення з одночасним формуванням умінь та навичок, що в близькій перспективі позитивно вплине на якість виконання дипломних робіт за програмою «Фінансовий менеджмент», а в подальшому — забезпечить випускникам гідне місце в ієрархії фінансових менеджерів.

Хороших В. В., старш. викл.,
кафедра іноземних мов

ДИСКУСІЯ — ФОРМА НЕПІДГОТОВЛЕНОГО МОВЛЕННЯ

Дискусія — це особлива форма колективного співробітництва, що сприяє активній розумовій діяльності, форма розвитку непередготовленого мовлення, що дозволяє розвивати мовну та розумову діяльність студента. Мета — навчити студента вибудовувати самостійні логічні вислови, що відображають його власну точку зору, і навчити вміння відстоювати свою позицію.

Дискусія відноситься до комунікативно-орієнтованих методів, що направлені на формування вмінь передавати свої думки. В практичній діяльності провідна роль комунікативної функції є незаперечною. Тому важливо правильно визначити способи, прийоми і умови навчання та проведення дискусії.

Відомо, що комунікативність — це зв'язок між індивідуумами, в основі якого лежить взаєморозуміння. Таким чином, для того, щоб стимулювати розумову діяльність, окрім знання мови необхідно навчитися вмінню встановлювати зв'язок зі співрозмовником та знаходити адекватні форми спілкування, навчитися вирішувати задачі на основі набутих знань.

Дискусія — це свого роду соціальний тренінг, що розвиває:

— вміння вільно виражати свої думки, своє власне відношення до проблеми;

— вміння використовувати знання для передачі своїх ідей;

— допомагає розширити світогляд;

— сприяє самовираженню (присутній момент демонстрації своїх знань, які свідчать про активну позицію студента).

Задачами викладача є:

- організація навчального процесу, що сприяє пізнавальній діяльності студентів;

- формування позитивної мотивації у студентів, психологічно сприятливої готовності до спілкування;

- формування комунікативної компетенції студентів, що включає як мовну, так і соціокультурну компетенцію.

Мета учасника дискусії (студента) — передати свої думки, поінформувати, переконати. Недостатньо мати хороші ідеї, треба бути в змозі передати свої думки в найкращий спосіб.

Звичайно успішна дискусія може мати місце за умовою, коли студенти мають хороший лексичний запас та достатні знання з граматики. Лексика є мірилом рівня розвитку знань студента. Чим більший лексичний запас, тим більше можливості самореалізації.

Важливо також ефективно володіти своїм голосом — це чітка вимова, сила і гучність голосу. Темп мови — не дуже повільний, не занадто швидкий. Паузи надають можливість слухачам обмірковувати сказане. Природна поза, жести, вираз обличчя, зоровий контакт з аудиторією додають розуміння.

Умовами успіху є вільна передача своїх думок, високий ступень самостійності, координації своїх дій і послідовної комунікативної взаємодії, активна позиція, наявність навичок дискування.

*Герасимович І. А., канд. екон. наук, доцент,
кафедра бухгалтерського обліку*

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗНАННЄВИХ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ З БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Кар'єрний ріст молодого спеціаліста з бухгалтерського обліку, який після закінчення вузу приходить на підприємство, залежить насамперед від володіння ним практичними знаннями зі свого фаху уже на початку своєї роботи.

Ці практичні знання повинна і може надати йому система тренінгових задач, які розробляють викладачі.

Практика використання вказаних задач свідчить, що вони дають найбільший ефект тоді, коли охоплюють кілька дисциплін, які вивчаються, що забезпечує усвідомлення їх взаємозв'язку і показує розширені можливості бухгалтерського обліку в охопленні все нових і нових процесів фінансово-господарської діяльності підприємства.

Таким чином, студентів, як майбутньому спеціалісту, прививається розуміння особливої ролі бухгалтерського обліку, як на кожному окремому підприємстві будь-якої галузі економіки, так і в суспільстві в цілому. Так, уже на студентській лаві, формується спеціаліст з практичними навиками та любов'ю до свого професіонального вибору.

Практика викладання, на підставі розроблених нами тренінгових завдань для комплексного тренінгу, показала, що вони мають охоплювати різні навчальні дисципліни — фінансовий облік, аналіз, аудит, міжнародний облік тощо — як завершальний і узагальнюючий підсумок оволодіння спеціальністю. Це повинні бути так звані наскрізні задачі, які включають весь курс вивчення кожної з дисциплін та практику створення первинних документів, необхідних для оформлення господарських операцій. Їх побудова враховує, що студенти не тільки здійснюють при виконанні завдань необхідні розрахунки з поясненнями, а й висловлюють самостійне судження при виборі того чи того способу розв'язання.

Звичайно, обсяги тренінгових задач не дають можливості виконати їх в аудиторії. Тому їх побудова повинна враховувати консультації студентів викладачем в аудиторії по вузлових моментах обліку господарських операцій, виходячи з їх економічної сутності та методичними засадами їх документування і способів та прийомів відображення їх у системі аналітичних і синтетичних рахунків та регістрів згідно діючого Плану рахунків Мінфіну України.

Таким чином, тренінгові технології формують у майбутніх спеціалістів здатність до мислення та прийняття самостійних рішень на підставі аналізу конкретної ділової ситуації на підприємстві, та, більше того, спроможність нести відповідальність за їх прийняття. Комплексний тренінг, як завершальний підсумок оволодіння практичними навичками у студентів, — є одним із найважливіших засобів формування знань та практичних компетенцій при підготовці майбутніх спеціалістів з бухгалтерського обліку.

*Гнилицька Л. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра обліку підприємницької діяльності*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ З КУРСУ «УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК»

Однією з форм сучасних технологій навчання спрямованих на формування поведінки майбутнього фахівця в середовищі професійної діяльності є тренінг.

Тренінгові форми навчання, які запроваджені на кафедрі обліку підприємницької діяльності, передбачають узагальнення результатів самостійної роботи студентів та контролю її виконання за окремими обліковими дисциплінами. Зокрема, для організації стимулювання пізнавальної активності студентів та розвитку їх аналітичного мислення щодо пошуку нестандартних рішень в умовах вітчизняного бізнес-середовища розроблено та впроваджено в навчальний процес тренінг з дисципліни «Управлінський облік» на тему «Прийняття управлінських рішень на основі релевантної інформації».

Він побудований з урахуванням методичних рекомендацій, які викладаються у навчальних посібниках, виданих Київським національним економічним університетом з питань тренінгових технологій навчання.

Тренінг побудовано на основі ділової гри, що передбачає імітацію діяльності комерційної організації на підставі реальних практичних даних щодо підвищення прибутковості діяльності підприємства шляхом впливу на окремі види витрат, обсяги діяльності та ціну виробів.

Він розрахований на 4 академічні години, зокрема 2 години роботи студентів у міні-групах та 2 години — підсумкове заняття.

Метою тренінгу є набуття студентами практичних навичок прийняття управлінських рішень за допомогою аналізу взаємозв'язку «витрати — обсяг діяльності — прибуток» у процесі планування, управління та контролю діяльності підприємства. Мета тренінгу конкретизується наступними завданнями:

- закріплення набутих теоретичних знань з дисципліни управлінський облік за темами «Аналіз взаємозв'язку «витрати — обсяг діяльності — прибуток»», «Аналіз релевантності управлінських рішень», «Бюджетування та контроль»;

- вироблення практичних навичок у студентів щодо застосування інструментарію аналізу взаємозв'язку «витрати — обсяг діяльності — прибуток» у процесі прийняття управлінських рішень та бюджетуванні;

- поглиблення здібностей аналітичного мислення студентів в умовах конкретної практичної ситуації;

- набуття студентами навичок прийняття спільного рішення при виконанні колективного завдання.

В основу тренінгу покладено конкретну практичну ситуацію, яка передбачає розробку певних стратегій дій щодо підвищення прибутковості окремого напрямку діяльності підприємства та формування бюджетного звіту про його прибуток. При цьому до уваги взято пропозиції трьох основних управлінських підрозділів: фінансового відділу, відділу збуту та виробничого відділу щодо впливу на окремі показники діяльності підприємства для досягнення бажаної мети. Він складається з трьох етапів:

- організаційного;

- основного;

- презентаційного.

На першому етапі (організаційному) відбувається ознайомлення студентів зі структурою тренінгу, тобто визначається його мета та завдання, формується склад груп учасників та видаються викладачем кожній групі матеріали ситуаційного завдання.

Формування груп дає можливість створити атмосферу міні-колективу основних економічних служб підприємства і передбачає розмежування студентів на три відділи (фінансовий відділ, відділ збу-

ту, виробничий відділ) та бюджетний комітет підприємства. Для цього студентів розподіляють по 7—8 осіб залежно від чисельності академічної групи таким чином, щоб у їх складі було приблизно порівну студентів з високим рівнем знань, середнім та слабким. Студенти самостійно обирають у кожній групі керівника (лідера, який візьме на себе обов'язок презентувати визначену стратегію дій), а також експерта, що буде входити до бюджетного комітету і поряд з експертами з інших відділів та викладачем приймати рішення щодо впровадження в дію однієї із стратегій розвитку.

Завдання тренінгу видається кожній групі в одному екземплярі на магнітному чи паперовому носіїві. Воно має вигляд таблиці, що імітує пробний бюджетний звіт про прибуток і потребує внесення змін у його показники з метою визначення більш високого рівня рентабельності певного напрямку діяльності підприємства. Окремо кожній групі видається інформація, що передбачає перелік змін у складі витрат, обсягів діяльності та ціни на продукцію, що призводить до змін у прогнозованому бюджеті.

На другому етапі (основному) відбувається проектування дій на основі наданої інформації в межах кожної групи, виходячи з аналізу позитивних аспектів та вад у запропонованій стратегії дій.

У процесі обговорення впливу зазначених у завданні змін окремих показників діяльності на розмір операційного прибутку та формування власної стратегії розвитку, студенти розраховують проміжні показники беззбитковості (точка беззбитковості, запас міцності, коефіцієнт маржинального доходу), порівняння яких дасть можливість вибрати найперспективнішу альтернативу розвитку навіть при рівних показниках прибутковості діяльності.

Викладач пропонує, щоб методика розрахунку цих показників відрізнялася одна від одної (наприклад, фінансовий відділ може обрати графічний підхід, відділ збуту — формульний підхід, а виробничий відділ — підхід на основі завантаження виробничих потужностей), головне, щоб студенти вміло оперували зазначеними категоріями при презентації власної стратегії розвитку підприємства.

Оформлення результатів тренінгу здійснюється у вигляді бюджетів, наданих кожним відділом, що відображає бачення кожної групи студентів стосовно впливу внесених змін на очікуваний прибуток підприємства, які подаються до бюджетного комітету.

На третьому етапі (презентаційному) відбувається презентація виконаного ситуаційного завдання кожною із груп, при цьому представники інших груп разом з викладачем оцінюють правильність, повноту та обґрунтованість наданих рішень.

Презентація імітує засідання бюджетного комітету підприємства щодо розгляду наданих пропозицій. При цьому експерти з різних відділів та викладач заслуховують бюджети надані керівниками кожного із трьох відділів, визначають переваги та недоліки кожної з альтернатив та обирають ту із них, яка найбільше відповідає стратегії розвитку підприємства в цілому. Крім цього, бюджетний комітет, заслухавши думку кожного із підрозділів, інтегрує показники визначені у різних колективах з метою вироблення оптимального рішення. Після всебічного обговорення наданих бюджетів бюджетний комітет складає остаточний бюджетний звіт про прибуток, що й приймається до виконання.

Отже, така методика проведення тренінгу дає можливість переорієнтувати студента з облікового працівника, який лише формує інформацію необхідну для управління, на працівника, що здатний на підставі цієї інформації приймати тактичні та стратегічні управлінські рішення.

*Городянська Л. В., канд. екон. наук, докторант,
кафедра обліку підприємницької діяльності*

ТРЕНІНГ З ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАГІСТРІВ: «ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ»

Розроблення і впровадження в економічну освіту комплексних тренінгів з обліку та аудиту є запорукою успішного розвитку творчого мислення у студентів, набуття ними професійних навичок та досвіду зі спеціальності. Прикладом комплексного тренінгу виконання та прийняття рішень для магістрів спеціальності 8106/1 денної та/або вечірньої форми навчання є тренінг — «Організація обліку основних засобів». Проводиться він протягом часу, запланованого тематичним планом дисципліни, та поєднує самостійну роботу студентів з їх практичною участю на заняттях.

Метою тренінгу є формування у студентів практичних навичок та вмінь щодо організації облікового, контрольного та аналітичного процесів на підприємстві будь-якої форми власності та виду економічної діяльності.

Тренінг сприятиме підвищенню якості знань студентів, систематизації та раціональної організації їх навчання, а його результати можуть бути використані для підготовки практичного матеріалу за обраними обліковими ділянками відповідно до тем дипломних робіт. Поєднання самостійної роботи та практичної участі студентів у тренінгу забезпечить засвоєння теоретичного матеріалу з дисципліни «Організація обліку», дозволить розкрити інтелектуальний потенціал дослідників, їх творчі здібності, вміння засвоювати і створювати нові наукові знання, що позитивно вплине на рівень магістерських дипломних робіт.

Розвиток творчого мислення у студентів, формування вмінь та навичок під час проведення тренінгових занять реалізується за моделлю продуктивної компетенції виконання та прийняття рішень з організації обліку, яка містить всю сукупність когнітивних, афективних і вольових компонентів мотивованої поведінки. Сформовані за такою моделлю цілі підвищення якості навчання здійснюються в процесі проведення тренінгових занять, які мотивують студентів до активізації творчого мислення, самореалізації, набуття ними професійного досвіду та навичок. Формування вмінь самостійного пошуку та аналізу економічної інформації відбувається на практиці шляхом опанування студентами чинної нормативної бази, яка регулює питання методики й організації бухгалтерського обліку.

Робота тренінгової групи організується у два етапи: перший — «Виконання комплексу практичних завдань», другий — «Обґрунтування та підготовка проекту наказу «Про облікову політику підприємства».

Перший етап складається з комплексу практичних завдань, опанування якими дозволить студентам засвоїти методику й техніку розроблення та заповнення первинних документів, облікових реєстрів, звітних форм, з'ясувати процедури організації облікової роботи на підприємстві. Під час проведення тренінгу студентам також роз'яснюються завдання для самостійної роботи.

Другий етап дозволяє студентам організувати облік основних засобів у період заснування підприємства або в процесі його діяльності. Він полягає у підготовці та обґрунтуванні проекту наказу «Про облікову політику підприємства», тобто студенти на практичних заняттях досліджують: етапи підготовки проекту наказу, визначають показники, необхідні для нарахування амортизації основних засобів, особливості методів нарахування амортизації та їх вплив на розміри прибутку і грошового потоку підприємства. Підготовка до тренінгу включає самостійне засвоєння

студентами П(С)БО 7 «Основні засоби» та чинної нормативної літератури за обраними темами і передбачає складання її переліку.

За кожним етапом тренінгу проводиться оцінювання активності та практичної участі студентів у вирішенні поставлених завдань. Проходження магістрами тренінгу сприятиме поглибленню ними знань, розвитку творчих здібностей та формуванню практичних компетенцій з обліку та аудиту.

Ларікова Т. В., асистент,
кафедра обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу

ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР ПРИ ФОРМУВАННІ ЗНАННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ «ОБЛІК В БАНКАХ»

Формування нової генерації фахівців-обліковців потребує застосування принципово нових засад їх підготовки. Тому дедалі більшої вагомості набувають розробки навчальних систем, які включають сучасні методи навчання, тренування в умовних і реальних ситуаціях.

Для активізації навчального процесу студентів-бакалаврів, які вивчають дисципліну «Облік в банках», пропонується активно застосовувати рольові ігри, які дають змогу досягнути основної мети: сформувати у студентів практичні навички щодо методики і техніки бухгалтерського обліку в банківських установах України.

Що ж таке рольова гра? Рольова гра — це форма розігрування ситуацій або імітація реальної ситуації на ігрову, яка проводиться для того, щоб набути на практиці навички взаємного спілкування та сприяти ефективнішому засвоєнню матеріалу всієї групи.

Доцільно зазначити, що рольові ігри мають такі ознаки: існування моделі керуючої системи; наявність ролей; різні рольові установки учасників; взаємодія ролей; існування загальної мети у ігровому колективі; багатоальтернативність рішень; існування системи групового або індивідуального оцінювання діяльності учасників; наявність керованого емоційного напруження.

Для ефективного проведення рольових ігор, перш за все, викладач повинен володіти знаннями практичними компетенціями

ми за дисципліною «Облік в банках», а саме: знати основи бухгалтерського обліку; уміти користуватись нормативно-правовими документами; вміти заповнювати облікові регістри; досконало знати методiku обліку конкретних операцій.

Для проведення рольових ігор за дисципліною «Облік в банках» викладач повинен організувати сам процес, тобто:

- обрати тему та визначити ціль гри;
- розподілити ролі між студентами, враховуючи їх побажання;
- ознайомити студентів зі сценарієм;
- допомогти із необхідною документацією;
- у ході гри корегувати та контролювати процес;
- об'єктивно оцінити;
- підвести підсумки;
- провести анкетування між студентами.

При розподіленні ролей між студентами, викладачу бажано враховувати особисті якості кожного студента. Проте, студенти можуть самостійно обирати собі ролі, керуючись власними інтересами.

Після проведення рольової гри, студенти оформлюють роботу згідно до вимог, які висуває викладач.

Застосовуючи рольову гру як засіб активізації начального процесу, викладач настановлює студента на розгляд ситуацій та вирішення проблем, з якими вони будуть стикатися в майбутньому, виконуючи свої професійні обов'язки.

Рольова гра сприяє підвищенню у студентів мотивації вивчення обліку в банківській сфері, дозволяє враховувати психологічні особливості студентів, їх інтереси й нахили, моделюючи реальні ситуації в банках.

Після проведення такої гри, студенти зможуть чітко розуміти зміст облікових процедур за банківськими операціями, вільно володіти технікою подвійного запису при відображенні змісту операцій у системі рахунків бухгалтерського обліку, вміти аналізувати і розуміти дані про обороти та залишки, наведені у банківських рахунках, і, що особливо важливо, розуміти принципи підготовки банківських фінансових звітів, використовувати міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

Врешті, будь-які зміни в інструктивно-нормативних документах з питань обліку та звітності, підготовлений студент, а далі і фахівець з обліку в банках зможе вільно застосовувати у реальній практичній діяльності.

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ З ДИСЦИПЛІНИ «ОБЛІК ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Я чую і забуваю.
Я бачу і запам'ятовую.
Я роблю і розумію.

Конфуцій

Законом України «Про освіту» визначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних якостей». Проте у підготовці облікових фахівців в Україні спостерігається ситуація, коли студент, провчившись у вищому навчальному закладі п'ять років, не отримує необхідних знань, а головне — практичних умінь і навичок проблемного мислення для того, щоб працювати головним бухгалтером на підприємстві. Якщо за радянської системи освіти студент після чотирьох років навчання міг працювати головним бухгалтером великого промислового підприємства або колгоспу, то українські роботодавці часто стикаються з тим, що молодий спеціаліст є спеціалістом-теоретиком, який не може застосовувати високоякісного рівня академічних знань на практиці, що часто пояснюється специфікою господарської діяльності підприємства. Причини втрати цього надбання криються у невдалому поєднанні в навчальному процесі теорії і практики. На думку Л. В. Чижевської, «вища бухгалтерська освіта в Україні орієнтована на кількість підготовлених спеціалістів, а не на можливість використання їх за призначенням».

Сьогодні вимоги до професійної підготовки спеціалістів з бухгалтерського обліку підвищуються. Теперішнього студента — майбутнього фахівця-бухгалтера — недостатньо забезпечити певною сукупністю знань. Назріла необхідність вдосконалити методи навчання студентів з метою перенесення центру уваги з обсягу фактичної інформації на вироблення навичок самостійного формування знань. Одним із ефективних засобів підвищення активізації навчання, розвитку мислення студентів та адаптації їх до роботи в одній команді може бути організація практичних занять у вигляді тренінгу.

Як правило, під визначенням «тренінг» розуміють систематичне тренування або удосконалення певних навичок і поведінки учасників тренінгу (від англ. *training* от *train* — навчати, виховувати).

Вважається, що тренінг — це особливий метод отримання знань, який відрізняється від своїх аналогів тим, що всі його учасники вчаться на власному досвіді одного моменту. Це спеціально створене сприятливе середовище, де кожний може з легкістю побачити та усвідомити свої плюси і мінуси, досягнення та поразки. Допомога та уважність оточуючих допомагають швидше зрозуміти, які особисті якості необхідні та які професійні навички потрібно розвинути.

В основу організації тренінгу з дисципліни «Облік за видами економічної діяльності» покладено ситуацію, яка імітує підприємницькі процеси підприємства за визначеним профілем діяльності. Тренінг передбачає вирішення наскрізної задачі, починаючи з оформлення первинних документів на кожну операцію та закінчуючи заповненням бухгалтерських регістрів і визначенням фінансових результатів від основної діяльності.

На початку тренінгу його учасникам (студентам) роздаються вихідні дані (умови тренінгу), які відображають реальні дані підприємства. Вихідні дані можуть включати:

- короткий опис підприємства та профіль його діяльності;
- перелік посадових та матеріально відповідальних осіб;
- залишки на рахунках бухгалтерського обліку станом на початок періоду;
- розшифрування залишків на окремих рахунках;
- господарські операції за період.

Надалі перед учасниками тренінгу постають наступні завдання:

- на основі вихідних даних відкрити рахунки у Головній книзі;
- скласти журнал реєстрації господарських операцій, у якому відобразити кореспонденцію рахунків та визначити і записати відповідні суми, зробивши, при цьому, необхідні розрахунки за окремими операціями.
- на основі журналу реєстрації господарських операцій зробити записи у Головній книзі за рахунками, у якій визначити обороти за період та сальдо на кінець періоду;
- скласти оборотні відомості за аналітичними та синтетичними рахунками і бухгалтерський баланс станом на кінець періоду.

При складанні вихідних даних для проведення тренінгу з даної дисципліни акцент слід робити на ті господарські операції, що характерні для основного виду діяльності підприємства, що взято за об'єкт. При цьому дуже важливо зосередити увагу студентів на вчасність і правильність складання первинних документів за кожною господарською операцією як документальної підстави для здійснення будь-якої операції.

Для вивчення курсу «Облік за видами економічної діяльності» характерним є вміння складати звітність окремих матеріально відповідальних осіб, а також численні розрахунки, наприклад, «Розрахунок торговельної націнки на реалізовані товари» (для підприємства роздрібної торгівлі), «Розрахунок різниці між обліковою вартістю і фактичною собівартістю готової продукції» (для промислового підприємства), «Калькуляційні картки» (для підприємств ресторанного господарства) тощо.

Таким чином, завдяки тренінгу досягається максимальне наближення студента до «життя» реального підприємства з усіма його особливостями, тобто дотримується принцип органічного поєднання теорії і практики — «вчись працюючи». Розв'язання наскрізної задачі дає можливість випускникові без будь-яких проблем перейти до трудової діяльності як повноцінний спеціаліст і підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку праці.

Петрович В. В., старш. викл.,
кафедра обліку в кредитних і бюджетних
установах та економічного аналізу

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АНАЛІТИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ЗАСОБІВ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Серед чинників подолання кризових явищ в економічному розвитку нашої держави важливе місце займає раціональне ціноутворення на продукцію, що реалізується певними господарюючими суб'єктами.

В умовах ринкових принципів господарювання незаперечним є факт збільшення фізичного обсягу реалізації продукції внаслідок зменшення її реалізаційної ціни. При цьому можливе, за певних умов, збільшення виручки від реалізації продукції. Більшість підприємств інтуїтивно відчуває такий взаємозв'язок і свідомо

зменшують реалізаційну ціну продукції на певний період часу. Прикладом цьому може слугувати факт акційного розпродажу товарів. Проте, економічне обґрунтування такого явища не завжди супроводжує цей крок з боку підприємця (суб'єкта господарювання). Дати до певної міри наукове обґрунтування управлінському рішення щодо зменшення ціни, визначити найсприятливіший діапазон її зміни можливо в результаті застосування відповідної аналітичної інформації. Розробка такої аналітичної інформації стає можливою за умови використання методу маржинального аналізу. Важливим засобом, що забезпечує ефективний пошук оптимального діапазону ціноутворення, являється застосування тренінгової технології у процесі здійснення маржинального аналітичного дослідження. Мова йде про розробку і обґрунтування декількох проектних рішень щодо цінової політики на основі стандартного базового інформаційного забезпечення. За критерій підвищення ефективності роботи господарюючого суб'єкту в цьому випадку може бути прийняте відносне зменшення постійних витрат у сумі маржинального доходу, що адекватне відповідному збільшенню суми прибутку від реалізації продукції (маржинальний дохід, як відомо, дорівнює сумі прибутку та постійних витрат).

Так, припустимо, що внаслідок певного зменшення ціни реалізації продукції, її фізичний обсяг збільшився з K_1 до K_2 умовних одиниць. Тоді, сума відносного зменшення постійних витрат (Δ ПВ) визначається як різниця між добутком значення K_2 та питомих постійних витрат у розрахунку на одиницю фізичного обсягу реалізації ($PВ1/K_1$) у базовому проекті щодо визначення маржинального доходу і сумою $PВ1 : K_2 \times (PВ1/K_1) - PВ1$. Відносне ж зменшення постійних витрат у визначеній сумі означає відповідне абсолютне зростання прибутку.

Одже зменшення реалізаційної ціни, як це не парадоксально сприймається на перший погляд, слід розглядати в якості одного з факторів зростання виручки від реалізації продукції і, як наслідок цього, підвищення прибутку. Одержання додаткового прибутку «вже сьогодні» у порівнянні з потенційним розрахунковим, можливо і більше, але не визначеним у часі, має певне переваги. Насамперед, створюються сприятливі умови щодо прискорення оборотності оборотних коштів, а в результаті — абсолютного або відносного їх вивільнення. Окрім цього, виникає слушна нагода щодо захисту додатково одержаних фінансових ресурсів від інфляційних процесів. Врешті-решт, ці кошти можна розмістити на депозитному рахунку банківської установи.

Таким чином, збільшення прибутку, одержаного за період дії зменшеної реалізаційної ціни на продукцію, повинно перевищити втрати від її зцінення. Тим самим створюються об'єктивні умови щодо визначення додаткових резервів підвищення ефективності роботи суб'єктів господарювання.

*Самборський О. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра бухгалтерського обліку*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДІЄВИХ МЕТОДІВ ПРИ ФОРМУВАННІ МІЖПРЕДМЕТНИХ ТРЕНІНГОВИХ ЗАВДАНЬ

Бізнес-тренінги є одною з важливих складових сучасних інтенсивних технологій розвитку професійного навчання майбутніх викладачів та керівників сучасних підприємств та організацій, озброєних новітніми знаннями теорії та практики управління технологією виробництва та виробничим процесом, здатними до всебічного аналізу діяльності підприємств, добре орієнтовані у нормативній та законодавчій базі, чітко усвідомлюючи сутність питання, аргументовано і професійно прийняттю зважених управлінських рішень.

Виходячи з мети та завдань міжпредметного тренінгу, основою якого є формування майбутніх фахівців комплексу навичок щодо застосування знань, методів та інструментів при їх виконанні та розв'язанні економічних проблем та ситуаційних задач, є організація взаємодії між групами учасників та всередині них.

З метою підвищення ефективності поєднання теоретичних та практичних знань при застосуванні дієвих методів у бізнес-тренінгових процесах, а саме обговорення постанов та завдань, розв'язання ситуаційних задач, дидактичні ігри, рольові ігри, побудова предметних завдань має базуватися на здійсненні всебічного аналізу виявлення причин, розвитку інтуїції, швидкості реагування в економічних ситуаціях, формування навичок управління, вміння приймати адекватні рішення. Завдання повинно охоплювати різнобічну сторону фінансово-господарської діяльності підприємств та діяльності звужуючись до вузько спеціалізованої відповідної дисципліни задачі, охоплюючи складові господарського процесу, залежність між внутрішніми та зовнішніми його сторонами. Основою організації здійснення самого бізнес-тренінгу як складової освітнього процесу є створення умов функ-

ціювання соціального інституту, як структурної форми відносин у сфері соціальних зв'язків у ході навчання студентів та оволодіння ними професійних знань та навичок для забезпечення самореалізації особистості в трудовій діяльності і відповідності рівня професійності її соціальному статусу.

Метакваліфікація як система знань дозволяє студенту знайти потрібну інформацію та засвоїти нові знання необхідні для його культурного та професійного зростання, задоволення матеріальних потреб. Інститутоціоналізація професійних об'єднань забезпечується навчальним закладом у період його навчання, проходження виробничої практики, оснований на самореалізації у професійній сфері, саморозвитку та накопичення практичного досвіду. Професійна орієнтація студентів направлена на безперервну освіту, їх виховання, розкриття творчих здібностей забезпечуються залученням їх до наукової діяльності відповідних навчальних підрозділів (кафедр), що стає основою до організації проведення міжпредметних тренінгів та розширює межі сприйняття та розгляду поставлених перед студентами завдань.

Самі тренінгові завдання з відповідних дисциплін мають бути орієнтовані на всебічний розгляд поставленої вузькоспеціалізованої задачі через призму набутих знань для виявлення цілісних орієнтацій, розуміння власних позицій і позицій іншого, формування переконань при висвітленні виконаних проблемних рішень. Реалізація бізнес-тренінгу дозволяє завершити освітній процес та є етапом професійної адаптації майбутніх викладачів і фахівців до виробництва, нових економічних процесів і особливостям відповідних професій.

*Семенченко Ю. К., канд. екон. наук, доцент,
кафедра обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу*

ВИКОРИСТАННЯ СИМУЛЯЦІЙНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ ІГОР ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ «ОБЛІКОВІ ТЕХНОЛОГІЇ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ»

Удосконалення технології навчання за дисципліною «Облікові технології банківських операцій» для магістерської програми «Облік і аудит в управлінні банками» Обліково-економічного факультету базується на впровадженні різних дидактичних ігор на практично-семінарських заняттях. Специфіка економічних дис-

циплін вимагає від магістрів особливої ретельності й високого рівня організованості до проведення таких занять. Основною метою використання дидактичних ігор є формування початкового досвіду в побудові облікової технології будь-якої банківської операції, необхідного для кар'єри в установах Національного банку України та в банках другого рівня.

Реалізація симуляційних ігор при вивченні названої дисципліни передбачає цілий комплекс навчальних технологій. У процесі гри застосовуються також ще два види технологій — це перед початком гри створення малих груп серед студентів та уже в процесі гри використання мозкової атаки. Симуляція — це подання вибраного фрагменту конкретної ситуації у спрощеному вигляді та розігрування студентами в ролях функцій (посадових обов'язків різних банківських працівників) її учасників. Сутність симуляційної гри полягає у відтворенні студентами складних ситуацій у створенні банківської технології. Наприклад, за темою «Облікові технології операцій банку з платіжними картками» пропонуються такі види симуляційних ігор: «Вибір банківських підрозділів для відкриття платіжної картки MasterCard Standard», «Вибір режиму функціонування банку-емітенту», «Аліса в країні транзитних рахунків», «Втрата платіжної картки» тощо.

Симуляційна гра характеризується тим, що:

- 1) базується на конкретній ситуації, наприклад при грі «Аліса в країні транзитних рахунків», необхідно вибрати рахунки для облікової технології відкриття карткового рахунку Алісі, тобто фізичній особі;

- 2) гра містить спробу аналізу названої ситуації на основі її моделювання через розігрування ролей у малих групах. Серед усіх студентів навчальної групи створюються малі групи по 4—5 осіб. Це групи психологічного комфорту, у яких кожен учасник, наприклад Аліса — фізична особа (клієнт банку), відіграє свою особливу роль (хоче відкрити дебетову або кредитну картку Visa), і певними своїми якостями, особистісними й професійними доповнює інших представників. У таких групах повинні бути «генератори ідей», виконавці, лідери та «каталізатори». Чим повніше представлені ролі в малій групі, тим ефективніше її робота;

- 3) в грі учасники розглядають у моделі симуляцію ходу подій, умов, що склалися при виборі картки і, звідси, рахунків обліку. Також симулюються зв'язки між учасниками гри (між працівниками Департаменту платіжних систем, Департаменту банківської безпеки, Головного операційного управління, підрозділу банку, що відповідає за забезпечення технологічного процесу операцій з

карткою та Алісою як фізичною особою — клієнтом замовником картки);

4) якщо виникає конфлікт при прийнятті будь-якого рішення в середині групи, то його неможливо затвердити без досягнення компромісу між різними представниками групи (між різними рольовими цілями).

Структура реалізації гри може бути наступною:

Вступ. Представлення програми гри «Аліса в країні транзитних рахунків». Формування малих груп, наприклад група 1 «Облікова технологія відкриття рахунку», група 2 «Облікова технологія зняття коштів із банкомата», група 3 «Облікова технологія поповнення рахунку», група 4 «Облікова технологія закриття рахунку», група 5 «Облікова технологія втрати картки». Для кожної групи розробляється своя програма. Потім відбувається визначення завдань для кожної групи. Після цього окреслюються умови гри і відбувається вибір ролей відповідно до потрібних представників департаментів банку.

Етап 1. Відбувається сама симуляція (репрезентування моделі ситуації — вибір транзитних рахунків, наприклад, для відкриття картки (для групи 1). Далі здійснюється ігрова діяльність. Це означає, що студенти розбирають і аналізують зв'язки, які повинні відбуватися між представниками групи. В даному випадку, між представниками банку та клієнтом. Це представники Департаменту платіжних систем, Департаменту банківської безпеки, Головного операційного управління та підрозділу банку, що відповідає за забезпечення технологічного процесу операцій з карткою. Наприклад, представник Департаменту платіжних систем повинен бути «генератором ідеї» щодо вибору, відкриття та ведення технічних карткових рахунків клієнтів банку, формування дебетових та кредитових оборотів по карткових рахунках за звітний період на основі запропонованого Алісою виду платіжної картки. Департамент банківської безпеки здійснює друк ПІН-кодів, розгляд питань, що пов'язані з вилученням карток. Головне операційне управління здійснює проведення розрахунків по операціях з карткою розрахунковими банками міжнародних платіжних систем, веде облік виготовлених карток разом з ПІН-конвертами. Накінець, підрозділ, що відповідає за забезпечення технологічного процесу операцій з карткою залучає потенційного клієнта (Алісу) на обслуговування по платіжних картках, з'ясовує процес укладання договорів з клієнтами банку на відкриття карткових рахунків та їх обслуговування, відкриває карткові рахунки та їх обслуговує, видає картку, подовжує термін дії, замі-

нює при втраті тощо. Всі учасники повинні з'ясувати наявність транзитних рахунків при обліковій технології у кожному департаменті або підрозділі та облік операцій із ними. Вияснюється підпорядкованість між департаментами банку.

Етап 2. Порівнюються умови ходу симуляції з затвердженими Положеннями банку, фактичними ситуаціями по обліку карток, що підтверджені первинними документами і регістрами банку. Порівняння відбувається на основі висновків, зроблених студентами самостійно. Останній крок в симуляції — оцінка її результатів викладачем даної дисципліни.

Таким чином, симуляція, що впритул наближена до умов реальної діяльності банків, змушує студентів діяти на практичному рівні. У професійній освіті це найефективніший спосіб формування вмінь майбутніх спеціалістів.

Управлінські ігри виникли як один з методів розвитку вмінь керівників приймати оптимальні рішення. Особливістю названого методу є те, що ігри використовуються для формування або вдосконалення вмінь приймати рішення за відносно короткий час і в умовах конкуренції гравців, які мають різні рольові цілі. Командам пропонуються для аналізу ситуації, які потребують складних управлінських рішень, що стосуються всіх сфер діяльності банку — Департаменту платіжних систем, Головного операційного управління, Департаменту стратегії та планування діяльності банку тощо. Наприклад, управлінська гра «Облікова технологія відкриття дебетової картки». Цей метод вимагає від учасників (представників банківських департаментів) визначення цілей гри, передбачення розвитку ситуації (неправильний облік відкриття картки), вибору стратегії дій, прийняття кількох оперативних рішень.

*Семенченко Ю. К., канд. екон. наук, доцент,
кафедра обліку в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу*

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИГЛЯДІ ТРЕНІНГУ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ «ОБЛІК В БАНКАХ»

Удосконалення технології навчання за дисципліною «Облік в банках» для бакалаврів спеціальності «Облік і аудит» Обліково-економічного факультету базується на впровадженні такого методу, як тренінг на практично-семінарських заняттях. Тренінг — це запланований процес модифікації ставлення, знання та поведін-

кових навичок того, хто навчається (в даному випадку студентів), щоб досягти ефективного виконання в одному виді діяльності або в певній галузі. В діяльності навчального закладу тренінги спрямовані на розвиток здібностей індивіда й задоволення поточних і майбутніх потреб університету, зокрема потреб кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу випустити бухгалтерів банків із практичним досвідом.

Тренінг-цілі можуть формулюватися на основі потреб і прагнень майбутнього фахівця з обліку і аудиту, кваліфікації магістра з програми «Облік і аудит в управлінні банками», розвитку його само довіри, гнучкості, базових навичок. Крім того, що тренінг має суспільне й організаційне значення, він може задовольняти й особистісні потреби індивіда.

Системи тренінгу в практиці кафедри чітко скоординовані для того, щоб навички прикладного характеру, наприклад, обліку будь-якої операції банку, отримані раз могли бути використані в усіх відділах Департаменту обліку і звітності банків України.

У моделюванні тренінгу з дисципліни «Облік в банках» під назвою «Облік викрадених цінних паперів банку» можна виділити кілька складових:

I. Пояснення. Викладач надає інформацію щодо існуючих портфелів цінних паперів у банках, методики бухгалтерського обліку різних операцій із цінними паперами, в тому числі придбання, випуск, продаж, погашення, вибуття, зокрема викрадення.

II. Демонстрація. Показ можливостей використання знань. Для цього в навчальній групі студенти розбиваються на 5—6 малих груп кількістю 4—5 членів із визначенням ролей (це групи психологічного комфорту, у яких кожен учасник відіграє свою особливу функцію — посаду банку).

Студенти самі розробляють і обґрунтовують доцільність операцій, що використовуються при даній ситуації. Це наочне відображення процесу викрадення цінних паперів із банку, інвентаризації сховища після крадіжки, звірка наявності цінностей із даними бухгалтерського обліку, відображення методики обліку викрадених паперів від їх придбання до вибуття із банку. Всі процеси відбуваються за допомогою різних технічних і відео засобів, таких як ноутбуки, проектори та роздатковий матеріал.

III. Імітація правильних дій представників банку: Головного бухгалтера, Завідуючого касою, Контролера, представника органу, що проводить судово-бухгалтерську експертизу. Основним у цьому пункті є визначення дій кожного учасника щодо перевірки бухгалтерського обліку і документообігу за операціями.

IV. Закріплення. Презентація тренінгу студентами і підведення підсумків тренінгу комісією із викладачів кафедри.

Тренінг передбачає, що кожен учасник групи має продемонструвати вміння самостійно виконувати практичні дії. Для цього потрібно виділити додатковий час, окреме заняття. Тренінгові форми роботи базуються на використанні одного основного методу — сюжетної гри, при чому в кожній малій групі сюжет може бути різним. Окрім «Облік викрадених цінних паперів банку» теми можуть бути «Облік відкриття позикового рахунку клієнту банку», «Облік продажу депозитного сертифікату фізичній особі», «Облік придбання меблів для власних потреб банку» тощо.

*Семеняка А. А., асистент,
кафедра обліку підприємницької діяльності*

РОЛЬОВІ ТА ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНТЕРАКТИВНОЇ МЕТОДИКИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Найважливішими завданнями реформування освіти в Україні є підготовка освіченої, творчої особистості та формування її фізичного й морального здоров'я. Вирішення цієї проблеми передбачає психолого-педагогічне обґрунтування змісту й методів навчально-виховного процесу.

Сьогодні вищі навчальні заклади готові впроваджувати сучасні педагогічні технології, популярними серед яких є комп'ютерне та дистанційне навчання, навчання із залученням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу. Педагоги, психологи, методисти фахових дисциплін відчують потребу у впровадженні таких методик, які б допомогли реалізації особистісного підходу до студента. Саме такий підхід є одним із найважливіших принципів організації навчально-виховної роботи. Впровадження інтерактивних методик у викладання фахових дисциплін дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт. Студент стає співавтором лекції, семінарського заняття тощо. Підхід до учня, який знаходиться у центрі процесу навчання, ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості, добре відомий ще з праць Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Шаталова, В. Дяченка, С. Шевченка, Ш. Амонашвілі та ін. Він полягає насамперед у підвищенні навчально-виховної ефективності занять,

і, як наслідок, — у значному зростанні рівня реалізації принципів свідомості, активності та якості знань, умінь і навичок, які набули учні. У працях зарубіжних педагогів цей новий підхід має назву «навчання за методом участі» [3], «кооперативне навчання» [8], коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власного погляду. Це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення. *Інтерактивне навчання* у вищій школі передбачає докорінну зміну методичних стереотипів, які сформувалися у викладачів. Рольові ігри або дидактична (навчальна) гра — це гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого ігрового результату (за М. В. Кларінім) [5, с. 90—123]. На відміну від ігрової діяльності цілеспрямована гра передбачає момент змагання. У 60—80 роках ХХ ст. у США поряд із грою у навчальний процес було включено *імітаційне моделювання*: ретельне дослідження реальної або імітованої ситуації з метою виявлення її конкретних і загальних якостей. Методика вивчення конкретних ситуацій, де головною особою є учень, була розроблена у Гарварді і застосовувалася у бізнес-школах, а пізніше у системі професійної освіти для навчання менеджменту. Модель навчального процесу, який ґрунтується на грі, вводить учнів в ігрове моделювання явищ, що вивчаються, та надає їм новий життєвий досвід. Структура навчального процесу, який передбачає дидактичну гру, складається з 4 етапів:

1. *Орієнтація*. Вчитель характеризує тему, яка вивчається, основні правила гри та її загальний хід.
2. *Підготовка до проведення*. Розподіл ролей, вивчення ігрових завдань, процедурні питання.
3. *Проведення гри*. Вчитель стежить за грою, фіксує наслідки (підрахунки балів, прийняття рішень), роз'яснює те, що незрозуміле.
4. *Обговорення гри*. Вчитель керує дискусійним обговоренням гри (що сподобалося; коли виникали труднощі; які ідеї з'явилися протягом гри). Увага приділяється зіставленню імітації з реальним світом, установленню зв'язку гри зі змістом навчальної теми. Повноцінне розгортання навчального процесу, побудованого на дидактичній грі, передбачає від учителя, який у процесі навчання виконує різні ролі, значного особистісно-професійного потенціалу. Атмосфера гри трансформує позицію вчителя, який балансує між ролями організатора, помічника і співучасника загальної дії. Він забезпечує тонку межу між ігровою дією, у яку втягнуті учні, і спеціальною фіксацією навчально-пізнавальних результатів гри. Таким чином, використовуючи дидактичну гру у своїй педагогіч-

ній роботі, вчитель сам може виконувати такі функції: *Інструктор*: допомагає учасникам гри зрозуміти правила (детальне інструктування учасників до самої гри може їх заплутати, тому його потрібно звести до мінімуму). *Судді-рефері*: контролює процес, не втручається в гру. *Тренера*: може надавати учасникам допомогу. *Ведучого*: якщо попередні ролі були пов'язані з підготовкою та проведенням імітаційної гри, то ця роль належить до завершального етапу — обговорення. Аналізуючи різні моделі навчання на основі гри, можна представити їх загальну схему:

Створення ігрової проблемної ситуації.

Хід гри:

- дії учасників за ігровими правилами,
- розгортання ігрового сюжету,
- підведення підсумків,
- самооцінка гравців,
- аналіз ігрової ситуації,
- навчально-пізнавальні підсумки гри.

Як і кожна форма роботи зі студентами в аудиторії під час навчального заняття, групова форма недосконала, не є самоціллю у педагогічному процесі. Впровадження нових методик викладання у вищу школу потребує від викладача змінити і ставлення до своєї ролі в аудиторії, як до керівника процесом навчання. Це викликає у нього і певні упередження, на які вказує С. Л. Грабовська:

— страх втратити керівну роль у навчальному процесі; небажання мати клопіт із змінами у навчальних курсах;

— хвилювання втратити контроль за навчанням студентів, а також побоювання того, що працюючи в групах, не всі студенти активні;

— неможливість постійно підтримувати на занятті «залізну» дисципліну і тишу [3, с. 173]. Вважаємо, що кожен викладач має право обирати такі форми роботи, які відповідають меті навчальної дисципліни. Безумовно, викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі потребує змін. Цей процес довготривалий. Він залежатиме передусім від активності студентів, від їхнього бажання постійно самовдосконалюватися з фахових предметів.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. — К.: Либідь, 1998. — 560 с.

2. Безпалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. — М., 1989. — 178 с.

3. *Грабовська С. Л.* Інтерактивне навчання у вузі: проблеми і перспективи // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. — Вип. 15.-4.2. — С. 171—176.
4. *Давыдов В. В.* Теория развивающего обучения. — М., 1996. — 324 с.
5. *Кларин М. Б.* Инновации в мировой педагогике. — М., 1998. — 180 с.
6. *Кошманова Т. С.* Розвиток педагогічної освіти у США (1960—1998 рр.). — Львів: Світ, 1999. — 486 с.
7. Моделі навчання (для студентів педагогічних спеціальностей) / За ред. Т. С. Кашманової. Серія: навчально-методичні матеріали. — Вип. 5. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. — 22 с.
8. Освітні технології. Навчально-методичний посібник / За заг. ред. О. М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2001. — 348 с.
9. *Пятакова Г. П.* Застосування інтерактивних методів навчання на заняттях із курсу «Історія російської літератури» у вищій школі // Тези доповідей звітної наукової конференції кафедри педагогіки, 19 лютого 2002 р. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. — С. 41—47.
10. *Чередов И. М.* Формы учебной работы в средней школе. — М.: Педагогика, 1988. — 160 с.

Терещенко Л. О., канд. екон. наук, професор,
кафедра аудиту

ТРЕНІНГ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОБЛІКУ»

В університетській освіті тренінги можуть слугувати як система навчання і професійно-прикладна підготовка кадрів з конкретного виду професійної діяльності. Тренінг, як одна з активних, максимально наближених до робочих місць форм навчального процесу, є беззаперечною умовою успішної підготовки фахівців, необхідної для подальшого успішного застосування в практичній діяльності.

Тренінг з дисципліни «Інформаційні системи і комп'ютерні технології в обліку» для спеціальності 6106 «Облік і аудит в підприємницькій діяльності» охоплює знання дисциплін, що формують спеціаліста з бухгалтерського обліку бакалаврського рівня, а саме: «Організація бухгалтерського обліку», «Бухгалтерський облік (фінансовий облік I, фінансовий облік II)», «Звітність підприємства (фінансова, податкова, статистична)», «Управлінський облік», «Економічний аналіз», «Інформаційні системи і технології в обліку».

Мета тренінгу: «Визначити фінансові результати діяльності базового підприємства за наведеними даними (Звіти: *Стандартні звіти, Спеціалізовані звіти, Регламентовані звіти*)».

За методикою побудови, організацією та технологією виконання Тренінг з дисципліни «Інформаційні системи і комп'ютерні технології в обліку» базується на даних наскрізної обліково-аналітичної задачі, яка включала в себе виконання наступних лабораторних робіт:

1. Введення початкових залишків.
2. Бухгалтерські підсумки. Ручне введення проводок.
3. Розв'язування задач за допомогою ручного введення проводок.
4. Робота з документами.
5. Забезпечення процесу постачання: облік ОЗ, облік ТМЦ, придбання МШП, придбання матеріалів підзвітною особою.
6. Виробництво.
7. Реалізація ГП.
8. Придбання товарів у постачальників. Реалізація товарів покупцям. Переміщення.

Структура та зміст вирішених завдань, як ми бачимо, охоплює всю послідовність у розрізі тем дисципліни.

Виконується тренінг з використанням функціонального програмного продукту «1С: Підприємство». 1С: Підприємство — програмний засіб, призначений для вирішення широкого кола задач по автоматизації підприємств різних видів діяльності. Конфігурація 1С: «Бухгалтерський облік для України» — типовий представник програм із сімейства 1С. Вона призначена для рішення кола задач по веденню бухгалтерського обліку.

Завдання з проведення тренінгу з дисципліни «Інформаційні системи в обліку, аналізі та контролі» — подати студентам теорію та практичні аспекти функціонування бухгалтерського обліку і звітності підприємства на базі використання ПП «1С: Бухгалтерія».

Головна мета і призначення комплексного тренінгу — визначення рівня та якості набутих знань і практичних навичок з основних дисциплін, що формують фахівця зі спеціальності «Облік і аудит в управлінні підприємницькою діяльністю», як контрольний зріз знань перед вступом до магістратури.

Виходячи з цього, виконання комплексного тренінгу та його захист, як логічне завершення навчальної програми бакалаврського рівня, необхідно здійснювати після складання іспитів з дисциплін, які включені до складу тренінгу. Тобто, за графіком і

розкладом навчального процесу за бакалаврською програмою захист комплексного тренінгу, як заключного етапу навчання, пропонується здійснювати в кінці другого семестру.

Тренінг проводиться і виконується кожним студентом у комп'ютерних класах під керівництвом викладача за принципами максимальної індивідуалізації і самостійності роботи кожного студента.

Тюхляєва М. Ю., старш. викл.,
кафедра обліку в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ МІНІ-ТРЕНІНГУ З ДИСЦИПЛІНИ «ОБЛІК В БАНКАХ»

Серед видів інноваційних навчальних технологій, що застосовуються при викладанні дисципліни «Облік в банках», для студентів 4 курсу денної форми навчання, важливе значення відводиться проведенню рольових ігор. Через обмежений час ми неможливо запровадити у навчальний процес тренінг у цілісній його формі. Саме тому використовуємо елементи тренінгу із презентацією конкретних ситуацій з банківської діяльності. Свого роду міні-тренінг за дисципліною «Облік в банках» проводиться вже протягом чотирьох років. Розвиток творчого потенціалу студентів якраз і забезпечується в процесі самостійної роботи студентів при підготовці та презентації міні-тренінгу. Також актуального значення набувають мотиви самореалізації, цілеспрямованості, гнучкості до різних ситуаційних змін, самосвідомості, здатності планувати свою діяльність, професійності та активності студентів.

Мета проведення міні тренінгу полягає у поєднанні студентами теоретичних знань та можливості їх використання в практичній діяльності щодо обліку банківських операцій. Це готує їх до певного виду діяльності у професійному середовищі і орієнтує на розв'язання проблем з організації обліку операцій банку. Наприклад при вирішенні конкретних проблем з кредитування, студенти набувають навичок оформлення відповідних документів, вирішення та опису бухгалтерських процедур, складання проведення, виконання спеціального колективного завдання, розкриття внутрішнього потенціалу кожного учаснику тренінгу, оволодіння методами мозкового штурму для вирішення проблемних питань.

Обговоривши зміст отриманого від викладача завдання студенти академічної групи поділяються на малі групи. Такий поділ важливий для створення атмосфери змагання, конкурентного середовища. Кожна група формує віртуальний банк, у якому рольові функції відводяться керівнику, бухгалтерії, кредитному відділу, операційному відділу та клієнтам банку. Можливо запропонувати інші посади та підрозділи. Всі ці питання обговорюються на консультаціях із викладачем. Моделюючи конкретну ситуацію, студенти вирішують задачу з організації та обліку кредитних операцій та готують її презентацію з використанням відповідних первинних документів, бухгалтерських процедур, облікових проведень, звітності та прийняттям управлінських рішень з кредитування клієнтів банку.

Ефективність проведення міні-тренінгу великою мірою визначається вмінням викладача організувати це заняття. Важливою функцією спілкування із студентами є забезпечення взаємодії викладача і студентів та від вміння викладача створити позитивний морально-психологічний клімат.

Алгоритм роботи викладача при проведенні міні-тренінгу, такий:

1. Зацікавити студентів ідеєю проведення міні-тренінгу. Пробудити їх активність та інноваційні здатності. Видати завдання та розробити методичні підходи для реалізації цих завдань.

2. Розподілити студентів-учасників міні-тренінгу на малі групи.

3. Надати студентам допомогу при: підборі необхідних первинних документів та звітності банку; розробці віртуальних ситуаційних задач та їх вирішенні; вивченні нормативно-правової бази НБУ.

4. Забезпечити проведення презентації тренінгу необхідною технікою.

5. Організувати презентацію тренінгу так, щоб виявити знання та вміння з обліку кожного учасника. Створити педагогічні умови, за яких студенти будуть самостійно формулювати ситуаційні задачі, окреслювати проблеми, аналізувати інформацію, визначати шляхи вирішення, грамотно професійно на основі первинних документів виконувати необхідні облікові процедури. Важливо спонукати учасників до пошуку групової згоди у вигляді формулювання спільної думки щодо вирішення поставленої проблеми. Оцінити вміння учасників узагальнювати теоретичний матеріал та практичний досвід.

6. Якісно оцінити кожного студента-учасника міні-тренінгу (0—5 балів з можливих 40 за семестр). Критерієм оцінки є міра самостійності та індивідуальних здібностей студента під час презентації ситуації.

На презентації міні-тренінгу кожен учасник виконує свою роль. По-перше виступають представники адміністрації віртуального банку. Вони дають характеристику банку, розкривають показники діяльності, структуру та інші параметри. Представляють учасників тренінгу. Далі клієнти банку по черзі обговорюють з представниками кредитного відділу ситуаційну задачу з, наприклад, надання кредиту. Працівники кредитного відділу заповнюють необхідні первинні документи та приймають рішення про можливість надання кредиту. Якщо рішення позитивне то документи передаються до бухгалтерії банку, на здійснення всіх необхідних проведення. Для розрахунку кредитних платежів використовуються комп'ютерні програми. Роль викладача полягає у виваженій оцінці кожного учасника з урахуванням його знань з дисципліни «Облік в банках».

Проведення міні-тренінгу не тільки зацікавлює, активізує студентів, дає можливість розкрити набуті ними знання, але й визначити індивідуальність, здатність студента поєднувати знання з практикою, орієнтуватись у вирішенні сучасних проблем. З іншого боку це ставить і передбачає підвищені вимоги до викладача, виявляє його вміння оперувати механізмами інтерактивного навчання, технологіями розвитку критичного мислення, потребує нових умінь та виявляє наскільки сам викладач здатен до інновацій у своїй викладацькій діяльності. Діалогова, дискусійна форма проведення міні-тренінгу дозволяє спілкуватися викладачу зі студентами як із колегами, допомагає розкрити внутрішній потенціал та здібності якомога більшої кількості студентів, а також слугує стимулом до їх подальшої самостійної творчої діяльності.

*Ходзицька В. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра обліку підприємницької діяльності*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ТРЕНІНГУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ОБЛІК І АУДИТ»

Найкращим підсумком знань студентів є презентація комплексного тренінгу на базі набутого теоретичного досвіду студентів під час навчання та змодельованої ситуації на реальному практичному підприємстві.

Організація і проведення тренінгу передбачає насамперед прогнозування раціональних дій тренерів та студентів. Найкращий

спосіб такого прогнозування — розроблення технологічних процесів тренінгу. Технологічні процеси тренінгу за формою подання відрізняються від стандартів та інструкцій більш повним і системним описом послідовності дій учасників тренінгові навчання, а також наявністю переліку вхідної і вихідної інформації, необхідної для якісного і своєчасного виконання тренінгових завдань.

Будь-який технологічний процес реалізується в межах комплексного тренінгу через виконання студентами операцій та переходів, які є основними частинами процесу тренінгового навчання. Операція тренінгового процесу — це комплекс дій, які виконуються для формування масиву інформаційних даних, що використовує студент для прийняття управлінських рішень у межах тренінгового завдання.

Технологічні процеси комплексного тренінгу для спеціальності «Облік і аудит» подаються керівниками тренінгу як в інструктивній, так і в табличній формі.

Для оптимальної послідовності виконання операцій технологічних процесів керівник тренінгу розробляє та застосовує алгоритм їх виконання.

У процесі організації і проведення тренінгу керівники планують підбиття підсумків як у змістовному, так і методичному аспектах.

Комплексний тренінг для студентів спеціальності «Облік і аудит» складається з виконання наступних блоків, що входять до магістерської програми:

- облік міжнародних операцій;
- міжнародні стандарти аудиту;
- міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- внутрішній аудит;
- облік за видами діяльності;
- державний фінансовий контроль.

Кожний блок має методичні рекомендації щодо виконання тренінгових завдань та алгоритм їх презентації.

З метою ефективної координації роботи груп з напрямів тренінгу перед його початком проводяться зустрічі-консультації з керівниками відповідних модулів.

Після завершення комплексу тренінгових заходів керівники тренінгових модулів підбивають підсумки щодо оцінки ступеня теоретичних та практичних навичок, а також надаються рекомендації щодо їхнього подальшого професійного самовдосконалення.

Практика проведення комплексного тренінгу показала, що відсутність достатньої уваги до підготовки і проведення зустрічей-консультацій безпосередньо впливає на здатність логічно розв'язувати тренінгові завдання та пов'язувати досягнуті базовим підприємством результати зі стратегічними цілями. Особливо це стосується процесу визначення основних напрямків розвитку підприємства із застосуванням відповідних методик.

Керівник, який здійснює комплексне керування тренінгом неодмінно повинен бути не тільки високої кваліфікації викладачем, але й відповідати високому рівню практичної компетенції, орієнтуватися в постійно змінюваній нормативній базі, мати тонку ділову інтуїцію. Кожний модуль, з яким працює керівник і його команда, містить у собі цілу низку визначальних складових та вузлових елементів, що застосовуються як у змісті тренінгового завдання, так і в методиці його розв'язання та застосування.

Проведення комплексного тренінгу довело його необхідність для підвищення кваліфікації студентів-магістрів та наближення їх теоретичних знань до практичних навичок, самовдосконалення в умовах нестандартного розвитку ринкових відносин.

*Хоптинський Ю. А., канд. екон. наук, доцент,
кафедра бухгалтерського обліку*

МІНІ-ТРЕНІНГ ЯК СПОСІБ НАБУТТЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

Сучасне динамічне бізнес-середовище вимагає від ВНЗ постійного удосконалення процесу підготовки фахівців-економістів, у тому числі з дисципліни «Бухгалтерський облік». Відомо, що бухгалтерський облік має як науковий, так і чітко окреслений прикладний аспект. Практично всі юридичні особи, створені відповідно до законодавства України, зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність.

Конкурентно спроможна господарська діяльність потребує від студентів — майбутніх управлінців не тільки фундаментальних теоретичних знань, а й відповідних практичних навичок щодо вирішення реальних виробничих ситуацій.

Одним із способів трансформації теоретичних знань у практичні навички є застосування ситуативно-рольових міні-тренінгів.

На нашу думку, визначальним при цьому є виражений вибір тем, які виносяться на тренінг. Тема, як уявляється, має зацікавити майбутніх економістів, і не тільки бухгалтерів, що важливо

для впровадження міні-тренінгів з бухгалтерського обліку для студентів — не обліковців на 2—3 курсах навчання. До проблемної, варіативної тематики можна віднести нарахування амортизації необоротних активів, оцінку виробничих запасів (товарів) при вибутті, нарахування резерву сумнівних боргів тощо, тобто тематику, яка максимально наближена до реальних виробничих обставин — ситуацій і зрозуміла студентам.

Наприклад, мета ситуативного міні тренінгу — засвоєння до автоматизму результатів вибору того чи іншого пріоритету у сфері амортизаційної політики основних засобів.

Для здійснення діяльності кожному підприємству необхідні різноманітні види ресурсів, насамперед основні засоби. В процесі експлуатації основні засоби зношуються, а грошовим виразом зносу є амортизація. Отже, питання амортизації основних фондів є актуальним для кожного підприємства, яке має визначати і проводити найоптимальнішу для себе амортизаційну політику (в межах загальної облікової політики і стратегії менеджменту).

Згідно П(С)БО 7 підприємство має право самостійно обрати один з п'яти «облікових» методів нарахування амортизації основних засобів (прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий), або ж метод нарахування амортизації, передбачений податковим законодавством.

Застосування того чи іншого методу призводить до суттєвих різниць, зокрема щодо:

- абсолютних сум щомісячної амортизації, а отже і прибутку;
- термінів експлуатації основних засобів, а отже і термінів їх оновлення, витрат на ремонт, рівня продуктивності тощо;
- складності (трудомісткості) розрахунків, обліку і звітності, у тому числі податкової.

Зважаючи на варіативність можливого рішення, на кожному підприємстві постає питання вибору пріоритетів.

У межах часу, відведеного для проведення практичних занять, студентам (або їх групам) пропонується «попрацювати» в ролі економістів-аналітиків віртуального підприємства «А», та скласти «матрицю рішень», у якій поєднується (на перетині клітинок) бажана мета (пріоритет) і відповідний метод нарахування амортизації різних груп основних засобів.

Наступне креативне обговорення різних варіантів управлінських рішень та оцінювання набутих знань (у Журналі обліку поточної успішності — по типу модульного контролю) сприяє закріпленню практичних навичок.

*Ямборко Г. А., канд. екон. наук, доцент,
кафедра обліку в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ СИТУАЦІЙ У КУРСІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КЕЙС- МЕТОДУ

Той, хто несе ліхтар, спотикається
частіше, ніж той, хто йде позаду

За сучасних умов реформування системи вищої освіти і формування єдиного освітнього, наукового і суспільно-економічного простору європейського регіону, що дістав назву Болонського процесу, відбувається оновлення та зміни навчальних програм за змістом, удосконаленням методики викладання. Сьогодні суспільству потрібна вища школа, яка б допомагала реалізувати інтелектуальний потенціал студента та удосконалити процес сучасного навчання. Це зумовлює застосування таких форм, методів, прийомів навчання, у результаті яких навчальний процес стає цікавим, активізує студентів.

Саме до таких методів належить метод практичних ситуацій, який доцільний при вивченні економічного аналізу, тому що вимагає активної участі студентів, потребує прийняття рішення та наведення переконливих аргументів на користь своєї позиції. Застосування методу практичних ситуацій при викладанні економічного аналізу дає змогу реалізувати важливі принципи навчання: проблемність, професійну зорієнтованість, спрямованість на самонавчання із урахуванням наявного досвіду студентів.

Суть методу практичних ситуацій полягає в обговоренні студентами ситуацій, побудованих на реальних подіях, що вимагає від студентів проведення аналізу і прийняття рішень (знаходження розв'язку). Практична ситуація або кейс-метод — це опис ситуації або послідовності подій, що піднімає питання для обговорення або створює проблеми для аналізу та розв'язку. При цьому, ситуаційна вправа не включає в себе ні аналізу, ні висновків, а лише факти та події. Як правило, кейс містить факти з практичної ситуації в організації, а також погляди експертів та спостерігачів на те, що відбувається. Ситуаційні вправи виконують низку важливих функцій: глибше зрозуміти тему, одержати основу для перевірки теорії, дослідження ідей, виявлення закономірностей, взаємозв'язків, формулювання гіпотез, розвинути і застосувати аналітичне і стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми і

робити раціональні висновки, розвинути комунікаційні навички, пробудити інтерес, підігріти цікавість, заохотити мислення та дискусію

Отже, мета методу практичних ситуацій — змодельовати для студентів таку ситуацію, за якої їм необхідно буде прийняти рішення. Студенти мають визначити істотні й другорядні факти, вибрати основні проблеми і виробити стратегії та рекомендації щодо подальших дій. Акцент робиться на самостійному навчанні студентів на основі колективних зусиль. При цьому роль викладача зводиться до спостереження і управління дискусією студентів. Цей метод дозволяє вигострити вміння студента ставити слушні запитання та приймати рішення на підставі відповідей на них. Звичайно, кейс-метод не принесе користі, якщо його відірвати від решти навчального процесу. Він має застосовуватися нарівні з іншими методами викладання, що забезпечить цілісність навчальних програм та досягнення поставлених учбових цілей з урахуванням закономірності: чим вищий рівень освітньої програми (в напрямку від бакалаврської до магістерської), тим легше та ефективніше працювати з кейсами.

Метод практичних ситуацій (кейс-метод) зародився і набув найбільшого поширення в США. Однак використання кейсів в Україні є більш обмеженим, освіта все-таки є результатом і важливим фактором національної культури.

Використання інтерактивного освітнього методу, що вимагає активної індивідуальної участі студентів і не передбачає єдиної «правильної» відповіді, є дуже природнім для суспільства з невеликою владною дистанцією, домінуючими цінностями індивідуалізму і слабким прагненням уникнути невизначеності.

Отже, пропагуючи ширше використання методу практичних ситуацій, необхідно реалістично оцінити швидкість змін освітніх традицій в Україні. Необхідно передбачити потенційні проблеми з використанням методу практичних ситуацій у навчальних аудиторіях і продумати стратегію їх вирішення з врахуванням педагогічної майстерності викладачів і створенням сприятливих передумов щодо нових освітніх технологій.

Артемчук В. В., аспірантка,
кафедра педагогіки та психології

ТРЕНІНГ-ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ

Стрімкий поступ науково-технічного прогресу, що характеризує сучасний цивілізаційний розвиток, з одного боку, зумовлює постійне оновлення технологій, з іншого, їх швидке моральне старіння. Конкурентоспроможність організацій залежить від рівня знань фахівців, їх креативності, здатності узгоджувати свої освітні потреби з об'єктивною реальністю. Прикладний характер дисциплін психолого-педагогічного циклу, специфіка економічного ВНЗ та потреби соціальної практики господарювання та управління зумовили вибір провідного методу навчання студентів — тренінгу.

Зворотний зв'язок зі студентською аудиторією показав факт запиту студентів на оволодіння навичками створення позитивних установок у процесі взаємодії з оточуючими, вміння слухати і чути співрозмовника, встановлювати ефективний зворотний зв'язок зі співрозмовниками, вміння структурувати подану інформацію для кращої її сприйняття реципієнтом. Саме тренінгова форма навчання дозволяє студентам знайти відповіді на поставлені питання в галузі ділового спілкування та оволодіти конкретними комунікативними знаннями та вміннями.

У відповідь на ці очікування та запити, та як реалізація андрагогічних принципів про орієнтацію на освітні потреби того, хто навчається у процесі навчання, й спільну діяльність того, хто навчається, та того, хто навчає, зі студентами був проведений міні-тренінг «Драми спілкування та їх подолання».

Як відомо, російська дослідниця Е.В. Сидоренко виокремлює 4 драми спілкування, які найчастіше проявляються в повсякденному житті:

- драма слухання,
- драма розуміння,
- драма зворотнього зв'язку,
- драма самовираження.

Слід зазначити, що в ході проведення тренінгу студенти до перелічених драм додали також «драму емоційності», яка дуже часто заважає у спілкуванні, часто саме вона обумовлює та поглиблює інші.

Перелічені «драми» були виявлені у процесі проведення занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу. Проблема їх подолання був присвячений вказаний міні-тренінг. Тренінг подолання драм спілкування ставить своєю ціллю розвиток умінь ефективно взаємодіяти в ситуаціях ділового спілкування, адекватно подавати інформацію співрозмовнику, формувати атракцію, оволодівати ініціативою у спілкуванні.

В ході тренінгу студенти опановують низку технік подолання драм спілкування: вироблення адекватної оцінки ситуації взаємодії; орієнтації у позиції та мотивах співрозмовника виходячи з вербальних та невербальних проявів, активного слухання, результативної та персоніфікованої аргументації, приєднання до співрозмовника.

Участь студентів у тренінгових заняттях, як показала практика їх проведення, дозволяє самостійно зробити висновки про недоцільність використання вузькоспеціальних термінів для аудиторії, яка не включена в певне професійне коло (може бути виявлена драма розуміння), про недоцільність використання мов субкультур поза їх межами; про необхідність застосування прийомів активного, емпатичного слухання задля уникнення драми зворотнього зв'язку тощо. Задля подолання драми емоційності серед студентів був проведений обмін досвідом, щодо вмінь регулювати власну емоційну напругу.

Аналіз проведених вправ показав, що безпосередня участь у певних ігрових ситуаціях дала змогу підкріпити ті знання, які студенти мали на теоретичному рівні, але не володіли засобами їх впровадження у реальну практику спілкування. Участь у заняттях із застосуванням інтерактивних методів розкрила перед тими хто навчається наслідки драм спілкування при подальшому професійному становленні особистості та побудові стосунків із колективом.

У процесі проведення тренінгу нами були виявлені конкретні проблемні ситуації, пов'язані з певним розривом у теоретичних знаннях студентів та можливістю їх використання на практиці. Також має місце необізнаність або викривлене сприйняття студентами майбутньої професійної діяльності. Використання андрагогічних принципів навчання дало можливість поповнити особистий багаж знань студентів за рахунок ознайомлення з позитивним

досвідом колег по навчанню у вирішенні певних професійних ситуацій.

Як бачимо, вихідні положення навчання дорослих (андрагогіки) доцільно застосовувати при підготовці майбутніх спеціалістів у ВНЗ, зокрема, через широке використання тренінгових форм навчання.

Актуалізація студентами особистого досвіду з наступним його обміном сприяє, з одного боку — підвищенню якості вивчення предмету, з іншого боку — збагачує ідеями щодо вирішення найбільш проблемних питань у підготовці спеціалістів, що є передумовою підвищення якості навчального процесу.

*Балюк І. А., старш. викл.,
кафедра правового регулювання економіки*

ДІЛОВА ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ЮРИСТА ГОСПОДАРЬСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Ділова гра, за визначенням Вікіпедії, — це метод пошуку рішень в умовній проблемній ситуації. Елементи ділової гри: розподіл за ролями, змагання, особливі правила інше. Застосовується як метод активного навчання учасників з метою вироблення в них навиків прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, а також як засіб тестування здібностей.

Сучасна правова регламентація господарської діяльності вимагає допомоги юриста-фахівця господарського спрямування. Така допомога є важливою умовою здійснення успішної господарської діяльності. Для формування належної компетенції, навчання професійно спрямованого мислення студентів — майбутніх спеціалістів у галузі права, зокрема господарського права, мають застосовуватися сучасні методології навчання. Метрологія базується на основі комплексного опанування знань та формування навичок, коли поряд з традиційними лекціями та семінарськими заняттями від яких не можна відмовлятися, застосовуються різні форми активізації навчального процесу.

Однією з таких форм є Ділова гра — форма навчання, яка сприяє підвищенню рівню викладання та якості знань студентів, визначеності студентів щодо власних здібностей. Гра — це активний спосіб навчання, побудований на принципі взаємодії в гру-

пах, і, насамперед, спрямований на вирішення якоїсь певної проблеми з урахуванням думок усіх учасників.

Ділова гра як імітаційний процес систем, явищ і процесів, тобто процес аналізу, оцінки, вироблення і прийняття рішення для конкретної навчальної ситуації в умовах, максимально наближених до реальних, є дієвим засобом з'ясування нюансів, котрі відбуваються на практиці при застосуванні абстрактних правових норм у конкретних господарських відносинах. А також сприяє визначенню аспектів процедури захисту порушених матеріальних норм, за допомогою процесуальних норм, виявленню суттєвих моментів та відмінностей правовідносин за участю державних та недержавних органів, приватних організацій між собою.

Яскравою ситуацією гри може бути вирішення господарського спору у процесі господарського судочинства, при цьому застосовують норми матеріального й процесуального права. Імітація процедури укладення господарських договорів, процес переговорів з цього приводу, досягнення взаємної згоди по всіх умовах договору за наявності правильно визначених акцентів щодо предмету договору, його учасників також буде цікавою. Ці дві ситуації ділової гри є найприйнятнішими (хоча не виключають інші) з огляду на те, що, по-перше, треба залучати досить великий обсяг правових актів, по-друге, вони можуть відбуватися як жваві та видовищні ситуації.

Методично вірно організована діяльність викладача на етапі підготовки гри полягає в тому, щоб правильно визначити ігрову ситуацію, суть конфлікту, мету, правила, з урахуванням актуальності об'єкту правовідносин, визначення ролей з урахуванням зацікавленості самих студентів таким об'єктом.

За умови належно підготовленої гри викладач має діяти в основному під час підготовки гри та під час її аналізу, але за певних обставин, заздалегідь передбачених ситуацією, він може втручатися і в процес гри. При цьому втручання не може лишати студентів саморегулювання під час гри та зменшувати її навчальну цінність.

Аналіз руху та результатів ділової гри є завершальним етапом, йому відводиться вагома роль. Адже висвітлюються та порівнюються всі досягнення та недоліки проведеної гри. Доцільного залучати студентів до аналізу очікуваного та досягнутого результату.

Введення в навчальний процес ділової гри не повинно призвести до перебудови всієї методики навчання, оскільки навчання студентів юристів потребує отримання суттєвих знань теорії права та чинного законодавства, які базуються на класичних методах, а слугувати додатковим інструментом.

ЕФЕКТИВНІ ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ — КЕЙС-МЕТОД

Психолого-педагогічна підготовка студентів у КНЕУ імені Вадима Гетьмана включає в себе вивчення курсу «Методика викладання економіки» як важливої частини підготовки викладачів з економіки. Процес викладання даного предмету здійснюється різними методами, але невід'ємною складовою є використання проблемного навчання та тренінгових технологій, зокрема, використання кейс-методу або методу конкретних ситуацій. Цей метод передбачає імітацію прийняття рішень з різних проблемних ситуацій шляхом обговорення учасниками найбільш прийнятних варіантів. Метод кейсів є інструментом, за допомогою якого значно покращується обмін думками в навчальній групі. Семінари, що проводяться із застосуванням кейс-методу, дозволяють опанувати правила проведення дискусії, під час якої відбувається пошук рішення та кожен студент приймає участь у здійсненні аналізу і співставленні різних точок зору, що призводить до більш глибокого розуміння проблеми. Ситуаційні вправи часто містять матеріали та факти, які студенти не завжди сприймають як суттєві. Однак, треба пам'ятати, що прийняття раціональних рішень у реальному житті залежить від здатності відокремлювати важливе від неважливого. Цінність даного методу полягає в тому, що він дозволяє студентам підвищити свою аналітичну майстерність.

Можна зауважити, що педагогічні можливості кейс-методу розцінюються як набагато більші, ніж у традиційних методів навчання. Це зумовлює все більшу популярність цього методу і, навіть, своєрідну «модність» на його використання, а в спеціальній літературі з'явився термін «викладач-кейсолог».

Однак, якість використання даного методу залежить від творчого потенціалу викладача і здатності його до самонавчання та постійного розвитку. Ілюзорна простота використання кейс-методу виявляється в нерозумінні поетапності в роботі викладача над кейсом, яка передбачає попередню позааудиторну роботу над створенням кейсу і розробки питань до його аналізу, що включає науково-дослідну та методичну діяльність викладача.

Другий етап реалізується в аудиторії при організації роботи в малих групах, загальної дискусії, підведенні підсумків та оцінюванні. Тут необхідно бути готовим до суттєвих емоційних витрат,

пов'язаних з потребою тримати під контролем психологічний стан учасників, не допускати конфліктів, створювати атмосферу доброзичливої конкуренції, а не агресії, забезпечувати дотримання особистих прав студентів.

Перед застосуванням кейс-методу викладач повинен сам добре оволодіти методикою його підготовки і проведення та демонструвати перелік умінь та навичок, а саме:

— вміти чітко формулювати цілі навчання, раціонально будувати навчальне заняття і стимулювати розвиток творчого мислення у студентів;

— бути готовому до неповторності кожного навчального заняття в різних групах, а це вимагає демонстрації швидкої реакції та імпровізації;

— володіти комунікативною культурою, що виявляється у відкритості до спілкування та обговорення, реалізації принципів педагогіки співробітництва і взаємодії, демонструвати педагогічний такт і вміння конструктивно критикувати, а також самому сприймати критику.

Виходячи з цього, ефективне застосування кейс-методу можливе за умов максимального поєднання навчальної, виховної, організаційної та дослідницької діяльності, в першу чергу, самого викладача. І тоді буде реалізована не тільки освітня функція навчання, а й розвиваюча.

*Бойчук О. С., старш. викл.,
кафедра педагогіки та психології*

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З КУРАТОРАМИ

Розвиток системи вищої освіти вимагає від викладачів переосмислення власної світоглядної позиції, зміни цілей та змісту навчально-виховного процесу. Формування культури фахівця, як одна з основних педагогічних проблем вищої школи, закономірно відображає нерозробленість дієвих механізмів реалізації декларованих ідеалів всебічно гармонійно розвиненої особистості в практиці підготовки спеціаліста.

Організаційно-практичний аспект вирішення надзвичайно значущих проблем освіти пов'язаний з пошуком нових форм виховної роботи у вищій школі та викладачів, підготовлених до організації процесу виховання.

Активізація діяльності інституту кураторства у вищих навчальних закладах є саме тим полем оновлення освіти, в якому очікуються практичне та результативне застосування нових підходів та методів у силу очевидної неспроможності старих педагогічних виховних механізмів.

Функція куратора виступає органічною складовою професійно-педагогічної компетентності викладача. Ця діяльність є переважно особистісним процесом, оскільки відображає мотиви, ідеали, установки та професійні можливості викладача. Саме тому у виховній роботі проявляється індивідуальна неповторність, самостійність викладача, його творчий пошук, спрямованість на досягнення суспільно оптимальних результатів. Однак діяльність куратора має ґрунтуватися не лише на емпіричному досвіді. Практика виховної роботи у вищій школі потребує зосередженості викладача на сучасних ціннісних орієнтаціях та їх трансформації у освітньому процесі. Ураховуючи соціальне значення виховання студентської молоді та недостатню готовність викладачів вищої школи здійснювати виховні впливи на особистість майбутнього фахівця, система методичної підтримки та допомоги педагогічним працівникам має бути зорієнтована на формування готовності викладачів до виховної роботи.

Готовність викладача до виховної роботи зі студентською молоддю визначаємо як особистісне утворення, що складається із взаємопов'язаних компонентів, оскільки *позитивне ставлення до педагогічної діяльності* (мотиваційний компонент) не може мати суттєвого значення, якщо не підкріплюється *знаннями, вміннями і навичками* щодо здійснення завдань виховної роботи (змістовий компонент), а *вміння дати оцінку своєї діяльності* (регулятивний компонент) надає процесу готовності викладачів до виховної роботи зі студентською молоддю плановості, чіткості, конкретності, можливості підключити до колективної роботи усіх учасників виховного процесу.

Для підвищення рівня готовності викладачів до виховної роботи необхідна організація відповідної методичної роботи вищого навчального закладу. Однією з форм досягнення такого якісного утворення, як готовність до ефективної виховної роботи зі студентською молоддю вищих навчальних закладів вважаємо тренінги як активні діяльнісні форми методичної роботи з дорослими.

На нашу думку, тренінги сприяють усвідомленню викладачем ситуацій виховної діяльності, що викликають напруження, тривогу, страх, невпевненість та інші негативні емоції; особливостей своєї поведінки та емоційного реагування у процесі здійснення виховних

впливів; оцінки поведінки викладача іншими, наслідків такої поведінки; власного образу «Я» та власних мотивів, потреб, установок, а також міри їх адекватності, реалістичності й конструктивності; специфіки міжособистісної взаємодії, міжособистісних конфліктів та їх причин у навчально-виховному процесі; нових форм поведінки, зорієнтованої на адаптацію, високу емоційну стійкість та функціонування в реальних ситуаціях виховної діяльності.

Опитування викладачів-кураторів КНЕУ про доцільність проведення тренінгових занять визначило, що для 85 % опитаних форма роботи вважається доцільною. Щодо актуальності запропонованої тематики (перелік тем поданий за рейтингом вибору кураторами):

1. Спілкування (партнерське, конструктивне, бар'єри, конфлікти).
2. Адаптація першокурсника.
 - а) командоутворення (Студентська група, навіщо вона потрібна);
 - б) методика організації роботи куратора.
3. Як не втомлюватися від групової роботи.
4. Куратор — це обов'язок чи покликання.
5. Розширення рольових уявлень «дорослий»– «підліток» (толерантність, асертивність).

Аналіз вибору тем дає підстави говорити про первинність проблеми побудови гуманітарної моделі стосунків освітнього простору університету, актуальність реалізації особистісно-орієнтованої парадигми діяльності куратора, створення сприятливих психолого-педагогічних умов для соціальної адаптації та інтеграції особистої залученості студентів в освітній процес ВНЗ; забезпечення психологічної підтримки членів групи тощо.

Борисенко Л. Л., старш. викл.,
кафедра педагогіки і психології

ТРЕНІНГ ОПТИМІЗАЦІЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки студентів вищих економічних навчальних закладів засобами навчального тренінгу показав, що *навчальний тренінг* розглядається як: важлива складова професійного навчання, що має своїм завданням формування відповідних навичок та умінь (С. У. Гончаренко); інтенсивне навчання з практичною спрямованістю (Б. М. Бім-Бад); практичний засіб (прийом) виявлення і розкриття потенціалу особистості й команди тих, хто навчається (О. В. Аксьонова).

Особливу увагу привертають психолого-педагогічні дослідження вчених, які розглядають *навчальний тренінг* як:

1. *Метод активного навчання* у ВНЗ: спосіб організації практичного й теоретичного засвоєння дійсності, зумовлений закономірностями об'єкта, що розглядається (Н. Г. Ничкало); спосіб спільної діяльності викладача та студентів, що передбачає оволодіння студентами соціальним досвідом людства та керівництво навчально-пізнавальною діяльністю з боку викладача (А. М. Алексюк); засіб і шлях одержання певного результату у навчально-виховному процесі (О. С. Падалка).

2. *Педагогічна технологія*: система найбільш раціональних способів досягнення педагогічної мети, наукова організація навчально-виховного процесу (В. П. Безпалько); системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти (С. О. Сисоєва, Т. Б. Поясок).

Отже, спираючись на результати науково-практичних досліджень учених щодо ефективності навчального тренінгу у процесі навчання, з метою реалізації навчальних цілей у процесі викладання дисциплін «Педагогіка та психологія», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент», була розроблена програма тренінгу «Оптимізація самоефективності студентів у навчальній діяльності».

Мета вказаного тренінгу: визначити складові та рівні самоефективності студентів у навчальній діяльності; виявити чинники негативного впливу на ефективність навчальної діяльності кожного студента; забезпечити підкріплення позитивних і стримування негативних мотивів учіння студентів; виявити потенційні можливості самореалізації особистості студентів у процесі засвоєння дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Актуальність тренінгу «Оптимізація самоефективності студентів у навчальній діяльності» зумовлена новими вимогами до діяльності студентів, які самі стають відповідальними за своє навчання. У зв'язку з впровадженням інноваційних технологій навчання у навчально-виховний процес, ВНЗ повинен мобілізувати самостійність студентів, формувати високу відповідальність та вимогливість до себе у навчанні. Сьогодні майбутньому професіоналу замало володіти тільки сумою відповідних знань. Нагальною потребою є формування і розвиток внутрішнього потенціалу, вихід на рівень виявлення різноманітних процесів «самості», серед яких особливе місце належить самоефективності студента.

Термін «самоефективність» ввів в обіг психологічної науки американський учений А. Бандура, один із авторів соціально-когнітивної теорії особистості, який визначив самоефективність як інтегральну властивість особистості, як уміння усвідомлювати власні можливості та спрямовувати свої зусилля на досягнення цілі. Від самоефективності залежить, чи візьметься людина за вирішення проблеми; наскільки активно вона буде над нею працювати, і як довго буде продовжувати свої зусилля, навіть якщо вони не приводять до позитивних результатів. Дослідження показують, що люди з високою самоефективністю досягають більш високих результатів у праці, а люди з низькою самоефективністю менш успішні, тому що припиняють зусилля до вирішення проблеми занадто рано.

Методика проведення тренінгу включає такі етапи: 1. *Діагностувальний етап*. Передбачає визначити властивості особистості, які позитивно впливають на досягнення навчальних цілей; визначити рівні самоефективності особистості студента у навчальній діяльності; рівні задоволеності обраною професією; здатність до саморозвитку. 2. *Мотиваційно-орієнтовний етап* передбачає виявлення реально діючих мотивів учіння та формування позитивної мотивації навчання; розробки програм постановки індивідуальних навчальних цілей та шляхів їх досягнення. Реалізація другого етапу тренінгу передбачає використання комплексу вправ та методів (демонстрація, сюжетно-рольова гра, робота в «малих групах»), проблемно-орієнтована дискусія, презентація, тестування, мозкова атака, розповідь, бесіда).

3. *Результативний етап* призначений фіксувати результати всієї сукупності різноманітних дій та операцій, досягнутих на попередніх етапах тренінгу, та їх порівняння.

Аналіз результатів педагогічного експерименту, у процесі якого були реалізовані всі етапи тренінгу вказують на те, що показники самоефективності студентів зросли в експериментальній групі, у якій проводився тренінг, у порівнянні з контрольною групою.

Показники самоефективності студентів за результатами експерименту приведені в таблиці.

Таблиця

Рівні самоефективності:	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ-група (125 осіб) кількість у %	КГ-група (117 осіб) кількість у %	ЕГ-група (125 осіб) кількість у %	КГ-група (117 осіб) кількість у %
Високий. Середній. Низький	19 30 51	21 27 52	43 33 24	25 29 46

Отже, тренінг «Оптимізація самоєфективності студентів у навчальній діяльності» можна використовувати у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з метою виявлення їх потенційних можливостей, формування таких соціально значущих якостей особистості, як творча активність, автономність, мобільність, гнучкість, інноваційність, винахідливість, ініціативність.

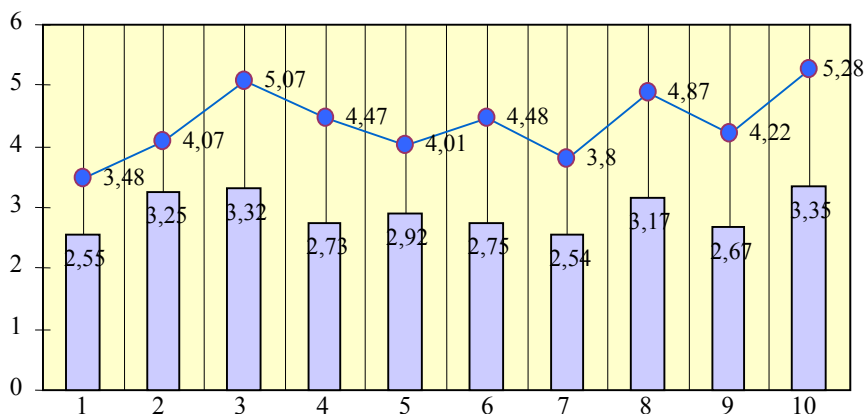
Журавська Л. М., канд. пед. наук, доц.,
кафедра педагогіки та психології

ПІДВИЩЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Важливим чинником успішності особистості є емоційний інтелект EQ. Складові емоційного інтелекту визначають за двома відомими у цій сфері моделями: 1) модель здібностей (Дж. Мейєр, П. Селовея, Д. Карузо), що розглядає емоційний інтелект як підсистему соціального інтелекту. Його складовими є ментальні здібності, які сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій і емоцій оточення, а саме: *сприймання та вираження емоцій, підвищення ефективності мислення за допомогою емоцій, розуміння власних і чужих емоцій, управління емоціями*; 2) змішана модель (теорія Деніела Гоулмена), згідно з якою основними складовими EQ є *самосвідомість, самоконтроль, емпатія, навички взаємовідношень, мотивація (самотивація)*.

Прибічники цих підходів мають різні думки щодо визначення EQ та можливостей його розвитку. Дж. Мейєр стверджує про неможливість розвитку емоційного інтелекту, хоча за допомогою навчання можна збільшити емоційну компетентність. Д. Гоулман обґрунтовує, що емоційний інтелект можна розвивати.

Оволодіння емоційною сферою, формування названих різними теоріями складових емоційного інтелекту в першу чергу мають здійснювати психолого-педагогічні дисципліни, зокрема дисципліна психологія та педагогіка. Використавши характеристики, запропоновані Гоулманом для виміру емоційного інтелекту, нами було визначено самооцінки студентів I курсу фінансово-економічного факультету Київського національного економічного університету щодо рівня їх прояву (від 1 до 4) і рівня опосередкованого впливу дисципліни психологія та педагогіка (ПП) на формування цих характеристик (від 0 до 10).

1 — зазвичай я незворушний, позитивний і спокійний, навіть у моменти випробувань

2 — я здатен визнавати свої помилки

3 — я у змозі досягти поставлених перед собою цілей

4 — я систематично шукаю нові ідеї, звертаючись до різних інформаційних джерел

5 — я успішний у генеруванні нових ідей

6 — я легко справляюся з різноманітними вимогами й мінливими пріоритетами

7 — я переслідую цілі, що виходять за межі вимог керівництва у нинішній діяльності (на нинішній роботі)

8 — перешкоди й невдачі можуть ненадовго затримати мене, але не можуть зупинити

9 — мої імпульсивні дії та негативні емоції не можуть цілком відволікати мене від роботи

10 — у своїх діях я орієнтований на досягнення успіху, а не на запобігання невдач

рівень прояву характеристик EQ

вплив ПП на їх формування

Отриманні результати свідчать про те, що у процесі вивчення дисципліни психологія та педагогіка у студентів відбулися позитивні зміни щодо розвитку окремих складових емоційного інтелекту. Цьому сприяв цілеспрямований вибір змісту, форм та методів навчання. Особливе значення має використання тренінгових технологій навчання, на яких будується курс, оскільки вони дають можливість формувати необхідні знанняві та практичні компетенції через постійну активність, позитивний настрій, створення атмосфери довіри, взаємодопомоги, переконання у власних силах, розуміння і повагу до особливостей різних людей тощо.

Усі зазначені характеристики емоційного інтелекту формуються у процесі вивчення психології та педагогіки на заняттях, що проводяться у формі тренінгів. Так, виявлення емоцій і вплив

їх на працездатність (пункти 1, 9), забезпечуються практичним заняттям з теми «Психічні стани», на якому набуваються знання та уміння щодо сприймання і виразу емоцій, розуміння власних та чужих емоцій, управління емоціями і, зокрема, психологічне розвантаження, створення власної емоційної готовності для спілкування, використання прийомів управління стресом тощо.

Характеристики, означені у пунктах 3, 7, в яких йдеться про постановку та реалізацію власних цілей, формуються на заняттях з теми «Управління та самоуправління навчальною діяльністю», де у формі тренінгу за допомогою конкретних методик визначаються довгострокові та короткострокові цілі, конкретні способи їх досягнення, аналізуються власні організаційні здібності і можливості.

Здатність визнавати власні помилки (пункт 2) формується через самопізнання, яке проходить через весь курс у процесі самостійного виконання психологічних методик, їх аналізу, формування висновків щодо власного саморозвитку та створення плану саморозвитку особистості студента і вивчення теми «Рівні прояву психіки: свідомий та несвідомий».

У процесі виконання творчих завдань (виконання самостійних робіт, підготовка презентацій з тем, що викликають особливу зацікавленість студентів, наукова робота тощо) відбувається формування здатності до пошуку та генеруванню нових ідей (пункти 4, 5).

Проведення практичних занять з тем «Особистість», «Розвиток особистості та Я-концепція» дає можливість дослідити Я-концепцію особистості студента, погодити між собою реального і бажаного Я-особистості, визначити рівень домагань, підвищити самооцінку студента, формувати стійку впевненість у власних можливостях та актуалізувати позитивні очікування щодо будь-якої діяльності і, тим самим, формувати характеристики, описані в пунктах 5, 6, 8, 10 структури емоційного інтелекту.

Вивчення особливостей особистості, її якостей, протікання психічних процесів, емоційних станів та їх прояву у різних ситуаціях, ознайомлення з невербальними засобами спілкування допомагає студентам оволодіти механізмами сприйняття партнера зі спілкування, зокрема, емпатією (вмінням читати почуття інших), також суттєво впливають на розуміння чужих емоцій, сприяють набуттю навичок ефективного спілкування та взаємодії, запобіганню конфліктів тощо.

Ефективність навчання зростає за умови, коли зовнішній вплив викладача викликає у студента позитивну реакцію (відношення, емоції), збуджує його власну активність у роботі над со-

бою, стимулює активність у навчальній діяльності та формує до неї позитивне відношення. Найбільш результативними засобами досягнення цих цілей є тренінгові технології. Таким чином, тренінгові технології, що застосовуються в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, сприяють підвищенню емоційного інтелекту студентів, розвитку позитивного мислення, формуванню навичок управління своїми психічними станами та розумінню емоційних станів інших.

Література

1. *Калошин В.* Емоційний інтелект — важливий показник ефективності діяльності управлінця // Вісник державної служби України. — 2008. — №1. — С. 34–43.
2. *Гоулман Д.* Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005.
3. *Журавська Л. М.* Соціально-психологічний тренінг: розвиток якостей особистості працівників сфери туризму: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Видавничий дім «Слово», 2006. — 312 с.

Завірюха В. В., канд. психол. наук,
кафедра педагогіки та психології

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ

Сучасні тенденції економічних і суспільних відносин в Україні суттєво впливають на вищу школу, обумовлюючи зміну спрямованості підготовки молоді з традиційного набуття знань на саморозвиток та самовдосконалення. Адекватна самооцінка та високий рівень відповідних особистісних якостей майбутнього фахівця зумовлюють актуалізацію мотивації його особистісного і професійного самозростання. Виникає необхідність у підборі та застосуванні таких форм роботи, що дозволять вирішити дану проблему.

Наукові дослідження та досвід провідних міжнародних університетів свідчить, що інтерактивна освіта забезпечують ефективний розвиток навичок практичного застосування теоретичних знань. Тренінгові технології являються складовою їх впровадження.

Тренінг розглядається як форма процесу навчання, що дозволяє формувати у студентів уміння та навичок працювати самостійно, розвивати свій творчий потенціал.

У зв'язку з цим творчою групою викладачів кафедри педагогіки та психології, під керівництвом автора було розроблено «Соціально-психологічний тренінг розвитку особистісних якостей менеджерів», призначення якого є формування компонентів професійної мобільності як здатності до професійного самозростання здійснення психологічної підготовки менеджерів.

Реалізація розвитку особистісних якостей менеджера у процедурно-організаційному аспекті пропонується у вигляді тренінгових занять. Принципи організації тренінгових груп (Ємельянов Ю. М., Петровська Л. О., Рудестам К., Хрящова Н. Ю., Пахомов Ю. В.) забезпечують зниження напруженості захисту їх учасників, стимулювання здатності особистості до експериментування (завдяки відсутності будь-якого оцінювання та осуду), розвиткові професійної звички «рефлексувати на...» (Пов'якель Н. І.), створення максимально сприятливих умов для самопізнання та самовдосконалення, які зумовлені внутрішньо-груповою атмосферою емпатичної підтримки, довіри та співробітництва.

В ході тренінгу запропоновано ігрові методи групові дискусії, індивідуальна психологічна діагностика, аналіз конкретних ситуацій, моделювання управлінського процесу, використовуються різноманітні техніки та вправи.

Організація навчального процесу орієнтована на розвиток творчого потенціалу студента та характеризується інноваційним підходом, що забезпечує його співпрацю з викладачем. Навчання у форматі «teaching» (викладання) переходить до навчання у форматі «learning» (вивчення), при якому особу не навчають, а особа навчається.

Слухачі використовують свій власний досвід, з урахуванням соціально-психологічних властивостей тренінгових груп, що відповідає загальним принципам андрагогіки як науки про навчання дорослих. Тренінг дає можливість інтенсивного засвоєння необхідних умінь у ході практичної, творчої діяльності як індивідуальної, так і групової.

Створені умови та форми роботи сприятимуть досягненню загальної мети — високої результативності у міжособистісному спілкуванні слухачів, забезпеченні вмінь формувати дієздатну команду на принципах корпоративної культури, реалізувати особистісні конкурентні переваги лідера для забезпечення довгострокової перспективи кар'єрного зростання, сприятимуть процесу особистісного самозростання, реалізації творчого потенціалу.

**ТРЕНІНГ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
В КУРСІ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ**

Відповідно до положень програми предмета «Методика викладання економіки» (МВЕ), затвердженої певним чином, студенти вивчають теми «Цілі та зміст економічної освіти», «Організація навчання економіки», «Сучасні технології навчання в економічній освіті» та здобувають вміння планувати та організовувати навчально-виховний процес з економіки в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах. Реалізація цього завдання передбачає необхідність враховувати і вимоги зовнішніх нормативних актів чинного законодавства України, що регулюють вивчення окремих предметів відповідно до національних освітніх програм.

В ідеальній моделі передбачається, що студенти перед початком вивчення МВЕ уже мають відповідну базу знань з пропедевтичних курсів (основи психології, психологія діяльності, навчальний менеджмент і т. ін.), що створять основу для нової навчальної інформації та формування ключових професійних компетентностей. Задача ускладнюється тим, що ці знання мають переважно абстрактний характер і зовсім відірвані від економічного спрямування, як того вимагає кваліфікація майбутнього викладача економіки. Крім того, студентам часто пропонуються різні квазінаукові концепції, в т.ч. й нові, ще не обґрунтовані, які ще не мають практичного значення для майбутньої діяльності викладача економіки.

Отже, ми маємо такі визначальні передумови вивчення вибіркового предмета МВЕ: масштабність та різноплановість завдань, поставлених навчальною програмою, мізерність аудиторного навантаження та несталий склад груп студентів. Для підвищення ефективності вивчення змісту предмета було обрано шлях збільшення до аудиторної навчальної роботи через виконання навчального проекту.

Від самого початку 5-го навчального семестру студенти ФЕФ отримують перелік завдань на весь період вивчення предмета МВЕ і графік їх виконання. Серед цих завдань — першими є ті, що пропонують студентам виконати порівняльний аналіз досвіду вивчення економічних предметів у різних навчальних закладах

(за їх власним вибором) та виконати проект навчального закладу економічного спрямування. Обов'язковою умовою організації навчального закладу є врахування освітніх концепцій, які розроблені та рекомендовані МОН України для різних рівнів освіти. Так для загальноосвітніх закладів — концепція представлена у Державному стандарті загальної середньої освіти, для ВНЗ різних рівнів акредитації — у Галузевих стандартах вищої освіти, в освітньо-кваліфікаційних характеристиках спеціалістів за різними напрямками фахової підготовки економістів.

З точки зору практичної реалізації — це завдання ми відносимо до типу тренінгів проектування¹. Проект навчального закладу враховує також усі вимоги до виконання бізнес-плану за відповідною структурою. Студенти виконують роботу в групах. Тип навчального закладу, економічне спрямування, форму власності та інші параметри обирають самостійно з урахуванням особистого життєвого досвіду. Зрештою, проект — це свого роду «Case», який потім дає конкретну інформацію для вивчення протягом наступних навчальних занять. Проект складається з двох частин: педагогічної та економічної. *В першій* — реалізуються та проектується знання про концепцію діяльності НЗ, навчальні плани і навчальні програми, поділ предметів на базові й вибіркові, вплив психологічних особливостей групи на процес навчання, організацію педагогічного навантаження викладачів та кредитно-модульну структуру вивчення предметів. *У другій* — упорядковуються та реалізуються знання з економічних предметів (економіки підприємства, маркетингу, менеджменту, фінансів підприємств, економіки праці, діловодства, бюджетної системи, податкової системи тощо). Це дозволяє зрозуміти студентам, що навчальний заклад — це такий же суб'єкт господарювання, яким потрібно управляти відповідно до пануючих у соціумі економічних відносин.

Такі проекти студенти виконують з 2002 року. Були розроблені проекти загальноосвітніх шкіл приватної форми власності, приватні дитячі дошкільні установи, ліцеї з поглибленим вивченням окремих предметів, приватні спеціалізовані НЗ закритого типу, НЗ для дорослих з поглибленим вивченням окремих економічних циклів, корпоративні НЗ для працівників, приватні ВНЗ. Цікавою є динаміка вибору студентів типів навчальних закладів та їх еко-

¹ Ковальчук Г. О. Використання тренінгових технологій при вивченні економічних дисциплін у КНЕУ. — Наукові записки Тернопільського нац.пед.університету. — Серія: Педагогіка. — № 5. — 2005. — С. 203—209.

номічного спрямування. Так до 2006 р. домінуючими завданнями змодельованих навчальних закладів студенти вказували — розвиток особистісних задатків і творчого потенціалу учнів. З 2007 р. — домінуючі мотиви дещо змінилися в напрямок розвитку професійно і життєво важливих умінь учнів. Зростає інтерес до організації корпоративного навчання для конкретних фінансово-економічних установ.

Розроблені студентами проекти або їх елементи активно впроваджуються ними ж у конкретних умовах населених пунктів та в ході педагогічної практики в реальних навчальних накладах різних рівнів акредитації.

*Ковальчук Г. О., канд. пед. наук, доцент,
Іващенко Л. О., здобувач,
кафедра педагогіки та психології*

ТРЕНІНГ ІНТЕРАКТИВНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ ЗА ВИБОРОМ

Економічні предмети за вибором набули значного поширення як у системі загальноосвітнього навчання, так і в системі підготовки фахівців-економістів.

Як показують спостереження та спеціальні дослідження, серед домінуючих мотивів вибору студентами та учнями економічних предметів для додаткового навчання — домінуючим є особистісний фактор — вибір викладача та очікування студента щодо розвитку його власних безпосередніх продуктивних умінь особистісного та соціального компонентів професійної компетентності (за класифікаціями Заутера В., Равена Дж., Ковальчук Г. О.). Продуктивна спрямованість економічних предметів за вибором проявляється у тому, що вони мають можливості враховувати варіативні фактори зовнішнього і внутрішнього середовища в організації змісту і методів навчання. Як зазначають дослідники, до цих варіативних («гнучких») факторів відносяться: психологічні та соціальні особливості учасників навчальної групи, тип взаємодії суб'єктів навчального процесу, компонування конкретних методів навчання в дидактичному процесі. У своєму поєднанні вони складають систему «м'яких» (соціально-організаційних) елемен-

тів продуктивності¹, які забезпечують ефективність реалізації цілей вивчення предмета. Особливим завданням економічних предметів за вибором є їх можливості у сприянні адаптації та професійній соціалізації учнів (студентів) у конкретному соціально-економічному середовищі².

Тренування інтерактивних умінь студентів — передбачає розвиток їх здатності використовувати власні комунікативні уміння в контексті цілеспрямованої та керованої реактивності. Ми відносимо ці заняття до типу «тренінгів виконання» (за типологією Ковальчук Г. О.)³. Тренувальні вправи для розвитку інтерактивності студентів можуть бути вибудовані в системі «наскрізних» міні-кейсів (за визначенням Л. П. Гордієнко, 2008), які впорядковані за критерієм розгортання професійної діяльності — від розроблення її концепції та презентування, до організації критеріїв ефективності, показників для обліку та прийняття управлінських рішень. Для цього необхідні критичне мислення, індивідуальна та командна активність, відбір реальних прикладів та ситуацій, які дають основу діяти за аналогією тощо.

Об'єкт, що моделюється у ході навчального заняття: ситуація безпосередньої взаємодії конкретних учасників подій, епізод із діяльності підрозділу установи чи фірми. Студенти об'єднуються в ігрові команди і виконують ролі працівників якогось господарюючого суб'єкта, клієнтів або партнерів фірми чи установи. В ході виконання навчальних рольових завдань відбувається формування навичок дій у виробничому процесі, чи умінь виконання посадових обов'язків, чи навичок реагування та поведінки в екстремальних економічних обставинах. Це забезпечує для них розуміння реального економічного середовища і випробування різних виконавських та поведінкових ролей для власної активності. Достатню ефективність на таких заняттях показали такі методи, як: малі групи, обговорення, пленуми, робота в парах.

Наприклад, студенти бажають обговорити питання підвищення цін на ліки в Україні на 40 % та введення системи лікування за рекомендованою схемою із певним переліком препаратів. Зміст

¹ Менеджмент продуктивності: Навч. посібник / Укл. А. О. Ласкавий. — К.: КНЕУ, 2004. — 288 с.

² Ковальчук Г. О. Теоретичні аспекти впровадження інноваційних технологій навчання у професійній підготовці економістів у системі неперервної освіти // Проблеми освіти: Наук. зб. / Кол.авт. — Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. — 2008. — Вип. 55. — С. 60—66.

³ Ковальчук Г. О. Використання тренінгових технологій при вивченні економічних дисциплін у КНЕУ. — Наукові записки Тернопільського нац.пед.університету. — Серія: Педагогіка. — № 5. — 2005. — С. 203—209.

цієї теми є дуже обширним, тому студенти отримують випереджальні завдання, що стосуються питань державного регулювання економіки, стратегії та економіки підприємств, соціальної та грошової політики, медичного страхування, права промислової власності, місцевого самоврядування тощо. Усі завдання розподіляються за рольовими групами: споживачі, пацієнти приватних клінік, законодавці, власники патентів, представники фармацевтичних виробництв, закладів охорони здоров'я. Зрозуміло, що питання є важливе і цікаве. Але розглядати його в рамках формальних навчальних занять — неможливо. Тому пропонується тренінг інтерактивності у форматі «пленуму». Його конкретні дидактичні завдання — розвивати вміння формулювати економічну проблему стосовно конкретних економічних суб'єктів на конкретному товарному ринку, вміння обґрунтовувати свої прагнення і бізнес-наміри, вміння виявляти вузли зіткнення інтересів різних суб'єктів, вміння переконувати у своїй правоті, вміння слухати та оцінювати доводи інших, систематизувати життєвий досвід та вибирати доводи на користь своїх міркувань тощо.

За підсумками тренінгу інтерактивності не приймається ніяких рішень — тут студенти тільки говорять на задану тему. Відбувається вербалізація когнітивних умінь студентів, формується панорамна картина проблеми у різних її проявах. За результатами обговорення — більшість учасників груп по-іншому подивились на суть питання та змінили своє ставлення до запропонованих урядом заходів.

Колеснік Л. С.,
кафедра педагогіки та психології

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Беззаперечно, умовою успішної підготовки фохівцій є використання тренінгових технологій, які дозволяють сформувати професіональні компетенції фахівця в процесі навчання.

Нині людство переживає черговий етап технологічного розвитку — становлення нового інформаційного суспільства, а інноваційне суспільство вимагає прискореного впровадження і використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій у сфері освіти.

Дистанційна форма навчання є відповіддю на тенденцію інформатизації світу, і соціально-психологічні тренінги є чи не найваж-

ливішим аспектом дистанційного навчання фахівців. Застосування таких тренінгових технологій допомагає студентам впоратись із почуттям ізольованості та тривоги, які суттєво впливають на ефективність самостійної роботи. Аналіз показує, що в процесі дистанційного навчання почуття ізольованості не є головним, значно більш руйнівним для навчального процесу є почуття тривоги, заплутаності та паніки. Розробляючи та застосовуючи соціально-психологічні тренінги і технології слід чітко визначити, чим спричинені труднощі, яку допомогу доцільно надавати студентам і яка педагогічна цінність розв'язання наведеної задачі. Потрібно пам'ятати, що значна кількість складних завдань викликає у багатьох студентів стресовий стан, тому навчальні завдання слід будувати у такий спосіб, щоб навіть найменш підготовлені студенти хоча б деякі з цих завдань могли розв'язати самостійно.

Розглянемо чинники, що гальмують здійснення самостійної роботи і відіграють роль психологічних бар'єрів під час її виконання та деякі допоміжні тренінгові заходи щодо їх усунення:

причини психологічних бар'єрів	тренінгові заходи для їх усунення
недостатність базової підготовки	рекомендації і посилання на базові знання
формальне сприйняття інформації	вправи на формування навички контролю засвоєння
несформованість окремих видів мислення, несприйняття занадто громіздкого або теоретизованого стилю викладання	робота з текстом і сенсовими структурами
почуття «запрограмованості»	позицію об'єкта змінити на суб'єктну участь у контролі та орієнтації
наслідки невизнання результату	визначення будь-яких результатів з одночасним доброзичливим корегуванням
«вивчена безпомічність»	штучні ситуації «неочікуваного успіху, розкриття причин»
звичка діяти по лінії найменшого опору	формування звички здобувати результат самостійно завдяки варіативним способам діяльності;
відсутність досвіду самостійної діяльності	оволодіння навичками самостійності, формування планів
нерозвиненість вольової саморегуляції (лінощі)	введення ігрових моментів, пошук ціннісних сенсів діяльності та ін.

Таким чином, організовуючи самостійну роботу студентів у процесі дистанційного навчання слід звернути особливу увагу на деякі психологічні чинники, які не мають прямого відношення до навчально-пізнавальної діяльності студентів, проте впливають на результати самостійної роботи.

*Колесніченко Л. А., доцент,
кафедра педагогіки і психології*

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАВЧАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

В умовах радикальних ринкових трансформацій проблема підготовки якісних фахівців у вищих навчальних закладах набуває певної гостроти, оскільки традиційна система навчання забезпечує в основному засвоєння студентами великої бази знань. Нагальні потреби сьогодення вимагають готувати таких професіоналів, які не лише володіють необхідними знаннями, але й уміють шукати та аналізувати потрібну інформацію, розв'язувати як стандартні, так і нестандартні задачі, діяти в невизначених умовах, що до того ж часто змінюються, бути впевненим у собі, відповідальним за своє життя, управляти іншими, встановлювати контакти з іншими людьми, бути здатними до саморегуляції, тобто мати широкий набір практичних компетенцій.

Стає дедалі очевиднішим, що система та методи професійної підготовки, які використовуються в нашій освіті, значною мірою базуються на застарілих принципах навчання, не розвивають необхідні професійні якості, не формують індивідуальної стратегії діяльності, не створюють умов для розширення способів та прийомів організації професійної діяльності та самоуправління.

Тому дуже важливим інструментом формування та розвитку практичних компетенцій є використання тренінгових форм навчання. При викладанні дисципліни «Психологія діяльності та навчальний менеджмент» (ПДНМ) широко використовуються такі форми. Навчання відбувається за допомогою сукупності психолого-педагогічних методів, які спрямовані на розвиток особистісних і професійних якостей студентів.

Студенти другого курсу майже весь семестр працюють у малих групах над вирішеннями конкретних завдань. Застосування

дискусій, «мозкових штурмів», розв'язання конкретних ситуацій і задач, використання міні-ігор і наочних матеріалів сприяє ефективному засвоєнню навчальної інформації і формуванню вмінь, необхідних для успішного виконання педагогічної діяльності. Студенти навчаються успішно справлятися з такими функціями педагогічного процесу, як: цілепокладання, планування, організація, мотивування та контроль. Результатом їхньої роботи має бути самостійне проведення заняття малою групою для своїх однокласників. У якому вони реалізують всі функції навчального процесу, використовуючи інтерактивні методи навчання, ознайомлюють з особливостями навчання певної освітньо-вікової групи.

*Корват Л. В., старш. викл.,
кафедра педагогіки та психології*

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ КНЕУ

Загально відомо, що 10 % інформації людина засвоює з того, що чує, 50 % — з того бачить, 70 % — з того, що проговорює і 90 % — з того, що робить. Тому тренінги є високоефективною формою організації навчання, яка дозволяє з максимальною ефективністю забезпечувати професійну підготовку.

Сьогодні тренінги здобули широку популярність як організаційна форма навчання, яка має особливі можливості для формування та розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців.

Тренінги вперше були застосовані в практичній психології для особистісного саморозвитку в науковій школі Курта Левіна. Висхідне положення полягало у припущенні, що зміни установок та поведінки людини відбуваються набагато ефективніше у процесі її групового, а не індивідуального функціонування. Згодом тренінги широко почали використовуватися у професійній підготовці представників соціально-орієнтованих професій.

Існує кілька підходів до розуміння, що таке тренінг як метод:

- 1) тренінг як активний метод навчання;
- 2) тренінг як метод впливу;
- 3) тренінг як метод розвитку;
- 4) тренінг як навмисні зміни.

Розуміння тренінгу як активного методу навчання не є вичерпним. Навчання є важливим елементом тренінгу, але цей метод неповністю розкривається через поняття навчання. Слово «активний» також підбірано не досить вдало, оскільки воно вказує не на властивість методу, а на властивість суб'єкта навчальної діяльності. При розумінні тренінгу як методу впливу, тренінг характеризується з процесуальної сторони, яка не розкриває його суті. У випадку розуміння тренінгу як методу розвитку також виділяється не найсуттєвіша його характеристика, так як тренінгу притаманний не тільки розвиток, але й формування бажаних та гальмування небажаних властивостей. Інтерпретація тренінгу як навмисні зміни вказує на цільовий компонент і є найадекватнішим щодо його застосування.

Тренінгові технології отримали широке застосування у процесі психолого-педагогічної підготовки студентів КНЕУ. Оскільки тренінги вперше з'явилися у психологічній практиці, то психолого-педагогічну підготовку студентів можна вважати природною стихією для їх реалізації. За рахунок особливої подачі інформації та зворотного зв'язку тренінг має надзвичайний потенціал інтенсифікації навчальної діяльності у порівнянні з традиційними формами і методами навчання та реальним повсякденним спілкуванням. У тренінгу студенти мають можливість отримати знання та сформувати уміння щодо таких психолого реалій: 1) соціально-психологічні процеси — підвищення чутливості до групової взаємодії, формування умінь успішної взаємодії з іншими людьми; 2) інші люди — розширення між особистою свідомістю та діагностичних умінь у між особистісній сфері, розвиток здатності застосовувати різні теоретичні підходи для інтерпретації й прогнозування поведінки, почуттів, думок різних людей; 3) я сам — пізнання себе та удосконалення розуміння себе, розширення сфери самосвідомості, посилення почуття само ідентичності, удосконалення навичок саморегуляції; 4) теоретичні знання — набуття знань про психологію особистості, міжособистісну взаємодію.

Що стосується безпосередньо професійної підготовки за спеціальністю викладач економіки, то тренінгові технології безперечно дозволяють вирішувати значну частину навчальних завдань. Наприклад, через тренінги студенти мають можливість сформувати педагогічні уміння, пов'язані з цілетворенням у процесі викладання, з використання принципів, методів, організаційних форм навчання та контролю.

Свій перший досвід викладання студенти отримують завдяки участі у тренінговій грі «Особливості навчання окремих вікових-освітніх груп», що протягом майже десятка років реалізується та вдосконалюється викладачами кафедри і є підготовкою до вивчення наступного курсу «Методика викладання економіки» та до педагогічної практики.

Котикова О. М., канд. пед. наук, доцент,
докторант, кафедра педагогіки і психології

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Соціально-психологічний тренінг (СПТ) як ефективний засіб формування комунікативної компетентності зарекомендував себе вже давно. В умовах входження вищої школи у Болонський процес актуальність застосування активного соціально-психологічного навчання (АСПО) є вельми значущою з огляду на скорочення частки аудиторних занять, збільшення представленості у навчальному плані самостійної роботи студентів і відсутності умов для проведення індивідуально-консультативної роботи, що призводить до утруднення вибору і реалізації індивідуальних траєкторій навчання студентами, потреби яких у інтерактивних формах навчання не можуть бути цілком задоволені семінарськими заняттями через перевантаженість останніх контрольно-оцінним компонентом навчальної діяльності.

Справді, тренінгові технології навчання в цілому, і СПТ та АСПО зокрема мають свої переваги порівняно із традиційними формами навчання, зорієнтованими здебільшого на «знаннясвий» компонент, натомість надають можливість у дії, поведінці закріпити нові знання, набути нового досвіду. Проте не варто переоцінювати його «міцність», тривалість зберігання у пам'яті, стійкість стосовно звичних форм навчання. Подолати цю суперечність можна шляхом здійснення таких кроків: реалізації і розвитку у тренінгових технологіях тих знань, умінь та навичок, особистісних новоутворів, які є у досвіді студента в результаті вивчення навчальних дисциплін, у даному випадку дисциплін психолого-педагогічного підготовки майбутніх юристів; з набуттям студентами нового досвіду особистісного самотворення у процесі АСПО створювати умови для його застосування у процесі подальшого опанування психолого-педагогічних дисциплін. Лише

за такого підходу з'являється можливість забезпечення практичної зорієнтованості навчальних предметів і стійкості психічних новоутворень, які виступають результатом досвіду, отриманого завдяки тренінговим технологіям.

Реалізація такого підходу потребує розроблення: моделі професійної діяльності та моделі спеціаліста; змісту та критеріїв сформованості відповідних професійних компетенцій, яких студент набуває у процесі підготовки; діагностичного інструментарію з метою визначення рівня сформованості даних компетенцій; програми тренінгу, що поглиблює поведінкові аспекти компетентності; критерії оцінювання ефективності тренінгу; діагностичний інструментарій з метою визначення ефективності тренінгу; засобів упровадження, «переносу» нового досвіду у навчальний процес, його рефлексії протягом навчання. Головною умовою реалізації цього підходу виступає підготовленість викладача.

Уявляється доцільним проводити АСПН у два етапи. Перший — для студентів першого курсу з метою розвитку соціально-психологічної, комунікативної компетентності у цілому, другий — для студентів старших курсів з метою формування професійно значущих психологічних та педагогічних (організаційно-управлінських) умінь.

*Лавриненко Д. Г., асистент,
кафедра педагогіки та психології*

ПРАКТИЧНІ СИТУАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Аксіоматичним постає факт необхідності холичного та наскрізного формування професійної спрямованості особистості студентів в умовах реформування системи вищої освіти України. Формування професійної спрямованості на макрорівні представляється можливим розуміти як двовекторний процес:

— формування вмотивованих та особистісно цінних компетенцій шляхом поглибленого та систематичного оволодіння фаховими знаннями (спеціальні дисципліни залежно від профілю підготовки);

— розвиток професійно спрямованих компетенцій крізь призму психолого-педагогічної підготовки студентів.

Зокрема, формування професійної спрямованості в процесі психолого-педагогічної підготовки студентів під час аудиторних занять передбачає використання наступних засобів:

- приклади, засновані на практиці діяльності фахівця певного профілю;

- батарея сучасних методів навчання залежно від індивідуальних особливостей викладача та динаміки студентської групи;

- відкриті лекції відомих особистостей;

- загальні та вузькоспеціалізовані практичні ситуації;

- дистанційні форми взаємодії (e-mail-роз'яснення, ICQ-консультації та конференції, чат-діалоги, тематичні форуми та блоги, online-відео технології, голосові чати з використанням Skype та TeamSpeak тощо).

Авторський досвід аудиторної роботи зі студентською молоддю засвідчує виняткове значення використання загальних та вузькоспеціалізованих практичних ситуацій у процесі психолого-педагогічної підготовки.

Практичні ситуації загального спрямування придатні для використання при роботі зі студентами різних спеціальностей. Вони не посилаються на конкретну вузькопрофільну діяльність. Прикладами таких ситуацій можуть слугувати наступні:

1. Юнак, прагнучи наслідувати видатного вченого, багато займається фізикою: читає, міркує тощо.

Юний футболіст намагається наслідувати Пеле, Марадону, О. Блохіна, А. Шевченка. Це спонукає його до інтенсивного тренування, опрацювання певних технічних прийомів, до яких вдавалися кумири.

Визначте на основі прикладів, яке значення має наслідування в контексті мотивації.

2. Дмитро почав вивчати психологію виключно з примусу, прагнучи уникнути неприємностей (негативна мотивація). Пізніше викладачеві вдалося залучити кілька інших мотивів (самоствердження, самореалізація, інтерес до психології), що істотно підвищило загальний рівень мотивації учіння.

Визначте, чи є це прикладом мотиваційної саморегуляції. Обґрунтуйте Вашу відповідь.

Натомість, специфікою вузькоспеціалізованих практичних ситуацій виступає їх опора на досвід конкретної практичної діяльності. Вони використовуються у спряженості зі спеціалізацією студентської аудиторії. Прикладами подібних ситуацій можуть виступити наступні:

1. Приклад реклами моніторів «SAMSUNG»: «Якби Леонардо написав лише «Джоконду» і нічого більше... Якби Бітлз заспівали лише «LET IT BE» і нічого більше... Якби SAMSUNG зробив тільки монітор і нічого більше... Іноді навіть одного творіння досить, щоб стати класиком. SyncMaster 17» Glsi.

Встановіть, чим пояснюється успіх даної реклами в контексті психічних властивостей особистості. Відповідь обґрунтуйте.

2. Бухгалтер отримує задоволення від своєї роботи. Він чекає наступного робочого дня, щоб:

а) зустрітися з колегами та обговорити нещодавні зміни до оформлення звітних документів;

б) опрацювати наперед звітність підприємства;

в) набути досвіду та покращити свої аналітичні здібності шляхом опрацювання звітності підприємства за минулі роки.

Визначте, якому виду спрямованості відповідає кожна з наведених цілей. Відповідь обґрунтуйте.

Відтак, зауважимо, що формування професійної спрямованості в процесі психолого-педагогічної підготовки фахівця у вищій школі є важливою складовою кристалізації вмотивованих та особистісно цінних компетенцій, одним із ключових засобів якого, на нашу думку, виступають практичні ситуації.

*Ловка О. В., асистент,
кафедра педагогіки і психології*

ФОРМУВАННЯ АЛГОРИТМУ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ У ТРЕНІНГУ «УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ»

У практику вітчизняних ВНЗ має більш інтенсивно впроваджуватися технологія проектного навчання як одна із найефективніших інноваційних технологій і спосіб вирішення проблеми поєднання теоретичних знань із практичними навичками студентів, реалізації їхнього творчого потенціалу та навчальних інтересів.

Для ширшого використання методу проектів викладачам необхідно володіти моделлю групової навчальної проектної діяльності, алгоритмом її використання і соціально-психологічними уміннями, які вимагає організація групової проектної діяльності студентів. З цією метою у рамках тренінгового курсу кафедри

педагогіки та психології створений тренінг «Управління проектною діяльністю студентів».

Головною метою тренінгу є оволодіння викладачами алгоритмом управління навчальними груповими студентськими проектами для застосування цієї технології у практиці своєї дисципліни.

Тренінг переслідує наступні цілі:

- ◆ знайомство учасників з основними поняттями та технологією здійснення проектної діяльності, оволодіння алгоритмом управління навчальними проектами;

- ◆ практичне оволодіння евристичними вправами, спрямованими на створення мотивації до проектної діяльності студентів;

- ◆ створення учасниками програм конкретних навчальних проектів, спрямованих на вирішення навчальних завдань їхніх дисциплін.

План проведення.

1. Презентація методу у програмі «Power Point», обговорення можливостей проведення тренінгу у КНЕУ на різних факультетах. Ознайомлення з етапами здійснення навчального проекту, необхідними вміннями викладача до управління проектною діяльністю.

2. Оволодіння алгоритмом розробки проекту — постановка цілей і завдань; планування проектної діяльності — визначення часових рамок, необхідних ресурсів; складання програми проекту, розробка критеріїв оцінювання і контролю.

3. Презентація програм навчальних проектів, підготовлених командами учасників тренінгу. Процедура оцінювання продуктів. Рефлексія отриманого досвіду.

Одним із наших завдань як викладачів — є допомогти студентам навчитися працювати в групі. Групи навчають себе самі. В середньому арифметичному група знає більше викладача майже з будь-якого питання. Наша справа як ведучого — вивільнити цю колективну силу, яка дасть набагато більше, ніж один викладач, яким би кваліфікованим він не був. Ми можемо підсилити цю рушійну силу групи, допомагаючи учасникам усвідомити їх унікальні здібності до вирішення проблем і пропонуючи способи, завдяки яким вони можуть поставити ці здібності на службу всій групі.

Навички та вміння викладача, необхідні для управління проектною діяльністю студентів.

- 1) *комунікативні:*

- створювати атмосферу відкритості і довіри, керувати активною творчою співпрацею;

- підтримувати контакт із студентами, незалежно від їхніх особистісних властивостей та рівня підготовленості;

— формувати мотиваційні стимули для студентів, забезпечуючи їх зворотнім зв'язком і тренінговими вправами, необхідними для їхнього особистісного і професійного зростання;

— вміло регулювати дискусії та спрямовувати їх до конструктивних рішень, попереджати та розв'язувати конфліктні ситуації, можливі під час групової взаємодії та ін.;

2) *організаційні*:

— вміння швидко організувати групову роботу команд та чітко керувати груповою взаємодією;

— чітко викласти всі вимоги до здійснення і оформлення проєктів та сформулювати критерії оцінювання, об'єктивно оцінити проєкти та ін.

Наведемо деякі критерії оцінювання проєктів (окремо виконання та презентації):

1) **якісні характеристики**: змістовність проєкту, чіткість цілей, використані матеріали, дотримання вимог, поставлених викладачем, оригінальність ідей та продукту і т. ін.;

2) **кількісні характеристики**: кількість обробленого матеріалу, обсяг робіт, внесок кожного учасника;

3) **часові характеристики**: скільки часу витрачено на підготовку та реалізацію проєкту, чи вчасно розроблений, закінчений і презентований та ін.

Тренінг показав, що студенти і викладачі у більшості своїй дуже схожі: однаково швидко захоплюються та емоційно позитивно ставляться до творчого процесу, спільної діяльності, кооперації та змагання, схожим чином уникають відповідальності за прийняття рішень та суб'єктивні в оцінюванні. А тому є багато підстав говорити про можливість їхньої плідної творчої співпраці у проєктній діяльності.

*Матвієнко Ю. О., асистент,
кафедра педагогіки та психології*

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Самоконтроль по мірі формування його вмінь дозволяє студенту поступово взяти частину освітніх і управлінських функцій викладача на себе. В результаті навчальна діяльність наповнюється додатковим, особистісним сенсом, підвищується соціальна зна-

чимість активності студента. Це дозволяє зробити висновок, що однією з важливих задач навчання студентів технології навчально-пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі є формування у них умінь самостійно контролювати і оцінювати хід і результати свого навчання і на цій основі управляти процесом оволодіння знаннями, вміннями, навиками.

Самоконтроль — це особливий вид діяльності студентів, який залежить від цілей самоуправління і самоудосконалення своєї навчальної діяльності; цілеспрямована самоперевірка ходу і результатів власної діяльності студентів, яка спрямована на виправлення та попередження помилок. Самоконтроль включає оцінювання, регулювання і коригування своєї навчальної діяльності. В процесі самоконтролю студенти здійснюють розумові і практичні дії, коригування і вдосконалення роботи, яка ними виконується, оволодівають відповідними вміннями та навичками.

Застосування активних форм навчання — тренінгів, ділових і рольових ігор, вирішення ситуаційних завдань, організація тематичних дискусій, «мозкового штурму» та ін. — поступово накопичується як у світі загалом, так і в Україні зокрема.

Досліджуючи самоконтроль знань студентів, ми, умовно, виділяємо чотири рівні його сформованості: низький, середній, достатній, високий. Показниками рівнів являються: планування самоконтролю і регулярність його здійснення (завжди, майже завжди, у 50 % випадків, рідко, ніколи), вміння аналізувати матеріал, який вивчається, характер відповідей на контрольні питання, характер відтворення, вміння застосовувати отримані знання, вміння використовувати алгоритм самоконтролю.

Студентам університету було запропоновано надати відповіді на питання, які стосуються навчальної діяльності з використанням самоконтролю. Аналізуючи відповіді нами було з'ясовано, що переважна більшість студентів (77 %) мають низький рівень сформованості вмінь самоконтролю. При низькому рівні самоконтроль здійснюється рідко, присутні відповіді тільки на надані контрольні запитання (причому відтворювального характеру типу «так—ні»), застосування обмежується відтворенням вправ, прикладів, які наведені в матеріалі, що вивчається, відтворення здійснюється лише за «підказкою», відсутні обґрунтування і висновки.

Використання тренінгових технологій дозволяє ефективно вирішувати задачі, пов'язані з розвитком активізації творчого потенціалу, навиків спілкування, самопізнання і самоконтролю. Зазначені аспекти дуже актуальні саме в студентському віці.

Навички, пов'язані із спілкування і впевненою поведінкою, а також творчий потенціал, самопізнання і самоконтроль можуть ефективно розвиватися якраз у такому віці, а використання тренінгових технологій — це ефективний метод стимулювання їх розвитку.

Тренінг як форма навчання має істотні переваги перед іншими формами та видами навчання, особливо при підготовці працівників професій, діяльність яких проходить у складних і напружених ситуаціях, вимагає від фахівців не просто знань, а й умінь застосовувати свої знання в практичній діяльності, яка постійно змінюється.

Очікуваним результатом тренінгу є зростання рівня професійної майстерності, формування професійно важливих якостей особистості, загальне підвищення рівня особистості та вдосконалення навичок взаємодії з іншими людьми.

Так, після проведення занять із використанням тренінгових технологій, спостерігається зміна рівня самоконтролю студентів з низького на високий. При високому рівні самоконтроль здійснюється завжди або майже завжди: проводиться глибокий аналіз матеріалу, що вивчається; виявляється мета і засоби її досягнення, виділяються головні та основні вузлові моменти, складається план викладення, мають місце не лише відповіді на надані контрольні питання, але і їхня побудова, причому звертається увага на такі, котрі потребують аргументації, а не тільки відтворення; отримані знання застосовуються не лише при виконання будь-яких вправ, але і на складання прикладів, задач як на окремі питання, так і на весь матеріал загалом з подальшим їх вирішенням; відтворення матеріалу супроводжується обґрунтуванням кожного кроку роздумів і здійснюється після вивчення матеріалу одразу ж, а також через деякий проміжок часу; самоконтроль здійснюється по алгоритму.

Є всі підстави констатувати, що ті особи, які хоча б раз брали участь у тренінгу, відзначають високу ефективність та комфортність означеного методу навчання. Цьому сприяє активна позиція учасників навчання, тісний зв'язок матеріалу, що вивчається, їх життєвим досвідом.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У третьому тисячолітті розвиток вищої освіти розглядається у загальному контексті європейської інтеграції. І в зв'язку з цим не викликає сумніву актуальність проблеми модернізації вищої освіти України, і зокрема впровадження тренінгових технологій в економічній освіті.

У другій половині XX століття почали активно розроблятися тренінгові технології у психолого-педагогічній, методичній та економічній літературі такими науковцями, як О. В. Аксьонова, М. В. Бадалова, Г. Х. Бакірова, Т. Г. Веретенко, А. М. Гірник, М. І. Дичківська, Д. У. Джонсон, Ю. Н. Ємельянов, Л. М. Журавська, М. В. Кларін, Г. О. Ковальчук, Н. В. Кошечко, Е. Кристофер, Є. С. Кузьмін, І. С. Манойло, Н. Т. Оганесян, А. П. Панфілова, І. М. Періг, Л. А. Петровська, С. Стаут, С. Р. Філонович, О. С. Штепа, І. А. Юргутіс та ін.

«Тренінгові технології, — за визначенням М. І. Дичківської, — це система діяльності по відпрацюванню певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач у ході навчання (тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських задач)» [2, с. 40].

Як показали результати нашого дослідження, яке проводилось з 2000 р. по 2008 р. у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (далі КНЕУ) на тренінг-курсах «Сучасні методи навчання», «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів університету» та у Центрі післядипломної освіти КНЕУ у економістів користуються популярністю такі тренінги, які класифікуються А.П. Панфіловою, як *тренінги для навчання і організації розвитку*: управлінський, корпоративний, бізнес-тренінг, відеотренінг [3, с. 415—420]. Їм віддають перевагу 31 % слухачів, бо саме вони сприяють підвищенню професійного рівня, а результатом є набуття конкретних професійних компетенцій.

Друге місце серед тренінгів посів *соціально-психологічний*, який зорієнтований на розвиток соціально-психологічних характеристик особистості і спрямований на корекцію поведінки, що досягається через аналіз, оцінку, усвідомлення власної поведінки. Потребу у такому виді тренінгу відчуває 27 % слухачів тренінг-курсів.

Тренінг лідерства обрали 22 % слухачів, бо він сприяє розкриттю лідарських якостей особистості і саме їх вони бажають удосконалити.

Комунікативний тренінг викликав інтерес у 16 % слухачів, які відчували потребу в розвитку таких комунікативних умінь, як толерантне проведення дискусії, обрання оптимального стилю взаєморозуміння зі студентами, попередження конфліктних ситуацій і обрання ефективного методу розв'язання конфлікту.

Заслуговує на увагу і той факт, що 4 % слухачів не визначились зі своїми пріоритетами щодо вибору виду тренінгу. Хоча відомо, що, як правило, позитивно слухачі сприймають тренінги з використанням комп'ютерних технологій.

Крім того, в ході групової дискусії на тему: «Місце тренінгових занять у форматі інтерактивного навчання «одностайно схвальну оцінку отримали міжпредметні тренінги, бо «система міжпредметних тренінгових занять дає можливість переходу від репродуктивного до продуктивного засвоєння знань, забезпечує високу якість фахової підготовки, дозволяє зробити запам'ятовування інформації більш стабільним, забезпечує більш ефективну перепідготовку з кількох спеціальностей навіть за великого обсягу інформації, малої кількості годин на кожну тему, знімає проблему списування, тобто значно наближає нашу економічну освіту до рівня кращих світових стандартів» [1, с. 197].

За результатами досліджень у 83 % слухачів тренінг-курсів викликає зацікавленість не тільки змістова складова тренінгу, а й співвідношення методів, які використовує тренер-викладач на заняттях. Ми поділяємо точку зору Ю. Н. Ємельянова і Є. С. Кузьміна, що активні групові методи доцільно об'єднати у такі блоки:

— дискусійні методи: групова дискусія, обговорення випадків з практики, аналіз ситуацій морального вибору, моделювання практичних ситуацій, метод кейсів тощо;

— ігрові методи: дидактичні, імітаційні, ділові або управлінські та творчі ігри; рольові ігри (інтонаційно-мовленеві, ігрова психотерапія, психодраматична корекція); мозковий штурм, контргра (трансакційний метод усвідомлення комунікативної поведінки).

Висновки

1. У вищому економічному навчальному закладі тренінгові технології займають провідні позиції у форматі інтерактивного навчання.

2. Вони сприяють формуванню професійних і особистісних компетенцій економістів у контексті інноваційних освітніх викликів.

3. Ефективність впровадження тренінгових технологій залежить від відповідності можливостей слухачів меті та завданням даної технології, наявності у викладача професійного досвіду участі у груповій взаємодії, уміння тренера створювати комфортні умови співпраці і раціонально співвідносити активні групові методи навчання, раціонального використання необхідного обладнання, розміру групи, тривалості навчання.

Література

1. Аксьонова О. В. Методики проведення тренінгових занять в економічному навчанні //Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. посіб. / За ред.. М. В. Артюшиної та ін. — К.: КНЕУ, 2007. — 528 с.

2. Дичківська М. І. Основи педагогічної інноватики: Навч. посіб. — Рівне: РДГУ, 2001. — 233 с.

3. Панфилова А. П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала: Учебное пособие. — СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2003. — 536 с.

Мендрух Ю. М., асистент,
кафедра педагогіки та психології

ТРЕНІНГ З ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ

Зогляду на великий потенціал тренінгу як засобу формування комунікативної компетентності нами було розроблено тренінг з комунікативної компетентності майбутніх фахівців з економіки. Його завданнями є розвиток навичок суб'єкт-суб'єктної взаємодії, навичок виявлення та усунення бар'єрів у спілкуванні, формування мотивації до особистісного та професійного розвитку. Роботу тренінгової групи було організовано у кілька етапів у рамках курсу «Комунікативні процеси у навчанні». Першим етапом тренінгу була релаксація. Мета цього етапу — зняття напруги, що є необхідною умовою продовження роботи групи. Реалізація цього етапу включала виконання вправ на релаксацію. Після проведення цих вправ було здійснено перехід до розвитку рефлексії у майбутніх економістів. З цією метою їм було запропоновано підготувати та презентувати малюнок на тему «Роль професійного спілкування в діяльності економіста». Далі було проведено аналіз цих малюнків за запропонованою схемою, що необхідно

для розвитку рефлексії. Потім учасникам групи пропонувалося сформувати уявлення про себе в якості партнера зі спілкування шляхом виділення якостей, що сприяють або перешкоджають професійному спілкуванню, та уявлення про партнера зі спілкування за допомогою вправи «Відрекомендування партнера». Мета другого етапу тренінгу — сформувати вміння зосередитись на проблемі, предметі спілкування. Для досягнення цієї мети нами було застосовано модифікований варіант «Тренінгу творчої психотехніки», запропонований С. В. Гіппіусом, який містить вправи на розвиток робочого самопочуття та зібраності. Наступним етапом було усвідомлення студентами сутності суб'єкт-суб'єктного спілкування. З цією метою до уваги студентів пропонувались міні-лекції з таких тем: «Вербальні та невербальні засоби спілкування», «Бар'єри у спілкуванні», «Активне слухання», «Ефективні способи зворотного зв'язку», «Використання «приспосовувань» у спілкуванні» та виконувались різні вправи. Невербальні засоби спілкування розглядались у зв'язку з труднощами усвідомлення та самоконтролю невербальної поведінки у спілкуванні. Активне опрацювання елементів невербальної поведінки проводилось за допомогою психогімнастичних вправ. Практичне опрацювання матеріалу з теми «Бар'єри у спілкуванні» було спрямовано на розвиток навичок виявлення та усунення комунікативних бар'єрів та проводилось за допомогою таких вправ, як, наприклад, «Чия проблема є більшою», «Вище за бар'єри». Далі студентам було запропоновано вирішення практичних завдань з теми «Активне слухання», які поглиблюють уявлення про існуючі способи ефективного слухання співрозмовника та формують у учасників мотивацію до необхідності оволодіння технологіями активного слухання. Матеріалом для відпрацювання прийомів та способів активного слухання слугували завдання, які отримали назву «Лотерейний квиток», «Зигзаг», «Струмочок», «Тюрма». Наступним кроком у роботі тренінгу було виконання вправ з використання «приспосовувань» у спілкуванні та встановленні зворотного зв'язку. Після опрацювання вищезгаданих тем учасникам пропонувалося розіграти ситуації з їх майбутньої професійної діяльності, які найчастіше викликають складнощі у спілкуванні або пов'язані з сильними негативними почуттями та емоціями. Аналіз розіграних ситуацій передбачав аналіз позицій у спілкуванні — спрямованість на себе або на партнера по спілкуванню. Наступний етап — рольова гра «Зустріч з партнерами», метою якої було формування готовності майбутніх економістів до професійного спілкування. У ході рольової гри учасниками програвались

такі аспекти спілкування, як соціальна перцепція, атракція, само-презентація, уміння встановлювати та підтримувати контакт, «пристосування» у спілкуванні, активне слухання, уміння вербальної та невербальної комунікації. Комунікативна поведінка учасників на різних етапах рольової гри аналізувалась за певними критеріями. Заключним етапом тренінгу були групова рефлексія та підведення підсумків роботи групи. Результати вимірювання рівнів комунікативної компетентності майбутніх фахівців з економіки показали, що запропонований тренінг сприяє оволодінню її компонентами.

*Мищенко І. Б., канд. пед. наук, доцент,
кафедра теорії та технології
соціальної роботи НПУ ім. М. П. Драгоманова*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИЙ ТРЕНІНГ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Своєрідною формою організації навчальної діяльності, яка інтегрує традиційні й активні методи, є тренінг. Тренінгові технології в освітній практиці майже не мають предметних або функціональних обмежень. З'ясовуючи способи реалізації інтелектуально-творчого тренінгу розвитку особистісно-професійного потенціалу студентів у процесі професійної підготовки, ми переконались у тому, що його можна відобразити в загальній структурі психолого-педагогічної підготовки в такій організаційній формі, як індивідуальні заняття.

Останні дослідження вчених [1] доводять наявність загальних закономірностей досягнення ефективності тренінгу незалежно від його теоретичної та методологічної спрямованості. Визначення і обґрунтування етапів виникнення та закріплення ефекту тренінгу можна представити так [1]: виявлення та вилучення до зовнішнього плану неконструктивних елементів і моделей поведінки; створення нового еталона ефективної поведінки у зовнішньому плані; модифікація поведінки учасників тренінгу в бік максимального наближення до еталону і закріплення його у внутрішньому плані. Ефективність тренінгу визначається логікою його побудови та розвитку з метою виявлення неефективних дій і заміни ефективними діями.

Інтелектуально-творчий тренінг спрямований на набуття актуального досвіду й особистого переживання, активізацію механізмів розвитку особистісно-професійного потенціалу особистості студентів, зокрема критичності, стратегічності, рефлексивності, оригінальності, гнучкості та відповідальності тощо. Комплекс завдань, які цьому сприятимуть, охоплює тренувальні вправи на інтелектуальний і особистісний розвиток та практичні завдання, що передбачають складання пропозицій і рекомендацій для власного розвитку.

Під час проведення тренінгу, з метою підвищення розвитку особистісно-творчого потенціалу студентів, бажано варіювати їх роботу. Коли виконуються тривалі завдання, потрібно іноді робити короткі паузи, а якщо необхідно сприймати велику кількість інформації — робити їх частіше.

Рекомендується використовувати вправи і завдання, на виконання яких витрачається небагато часу, але часові обмеження не повинні бути жорсткими, певні завдання потребують гнучких часових меж.

Завдання не повинні бути надто легкими. Проте студенти мають знати, що вони можуть отримати пораду від викладача-тренера. Завдання різної складності дають змогу спостерігати динаміку досягнень студентів. Крім того, необхідно звернути увагу на той факт, що особистісна значимість кожного студента має бути досить високою. Тому необхідно враховувати досвід студентів, їх розуміння ситуацій тощо. Поєднання актуальних проблем професійної діяльності й ситуацій повсякденного життя передбачає набуття комплексного досвіду. При цьому контекст досвіду повинен бути цікавим і стимулюючим, а викладач-тренер готовим допомагати в одержанні інформації, в розвитку навичок, розумінні завдань. Після закінчення тренінгу потрібно зробити висновки, які дозволять усвідомити студентам динаміку особистісно-професійних змін.

Таким чином, застосування у програмі інтелектуально-творчого тренінгу комплексу методів, вправ і прийомів, які взаємно доповнюються, дають змогу цілеспрямовано підвищувати рівень розвитку особистісно-професійного потенціалу студентів.

Література

1. *Зайцева Т. В.* Теория психологического тренинга. Психологический тренинг как инструментальное действие: Монография. — СПб.: Речь. — М.: Смысл, 2002. — 80 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Психологічна культура особистості — це психологічний феномен, який постійно пропонується для використання при вивченні психолого-педагогічних дисциплін. Актуальність дослідження полягає у необхідності висвітлення проблеми формування психологічної культури студентів вищих навчальних закладів — та створенні на цій основі відповідної технології, яка сприятиме адаптації їх до умов сьогодення. Аналіз наукових праць відомих вітчизняних (О. Бондарчук, Л. Журавська, Л. Карамушка, Т. Сущенко й ін.) та зарубіжних (К. Абульханова-Славська, О. Мотков, Л. Собчик) психологів та педагогів показав, що науковці працюють над дослідженням особистісних якостей, властивостей, рис студентів, ведуть пошуки оптимальних шляхів їх удосконалення. Водночас проблема розробки сутності психологічної культури студентів в умовах вивчення психолого-педагогічних дисциплін не була предметом спеціальних досліджень. Тому актуальність теми дослідження полягає у необхідності виявлення тенденцій формування психологічної культури студентів та створенні на їх основі умов оптимізації навчальної діяльності та особистісного зростання. *Об'єктом дослідження* у даному випадку буде психологічна культура студентів вищих навчальних закладів як складова їх особистісного розвитку, *предметом* — процес формування психологічної культури студентів при вивченні психолого-педагогічних дисциплін. *Мета дослідження*: теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати технологію формування психологічної культури студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. У своєму дослідженні ми виходили з *припущення*, що оптимізувати процес успішної навчальної діяльності та особистісного зростання студентів у ситуації психолого-педагогічної взаємодії можна шляхом введення у роботу освітньої технології формування психологічної культури.

В основу розробки формування психологічної культури студентів покладено технологічний підхід запропонований і створений

Л. М. Карамушкою для підготовки персоналу в умовах соціально-економічних змін. Сутність цього підходу полягає, зокрема, в тому, що психологічна підготовка студентів до вирішення тих чи інших завдань може здійснюватися за тиким дизайном: *а) інформаційно-смысловий блок* (усвідомлення учасниками підготовки сутності явища та його суттєвих характеристик); *б) діагностичний блок* (діагностика студентами підготовки рівня розвитку власних особистісних характеристик, необхідних для успішного виконання певних психолого-педагогічних завдань); *в) корекційно-розвивальний блок* (оволодіння конкретними прийомами виконання певних психолого-управлінських завдань). Реалізація кожного із названих блоків здійснюється за допомогою спеціальних *інтерактивних технік*: мультимедійна презентація (презентація загального дизайну, основних етапів занять та окремих смыслових питань); метод незавершених речень (із подальшим груповим обговоренням); метод «мозкового штурму» (робота в групах); підготовка малюнків; виконання творчих завдань; міжгрупової дискусії; психологічного практикуму; ділової гри; виконання домашніх завдань; використання зворотнього зв'язку (у вигляді фотоматеріалів, виготовлених під час тренінгу за допомогою цифрового фотоапарата та їх демонстрації на екран; рефлексії занять та заповнення спеціальної анкети «Аналіз ефективної роботи») тощо.

Отже, у результаті проведеної роботи по формуванню психологічної культури студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін реалізується технологічний підхід, який надає можливість: оволодіти психологічними знаннями, методами діагностики особистості, вміннями та навичками виконання конкретних завдань, які виникають у процесі навчання.

*Музичко Л. В., старш. викл.,
кафедра педагогіки та психології*

ТРЕНІНГ ФОРМУВАННЯ СТИЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНО ОРГАНІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний стан розвитку освіти в Україні визначається численними особливостями, зокрема, усталенням індивідуально-орієнтованого підходу, який дає можливість звернути увагу на саму людину і її розвиток у процесі навчання. Основним принципом орга-

нізації останнього стає визнання того, хто навчається, центральним суб'єктом навчальної діяльності, який не лише інтегрується у навчальний процес, але й здатний до самоорганізації учіння.

Ідея, покладена в основу організації формувального впливу на стиль учіння, полягає у створенні певних навчальних умов, у яких студенти, знаючи сильні та слабкі сторони притаманного їм стилю учіння, могли б опановувати певну стратегію навчання та сприймати адекватні впливи зовнішніх умов (характер навчального процесу) з метою її оптимізації. Тобто, йдеться про збагачення «Я-концепції» студента знанням про власний суб'єктний потенціал в учінні (його суб'єктивна складова) та вироблення вміння його використання з метою покращення адаптації до умов навчання (його об'єктивна складова). Суттєвим чинником, який прискорює формування певного стилю учіння, є відповідні властивості особистості та певна стильова поведінка. Створивши умови для їхнього розвитку та вдосконалення, можна вагомо впливати на процес формування стилю учіння.

Для створення умов, які б забезпечували вплив у процесі формування певного стилю учіння, було використано вихідні ідеї тренінг-курсу навчання викладачів «Використання Вашого стилю навчання», який відбувався в рамках Проекту Тасіс «Реформа та розвиток державного управління в Україні», що стали підґрунтям розробки власної тренінгової програми «Вдосконалення стильової поведінки студентів з різними нерозвиненими стилями учіння». Метою такого тренінгу є: зрозуміти необхідність використання особистісного потенціалу, що визначає індивідуальний стиль учіння, для підвищення ефективності навчальної діяльності; навчитися використовувати сильні сторони домінуючого стилю у власному учінні за допомогою вдосконалення відповідної стильової поведінки. Саме тому добір вправ та завдань для роботи зі студентами важливо спиратися на певні рекомендації.

А) Для вдосконалення поведінки осіб — носіїв стилю Активіст потрібно: частіше намагатися робити щось нове (таке, що особа раніше ніколи не робила) хоч один раз на тиждень; розпочинати розмови (особливо коротенькі) з незнайомими людьми; ретельно розділяти роботу на окремі фрагменти, намагаючись змінювати вид діяльності кожні півгодини; намагатися бути в центрі уваги; вчитися думати вголос та перед слухачами.

Б) Для вдосконалення поведінки осіб — носіїв стилю Рефлектор важливо: присвячувати більше часу спостереженням за пове-

дінкою інших осіб; вести щоденник для фіксації та аналізу подій кожного дня з подальшими висновками щодо причин зафіксованих подій; критично оцінювати кожну зустріч чи подію з точки зору їхньої успішності чи неуспішності. а також прогнозування того, що могло відбутися ліпше; ставити перед собою дослідницькі завдання, які вимагають ретельного збору інформації з різних джерел; готувати та опрацьовані письмові роботи, що потребують аргументації (готову роботу рекомендовано відкласти і через тиждень повернутися до неї, щоб переглянути та відшліфувати); діяти за правилом зважувати всі «за» і «проти» якихось дій.

В) Вдосконалення поведінки осіб — носіїв стилю Теоретик вимагає: читання чогось «важкого», що примушує мислити хоча б 30 хв. кожен день та підводити самостійно підсумки з прочитаного; взяти за правило відзначати слабкі місця та протиріччя у судженнях інших людей; дослідження складних ситуацій з метою встановлення того, чому вона розвивалась саме так, а також того, що могло б бути інакше та на якій стадії; займатися збором теорій, що належать іншим людям, гіпотез та трактовок подій з метою зрозуміти основні поняття, що лежать в основі кожної теорії, та спроби класифікації цих теорій; практикувати дослідження ситуацій з метою прогнозування їхнього перебігу; ставити більше запитань у формі, яка допоможе дійти до суті речей.

Г) Для вдосконалення поведінки осіб — носіїв стилю Прагматик необхідно: відшукувати практичні шляхи вирішення проблем (конкретні прийоми) та знаходити можливості для їхнього застосування; висувати реальні плани майбутніх дій (взяти собі за правило встановлення термінів виконання конкретних завдань); вивчати прийоми інших людей та на їхній основі розробляти власні або наслідувати їх у «готовому вигляді»; запоручитися підтримкою досвідчених осіб — «знавців», які можуть у разі потреби виправляти помилки; розробляти та реалізовувати проекти «Зроби сам», особливо якщо у особи не достатньо вмілі руки.

Результати формувального впливу на прояв стилю учіння показують, що краще вдосконалюються навчальні переваги, які є підґрунтям розвитку відповідних стилів, у разі, коли учіння студентів відбувалось в умовах спеціально організованого навчання та коли в процесі відвідування тренінгових занять у них формується відповідна стильова поведінка, також розвиваються певні властивості особистості.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЕКОНОМІСТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Система вищої освіти в будь-якій країні покликана сприяти реалізації соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Тому на перший план виходить формування світогляду, вміння адаптуватись та виживати в будь-яких умовах, уміння швидко та ефективно приймати рішення по вирішенню тієї чи іншої проблемної ситуації.

Суспільство в цілому та економіка, зокрема, суттєво змінюються, тому для виховання нового покоління економістів, яке буде здатним до впровадження ефективних дій, повинні змінюватись технології навчання:

1. Отримання не тільки знань, але й, у більшій мірі, навичок, умінь. 2. Перехід до інтегрованого вивчення предметів. 3. Пошук не єдиної правильної відповіді, а вміння вирішувати проблему. 4. Застосування активних методів навчання, зокрема, тренінгових методів, де студенти — активні суб'єкти навчання (пошуку рішень, здобуття знань). 5. Більш широкого впровадження самоконтролю. 6. Більш важливим повинен стати не сам зміст навчання, а процес його передачі.

Таким чином, задача викладача зводиться до того, щоб так організувати процес навчання, щоб студенти активно приймали участь у проведенні занять, отримували знання, моделюючи та вирішуючи певні задачі, ситуації. Цьому має сприяти і застосування тренінгових технологій.

Тренінгові технології дозволяють не тільки підвищити професійну компетентність майбутнього фахівця, але й сформувати у нього активну життєву позицію, готовність сприймати та аналізувати інформацію, ранжувати по значимості проблеми та знаходити найбільш оптимальні способи їх вирішення, творчо підходити до прийняття рішень, адаптуватись до нової ситуації тощо.

Тренінгові технології на заняттях підвищують чутливість студентів до емоційних реакцій інших людей; на іграх і тренінгах більш чуйно розпізнаються сигнали зворотного зв'язку (оцінки і реакції інших), актуалізується компетентність у сфері невербальних засобів комунікації, отже, провокують потребу удосконалювати комунікативну і психологічну компетентність, а іноді й осо-

бисту культуру. Крім того, тренінгові заняття породжують здорове протистояння між учасниками, що сприяє розвитку їхньої конкурентоздатності, впевненості в собі і підвищенню самооцінки.

З іншого боку, надмірне вживання тренінгових технологій послаблює фундаментальну освіту студентів, розхолоджує, бо можна сховатись за спину товаришів, а отже навички не надто ґрунтовно закріплюються (спрацьовує короткочасна пам'ять).

Тренінгові технології дають можливість кожному учаснику демонструвати власний як розумовий, так і творчий потенціал. У майбутніх фахівців розширюється інтерес до обраної професійної діяльності.

На заняттях із застосуванням тренінгових технологій, в умовах близьких до реальних, одночасно відбувається і розширення діапазону професійного мислення, і розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців, і освоєння практичних умінь і навичок роботи з людьми, придбання, як уже відзначалося, соціального досвіду.

Таким чином, детально підготовлене, правильно організоване, на науковому підґрунті, навчання з використанням тренінгових технологій активізує мислення майбутніх економістів, стимулює самостійне прийняття рішень, підвищується ефективність навчання не за рахунок збільшення обсягу інформації, а завдяки глибині і швидкості її засвоєння.

*Прокопенко О. А., аспірант,
кафедра педагогіки та психології*

ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Найвищий рівень інноваційного навчання повинен відображати специфіку сучасної соціальної ситуації, визначати всю освітню політику й орієнтувати на суспільну цінність, що повинен бути властивий фахівцю будь-якого профілю як особистості. Їх відображено в законі України «Про освіту». Основною метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток їх талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, забезпечен-

ня народного господарства кваліфікованими фахівцями. Але вибір головної життєвої мети, професії, призначення свого місця не завжди є усвідомленим визначенням своїх можливостей, здібностей і використання внутрішньоособистісних резервів (їхнє узгодження, гармонія) у професійній діяльності. Молодій людині, що тільки почала жити, важко знайти референтну фігуру, на яку вона могла б рівнятись, яку могла б наслідувати, з якої хотілось би брати приклад. Тому на сьогодні формування студента-професіонала є одним із перших актів не тільки для формування лише професійних знань, умінь та якісних показників випускників університету, а й усвідомлення значущості своєї професії, тобто формування професійної «Я-концепції».

Під «Я-концепцією» майбутнього фахівця розуміється складна динамічна система уявлень студента про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності, яка містить у собі взаємопов'язані і взаємозумовлені компоненти: 1) «Образ-Я», що розкриває неповторність самосприйняття через фіксацію студентом певної соціально-рольової позиції і настанов щодо себе; 2) «Ставлення-Я», яке визначається самооцінкою професійно-педагогічних здібностей і особистісних якостей і може викликати виявлення певних емоційно-ціннісних проявів; 3) «Вчинок-Я», спрямований на самовиявлення і самопрезентацію власного «Я», або прояв певної захисної дії, коли є «посягання» на цінність і цілісність сформованого уявлення про себе [1, с. 83].

Реалізація формування професійної «Я-концепції» пропонується у вигляді тренінгових занять. Однією з провідних цілей тренінгу є розвиток особистості студента економічного профілю через формування інтересу до самопізнання і професійного самовдосконалення, озброєння студентів із технікою самопізнання, самовдосконалення і самореалізації.

Завдяки активності самопізнання студент перестає бути продуктом зовнішніх обставин, набуває здатності до самостворення, самоактуалізації. Адекватна самооцінка та високий рівень рефлексивних здібностей обумовлюють високий рівень мотивації особистісного і професійного зростання, постійне розширення життєвого простору.

Тренінгові форми органічно взаємопов'язані та спрямовані на реалізацію головної мети: гармонізацію «Я-концепції» студента, його уявлення про себе і ставлень до себе; активізацію процесів особистісного саморозвитку; формування навичок емоційної та поведінкової саморегуляції. Але однією із найважливіших передумов, які забезпечують професійно-зорієнтований особистісний

розвиток студента, виступає суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і студентів. Саме це дає змогу найповніше виявити та задовольнити особистісні потреби та інтереси всіх учасників навчального процесу. Педагогічно доцільно організовані (оптимальні, гармонійні) стосунки між викладачами і студентами є основою формування особистості, в якій стосункам диктату, конфронтації протиставлене співробітництво, діалог. Такий сприятливий клімат довіри між учасниками освітнього процесу сприяє пошуку нових соціальних та особистісних проблем і є важливою передумовою створення ситуацій вільного вибору дій у навчанні та дає змогу виявляти творчі здібності, активність і самостійність кожного. В результаті цього отримує позитивний розвиток одна із складових «Я-концепції» особистості, яка забезпечує уявлення індивіда про самого себе. Студенти усвідомлюють себе як активні діячі, що здатні до самостійного пошуку.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і студентів є ядром кожного із запропонованих нами видів роботи розвитку позитивної «Я-концепції» майбутніх економістів. Успіх гармонійної конструктивної взаємодії у структурі стосунків «викладач-студент» визначається, перш за все, рівнем психолого-педагогічної готовності викладача і студента до такої взаємодії. Передусім, це налагодження ефективного контакту зі студентами, пошук оптимальних засобів педагогічного впливу на них, вироблення доброзичливого ділового стилю спілкування, дотримання педагогічного такту, допомога у розв'язанні конфліктів.

Це вплинуло б на розвиток особистості майбутнього спеціаліста та допомогло б максимальному використанню особистісного потенціалу в житті та професійній діяльності, формуванню навичок поглибленого самоаналізу, самопізнання, самоспостереження та самооцінки. Адже студенти із сформованою позитивною «Я-концепцією» відповідально усвідомлюють свої потреби й намагаються їх реалізувати, тому що роблять це за власним бажанням і відчують внутрішню свободу. У змісті «Я» наявні професійні якості й установки, що свідчать про професійну спрямованість особистості студента, є важливою передумовою професійної адаптації молодого спеціаліста

Література

1. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для аспірантів і магістрантів. — К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. — 320 с.

ОБ'ЄКТИВНИЙ ТА СУБ'ЄКТИВНИЙ ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК НА ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТТЯХ

Як відомо, вміння надавати учасникам зворотний зв'язок щодо результатів їхньої роботи на тренінгу є найважливішою навичкою для кожного тренера. Однак ефективність тренінгу може оцінюватись як через суб'єктивний, так і об'єктивний показники. В цьому контексті під *об'єктивним зворотним зв'язком* будемо розуміти адекватний цілям та завданням тренінгу результат. Наприклад, процес порівняння рівня виконання завдання учнем з установленим навчальним стандартом відповідає вимогам об'єктивного зворотного зв'язку. Але існує і *суб'єктивний зворотний зв'язок*, який ми можемо розглядати як ступінь задоволеності учасників тренінгом.

Треба враховувати, що методи отримання як суб'єктивного, так і об'єктивного зворотного зв'язку відрізняються один від одного і мають свою специфіку. Так, *об'єктивний зворотний зв'язок* у формі вербального чи невербального оцінювання (інтерпретації результатів порівняння отриманих результатів із установленими стандартами) буде доцільний там, де знання та навички можна інтерпретувати (оцінити) як вірні чи невірні. Для отримання об'єктивного зворотного зв'язку, як правило, розробляють та використовують певні критерії: обсяг, міцність, глибина, оперативність знань, уміння викласти знання, якість умінь та навичок, відповідність їх встановленим стандартам тощо. До методів отримання об'єктивного зворотного зв'язку на тренінгових заняттях можна віднести такі, як *бальне оцінювання, фіксація результатів, аналіз продуктів діяльності, експертна діагностика* тощо.

Отримання *суб'єктивного зворотного зв'язку* передбачає, перш за все, обмін думками та судженнями, які не можна оцінювати як вірні чи невірні. Інформацію про задоволеність учасників тренінгом можна отримати як прямо, так і опосередковано, використовуючи такі методи практичної психології, як *спостереження, анкетування, співбесіда, тестування* тощо. Важливим інструментом встановлення ефективного зворотного зв'язку в процесі обміну думками та судженнями є *дебрифінг* (організована групова бесіда). Дебрифінг дає можливість учасникам обмірковувати й обговорити переваги, недоліки і можливі реакції на деякі альтер-

нативні варіанти. Його ціль — змусити учасників тренінгу підійти до рішення проблеми з різних точок зору і тим самим дати їм більше можливостей для вибору дій.

Для отримання суб'єктивного зворотного зв'язку на тренінгових заняттях можна використовувати такі методики: «Самопочуття — активність — настрій», «Експертна діагностика для аналізу рольової структури», «Методика оцінювання ефективності групової роботи», «Методика дослідження умов спілкування», «Експрес-діагностика емоційних станів», «Визначення стадії психологічного захисту»¹ та ін. Інформацію про ефективність тренінгу можна отримати також за допомогою бланків зворотного зв'язку.

У доповіді представлені результати аналізу бланків зворотного зв'язку (суб'єктивний зворотний зв'язок), заповнених слухачами тренінг-курсу «Психолого-педагогічна компетентність викладача» в КНЕУ та курсів з підвищення кваліфікації викладачів Національного транспортного університету.

*Рассомахіна О. А., канд. юрид. наук, старш. викл.,
кафедра цивільного та трудового права*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ (КЕЙС-МЕТОДУ) ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»

Значення методу конкретних ситуацій під час викладання гуманітарних дисциплін, юридичних зокрема, надзвичайно важливе не тільки як одного із різновидів інтерактивних методів навчання, що у сукупності сприяють формуванню знансєвих компетенцій майбутніх фахівців, але, в першу чергу, як засобу формування якостей особистості, ціннісних орієнтирів фахівців, їх правосвідомості, що визначатимуть якість їх роботи та рівень професіоналізму, здатність оптимально поводитися у різноманітних ситуаціях, відрізнятися системністю та ефективністю дій.

Ситуації, закладені у даний метод, являють собою певний стан соціальної дійсності, який можна охарактеризувати такими поняттями як потреба, вибір, криза, конфлікт, боротьба, інновація [4, с. 32]. Структура конкретної ситуації може бути багатоваріант-

¹ Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 296—299.

на, закладена в основу ситуації проблема, як правило, є прихованою, замаскованою іншими структурами, завданням студентів є чітко сформулювати і кваліфікувати проблему, і на основі цього обрати варіант її вирішення [4, с. 37—38]. Правові ситуації характеризуються неоднозначністю, ситуаційністю, наявністю кількох варіантів вирішення ситуації. Кейси для дисципліни «право інтелектуальної власності» зачіпають одразу низку проблем: механізм реалізації правових норм у сфері охорони інтелектуальної власності, порядок набуття прав інтелектуальної власності, використання об'єктів інтелектуальної власності у якості нематеріальних активів суб'єкта господарювання, захист прав інтелектуальної власності, судовий процес; формування правової культури та правосвідомості майбутніх юристів. Для їх вирішення студенти мають чітко уявляти порядок регламентації відносин у сфері охорони інтелектуальної власності.

Технологія методу доволі проста. За визначеними правилами складається модель конкретної ситуації, що відбулася у реальному житті, в якій відображається той комплекс знань та практичних умінь, які студентам необхідно отримати. Ця модель являє собою текст обсягом від однієї до декількох десятків сторінок. Студенти попередньо вивчають кейс, долучаючи до цього матеріали лекцій та інші джерела інформації, зокрема нормативно-правові акти. Після чого відбувається детальне обговорення змісту. При цьому викладач є ведучим, який генерує запитання, фіксує відповіді, підтримує дискусію, інформаційно-комунікативну взаємодію студентів, тобто виступає у ролі диспетчера у процесі спільної творчості та активним учасником колективного пізнавального процесу [5; 4, с. 186].

Джерелами кейсів у широкому розумінні є факти суспільного життя, освіта, наука, відповідно до цього кейси поділяють на практичні, навчальні та дослідницькі. Крім того, до джерел конкретних ситуацій відносять художню та публіцистичну літературу, досвід конкретних компаній, статистичні матеріали, наукову літературу тощо [2]. Практика викладання дисципліни «Право інтелектуальної власності» свідчить, що найбільш ефективно у якості основи кейсу використовувати практичні ситуації із досвіду господарської діяльності окремих компаній, судову та адміністративну практику у сфері охорони інтелектуальної власності, що дозволяє більш вільно орієнтуватися в обставинах справи як викладачу, так і студентам, та приймати правильні рішення.

У світовій практиці існує два підходи до конструювання кейсів: творчий та технологічний. Творчий підхід сприяє побудові

унікальних творів методичної аналітики, які можуть тривало використовуватися у навчальному процесі. В той час як технологічний підхід пропонує створення кейсів-одноденок, без яких важко уявити реальний навчальний процес [4, с. 153]. Слід зазначити, що виправданим є застосування обох способів побудови кейсів, залежно від мети, яка ставиться викладачем.

Кейс-метод можна уявити у методологічному контексті як складну систему, до якої інтегровано інші, більш прості методи пізнання: моделювання, системний аналіз, проблемний метод, уявний експеримент, метод опису, класифікації, ігрові методи, метод мозкового штурму, дискусії, що виконують у кейс-методі кожен своє призначення. Інтеграція до кейс-методу інших методів суттєво збагачує його навчальний потенціал [4, с. 66]. Кейс-метод є специфічним практичним методом організації навчального процесу. З точки зору стимулювання та мотивації навчального процесу — це метод дискусій, з точки зору контролю та самоконтролю у навчальному процесі — це метод лабораторно-практичного контролю, з точки зору бінарних методів він поєднує у собі багато різновидів наочних методів навчання, але скоріше за все, його слід віднести до наочно-проблемних, наочно-практичних та наочно-евристичних одночасно, оскільки у ньому надається характеристика практичної проблеми та демонстрація пошуку способів її вирішення. За критерієм практичності він є практично-проблемним методом [4, с. 65—66].

Основу кейс-методу складають сукупність наступних дидактичних принципів: 1) індивідуальний підхід до кожного студента; 2) максимальне надання свободи у навчанні; 3) забезпечення студентів достатньою кількістю наочних матеріалів; 4) не завантажувати студента значним обсягом теоретичного матеріалу; 5) можливість активного співробітництва викладача та студента; 6) формування у студентів навичок самоорганізації; 7) акцентування уваги на розвитку сильних сторін особистості студента [4, с. 64].

Розглядаючи сутність даного методу, В. Я. Платов виділяє наступні його ознаки, що відрізняють його від методу рольової гри та проблемних методів навчання: 1) наявність моделі соціально-економічної системи, стан якої розглядається у певний дискретний момент часу, у статистиці; 2) колективне вироблення рішення; 3) багатоальтернативність рішень (спектр оптимальних рішень); 4) єдина мета під час вироблення рішення; 5) наявність системи колективної оцінки діяльності; 6) всебічний аналіз конкретної проблеми, закладеної у описі конкретної ситуації; 7) наявність керованого емоційного напруження тих, хто навчається [3, с. 13—16].

Метод конкретних ситуацій є складним утворенням, що характеризується проблемним, конфліктним, рольовим, подієвим, дієвим та часовим аспектами [4, с. 51].

Використання конкретних ситуацій підвищує ефективність кожного семінарського заняття з представленої дисципліни. Конкретні ситуації, сформульовані у вигляді задач, стосуються питань правової охорони кожної групи об'єктів інтелектуальної власності. Звичайно, їх використання не має переважувати заняття. У якості прикладу доцільно навести ситуацію, що виникла між двома суб'єктами господарювання ТОВ «А» та ТОВ «Е» з приводу правомірності використання словесного позначення «Золотий ус» на упаковці товару.

04 серпня 2005 року Громадянин А. подав до закладу експертизи заяву про державну реєстрацію у якості знака для товарів і послуг словесного позначення «ЗОЛОТОЙ УС», а 14 грудня 2005 року Установа видала йому свідоцтво України №++++++, яким надано правову охорону знаку для товарів і послуг «ЗОЛОТОЙ УС» для 3-го (різноманітні косметичні засоби), 5-го (тонізуючі лікарські препарати) та 30-го класів МКТП (біологічно активні добавки). У 09 січня 2006 року громадянин А. уклав із ТОВ «А» ліцензійний договір, яким передбачено надання виключної ліцензії на використання знака за даним свідоцтвом для товарів 3, 5, 30 класів МКТП строком до 2014 року. Державну реєстрацію договору було здійснено у квітні 2006 року. ТОВ «А» почало виготовляти та реалізовувати в Україні крем-бальзам для тіла «Золотий ус», вказуючи, що основним складником препарату є рослина «Золотий ус». У червні 2006 року громадянин А. вніс торговельну марку до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності Держмитслужби.

ТОВ «Е» тривалий час експортує із Росії до України серію лікувальних бальзамів для тіла, розроблених на основі рецептів автора-винахідника рослини «Золотий ус» Огаркова В. М., однією із складових маркування упаковки яких є позначення «ЗОЛОТОЙ УС». У липні 2006 року регіональна митниця зупинила митне оформлення даних товарів ТОВ «Е» за ознакою їх контрафактності, а ТОВ «А» подало позов до ТОВ «Е» про заборону ввезення на територію України, реалізації та розповсюдження товарів, що порушують належні ТОВ «А» права інтелектуальної власності на торговельну марку «ЗОЛОТОЙ УС» та відшкодування завданих збитків.

ТОВ «Е» вважає, що воно своїми діями не порушує прав ТОВ «А» на знак для товарів і послуг, тому подало позовну заяву про

визнання свідоцтва на знак для товарів і послуг «ЗОЛОТОЙ УС» недійсним, оскільки останній не відповідає критеріям охороноздатності: 1) дане позначення є загальноувживаною назвою рослини; 2) дане позначення є описовим, оскільки вказує на призначення та лікувальні властивості товару, що ним позначається і для якого застосовується упаковка, тому таке позначення не може виконувати основну функцію знака для товарів і послуг — ідентифікувати товар конкретного виробника.

Студенти розподіляються на дві групи, залежно від того, інтереси якого суб'єкта господарювання вони бажають представляти. Кожна із груп має віднайти спосіб вирішення даного конфлікту, відповідаючи на запитання:

1. Чим визначається обсяг прав власника свідоцтва на знак для товарів і послуг? Визначте зміст майнових прав інтелектуальної власності, що належать власнику торговельної марки.

2. Чим визначається обсяг прав, що передаються ліцензіату? Який документ підтверджує права ліцензіата виступати від імені власника свідоцтва?

3. Чи буде використання позначення «Золотой ус» ТОВ «Е» на упаковці лікувального бальзаму для тіла спричиняти змішування із діяльністю ТОВ «А» на території України? Чи порушує ТОВ «Е» своїми діями майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку за свідоцтвом №+++++++ від 14.12.2005 р.?

4. Хто має право звернутися до суду з приводу порушення прав власника свідоцтва на знак для товарів і послуг №+++++++ від 14.12.2005 р.?

5. Чи наявні порушення процедури набуття прав на знак для товарів і послуг «Золотой ус» громадянином А.?

6. Чи є позначення «Золотой ус» достатньо сильним з точки зору його правової охорони? Чи відповідає дане позначення критеріям охороноздатності торговельних марок?

(Матеріали кейсу складені на основі таких джерел: витяг з офіційного бюлетня «Промислова власність» про реєстрацію знака для товарів і послуг; витяг із книги: *Огарков В. М.* Золотой ус в лечении болезней века. — СПб., 2005, щодо походження даного словосполучення назви лікарської рослини; позовні заяви та апеляційні скарги; копії зображення упаковки, на якій використано позначення, що є предметом конфлікту; копія рішення регіональної митниці про зупинення митного оформлення товару за ознаками контрафактності; копії ухвал господарського суду; експертний висновок).

У процесі реалізації кейс-методу студентам доводиться вирішувати різноманітні завдання, використовуючи різні методи аналітичної діяльності:

1) здійснювати проблемне конструювання — виділяти комплекс проблем із певної ситуації, визначати їх типи, наслідки, шляхи вирішення (проблемний аналіз); 2) визначати характеристики, структуру ситуації, їх функції, взаємодію з навколишнім та внутрішнім середовищем (системний аналіз); 3) визначати причини виникнення ситуації, наслідки розгортання ситуації (причинно-наслідковий); 4) проводити діагностику змісту діяльності в рамках ситуації, її моделювання та оптимізацію (праксеологічний аналіз); 5) будувати систему оцінок ситуації, її складових, умов, наслідків, діючих осіб (аксіологічний аналіз); 6) прогнозувати вірогідне, потенційне та бажане майбутнє (прогностичний аналіз); 7) формулювати рекомендації щодо поведінки діючих осіб у ситуації (рекомендаційний аналіз); 8) розробляти програми діяльності у даній ситуації (програмно-цільовий аналіз) [4, с. 113—114].

Використання методу конкретної ситуації (або кейс-методу) є ефективним засобом здійснення професійної діяльності викладача, показником його професійної майстерності. Конкретна ситуація є цікавою, адже відображає реальні ситуації, що виникають у професійній діяльності, аналіз закладеної у ній проблеми завжди активізує учасників дискусії, у яких з'являється бажання допомогти сторонам у вирішенні конфлікту, звідси інколи не вдається запобігти емоціям, що відволікають від суті проблеми і зосереджують увагу на другорядних деталях. Конкретна ситуація є певною рольовою системою, а наявність ролі є важливою передумовою діяльності. Вміння вибирати модель практичної діяльності є ефективним засобом формування професійних якостей майбутніх фахівців [4, с. 44, 47].

Слід підкреслити, що кейс-методу притаманні певні недоліки. Студенти повинні мати достатню підготовку, навички самостійної роботи, розвинену мотивацію. Крім того, Н. Л. Титова виділяє наступні недоліки кейс-методу: 1) кількісне спрощення моделі у порівнянні із дійсною ситуацією, замкнутість кейсу, неможливість залучення додаткової інформації; 2) якісне спрощення об'єкта дослідження; 3) пошук готової відповіді, а не її розробка; 4) відносно низька зацікавленість тих, хто навчається [4, с. 88—89]. Дійсно, застосування даного методу потребує ініціативності від студентів, їх мотивації до навчання і пізнання, а не просто орієнтації на досягнення формального результату.

Слід погодитися із думкою Ю. П. Сурміна, що виховна складова кейс-методу, його вплив на формування професійних, розумових, моральних, мотиваційно-вольових якостей особистості студента ще недостатньо осмислена [4, с. 94]. Застосування кейс-методу ефективно тільки тоді, коли він зачіпає внутрішній світ студента, систему його ціннісних орієнтацій, допомагає в усвідомленні життєвих планів [4, с. 207].

Важливу роль під час застосування даного методу відіграє сам викладач, його поведінка, вміння донести до студентів найкращі норми поведінки та ділового спілкування, здатність викладача вчасно виправити небажані ситуації та спрямувати їх вирішення у правильному напрямку [1]. Саме тому застосування даного методу потребує підвищення ефективності діяльності викладача, основним змістом діяльності якого має бути синкретичне поєднання навчальної, гносеологічної функції, функцій проектування, конструювання, комунікативної, виховної, організаційної та дослідницької функцій [4, с. 79].

Таким чином, в умовах розвитку інформаційного суспільства, браку часу, необхідністю працювати з величезними масивами інформації даний метод є знахідкою як для викладача, так і для студента.

Література

1. *Аверченков В. И., Малахов Ю. А.* Формирование у студентов инженерных специальностей компетенций в области охраны интеллектуальной собственности // [Электронный ресурс] Вестник Брянского государственного технического университета. — 2008. — № 2. — Режим доступа к статье: www.tu-bryansk.ru/doc/vestnik/2_2008/averchenkov_malahov.doc
2. Источники кейсов // [Электронный ресурс] Окно в ситуационную методику обучения. — Режим доступа к материалу: http://www.casemethod.ru/about.php?id_submenu=1
3. *Платов В. Я.* Деловые игры: разработка, организация и проведение: Учебник. — М.: Профиздат, 1991. — 192 с.
4. Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода / Под. ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю. П. — К.: Центр инноваций и развития, 2002. — 286 с.
5. Что такое кейс-метод? Взгляд теоретика и практика // [Электронный ресурс] Окно в ситуационную методику обучения. — Режим доступа к материалу: http://www.casemethod.ru/about.php?id_submenu=1

ТРЕНІНГ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ЯК УМОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

Інноваційні перетворення в освітньому просторі України, стан сучасної психолого-педагогічної науки, соціально-економічний розвиток держави зумовлюють підвищені вимоги до професійної компетентності сучасного викладача економіки, який має генерувати та впроваджувати новітні освітні ідеї. Сучасні підходи до навчання вимагають від нього готовності до педагогічної творчості, що включає генерування нестандартних ідей; бачення проблем, протиріч і засобів їх подолання; аналіз, систематизацію і порівняння педагогічних дій та явищ; співпрацю в колективі задля спільної мети; використання досвіду інших педагогів, форм і методів творчого пошуку; планування своєї діяльності; критичний самоаналіз, рефлексію, самооцінку досягнень. Саме педагогічна творчість є поштовхом до інноваційних змін, яких так потребує сучасна освіта. Важливою умовою творчості є сприйняття нового, здатність знаходити і порушувати проблему, незалежність поведінки та суджень, відмова від старих догм, критичність, сміливість та терпимість. Отже, існує проблема психологічної готовності викладачів до педагогічної творчості, що зокрема стосується і викладачів економіки.

Предметом наукової дискусії сьогодення є проблема можливості та шляхів формування здатності до педагогічної творчості. Спостереження практичної діяльності педагогів доводять, що різні вчителі проявляють різні рівні творчої педагогічної діяльності, мають різні творчі успіхи, які зумовлені не тільки їх природними задатками, умовами розвитку і навчання, але й різними рівнями підготовки до педагогічної творчості. Підготовку викладача до педагогічної творчості ми розглядаємо як об'єктивний творчий процес, що ґрунтується на зумовленості потребами соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, стратегічних завданнях реформування освіти в Україні; органічному входженні у систему загальнопедагогічної підготовки викладача; відповідності змісту і форм підготовки сучасному рівню розвитку психолого-педагогічної науки і педагогічної практики; особливостях та закономірностях творчого процесу і процесу формування творчої

особистості; залежності від особистісних якостей викладача та рівня його творчої педагогічної діяльності.

Передумовами творчої діяльності вчителя є усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі, усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети, усвідомлення власної творчої індивідуальності, що, в свою чергу, передбачає використання специфічної системи форм і методів навчання студентів, серед яких, окрім рольових педагогічних ігор, групових дискусій з аналізом та самоаналізом конкретних ситуацій, розв'язання педагогічних задач, провідну роль відіграють і тренінги самоусвідомлення й особистісного зростання, в яких акцентується увага на розвитку особистісних якостей, вироблення позитивної Я-концепції майбутнього викладача.

Головною метою особистісно-орієнтованого тренінгу є розвиток особистісних якостей його учасників. Крім головної мети можна визначити і супутні цілі особистісно-орієнтованого тренінгу, такі як: розвиток активної педагогічної позиції студента; підвищення педагогічної культури як істотного аспекту всебічного розвитку особистості студента, розширення ціннісних орієнтацій та педагогічних здібностей, формування професійно-педагогічної спрямованості.

Головні і супутні цілі тренінгу конкретизуються в таких задачах:

- ◆ розвиток емпатійних здібностей, уваги до свого «Я» і особистісних якостей інших людей;
- ◆ оволодіння прийомами декодування психологічних повідомлень, що йдуть від інших людей;
- ◆ усвідомлення своєї причетності до міжособистісних відносин, що виникають між людьми;
- ◆ розвиток самоконтролю і формування здатності оптимальної поведінки в стресовій ситуації;
- ◆ корекція небажаних особистісних якостей;
- ◆ зняття психологічних бар'єрів, що заважають продуктивним діям у майбутній практичній діяльності;
- ◆ навчання індивідуалізованим прийомам міжособистісного спілкування, створення позитивних відносин з оточуючими.

«Надзавданням» особистісно-орієнтованого тренінгу є не тільки концентрація уваги студентів на їхніх комунікативних умінях, а й пробудження інтересу до іншої людини, формування позитивного ставлення до оточуючих, розвиток сенситивності.

Психологічною базою тренінгу служить перебудова установок особистості, що визначає наступну зміну відносин до себе й інших людей.

Таким чином, тренінг самоусвідомлення й особистісного зростання є однією з умов розвитку творчої педагогічної діяльності викладача, оскільки без пізнання себе, свого «Я», своїх прагнень і можливостей для самовизначення та кращої реалізації своїх сил не можливе творче самовиявлення, а отже і педагогічна творчість.

Саркісова О. Ю., асист.,
кафедра педагогіки та психології

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ НА ОСНОВІ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

В навчальному процесі вищої школи дедалі частіше використовуються інтерактивні методи навчання при організації занять у форматі тренінгу. Залежно від типу і, відповідно, цілей такого заняття викладач може застосовувати різноманітні інтерактивні методи, серед яких метод кооперативного навчання, метод групової дискусії, метод взаємонавчання та ін. Нагадаємо, що під інтерактивними методами навчання ми розуміємо методи активної взаємодії викладача і студентів, коли студенти є суб'єктами навчального процесу, а викладач є координатором дій студентів та організатором таких умов навчання, які б дозволили максимально ефективно реалізувати поставлені навчальні цілі заняття. Необхідними умовами при підготовці та проведенні заняття в форматі тренінгу ми вважаємо створення комфортної атмосфери, просторову організацію в приміщенні, сумісне (викладачем і студентами) вироблення правил роботи групи або мікрогруп, інструктаж студентів щодо правильного застосування інтерактивних методів у процесі заняття, обговорення критеріїв оцінювання роботи та доведення необхідності рефлексії в кінці заняття. Роздивимось детальніше ці умови.

Просторова організація. При проведенні тренінгу дослідники не рекомендують розсаджувати учасників у ряди, а пропонують розсаджувати їх у коло. Вони пояснюють це тим, що, сидячи один за одним, студенти знаходяться не в рівному положенні відносно позиції викладача та ті студенти, що знаходяться за

спинами інших, мають можливість бути виключеними із процесу навчання. А «коло» дає можливість, по-перше, створити атмосферу невимушеності та рівних можливостей для кожного, по-друге, викладачу так простіше вибудовувати «суб'єкт — суб'єктні» відносини зі студентами.

Сумісне вироблення правил роботи групи. Тут треба зазначити, що ні одна соціальна група не може існувати без правил. Але, коли вони продиктовані кимсь, їх, як правило, хочеться або виправити або порушити. Тому, психологи рекомендують обов'язково залучати всіх членів групи до вироблення правил роботи, для того, щоб кожен відчував «причетність» до спільної справи. До правил роботи можна віднести такі: «Давати можливість виказувати свою думку кожному». «Не переходити на особистості, а обговорювати тільки запропоновані ідеї». «Оцінювати тільки остаточну колективну відповідь». «Помилка — це не крах, а ще один шаг до цілі» та ін.

Інструктаж студентів щодо організації діяльності за допомогою інтерактивних методів навчання повинен включати в себе поетапний план дій учасників групи (розподіл ролей, завдань, сумісне вирішення проблеми, вибір найкращих пропозицій шляхом голосування, чітке дотримання часових обмежень виконання завдань, форма презентації результатів та ін.).

Після виконання та презентації завдання в мікрогрупі рекомендується провести рефлексію емоційного стану студентів. Для цього можна використовувати приблизно такі питання: «Чи легко працювалось вам у групі?», «Наскільки ви задоволені результатами?», «Щоб хотіли змінити?» Можна зробити це письмово, але обов'язково проаналізувати результати.

Обов'язковою умовою підготовчого етапу перед виконанням завдань оголосити критерії, за якими буде оцінюватись робота мікрогрупи та внесок кожного учасника окремо, якщо виникне така необхідність.

Як бачимо, підготовка та проведення тренінгу вимагає неабияких зусиль та часу як з боку викладача, так і з боку студентів. Необхідна попередня підготовка до проведення таких занять, яку краще проводити на індивідуально-консультативному занятті з представниками від різних мікрогруп. Якщо такої можливості немає — на заняттях краще використовувати лише деякі елементи тренінгу, які дозволять досягти не тільки навчальних, але й виховних і розвиваючих цілей навчання. І тим самим нададуть змогу розвинути комунікативні навички, навички співпраці та кооперування в навчальній діяльності.

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Підготовка фахівців економічного профілю в умовах модернізації освітньої діяльності в контексті вимог Болонського процесу потребує подальшого вдосконалення, створення оптимальних умов для досягнення більш високої якості освітніх послуг, формування інтелектуального та творчого потенціалу майбутніх фахівців та забезпечення їх високої конкурентоспроможності.

Розв'язання цих завдань значною мірою залежить від запровадження в навчальний процес сучасних технологій навчання. Практика свідчить, що досягти належного рівня підготовки майбутніх фахівців можливо за умови використання технологій навчання, побудованих на інтерактивних методах навчання, які розвивають творчі дослідницькі навички. До них, зокрема, належать тренінгові технології навчання.

Результати запровадження тренінгу у навчальний процес свідчать про його ефективність та доцільність використання як інноваційного напрямку освіти з метою опанування теоретичного матеріалу, розкриття у студентів творчих здібностей, зацікавленості до дисципліни, діагностики їх індивідуально-психологічних можливостей. Навчання в тренінгових групах дарує студентам радість, конструктивне спілкування, навички співпраці, відкриває нові перспективи.

Адже для цього слід навчитися уважно слухати співрозмовників, сприймати їх доброзичливо, шукати в них позитивні риси, цінити індивідуальність (власну та партнерів по групі), без чого неможливе успішне розв'язання завдань тренінгу, використовувати фантазію та інтуїцію у взаємодії з людьми, отримувати задоволення від роботи в команді.

Особливість тренінгу полягає в тому, що він надає не лише специфічні знання та навички з дисципліни, а й допомагає змінити неконструктивне ставлення до інших людей на ефективну модель співробітництва; передбачає інтенсивну індивідуальну та колективну роботу, що сприяє усвідомлюванню шляхів розв'язання поставлених проблемних питань, вивчення теоретичного матеріалу і відпрацювання практичних навичок, обмін досвідом у комфортному середовищі. Тренінг має враховувати базові знання з навчальної дисципліни, навички, вміння, індивідуальний досвід, логічне мислення студентів.

Особливого значення набувають тренінгові методи навчання у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін. За умов обмеженої кількості навчальних дисциплін і часу, відведених на надання випускникам додаткової спеціальності «викладач економіки» в економічному університеті та слабкої мотивації студентів до її отримання значно зростає потреба у ефективній організації навчання.

Тренінг можна використовувати на семінарському занятті. Він може виступати також проміжною формою контролю, так як його проведення передбачає наявність у студентів теоретичних знань та розвиток їх практичних навичок.

Головне, що забезпечує сприятливу атмосферу для навчання у тренінговій групі, — правила, яких має дотримуватися кожний учасник. Основні з них: цінування часу, ввічливість, позитивність, розмова від свого імені, активність, ініціативність, зворотний зв'язок.

Сироватко В. В., асистент,
кафедра педагогіки і психології

ІГРОВІ МЕТОДИКИ В ТРЕНІНГУ

- Мама, ти мене гукала?
- Ні, сину!
- Тату, ти мене гукав?
- Ні, сину!
- Діду, ти мене гукав?
- Ні, онуче!
- «Дивно, мабуть, питання не вірно задаю...»
- Ми їсти будемо?

Чи потрібно завжди підбирати все нові та нові методики для того, щоб досягти поставленої на тренінгу мети? А може важливіше вміти задавати вірні питання, використовуючи однакові методики? Спробуємо відповісти на це питання.

ТРЕНІНГ — ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ВЗАЄМОДІЇ — МЕТОДИ

Спочатку визначимо, що ж таке методи в тренінгу і чим вони відрізняються від технік? Методи — це те, за допомогою чого організується процес взаємодії учасників у тренінгу.

У тренінгу, як при будь-якій формі інтерактивного навчання, передбачається різноманітність методів. Одними з найпопуляр-

ніших є ігрові методики. З існуючих на сьогодні ігрових методик можна виділити наступні: тренування, активізація та розігрів, центрування, мотивація та релаксація.

Тренувальні ігри — це ігри, за допомогою яких учасники можуть тренуватися/відпрацьовувати конкретні навички та уміння, отримані в процесі інформаційного теоретичного блоку.

Активізуючі та розігріваючі ігри — це ігри, за допомогою яких відбувається активізація розумових процесів або «розігрів» у плані фізичних рухів. Застосовуються, наприклад, після обіду, коли ведучий відмічає у групи деяку апатію або бажання «поспати», або коли групі представляється великий інформаційний блок, який супроводжується розумовою або фізичною втомленістю внаслідок знаходження в одному положенні (сидячи). Так, якщо учасники довго сидять в одному положенні, то це з часом відбивається на рівні сприймання інформації, оскільки фізіологія тісно пов'язана з думками, і навпаки, тому важливо дати учасникам можливість порухатися і таким чином активізувати розумовий процес.

Центрувальні ігри — це ігри, сюжет яких дозволяє акцентувати увагу учасників на якій-небудь темі, яка буде розкрита в подальшому.

Релаксуючі ігри — це ігрові методики, які дозволяють зняти поточне напруження учасників. Дані методики можуть застосовуватися в кінці тренінгового дня, а також протягом дня при виникненні конфліктів, які супроводжуються яскравими емоціями. Можуть бути спрямовані на провокування яскравих емоцій (активна вправа) і на їх погашення (наприклад, релаксацію)

Мотивуючі ігри — це ігри, які дозволяють учасникам усвідомити важливість застосування отриманих знань на навичок, (наприклад, у кінці тренінгового дня або всього тренінга) у щоденній практиці на робочих місцях. В якості підвищення мотивації може використовуватися повтор основної тренувальної ігри в концентрувальному варіанті: якщо при першому варіанті учасники робили помилки або в ході гри пройшло багато часу, то в другому варіанті учасники можуть ще раз відмітити, що практично не допускають помилок і виповняють завдання набагато швидше.

Якщо оцінювати ефективність ігрових методик, то все залежить від мети, яка була поставлена як тренером, так і самими учасниками. В процесі ігри учасники заряджаються, надихаються на те, щоб застосовувати отримані знання та навички. Але коли на робочих місцях вони намагаються всі отримані знання упро-

вадити, часто виникають перешкоди та непорозуміння. Слід пам'ятати, що навчання не дає моментального ефекту. І якщо на практиці учасник тренінгу застосував 15—30 % інформації, отриманої на заняттях, усі застосовані методи при проведенні тренінгу є ефективними.

*Федоренко Н. І., старш. викл.,
кафедра психології та педагогіки*

ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У сучасному світі нова природа технологічного базису — інформатизація та інтелектуалізація економіки і суспільного життя потребує високоосвічених та висококваліфікованих працівників. Докорінні зміни у світовій економіці суттєво впливають на стан вищої освіти, на можливість працевлаштування випускників, надання їм першого робочого місця. Сучасні роботодавці вимагають від молодого фахівця — випускника ВНЗ певний досвід роботи та певний набір умінь та навичок. Молодь, виходячи на ринок праці, наївно очікує від майбутньої трудової діяльності швидкої реалізації своїх мрій — фінансової незалежності та вдалої професійної кар'єри. Пізніше, зустрівшись із ринковою ситуацією та вимогами роботодавців, соціальні очікування молоді не виправдовуються і призводять до розчарування та депресивного психологічного стану. Проблема професійної адаптації молодих випускників багатогранна, вона стосується інститутів освіти, родини, зайнятості, професії. Це процес, який пов'язаний з входженням людини в професійне середовище і засвоєнням його норм і цінностей. Професійна адаптація випускників ВНЗ багато в чому залежить від того, чи засвоїв студент при одержанні спеціальності необхідний мінімум знань і навичок, чи має він почуття відповідальності, почуття нового. Чи притаманні йому практичність, діловитість, уміння розподіляти дії в часі. Сьогодні задача викладача вищого навчального закладу полягає не тільки в ефективній передачі знань студентам, а й в умінні сформувати у студентів такі вміння та навички, які допоможуть їм швидше адаптуватися до нових реалій життя після закінчення ВНЗ.

З огляду на це, вищі навчальні заклади проводять кропітку роботу щодо підвищення ефективності навчального процесу. Одним із

засобів, який сприятиме вирішенню поставленої задачі, є впровадження та активне використання у навчанні тренінгових технологій. Тренінгові технології — це сучасні форми навчання, які активно використовуються не тільки у вищих навчальних закладах, а й у багатьох компаніях, фірмах та навчальних центрах. Їх використання сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки власній активній роботі його учасників. Знання не подаються у готовому вигляді, а стають продуктом активної діяльності самих учасників. У центрі уваги — самостійне навчання учасників та інтенсивна взаємодія.

Згідно опитування студентів 3-го курсу кредитно-економічного факультету КНЕУ застосування тренінгових технологій у навчанні сприймається більшістю респондентів позитивно (90 %). Серед основних причин такого ставлення студентів до тренінгів можна виділити те, що використання тренінгових технологій під час занять є дуже цікавим, дає можливість залучити до процесу навчання всіх студентів, активізує навчально-пізнавальну діяльність, забезпечує зв'язок теорії та практики тощо. Важливо було дізнатися також, чи сприяють тренінгові технології формуванню вмінь та навичок, які необхідні сучасному студенту для кращої адаптації на ринку праці. Позитивну відповідь дали 37,9 % респондентів. У той же час, на думку студентів, вагомими є такі результати тренінгу, як: ефективне і швидке вирішення поставлених задач (21,4 %), самореалізація учасників тренінгу (21,3 %) та вміння працювати в команді (19,4 %). Значний інтерес студентів до тренінгових технологій як нової, динамічної та нестандартної форми навчання певною мірою пояснюється тим, що лише 30 % студентів знайомилися з тренінговими технологіями поза університетом. Тому можна сказати, що на даний момент існує готовність студентів до подальшого впровадження та розширення сфери використання тренінгових технологій у навчальному процесі. Але процес інтеграції тренінгових технологій в існуючу систему форм організації навчання має бути поступовим та виваженим і не повинен передбачати витіснення тренінговими формами навчання існуючих традиційних, тобто доцільним є їх поєднання. Впроваджуючи тренінгові технології у навчання викладачі зможуть не тільки підвищити ефективність навчального процесу, а й ознайомити студентів з новими формами навчання, які допоможуть їм швидко і ефективно опановувати нові знання і формувати ті вміння і навички, які необхідні сучасному молодому фахівцю. Це сприятиме скорішому вирішенню проблем професійної адаптації молоді на ринку праці.

МІЖПРЕДМЕТНИЙ ТРЕНІНГ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТЬОГО ЮРИСТА

Підготовка кваліфікованих юристів-господарників для різних сфер економіки на сьогодні є неможливою без широкого запровадження інноваційних методів, зорієнтованих на теоретико-прикладні форми навчання студентів. У сучасних умовах конкурентоспроможність випускників навчальних закладів значною мірою визначається їх умінням діяти в практичних ситуаціях різного ступеня складності, оскільки відмінними рисами сучасного фахівця є цілеспрямованість, креативність, активність та адаптивність до швидкоплинних змін. Це, безумовно, загострює актуальність питання про необхідність застосування таких форм, методів, прийомів і засобів навчання, які б інтенсифікували навчальний процес, максимально активізували науково-пізнавальну діяльність студентів, надали б останнім більше можливостей для набуття практичних фахових навичок. Насамперед мова йде про тренінгові технології, які реалізують основні принципи інноваційних методів навчання у підготовці магістрів та зорієнтовані на актуалізацію отриманих ними теоретичних знань.

Слово «тренінг» походить від англійського «train», що означає «навчати», «тренувати». Тренінг — це спланований процес адаптації теоретичного матеріалу до сфер його практичного використання, покликаний розвивати навички і знання, формувати ідеї, поведінку кожного з учасників з метою їх подальшої зміни та оновлення. Тренінг використовується для набуття та відпрацювання вмінь і навичок ефективної поведінки через оцінку різних моделей поведінки, можливих для конкретної ситуації.

Розробка та широке запровадження у навчальний процес тренінгів як у межах певної дисципліни, так і міжпредметних сприяє наближенню теоретичних знань студентів до реальних умов практичної діяльності юриста. Особливого значення набувають міжпредметні тренінги, оскільки вони мають системний характер, є комплексними, передбачають опрацювання практично спрямованих завдань, які мають переважно проблемно-орієнтоване наповнення. Студенти на таких заняттях отримують можливість набувати вмінь продукувати вирішення складних практичних задач, максимально наближених до реальних умов, проявляти іні-

ціативу, лідерські якості, розвивати здатність до управління. Під час міжпредметного тренінгу студенти відпрацьовують конкретні практичні ситуації, які можуть виникнути у практичній діяльності юриста, а отже, розвивають свої фахові професійні компетенції — аналітичні, регулятивні, організаційно-управлінські, міжособистісні та ін.

Як показує досвід, проведення тренінгових занять дозволяє максимально наблизити процес навчання до реальної дійсності, з якою нинішньому студенту — завтрашньому випускнику доведеться стикатися на практиці, підвищує рівень та якість засвоєння навчального матеріалу.

Отже, міжпредметний тренінг є узагальнюючою, підсумковою формою роботи зі студентами магістерського рівня підготовки, яка спрямована на осмислення майбутніми фахівцями отриманих в університеті теоретичних знань з навчальних дисциплін магістерського циклу та їх безпосередню реалізацію у практичних уміннях і навичках за обраною професією.

*Хатнюк Н. С., доцент,
кафедра правового регулювання економіки*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЮРИСТА

Ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців юриспруденції полягає в єдності процесу навчання і виховання, забезпеченні тісного взаємозв'язку професійного навчання з практикою. З цих позицій, особливої ролі набуває проблема теоретичного обґрунтування та експериментального апробування відповідних сучасних технологій щодо організації навчального процесу студентів та сприяння формуванню професійних компетенцій юриста. Використання сучасних технологій навчання студентів є засобом підвищення ефективності підготовки майбутніх юристів.

Доведено, що саме використання сучасних технологій у навчальному процесі активізує розвиток професійних якостей особистості, виступає гарантом формування потреби постійного пошуку, накопичення знань, розуміння їх сенсу та значення, самостійного використання, що необхідно для постійного професійного зростання особистості з урахуванням вимог сучасності. У зв'язку з цим, виникла потреба переорієнтації навчально-виховного процесу таким чином, щоб професійне становлення

майбутніх юристів було насамперед націлене на розвиток практичних умінь та навичок.

Водночас, результат досліджень сучасних науковців переконливо свідчать, що високий рівень професійної майстерності та творчого підходу досягається лише за умов, використання сучасних технологій у початковому процесі, що знаходить свій прояв у безпосередньому здійсненні заходів щодо удосконалення та покращення організації педагогічної роботи.

Визначення сутності та специфіки сучасних педагогічних технологій організації й управління навчальним процесом студентів є сьогодні особливо важливим.

Як показав аналіз науково-педагогічних досліджень, використання сучасних технологій у процесі вивчення конкретних дисциплін здійснюється дуже рідко, переважно на рівні простих методик, оскільки аудиторії належним чином не обладнані технічними пристроями. Тому є необхідним об'єднати науково-методологічні, теоретико-методичні та практико-технічні засади з метою визначення методологічної, методичної, технологічної складових аудиторної роботи студентів при вивченні дисциплін.

Застосування сучасних педагогічних технологій на практиці відбувається за допомогою інформаційних технологій, які розуміють як системи збору, накопичення, зберігання, пошуку, обробки та подання інформації. Нові інформаційні технології (НІТ) — це інформаційні технології, засновані на використанні ЕОМ та телекомунікаційних засобів. Вони передбачають одержання нової інформації, нового знання.

У традиційній системі освіти викладач вважається основним і найбільш компетентним носієм знань та до того ж і контролюючим суб'єктом пізнання, тоді як за новою парадигмою освіти викладач більше виступає в ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності тих, хто навчається, він стає компетентним консультантом і помічником студентів. Його професійні вміння спрямовуються не просто на контроль знань і вмінь, а на діагностику їх діяльності, з метою надання своєчасної допомоги кваліфікованими діями сприяти уникненню труднощів, які намічаються в пізнанні та застосуванні знань. Ця роль значно складніша, ніж у традиційному навчанні, і вимагає більш високого ступеня педагогічної майстерності. Сучасні технології організації й управління навчальним процесом студентів передбачають диференційований підхід з урахуванням рівня інтелектуального розвитку студентів, а також професійної і загальнотеоретичної підготовки, особистих можливостей і задатків.

Отже, суспільство інформаційних технологій, або, як його називають, постіндустріальне суспільство, на відміну від індустріального суспільства кінця XIX — середини XX століть, більшою мірою зацікавлено в тому, щоб його громадяни були здатні самотійно, активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до умов життя, які постійно змінюються. Ще зовсім недавно вирішити ці завдання було неможливо за відсутності реальних умов для їх виконання при традиційному підході до освіти, традиційних засобів навчання, здебільшого зорієнтованого на лекційно-семінарську систему занять. За останні 10—15 років такі умови, якщо не створені повністю, то створюються в різних країнах з різним ступенем успішності. Перш за все, це умови, які зможуть забезпечити наступні можливості: залучення учнів та студентів в активний пізнавальний процес, причому не пасивного оволодіння знаннями, а активної пізнавальної діяльності, застосування набутих знань на практиці і чіткого усвідомлення того, де, яким чином і з якою метою ці знання можуть бути застосовані.

Іншими словами, необхідно створити умови для формування особистості, яка володіє вищезазначеними якостями. І це завдання стосується не тільки, і навіть не стільки, змісту освіти, скільки технологій, які використовуються в навчально-виховному процесі. Виконання цих завдань потребує комплексних зусиль всього суспільства.

На нашу думку, в цьому нам зможуть допомогти, не в останню чергу, нові педагогічні, і зрозуміло, сучасні інформаційні технології. Відділити їх одне від одного неможливо, оскільки тільки широке застосування нових педагогічних технологій дозволить змінити саму парадигму освіти і тільки нові інформаційні технології дозволять найбільш ефективно реалізовувати можливості, закладені в нових педагогічних технологіях. Саме нові інформаційні технології дозволяють уповні розкривати дидактичні принципи, реалізувати закладені в них потенційні можливості.

Враховуючи, що передача інформації у вищому закладі освіти проводиться в основному в процесі читання лекцій, студент повинен не тільки активно сприймати інформацію, а й самотійно мислити та працювати. Всі відомі види лекцій можна поділити на кілька груп:

— із найменшим ступенем спонукання до самотійної діяльності — лекція-монолог;

— із середнім ступенем — діалого-дискусійні бесіди, консультації та ін.;

— із високим ступенем — проблемні лекції, «мозкова атака» з «навмисними» помилками та ін.;

— лекції, на яких рівень самостійності студентів невисокий, однак проявляється зацікавленість, що теж позитивно впливає на рівень і міцність знань — це лекція-вдвох, лекція-шоу, лекція-інцидент.

Окремо можна виділити лекцію-співпрацю, на якій поєднуються характеристики двох останніх груп.

У результаті проведених досліджень щодо застосування різних видів лекцій можна зробити висновок, що найчастіше у вищих навчальних закладах освіти використовуються лекції монологу, дещо рідше — проблемні та діалого-дискусійні.

Всі види групових (практичних) занять можна поділити:

— традиційне практичне (семінарське, лабораторне) заняття, коли студенти виконують завдання на дошці, а інші переписують у зошит; або студенти по черзі відповідають на запитання, а інші слухають і доповнюють;

— практичне (семінарське, лабораторне) заняття за індивідуальним завданням, що вимагає занадто багато часу для контролю за кожним студентом, якщо відсутні засоби програмованого навчання;

— нетрадиційні заняття у формі конференцій, дискусій, вікторин, колоквиумів із застосуванням ділових ігор.

Важливо підкреслити вагомість діалогічної взаємодії на практичних заняттях, яка збагачує творчі можливості особистості взаємним обміном ідеями, досвідом і дозволяє виразити та проявити суспільно-соціальну сутність студента. При цьому студент набуває здатності співвідносити точку зору з іншими, збагачуючи власну свідомість. Іншими словами, створюються можливості реалізації міжособистісного колективного обговорення варіантів розв'язку проблемного завдання, отриманих у процесі роботи окремими студентами, створюються умови для аналізу позицій студентів групи щодо аргументації правильності чи помилковості як розробки питання, так і його розуміння. Цим визначається більш високий рівень результативності навчання.

Застосування сучасних технологій є одним з основних резервів підвищення ефективності навчання. Головною метою використання сучасних технологій є формування професійно необхідних якостей майбутнього юриста.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОЇ СКЛАДОВОЇ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА

Взаємовплив внутрішнього світу людини та її професії — важливий аспект загального та професійного розвитку особистості. Емоційно-ціннісна складова особистості науково-педагогічного працівника, яка є основою професійно-педагогічної спрямованості, має визначати його потребу в оволодінні педагогічною майстерністю, створенні власної ефективної технології інноваційної життєтворчої діяльності.

В ціннісних орієнтаціях викладача відображається його відношення до педагогічної праці, особистості студента і, нарешті, відношення до самого себе як до педагога (сформованість професійного ідеалу і позитивної професійної «Я-концепції», прагнення до саморозвитку та самоудосконалення). Ціннісні орієнтації викладача визначають також його професійну етику, яка являє собою цілісну систему з такими важливими складовими, як принципи, норми та категорії, що відображають структуру моралі, сферу морально-професійних відносин, моральну поведінку педагога, його професійно-моральні якості.

Професійне зростання викладача спирається на професійні плани й визначається набутим досвідом та особистісним зростанням. Як показують проведені нами дослідження, більшість педагогів вибрали свою професію, керуючись високими моральними почуттями: любов'ю до педагогічної праці, розумінням її соціальної значущості, прагненням передати свої знання й досвід студентам. У їхній основі лежить покликання до педагогічної діяльності — яскраво визначене прагнення займатися навчанням та вихованням студентів. У покликанні виражається стійка спрямованість людини на такий вид діяльності, у сфері якої вона може принести найбільшу користь суспільству та реалізувати себе.

Проте, все частіше приходиться констатувати відсутність у педагогів суспільно і професійно значущих ціннісних позитивних орієнтацій, які дозволяють їм збудувати модель своєї діяльності як орієнтир саморозвитку і самоудосконалення. Наслідком цього можуть стати так звані «професійні деформації», які характеризуються тим, що поступово змінюється у негативний бік сформована структура професійної діяльності та особистості, втрачається

ся вже досягнутий рівень педагогічної майстерності, професійної мобільності, все частіше мають місце руйнівні конфлікти на різноманітному ґрунті.

З іншого боку, дати нам відповідь на питання про причини існування подібних негативних явищ дозволяє закон оптимуму мотивації Йеркса-Додсона: у ситуаціях, коли наші бажання вище, або нижче допустимого рівня спрацьовує психологічний механізм: ми відмовляємося від необхідної боротьби. Тому для кожної людини необхідно сформулювати свій оптимальний (середній) рівень мотивації. Саме в таких моментах професійної діяльності і необхідно шукати власні «точки зростання». Для саморозвитку особистості викладача йому важливо уміти долати те, що сприймається ним як трудність, але диктується професійно-педагогічною діяльністю як необхідність. Викладач має навчитись знаходити ресурси усередині себе в ситуаціях, коли здається, що нічого зробити неможливо.

Допомогти викладачу зробити це і покликаний соціально-психологічний тренінг. На нашу думку, якщо теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективну педагогічну технологію інноваційної життєтворчої діяльності викладача, основою якої є емоційно-ціннісна складова, психологічний потенціал викладача в інноваційному середовищі, то це дозволить у процесі тренінгу позитивно впливати на його професійну діяльність й слугуватиме основою для саморозвитку та самодосконалення особистості.

Для цього вважається за необхідне:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми емоційно-ціннісного ставлення викладачів вищої школи до своєї професійно-педагогічної діяльності;
- побудувати модель взаємодії психолого-педагогічних чинників інноваційної життєтворчої діяльності викладача;
- розробити ефективну технологію інноваційної життєтворчої діяльності викладача ВНЗ та відповідний тренінг корекції емоційно-ціннісного ставлення викладачів до реалізації цієї діяльності, а також рекомендації щодо впровадження зазначеної технології.

Теоретичною основою реалізації такого проекту можуть слугувати сучасні досягнення позитивної психології (С. Сегерстром, Е. А. Климов, Г. С. Сазоненко, М. В. Артюшина, В. Ф. Калюшин, І. Б. Новосельська, Е. Фокнер, Т. Вудей та ін.) і теоретичні погляди Е. Ф. Зеєр, А. К. Маркової, С. В. Дмитрієва, С. П. Проніна, М. В. Кларіна, Л. М. Карамушки та інших психологів на сутність явища «професійна деструкція».

Відповідність результатів виконання такої наково-дослідної роботи світовому рівню і світовим вимогам має полягати у тому, що буде збагачено сучасні досягнення позитивної психології, зокрема, по проблемам: емоційно-ціннісних орієнтацій, які визначають психологічну готовність до впровадження інновацій у навчальну діяльність; емоційного навантаження та ймовірності виникнення професійного стресу; збереження психічного і фізичного здоров'я викладача; розробки програми подолання емоційно-ціннісних криз, які виникають у процесі реалізації інноваційної педагогічної діяльності; розширення можливостей особистісного розвитку людини в інноваційному суспільстві, поглиблення її професійної майстерності та мобільності.

Яновська, О. Г., канд. юрид. наук, доцент,
Задерейко С. Ю., асистент,
кафедра конституційного та адміністративного права

ЗАСТОСУВАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР ПРИ ВИВЧЕННІ ЮРИДИЧНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН НА КАФЕДРІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Питання про доцільність застосування у навчальному процесі активних методів навчання вже давно не стоїть перед викладачами ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана». Курс, взятий нашим ВНЗ до європейської освітньої спільноти, ставить лише питання про удосконалення існуючих та запровадження нових активних методів навчання. Саме тому, вже не перший рік викладачами нашої кафедри широко використовуються у навчальному процесі різні методи та способи активізації навчання, серед яких чільне місце посідають рольові ігри. Проведення рольових ігор дозволяє вирішити багато завдань, що стоять перед педагогом вищої школи, зокрема це:

- підвищити мотивацію студентів до навчального процесу;
- розвинути серед студентів комунікативні навички, що так необхідні для майбутніх юристів (так, наприклад, уміння контактувати з колегами по групі; знаходити спільну мову при спілкуванні; уміння слухати; уміння бути почутим, тобто аргументовано та переконливо викладати свої думки);
- розвинути вміння до самоорганізації (навики планування та організації своєї роботи та роботи своїх колег; при необхідності вміти

координувати дії всередині невеликих груп; активізація та мобілізація уваги та здібностей при виконанні поставлених задач тощо);

— розвинути креативні здібності (вміти створити ідею, нестандартний підхід до вирішення стандартних ситуацій, оригінальність в інтерпретації при подачі матеріалу та ін.);

— розвинути вміння проводити адекватну оцінку та аналізувати (уміння підводити підсумки за вивченим матеріалом та оцінювати власні пізнавальні можливості).

Під час вивчення курсу «Кримінально-процесуальне право України» є можливим використання рольових ігор при вивченні кількох тем, зокрема, «Слідчі дії», «Запобіжні заходи», «Особливі порядки провадження у кримінальному процесі» та ін. Але проведення рольової гри під час вивчення теми «Судовий розгляд кримінальної справи» дозволяє залучити найбільшу кількість учасників, а викладачеві оцінити знання та навички студентів, набуті протягом вивчення практично всього курсу кримінально-процесуального права. Викладачами нашої кафедри застосовуються кілька видів рольових ігор, які умовно можна назвати активними та пасивними.

Підготовка та проведення активних рольових ігор складається з умовних чотирьох етапів.

На першому етапі група студентів отримує завдання для рольової гри від викладача (фабулу справи, що може бути отримана як з реальної архівної справи, так і складена викладачем) та відбувається розподіл ролей (як правило методом жеребкування серед усіх бажаючих студентів, адже даний вид роботи, відповідно до навчальної програми дисципліни, є варіативною складовою самостійної роботи студента). Крім того, викладачем надаються методичні рекомендації щодо підготовки даного завдання, зазначаються літературні джерела, що можуть бути корисними під час роботи над рольовою грою та визначаються строки.

Другий етап — це, власне, самостійна робота студентів над поставленою задачею із можливістю консультування із викладачами, що триває протягом, як правило, двох тижнів.

Третій етап — безпосереднє проведення рольової гри, де всі учасники презентують виконану роботу відповідно до тих ролей, що отримали на першому етапі, беручи участь у імітованому судовому засіданні.

Четвертий етап — підведення підсумків роботи всіх учасників процесу, під час якого, в першу чергу, заслуховується оцінка самих учасників та їх колег, що не приймали участі у даній роботі, після чого проводиться детальний аналіз викладачем, із зазна-

ченням усіх недоліків та помилок, а також, обов'язково відзначаючи найуспішніших студентів.

Що стосується пасивних рольових ігор, то підготовка до їх проведення складається із умовних двох етапів. Суть даного виду роботи полягає у тому, що кожна із навчальних груп отримує завдання, відповідно до якого необхідно підготувати відеоматеріал по заданій тематиці, але особливістю є те, що імітація тих чи тих процесуальних дій повинна містити неправильне застосування норм кримінально-процесуального законодавства. Демонстрація даного матеріалу відбувається, як правило, в іншій навчальній групі, яка і повинна проаналізувати допущені помилки та визначити як, відповідно до чинного законодавства, необхідно було вчинити суб'єктам кримінального процесу. Оцінка роботи над відеороликом складається з оцінки як викладача, так і тієї навчальної групи, де його було продемонстровано.

Ефективне використання вищезазначених рольових ігор у навчальному процесі дозволяють оптимізувати підготовку майбутніх фахівців-юристів, робота яких як спеціалістів високого рівня передбачає не лише наявність у них великої кількості набутих знань, але й здатність використовувати їх у своїй практичній діяльності.

Янчарська Л. В., асистент,
кафедра педагогіки та психології

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Сучасні соціально економічні перетворення, що є наслідками світових процесів глобалізації та інтернаціоналізації, призводять до змін у всіх сферах діяльності людини та освіти зокрема. Відбулися чуттєві зміни і в самому студенті, він став критичним, активним, прагне раціонально використовувати навчальний час, зусилля. Враховуючи це, необхідно застосовувати нові способи управління навчальним процесом, що повинен бути зорієнтований на потреби, враховувати інтереси студента, сприяти розвитку його особистості, підвищенню якості професійної підготовки.

Визнаючи провідну роль самостійної роботи в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця можна стверджувати, що самостійна робота повинна відбуватись без безпосереднього керівництва з боку викладача, але повинна бути спрямована ним на

вирішення задач розвитку професійної готовності особистості. У студента як суб'єкта діяльності є своя мета, свій об'єкт, свої способи досягнення мети. Студент ніколи не розвивається від прямого педагогічного впливу на нього, а за своїми законами, властивими його психіці — особливостям сприйняття, розуміння, запам'ятовування, волі. Крім того, різна підготовка студентів у середині однієї групи дозволяє зробити висновок, що оволодіння студентами знаннями, уміннями, навичками (далі ЗУН) буде відбуватися за індивідуальною траєкторією розвитку всередині групи, яка є неоднорідною за інтересами, пізнавальними здібностями, мотивами, спрямованістю, стилем навчання та працєвистістю. Диференціація самостійної роботи в процесі психолого-педагогічної підготовки виступає інструментом не тільки для засвоєння ЗУН, а також оволодіння методами самостійної роботи, формування самостійності, підвищення інтересу до навчання.

Одним із шляхів диференціації самостійної роботи студентів є застосування тренінгових технологій навчання. Метою тренінгових технологій навчання виступають професійне становлення особистості сучасного конкурентоздатного спеціаліста, готового до повноцінної професійно-управлінської діяльності. Основними завданнями тренінгових технологій є формування у студентів ціннісного відношення до власної професійної освіти; гарантована реалізація освітніх програм; розвиток творчого потенціалу особистості, вмінь та навичок студента. Реалізація цих завдань здійснюється шляхом поетапного просування в освіті, від одного навчального заняття до іншого в ході вирішення навчальних задач. Тренінгові технології охоплюють потенціал студента, рівень та обсяг його компетентності, самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії тощо.

Навчальна діяльність викладача полягає в створенні організаційно-педагогічних умов для диференційованої самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, що забезпечують гарантоване вирішення дидактичних, розвиваючих задач.

Так, проведення тренінгових занять з курсу «Методика викладання економіки» дозволило застосувати різні види самостійної роботи: індивідуальну, парну, мікрогрупову (враховуючи індивідуально-типологічні особливості студентів), різні видів завдань, що стимулюють активність студентів. Одночасно пріоритетом тренінгових технологій залишається ефект занурення в певну проблему студента, власне розуміння студентом певної проблеми, продукування ідей щодо її вирішення, враховуючи власний практичний досвід та компетентність.

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬСВИХ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Тренінгові технології не є новими для вітчизняної системи освіти. Традиційно при підготовці студентів-юристів проводяться ділові та рольові ігри. Але у зв'язку із переходом до нової парадигми вищої освіти виникла необхідність удосконалення таких форм навчання. Студент стає активним учасником навчального процесу, що у свою чергу виховує у ньому самостійність, відповідальність за власні дії (чи бездіяльність). Тому необхідно тренувати не тільки відповідні навички, але й враховувати при цьому особистісні та кар'єрні потреби студентів.

Ринок праці вимагає фахівця, який не тільки вміє застосувати набуті знання, але й здатного мислити, пристосовуватися до умов праці, що швидко змінюються, аналітика, що швидко приймає рішення, знаходить вихід із ситуації, створює нове знання на основі отриманого. Важливою якістю сьогоденного фахівця є здатність до навчання протягом всієї своєї діяльності.

Для формування таких якостей необхідно забезпечити виконання двох завдань: отримання належного рівня теоретичних знань та практичних навичок за відповідним напрямком. Виходячи з цього, головне завдання тренінгу — здійснювати індивідуалізовану підготовку спеціалістів з урахуванням потреб їхньої мобільності та ефективності, вирішення пріоритетних і актуальних питань практичної діяльності¹.

Сьогодні все більше використовують міжпредметні тренінги. Безумовною перевагою такого тренінгу є необхідність застосовувати досить різні знання за різними напрямками для досягнення конкретної мети. Складністю є те, що для його підготовки потрібно досить багато часу, необхідно залучати фахівців з різних галузей, узгоджувати позиції, необхідно визначитися і з його тривалістю, що він не був коротким, але й не став розірваним у часі.

Викладач, визначаючи мету тренінгу, має продумати ситуацію, яка передуює тій, що вирішується, визначити суб'єктів, на яких вона може вплинути, наслідки вирішення такої ситуації.

¹ Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: Навч. посіб. / Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін.; За ред. Г. О. Ковальчук. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 8.

У результаті тренінг набуває багатьох форм, охоплює всіх студентів групи.

Планування тренінгу має відбуватися на основі моделювання професійних умінь майбутніх спеціалістів за відповідними рівнями компетентності. При цьому мають дотримуватися наступні вимоги до тренінгу: постановка чітких цілей, використання ефективних методів, мотивація виконавців тренінгу, наявність обов'язкових правил регламенту, процедур¹.

При вивченні дисципліни «Цивільне процесуальне право» проводиться тренінг за темою: «Судовий розгляд цивільної справи у місцевому суді», який є ефективним засобом засвоєння знань, формування практичних умінь та навичок, розвитку аналітичного мислення. Тема є комплексною, оскільки вимагає знань не тільки з цивільного процесуального права, але й цивільного та договірного права, досить часто (залежно від фабули справи) є потреба врегульовувати земельні, сімейні відносини. Процес підготовки тренінгу потребує значної підготовчої роботи від студентів та викладача.

Студенти активно беруть участь у підготовці та проведенні такого заняття. Складність завдань, що ставляться перед студентами, активізують їх пізнавальну діяльність. Необхідно вивчити відповідні нормативно-правові акти, судову практику із схожих справ, думки науковців із тієї чи іншої проблеми. Саме така діяльність є запорукою успіху тренінгу.

Мета і завдання тренінгу визначають його практичну спрямованість. У процесі його проведення формуються такі вміння та навички, як усвідомлення (визначення) мети діяльності, використання набутих знань; проведення аналізу закономірностей явищ, процесів та зв'язків між ними; здатність вирішувати типові завдання в типових умовах (написання необхідних процесуальних документів за матеріалами справи у ході підготовки до гри); використання знань суміжних галузей права; здатність вирішувати нетипові завдання у нестандартних умовах (швидко і правильно оцінювати нові докази під час проведення судового засідання, вміння будувати свою позицію).

¹ Там само. — С. 40—44.

Базилевич М. Д., викладач,
кафедра інформатики

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНІНГІВ В ІНФОРМАЦІЇ

Тренінг (англ. *training* від *train* — навчати, готувати, виховувати, тренувати, тренуватися) — систематичне тренування чи вдосконалювання визначених навичок учасників.

Від **семінару** відрізняється тим, що матеріал практично проробляється, а не читається і диктується.

У найширшому контексті термін **«тренінг»** використовують для позначення різноманітних форм групової роботи, причому не стільки методів навчання, але й методів розвитку здібностей до навчання чи оволодіння будь-яким складним видом діяльності. Насамперед, мається на увазі використання активних групових методів.

Основними формами тренінгу є ділові ігри, групові дискусії, рольові ігри, «мозковий штурм», «конференції ідей», розбір критичних випадків, метод аналізу практичних ситуацій (кейс-метод).

Усі ці різні форми навчання поєднує структурований цілеспрямований процес придбання досвіду і, часто, у стислий термін.

Важливо відзначити: у наш час розвитку технологій, тісно зв'язаних з комунікацією (Інтернет, мобільний зв'язок), гарні комунікації стають запорукою успіху. Але комунікація — це зв'язок між людьми. Для успішного зв'язку не досить тільки каналу комунікації, потрібно, щоб люди вміли ефективно цим користуватись. І тут тренінги дають можливість розвинути комунікативні здібності, дають навички роботи в команді, що у свою чергу підвищує конкурентоздатність у сучасному світі.

Розвиток інформаційних технологій дозволяє проводити тренінги на базі комп'ютерної техніки: використовувати навчальні програми та інтерактивні відеопрограми, засоби дистанційного навчання, локальні мережі та Інтернет.

Об'ємна програма з інформатики у КНЕУ повинна бути відпрацьована за один семестр. У рамках вкрай обмеженого часу практичні і лабораторні заняття ефективно проводити у вигляді тренінгів, які є активними методами навчання. Найбільше підхо-

дять для цього індивідуальні й групові завдання, дискусії в групах, кейс-метод, презентації.

Тренінги застосовують з метою мобілізації внутрішнього потенціалу студентів, розширення кола їхніх можливостей, оволодіння в дружньому оточенні новими знаннями і навичками через «пророблення». Активний, діяльний підхід дозволяє об'єднати ціле і його частини: свідомість і поведінку, раціональне й емоційне.

На комп'ютерних заняттях з інформатики навчальні групи з 25—35 чоловік розбиваються на малі групи по 2—3 студенти для спільного виконання конкретних завдань. Групи утворюються відповідно рівню підготовки з шкільної програми курсу інформатики. Завдання різних за рівнем груп аналогічні, але відрізняються за рівнем складності. Завдання мають фахову спрямованість, що дозволяє навчальний процес наблизити до умов майбутньої практичної діяльності. Для розвитку оригінального, нестандартного мислення використовуються спеціальні творчі завдання.

Відпрацьовування групою студентів практичних завдань у комп'ютерному класі дозволяють викладачу:

- ✓ контролювати процес виконання завдань;
- ✓ відслідковувати помилки;
- ✓ надавати необхідну допомогу;
- ✓ залучати групу до дискусії — обговорення помилок і складних моментів у завданні, аналізу конкретних ситуацій.

Цікавим різновидом комп'ютерного тренінгу може бути поєднання в завданні елементів теоретичного, практичного і тестового. Наприклад, практичне завдання може для кожного пункту включати короткі теоретичні відомості, конкретну практичну задачу і тестові питання по пункту. Такого типу завдання корисні для самоконтролю знань студентів.

Особливо слід зазначити **психологічні аспекти тренінгу**.

Леції й інші традиційні методи розширюють коло знань, але не приводять до зміни поведінки. Як відзначають дослідники, вплив на психологічні параметри відбувається, насамперед, за допомогою зміни, перебудови спільної діяльності.

Груповий спрямований вплив, досвід переживань, отриманий у процесі роботи групи, сприяє:

- ✓ розвитку комунікативних здібностей;
- ✓ розвитку внутрішньої і зовнішньої незалежності;
- ✓ підвищенню самооцінки, впевненості в собі;
- ✓ розвитку уяви, уміння нестандартно мислити;
- ✓ підвищенню пошукової активності, орієнтації на активну позицію.

У результаті міжособистісної взаємодії розвиваються комунікативні здібності. Це відбивається в навичках спілкування і прийомах міжособистісного оцінювання, у прагненні до об'єднання зусиль, взаєморозуміння й узгодження дій, в умінні вибирати та реалізовувати адекватні форми спілкування в рішенні загальної задачі.

У дослідженнях психологів неодноразово відзначається, що ефективність тренінгового курсу визначають не особливі теоретичні системи і прикладні методики, а особистість успішних викладачів і їхній унікальний досвід.

Дуже важливо не забувати про можливість і задачу ведучого дати відчутти кожному учаснику тренінгу цінність своєї особистості.

Тренінг є одним з найдоступніших шляхів прискорення навчання в групі, що досягається завдяки емоційному підкріпленню і посиленню зворотного зв'язку. У рамках обмежень у часі тренінги в курсі інформатики, як додаткова форма активності, показали свою безперечну ефективність.

*Бараник З. П., д-р екон. наук, професор
кафедра статистики*

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРЕНІНГУ: «СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ»

Мета тренінгу за програмою «Статистика ринку праці» — формування системи теоретичних знань і практичних навичок у студентів щодо застосування сучасних методологічних підходів при проведенні комплексного статистичного аналізу соціально-економічних процесів, що відбуваються на ринку праці і слугуватимуть надійною інформаційно-аналітичною базою при розробці відповідних управлінських рішень стосовно покращення ситуації з зайнятістю населення в країні.

Завдання тренінгу полягають у здійсненні комплексного статистичного аналізу та оцінюванні процесів зайнятості та безробіття на регіональних ринках праці та розробці конкретних пропозицій щодо ефективності функціонування ринку праці в країні. Ефективне функціонування ринку праці забезпечить стабілізацію ситуації з існуючим дисбалансом між попитом на кваліфіковану

робочу силу та її пропозицією, організацію перекваліфікації персоналу, надання допомоги у відкритті власної справи, демократизацію ринку житла з метою спрощення трудової міграції всередині країни, використання інструментів соціальних робіт тощо в складних ринкових умовах сьогодення.

Цільовою аудиторією тренінгу є особи, що мають певний освітньо-професіональний та особистий рівень. У цьому контексті ефективним є проведення тренінгу серед студентів п'ятого курсу під час переддипломної практики на базі затвердженій теми випускної магістерської дипломної роботи.

Статистичне оцінювання функціонування ринку праці проводиться з метою виявлення його якісного різноманіття, і представляє свого роду інструмент для визначення міри сукупності, що відображає закономірність кількісної та якісної сторін функціонування ринку праці. Треба відмітити, якщо функціонування ринку праці має якісну та кількісну сторони і представляє їх єдність, то досліджувати його і потрібно одночасно з двох сторін, визначаючи ступінь взаємодії. Головним критерієм професійного тренінгу є його адаптація до внутрішньої ситуації на ринку праці, а також до середовища майбутньої роботи студентів — системи органів управління.

Етапи тренінгу за напрямками «Сучасні підходи до оцінювання ринку праці» складаються з системного, ситуаційного та процесного підходів до комплексного статистичного аналізу ринку праці України.

Системний підхід передбачає дослідження ринку праці як системи, тобто деяку цілісність, яка складається з взаємозалежних частин, кожна з яких вносить свій вклад у характеристику цілого. Ринок праці являється складною (знаходиться під дією внутрішніх факторів), відкритою (знаходиться під впливом зовнішніх факторів), соціотехнічною (люди—засоби виробництва) системою. Всі підсистеми (елементи) взаємозв'язані як по вертикалі, так і по горизонталі. Системний підхід до функціонування ринку праці означає, що всі елементи системи діють і взаємодіють у межах свого функціонального призначення. Система існує, доки вона функціонує. Функціонування обумовлює, що всі елементи діють та взаємодіють у межах свого функціонального призначення.

Ситуаційний підхід передбачає розглянути ринок праці за допомогою конкретного набору чинників (причин, обставин), які суттєво впливають на його організацію в той чи той період. Крім того, він передбачає різні сценарії функціонування ринку

праці в різних соціально-економічних ситуаціях (умовах). Передбачає аналіз ситуації на ринку праці залежно від чинників, які в той чи той момент впливають на функціонування ринку праці (виділяючи при цьому основні та другорядні чинники — зміну одного або кількох з них). Необхідно вибрати відповідний варіант дій (сценарій), який у найбільшій мірі буде відповідати ситуації, яка склалась на ринку праці в той чи той період часу. За необхідністю, повинні бути передбачені всі можливі зміни функціонування ринку праці та пристосування його до тих ситуацій, які виникли.

З позиції ситуаційного підходу ринок праці можна розглядати як сукупність властивостей і ознак, що характеризують процес трудової діяльності людей по збільшенню сукупних обсягів виробництва та результати цього процесу, що сприяють економічному зростанню та ефективній зайнятості, запобігають безробіттю, створюють нові місця та умови розвитку підприємництва.

Даний підхід передбачає науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку ринку праці, його основних характеристик, за допомогою методів та засобів прогнозування. Найважливішими принципами прогнозування ситуації на ринку праці є: цілісність, об'єктивність, науковість, гласність, самостійність, дотримання загальнодержавних інтересів.

Спрогнозувати ситуацію на ринку праці можна за допомогою методів: системного аналізу, статистичних, експертних оцінок, футурологічних.

Процесний підхід передбачає розглянути ринок праці як взаємопов'язані функції. Причому кожна функція представляє собою процес, який складається із взаємозв'язаних дій. Кожна функція ринку праці включає в себе збирання інформації, її аналіз, розробку рішень і доведення їх до органів управління.

Запропоновані методологічні підходи оцінювання функціонування ринку праці передбачають, з одного боку, констатацію фактів (стану, обсягу, структури, варіації, тенденції); з другого — тлумачення фактів (їх пояснення, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та чинників, що являються причиною тенденцій, які склались на ринку праці). На основі останнього роблять практично значущі висновки та дають обґрунтовані рекомендації щодо здійснення прогнозу подальшого розвитку, створюють основу для регулювання ринкових процесів.

Під час проведення тренінгу студенти використовують знання із загальної теорії статистики, статистики праці, статистики ринків. Цей тренінг дає змогу студентам спробувати себе в ролі від-

повідальних осіб, які приймають управлінські рішення щодо покращення ситуації на ринку праці України як у цілому, так і в її окремих регіонах.

В ході тренінгу студенти не тільки повинні продемонструвати та закріпити свої знання і навички щодо застосування сучасних методологічних підходів комплексного статистичного аналізу та оцінювання ринку праці, а також продемонструвати своє вміння працювати в колективі, однією командою для досягнення поставлених цілей та прийняття раціональних зважених рішень згідно стратегії розвитку ринку праці в Україні.

Література

1. Блауберг И. В., Садов И. И., Юдин Э. Г. Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности. — М., 1969. — С. 29.
2. Вачков И. В., Дерябо С. Д. Окна в мир тренинга: методологические основы субъектного подхода к групповой работе. — СПб.: Речь, 2005. — 69 с.
3. Евтихов О. В. Практика психологического тренинга. — СПб.: Речь, 2005. — 20 с.
4. Кичко І. Елементи системного підходу до управління та фінансування соціальної сфери // Україна: Аспекти праці. — № 2. — 2006. — С. 17—20.
5. Кобзева В. В., Баранова Г. В. Руководителю об обучении персонала: дизайн пост тренинга. — М.: Добрая книга, 2006. — 70 с.
6. Ладико І. Ю., Сумцов В. Г. Загальний менеджмент: Навчальний посібник. — Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2004. — 282 с.
7. Лопатников. Л.И. Краткий экономико-математический словарь. — М.: Наука, 1979. — 254 с.
8. Прангишвили И. Системный подход, системное мышление и вопросы управления // Общество и экономика. — 2003. — № 6. — С. 85—87.
9. Статистичне забезпечення управління економікою: Навч. посібник / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. — К.: КНЕУ, 2005. — 333 с.
10. Сумцов В. Г., Петров П. Ю. Стратегічне управління підприємницькою діяльністю: Навчальний посібник. — Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2004. — 448 с.
11. Федоренко Н. П. Системный поход к изучению экономических явлений. — В кн.: Математика и кибернетика в экономике (словарь-справочник). — М.: Экономика, 1975. — 517 с.
12. Юдин Э. Системный подход и принципы деятельности: методологические проблемы современной науки. — М.: Наука, 1978. — 391 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ІНФОРМАТИКА»

На жаль, курс «Інформатика і комп'ютерна техніка» не надає великих можливостей для застосування і використання всіх активних методів навчання, оскільки однією з основних його цілей є напрацювання умінь і навиків використання програмних засобів комп'ютера в економічній діяльності.

Але в програмі курсу «Економічна інформатика» є і кілька крупних модульних розділів, які дозволяють задіювати деякі з активних методів навчання. Один з них — вивчення баз даних (БД) і систем управління базами даних (СУБД).

Ця тема найменш вивчається в курсі шкільної програми, тому і підготовка студентів по цій темі достатня слабка, і відповідно понижений інтерес до її вивчення. Багато понять і термінів важко засвоюються студентами, оскільки БД використовуються у вирішенні крупних економічних проєктів, а на першому курсі студенти не володіють ще достатньою економічною підготовкою. Тому ця тема є для них не актуальною і не життєвою. У зв'язку з цим була вибрана саме ця тема для застосування активних методів навчання при проведенні практичного заняття по вивченню баз даних, що дозволило б активізувати увагу, запам'ятовування і розуміння використання і застосування комп'ютерної програми ACCESS для створення БД.

До повчальних цілей по темі «Системи управління базами даних» можна віднести пізнавальні, розвиваючі і виховні цілі:

- знайомство і засвоєння термінології і понять баз даних;
- осмислення економічних завдань, які можна вирішувати за допомогою СУБД ACCESS;
- знаходження оптимальних рішень;
- формування економічного світогляду;
- умінь аналізувати і синтезувати економічну інформацію;
- робити висновки і узагальнення;
- розвиток пам'яті;
- використання придбаних знань з практики;
- умінь проводити аналогії, схожості і відмінності застосування програм EXCEL і ACCESS;
- придбання навиків і вмінь роботи з програмою ACCESS;
- розвиток комунікативних умінь і прийомів у процесі навчання.

Для здійснення поставлених цілей найдоцільнішим при проведенні першого практичного заняття по вибраній темі є використання наступних активних методів навчання:

- комунікативна атака;
- застосування методу аналогій і кейс-методу;
- розбиття на малі групи;
- бліц-опитування;
- самостійне оцінювання результатів за допомогою експертів;
- дискусія;
- презентація роботи в СУБД ACCESS;
- самостійна робота студента над проектуванням і створенням власної бази даних.

Перед проведенням практичного заняття для підвищення мотивації і зацікавленості вивчення даної теми читається лекція для ознайомлення з поняттями БД і СУБД, студенти готують реферат на дану тему. На початку практичного заняття застосовується комунікативна атака і використовується описовий кейс-метод, у якому розповідається студентам практичний досвід розрахунку бюджету України в Міністерстві фінансів за допомогою СУБД ACCESS, проблеми і труднощі, що виникають при цьому, приводяться аналогії розрахунку бюджету на сучасних персональних комп'ютерах і обчислювальних машинах ЕС-1033 в середині 1990-х років. Тим самим створюється атмосфера зацікавленості, довіри, дружелюбності і уважності.

Потім для засвоєння основних понять і термінології студенти розбиваються на малі групи, і проводиться бліц-опитування. У групі вибираються незалежні експерти для оцінювання роботи команд, потім вся група розбивається на кілька команд. Кожна група придумує свою власну назву команди. У кожній команді вибирається експерт для оцінювання відповідей студентів команди. Потім дуже швидко задаються питання по черзі кожній команді, якщо одна з команд не може відповісти, на питання відповідає інша команда.

В кінці опиту експерт кожної групи оголошує бали, які набрали студенти. Потім незалежні студенти оцінюють роботу команд: їх активність, правильність і точність відповіді на поставлене питання, швидкість відповідей. Така форма роботи, як правило, втягує в активну роботу всіх студентів групи, дозволяючи викладачеві швидко пропрацювати основні поняття теми, що вивчаються, сприяє активному запам'ятовуванню студентами термінології.

Далі студентам пропонується провести аналогії для застосування БД у власному житті: наприклад, створення БД домашньої бібліотеки, аудіо або відеотеки і тому подібне.

Потім студентам пропонується тема для обговорення «Застосування СУБД при вирішенні економічних завдань». При вирішенні яких економічних завдань ефективніше використовувати програму EXCEL, а при яких ACCESS? За допомогою навідних питань, постановки проблем, різних поглядів економістів організовується дискусія для обговорення цього питання. Грамотно обґрунтовані докази і переконливі приклади оцінюються.

*Бондаренко В. Є., канд. техн. наук, доцент,
кафедра інформатики*

НАВЧАЛЬНО-ТРЕНАЖЕРНИЙ КОМПЛЕКС ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МІКРОКОНТРОЛЕРНОЇ ТЕХНІКИ

Мікроконтролери (МК) — комп'ютери, виконані на одній мікросхемі, інтенсивно впроваджуються практично в усі сфери діяльності людини. Вони призначені для управління різними електронними пристроями і здійснення взаємодії між ними відповідно до закладеної в мікроконтролер програми. На відміну від мікропроцесорів, що використовуються в персональних комп'ютерах, мікроконтролери містять вбудовані додаткові пристрої. Ці пристрої виконують свої завдання під управлінням мікропроцесорного ядра мікроконтролера.

До найпоширеніших вбудованих пристроїв відносяться пристрої пам'яті і порти вводу/виводу (I/O), інтерфейси зв'язку, таймери, системний годинник. Пристрої пам'яті включають оперативну пам'ять (RAM), постійні пристрої (ROM), що запам'ятовують, перепрограмовану ROM (EPROM), електрично перепрограмовану ROM (EEPROM). Таймери включають годинник реального часу і таймери переривань. Засоби вводу/виводу (I/O) включають послідовні порти зв'язку, паралельні порти (I/O лінії), аналого-цифрові перетворювачі (A/D), цифроаналогові перетворювачі (D/A), драйвери рідкокристалічного дисплея (LCD) або драйвери вакуумного флуоресцентного дисплея (VFD). Вбудовані пристрої мають підвищену надійність, оскільки вони, знаходячись в єдиному корпусі, не вимагають ніяких зовнішніх електричних ланцюгів.

Підвищений попит на мікроконтролерні системи вимагає якіснішої підготовки фахівців, що проектують такі системи. Тому, ця стаття присвячена розробці технології підготовки фахівців, що підвищує ефективність, в області проектування мікроконтролерних систем. Ця технологія заснована на використанні тренажер-

ного комплексу. Він дозволяє проводити вивчення дисципліни «Мікропроцесорна техніка».

Загальний вигляд тренажерного комплексу наведено на рис. 1.

Рис. 1. Загальний вигляд тренажерного комплексу

Загальна структура навчального комплексу представлена на рис. 2.

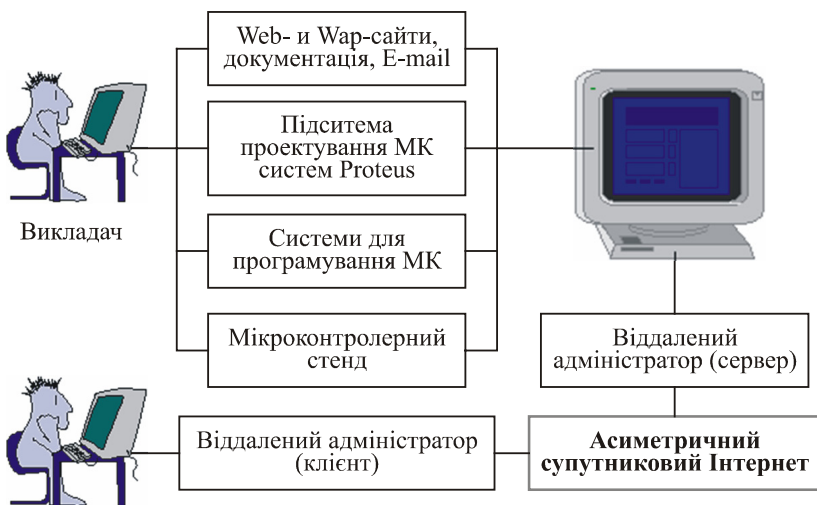

Рис. 2. Загальна структура навчального комплексу

Як видно з рис. 2, навчальний комплекс складається з кількох підсистем, кожна з яких формує певний технологічний елемент роботи з ним.

Технологія роботи з навчальним комплексом приведена на рис. 3 і виглядає так.

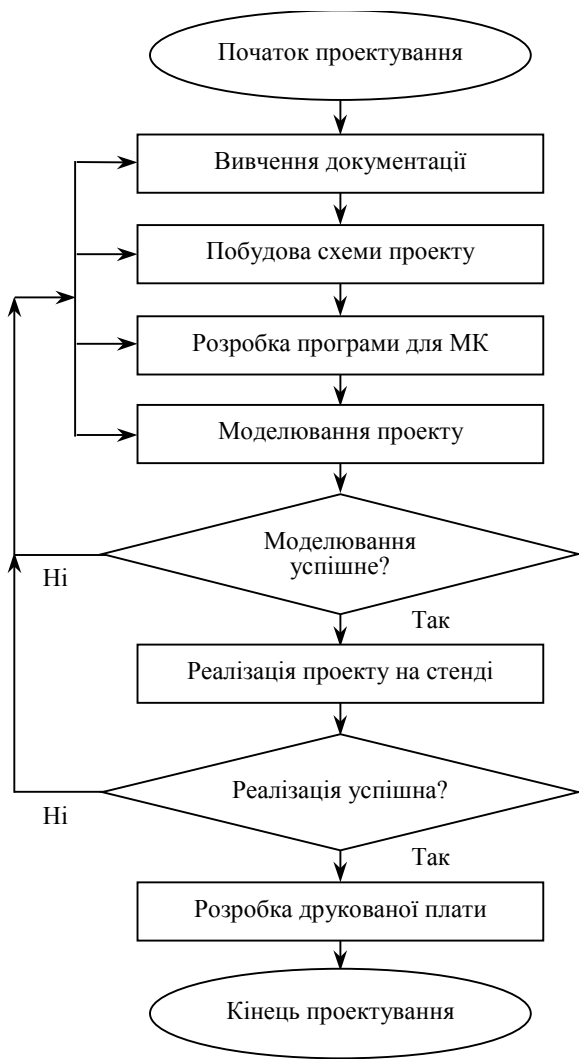

Рис. 3. Технологія роботи з навчальним комплексом

Після вивчення теоретичного і довідкового матеріалу по використанню мікроконтролерів AVR, студентові пропонується у вигляді лабораторних робіт серія завдань зростаючої складності, реалізація яких дозволить студентові освоїти проектування мікроконтролерних систем. Ці завдання сформульовані в десяти лабораторних роботах, які дозволяють охопити більшість з найбільш важливих аспектів проектування мікроконтролерних систем.

Вивчивши постановку завдання на проектування, студент, використовуючи ядро ISIS комплекту Proteus Professional Version 7.2 фірми Labcenter Electronics, розробляє принципову схему проектованого пристрою. Далі за допомогою інтегрованого середовища проектування CodeVisionAVR Version 1.25.3 фірм HP Info Tech розробляється програма для мікроконтролера, що забезпечує виконання вирішення необхідних завдань у проектованій мікроконтролерній системі. Розроблена програма підключається до схеми, спроектованої в ядрі ISIS комплекту Proteus Professional, і виконується моделювання роботи проектованої системи. Якщо функціонування моделі не відповідає технічному завданню, то студент повертається на етап проектування принципової схеми пристрою, або на етап розробки програми для мікроконтролера і виконує необхідні корегування. Розглянутий процес повторюється доти, доки функціонування моделі проектованого пристрою не задовольнятиме вимогам технічного завдання.

Далі проектована система реалізується на стенді з реальним устаткуванням і досліджується якість її функціонування. Якщо проект працює не адекватно технічному завданню, то виконується перехід на описані вище етапи проектування, де виконується коректування схеми, проводяться зміни в програмі, здійснюється моделювання проекту.

Після успішного остаточного випробування проекту, виконується проектування друкованої плати проекту. Трасування друкованої плати проводиться за допомогою ядра ARES комплекту Proteus Professional, в яке передається схема, спроектована в ядрі ISIS. На цьому робота над проектом вважається за завершену. Проте, на подальших етапах навчання (курсове і дипломне проектування), можлива реалізація проекту на спроектованій платі.

Розглянута технологія призначена не тільки для студентів стаціонарної форми навчання, що безпосередньо працюють у лабораторії, але й для дистанційного навчання, що особливо важливе для студентів заочної форми навчання.

У подальшому розвитку тренажерного комплексу, планується проводити роботу в дистанційному режимі. Така робота забезпе-

чується системою видаленого доступу Remote Administrator 2.2, яка дозволяє студентів, використовуючи сучасні швидкісні засоби мережі Інтернет, працюючи за своїм комп'ютером, виконувати роботу на видаленому комп'ютері лабораторії сполученому з мікроконтролерним стендом. Таким чином, студент може зі свого комп'ютера розробити і записати програму в мікроконтролер на стенді лабораторії. Завдяки тому, що результати роботи мікроконтролерної системи відображаються на екрані дисплея комп'ютера, до якого мікроконтролерний стенд підключений через COM-порт, то ці результати може бачити і аналізувати студент, що працює на своєму комп'ютері, що знаходиться за межами лабораторії.

Для ефективної роботи в дистанційному режимі планується використовувати асиметричний супутниковий Інтернет [1, 2]. Супутниковий Інтернет є єдиним засобом доступу до навчальних Інтернет-ресурсів у сільських районах, де скрутне підключення до мережі Інтернет через комутовані телефонні канали, виділену лінію або використовуючи ADSL-технології. Супутниковий канал забезпечує таку ж швидку і надійну передачу даних, як і виділена лінія — до кількох Мегабіт у секунду, що дає можливість отримувати студентів великий об'єм навчальної інформації, включаючи мультимедійні підручники, об'єм яких вимірюється сотнями мегабайт.

Працюючи в дистанційному режимі, студент потребує інтенсивного обміну інформацією з викладачем. Як засоби такого обміну можна використовувати Web- і Wap-сайти, віддалений доступ до комп'ютера лабораторії, E-mail, телеконференції, мультимедійні навчальні курси на CD і DVD дисках, засоби розробки яких розглядалися в [1, 2].

Розглянута технологія впроваджується на кафедрі інформатики Київського національного економічного університету.

Література

1. *Viktor Bondarenko*. Technology of Satellite and Mobile Communication In Modern Distance Education. Second International Conference Modern (e-) Learning, July, 2007, Bulgaria. Proceedings, ITHEA, Sofia, 2007, pp.120—127.
2. *Viktor Bondarenko*. Mobile Communication Technology as a Tool of Educational Process. Information Technology and Knowledge, v. 1 № 1, 2007, pp.78—80.

РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «БІЗНЕС-СТАТИСТИКА»

Дисципліна «Бізнес-статистика» відноситься до дисциплін магістерського циклу програми «Статистичне забезпечення управління економічним та людським розвитком». Вона спрямована на формування у студентів знань, умінь та навичок щодо виявлення та аналізу закономірностей функціонування та розвитку підприємницького сектору, основу якого складають малі підприємства.

Характерною рисою сучасних малих підприємств є інноваційність, пошук і реалізація нових можливостей. Це єдиний для них спосіб вижити в умовах жорсткої конкуренції. Малі підприємства сприяють прискоренню технологічного прогресу завдяки їхній власній участі у впровадженні інновацій і, створюючи конкурентне середовище, змушують великі компанії удосконалювати свою продукцію, винаходити нові її види, шукати нові джерела зниження її собівартості за рахунок упровадження нових технологій і нових методів управління діяльністю підприємства. В кінцевому підсумку це призводить до зростання конкурентоспроможності національної економіки.

Все це вимагає особливого підходу до проведення лекційних і особливо практичних занять з вказаної дисципліни. Це пов'язано із складністю процесів, що відбуваються у підприємницькому секторі. Зокрема, комплексний статистичний аналіз передбачає оцінювання стану, тенденцій розвитку підприємницького сектору, ефективності функціонування малих підприємств та прийняття і супроводження управлінських рішень на основі результатів аналізу.

Оскільки процес аналізу має «послідовний» характер, ефективною формою практичних занять у даному випадку буде робота в малих групах. Формування груп підпорядковується етапам статистичного аналізу, тобто створюються окремі групи для аналізу стану, тенденцій розвитку, ефективності функціонування малих підприємств та група для розробки управлінських рішень на основі результатів аналізу.

В процесі роботи групи користуються фактичним статистичним матеріалом, що дозволяє оцінювати реальну ситуацію, що склалася в економіці України, використовуючи при цьому всі свої знання, вміння та навички, що були здобуті ними в процесі бакалаврського рівня підготовки.

З іншого боку, такий розподіл призводить до того, що студенти кожної малої групи досліджують лише окремий аспект проблеми, що певною мірою звужує їх професійні компетенції. Тому в даному випадку доцільно використовувати статистичну інформацію як мінімум за чотири роки. Це надасть змогу кожній малій групі послідовно прийняти участь у кожному етапі аналізу, що значною мірою підвищить ефективність результатів практичних занять.

Таким чином проведення практичних занять з дисципліни «Бізнес-статистика» у формі малих груп дозволить студентам ефективніше опанувати професійні компетенції, передбачені програмою дисципліни.

*Витлінський В. В.,
зав. кафедри економіко-математичного моделювання,
Великоіваненко Г. І., Коляда Ю. В., Савіна С. С., доценти,
Кравченко Т. В., Трохановський В. І., аспіранти*

ТРЕНІНГ — ПОБУДЖЕННЯ ДО ТВОРЧОСТІ І КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасна теорія економіки, перш за все нерівноважної [1], постулює, що джерелом прибутку в економіці суспільства виступає головним чином інтелект його членів або інтелект людської спільноти в цілому, тобто окремо взятого індивідуума з урахуванням синергетичного ефекту, що проявляється в ступені НТП. Сьогодні в теоретичній економіці на перший план висувається суб'єкт економіки, зусиллями якого, перш за все його розумовими здібностями, а вже потім фізичною працею як виробника, створюється суспільний продукт. Товар є наслідком упредметнення творчого задуму суб'єкта економіки. По-іншому, саме товар у значній мірі уречевлює інтелектуальну пропозицію, являючись її похідною.

Отже, нагально як своєрідне веління часу і простору економічних подій постає вимога творчого, не шаблонного підходу в справі підготовки майбутнього фахівця-економіста, якого чекає досить жорстка конкуренція на ринку праці і котрий сам має амбітність і значні претензії на особливе місце в таблиці про ранги членів суспільства. Між іншим, це цілком природно з одного боку, а з іншого — низка управлінських рішень у економіці мають разючі наслідки для соціальних груп та населення в цілому.

Як можлива відповідь на своєрідний виклик сформульованої вище проблеми нам вбачається наступне: максимально сприяти становленню студента активним співучасником, не пасивним споглядачем, наукового пошуку на підґрунті того обсягу знань, що ним він володіє.

Прищеплення навичок наукової творчості не є прерогативою майбутнього вченого, не тільки його, бо в найближчому часі роль знань істотно зростатиме, неухильно і все більше відбуватиметься інтелектуалізація всіх сфер суспільного життя.

На кафедрі економіко-математичного моделювання (ЕММод) розробляються принципологія і концепти проведення для нормативних курсів та вибіркових дисциплін ділових ігор, тренінгів і лабораторних робіт міждисциплінарного взаємоузгодженого і системного характеру. Такий підхід підпорядкований єдиній меті — досягненню певних компетентностей моделювання, набуваючи навиків і прийомів його здійснення і засвоюючи технологію виконання. Таке спрямування підготовки випускників сприяє, щоб вони не загубилися на ринку праці. В організованому вказаним способом процесі навчання природно і органічно відбуватиметься відбір талановитої і схильної до наукової праці молоді. Перед нею не постає проблема, як увійти в коло досліджень, бо вони в ньому зростають.

Функціональне наповнення слова тренінг передбачає доведення до автоматизму певних дій, виконання яких відбувається підсвідомо. Однак в контексті навчального процесу в нього вкладається дещо інший зміст, а саме: загальноприйнятний сенс доповнюється можливістю систематичного і активного засвоєння передбаченого програмою навчання матеріалу, маючи на меті набуття навичок і вміння дослідницького характеру, творчого пошуку.

Задумане здійснюється, використовуючи тренінгові (програмні навчальні макети або тренажерні комплекси) системи — ергатичні системи моделювання «людина-комп'ютер» [2], які створюються на класах задач ЕММод, достатнім чином теоретично вивчених та практично освоєних. Предметом моделювання виступають не тільки реально існуючі проблеми, що вимагають свого дослідження, а також інші, що мають розглядатися в силу певних причин об'єктивного і суб'єктивного характеру.

В такий спосіб набуваються необхідні навички, підвищується кваліфікація особи, що навчається, відбувається професійний відбір, діагностується і контролюється стан навчального процесу, вивчається вплив побічних факторів як внутрішнього, так і зов-

нішнього походження. Також унаочнюються принципи і концепти, логіка навчальної дисципліни, встановлюється варіативність параметрів і їх вплив на опанування дисципліни.

Поліпшується якість керування процесом засвоєння навчальної дисципліни, спостерігається більш повна реалізація потенціальних можливостей того, хто навчається, керованою стає самостійна робота студента. Врешті-решт росте продуктивність праці викладача і студента на фоні інтенсифікації навчання, що немало важливо в умовах скорочення числа навчальних годин. Вдається більш якісно проводити індивідуальну роботу студентів, сповна використовувати кваліфікацію викладача, сягаючи педагогічної майстерності. Відбувається органічне і раціональне поєднання з традиційними формами навчання, не втрачаючи спадковості.

Варто зазначити можливість збору статистичної інформації щодо якості засвоєння знань та її статистичного аналізу, що сприяє ефективному контролю та передбачуваності навчального процесу.

Література

1. *Нустратуллин В. К.* Неравновесная экономика: дайджест: Монография. — М.: Компания Спутник, 2006. — 186 с.
2. *Енциклопедія кібернетики: У 2-х т.* — К.: Голов. ред. Укр. Рад. Енциклопедії, 1973.

Вітлінський В. В., професор, завдувач кафедри,
Великоіваненко Г. І., доц., *Стрельченко І. І.*,
кафедра економіко-математичних методів

«ЧИ МОЖНА ПРОГНОЗУВАТИ КУРС ВАЛЮТ?» — ДІЛОВА ГРА ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ «ЕКОНОМІЧНА КІБЕРНЕТИКА» ТА «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ»

У загальному випадку ділову гру визначають як метод діяльності у навчанні, що імітує ту чи іншу практичну ситуацію, та один із засобів активізації творчого потенціалу й розвитку здібностей студентів [1]. Для формування у майбутніх фахівців потрібних професійних якостей ділова гра може бути більш ефективною, аніж деякі традиційні компоненти лекції чи семінару.

Принциповою особливістю ділової гри «Чи можна прогнозувати курс валют?» є її проблемно-ситуативний характер, через вирішення конкретних професійних завдань та пошук правильних варіантів їх виконання відбувається включення майбутніх фахівців у сферу їхньої професійної діяльності.

Проведення ділової гри передбачає попереднє визначення її обов'язкових елементів:

1. Об'єкт імітації: діяльність експертів-аналітиків з прогнозування валютних курсів.

2. Мета гри: сформувати, розвинути й поглибити професійні навички з прогнозування соціально-економічних процесів, уміння використовувати в процесі професійної діяльності сучасних інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень, виявити фонові знання, їх міжпредметні зв'язки, сприяти вихованню у студентів таких рис, як активність, самостійність, відповідальність.

3. Завдання гри: виявити рівень здобутих професійних та фонових знань, сприяти їх розвитку та закріпленню, формування на основі набутого реального практичного досвіду та пережитих почуттів своєї власної професійної зацікавленості та впевненості, удосконалити навички вербального і невербального спілкування, роботи в групі.

4. Розподіл ролей: команда експертів, що використовують, класичні методи прогнозування валютних курсів; команда експертів, що використовують сучасні методи прогнозування валютних курсів; команда експертів, що поєднують для прогнозування динаміки валютних курсів застосування сучасних та класичних методів; ведучі гри, що формують динаміку валютного курсу; журі.

5. Правила гри: на початку команди отримують можливість сформувати валютний портфель із визначеного набору грошових одиниць у різних пропорціях. Фінансові можливості команди обмежені однаковими початковим віртуальним стартовим капіталом у гривневому еквіваленті. Протягом гри команда має можливість змінювати структуру валютного портфелю відповідно до рішення, прийнятого нею на основі обраних методів прогнозування. Водночас журі фіксує зміну вартості активів у відповідності до фактичного курсу валюти, який періодично оголошується ведучими. Для прогнозування динаміки валютного курсу студенти використовують інструментарій систем підтримки прийняття рішень, що характеризує різні підходи до моделювання, зокрема, спеціально розроблений програмний комплекс, який ре-

алізує прогнозування валютного курсу на основі інструментарію інтегральних рівнянь [2].

6. Система ігрових оцінок: оцінку діяльності команд-експертів здійснює журі шляхом підсумовування проміжних приростів вартості валютного портфелю кожної команди-учасниці.

Література

1. *Лазарєв М. О.* Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник / М. О. Лазарєв. — Суми: ВВП «Мрія», 1995. — 212 с.

2. *Стрельченко І. І.* Комп'ютерне моделювання динаміки валютного курсу на базі інтегральних рівнянь / Інна Іллівна Стрельченко // Економіка: проблеми теорії та практики. — Дніпропетровський національний університет. — 2008. — Т. 3, вип. 240. — С. 741—748.

Вітлінський В. В., д-р екон. наук,
професор, завідувач кафедри,
Долінський Л. Б., канд. екон. наук, доцент, докторант,
кафедра економіко-математичних методів

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ З ФІНАНСОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗНАННЄВИХ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ

Серед вибіркових дисциплін кафедри економіко-математичних методів найбільшим попитом у студентів КНЕУ користуються «Фінансова математика» та «Ризикологія», які успішно викладаються на факультетах Інформаційних систем і технологій, Фінансовому, Кредитно-банківському та Обліковому факультетах. На наш погляд, цей факт значною мірою пояснюється, з одного боку, професійно-прикладним спрямуванням вказаних дисциплін, а з іншого — фундаментальністю питань, що розглядаються в цих навчальних курсах.

Можна стверджувати, що на сьогодні прикладні задачі моделювання системних характеристик фінансово-економічних систем в умовах ринкової невизначеності стають надзвичайно актуальними не лише в академічних колах. Важливість цих питань починають усвідомлювати й професійні учасники фінансового ринку, які, в свою чергу, формують попит на фахівців-аналітиків, здатних займатися моделюванням.

Опитування студентів КНЕУ, що обрали вищевказані навчальні дисципліни, показало, що студенти, як майбутні фахівці, що сподіваються на успішне працевлаштування, відчують брак дисциплін економіко-математичного циклу, зокрема курсів, пов'язаних з фінансовим моделюванням. Тому, в межах викладання дисциплін «Фінансова математика» та «Ризикологія», на прохання зацікавлених студентів, на громадських засадах було створено *студентський науково-практичний семінар з фінансового моделювання*, що, на наш погляд, повністю відповідає концепції впровадження в навчальний процес КНЕУ сучасних методів навчання.

Регулярне проведення такого науково-практичного семінару сприятиме підвищенню ефективності засвоєння спеціальних знань студентами, внаслідок застосування в рамках цих навчальних занять таких інноваційних технологій, як: проблемні лекції, методи аналізу конкретних ситуацій, групові дискусії тощо.

Разом з тим, становленню та розвитку студентського науково-практичного семінару з фінансового моделювання, заважає низка об'єктивних чинників, серед яких виокремимо брак аудиторного фонду університету, високе педагогічне навантаження викладачів-наукових керівників семінару, повна відсутність фінансування цього заходу тощо.

Не дивлячись на вказані проблеми, ми сподіваємось, що студентський науково-практичний семінар з фінансового моделювання буде лише набирати оберти, оскільки тут присутнє головне, заради чого працює кожен справжній викладач, — зацікавленість з боку студентської громади. Ця наявність «зворотного зв'язку» надихає на дії, спрямовані на стійкий розвиток нашого університету, як флагмана вітчизняної економічної освіти та науки.

Вітлінський В. В., д-р екон. наук, проф.,

Піскунова О. В., канд. техн. наук, доц.,

Скіцько В. І.,

кафедра економіко-математичних методів

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ «ЯК ПІДТРИМАТИ МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО?» ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ЕКОНОМІСТІВ-КІБЕРНЕТИКІВ

Ділову гру «Як підтримати мале підприємництво?» («Моделювання управлінського рішення щодо підтримки малого підприємництва») розроблено з метою активізації навчального процесу студентів-магістрів, які навчаються за спеціальністю «Еко-

номічна кібернетика». Ділова гра проводиться під час вивчення студентами нормативної дисципліни «Математичні моделі і методи ринкової економіки».

Проведення ділової гри передбачає такі етапи, як організаційний, змістовний та презентаційний. На організаційному етапі студентам пропонується реальна та актуальна проблема розвитку малого бізнесу в Україні. Студенти поділяються на кілька груп аналітиків, кожна з яких повинна дослідити фактори розвитку малого підприємництва та запропонувати заходи щодо його підтримки. Крім груп аналітиків формується ще група експертів, які рецензуватимуть виконане аналітиками дослідження. Важливим етапом ділової гри є презентаційний, коли студенти повинні представити отримані результати та показати вміння захищати та обґрунтовувати свою точку зору.

Основний етап ділової гри — це самостійна робота студентів, що носить творчий науковий характер. Результатом даного етапу є звіт, який керівники груп аналітиків надають експертам для підготовки детальної рецензії.

Як показав досвід застосування ділової гри в навчальному процесі, робота над звітом та його рецензування допомагають сформувати у студентів професійно важливі компетенції та відповідні їм здібності, якими повинен володіти випускник магістерської програми «Моделювання та інформаційні технології в економіці» для швидкої адаптації на первинній посаді та поступового просування вгору посадовими сходами.

До таких спеціальних компетенцій, зокрема, відносяться вміння розробляти та досліджувати економіко-математичні та комп'ютерні моделі економічних об'єктів та систем з метою їх аналізу та удосконалення системи управління; прогнозування розвитку економічних систем і процесів; уміння здійснювати та застосовувати системний аналіз, економіко-математичні моделі і методи та інструментарій ризикології при прийнятті управлінських рішень та виконанні наукових досліджень в обраній сфері діяльності. Важливими, також, є спеціальні компетенції щодо інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень: вміння здійснювати інформаційно-аналітичну підтримку управлінських рішень та подальшу розробку стратегії підприємства на підставі даних системного аналізу та моделювання соціально-економічних об'єктів/систем на різних рівнях; моделювати процеси прийняття рішень з урахуванням невизначеності; оцінювати ефективність та ризикованість рішень, що при-

ймаються; здійснювати моніторинг і контроль розвитку економічних систем.

Завдання ділової гри, які націлені на формування даних компетенцій, передбачають розробку та дослідження економіко-математичних моделей динаміки малого підприємства та застосування даних моделей для комплексного системного аналізу розвитку малого підприємництва в регіонах України в умовах невизначеності ринкового середовища на основі реальних статистичних даних Держкомстату України, а також розробку управлінських рішень щодо підтримки малого підприємництва.

Гордієнко І. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра інформаційних систем в економіці

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ»

Головним призначенням тренінгових технологій у сучасній освіті є вироблення практичних компетенцій, умінь використання теоретичних знань у конкретних практичних ситуаціях. Доволі часто у практичній діяльності виникають проблемні ситуації, під час яких необхідно здійснити правильний вибір найкращої альтернативи (наприклад, стратегії розвитку бізнесу, інформаційної системи, джерела фінансових ресурсів), іншими словами — прийняти правильне рішення. Математичну основу для розв'язання таких задач складає теорія прийняття рішень, а технологічну базу — комп'ютерні системи підтримки прийняття рішень (СППР). При викладанні відповідних дисциплін у ВНЗ постають завдання вироблення у студентів умінь застосовувати здобуті знання на практиці, зокрема, структурувати проблемну ситуацію, виокремлюючи цілі, альтернативні варіанти рішень, критерії оцінювання з відповідними шкалами, вагові коефіцієнти тощо, визначати придатні методи і моделі підтримки прийняття рішень залежно від типу проблемної ситуації, використовувати методи оброблення невизначених або якісних оцінок і т. ін. Найкращим чином за-

значені уміння виробляються під час тренінгових занять з використанням відповідних СППР. Перевагою такого підходу є можливість сполучення технологій активізації навчання (роботи в малих групах, мозкової атаки, методів конкретних ситуацій, рольових ігор) з технологічними засобами систем підтримки прийняття рішень.

Наприклад, групова СППР Expert Choice, що реалізує метод аналізу ієрархій (Analytic Hierarchy Process — АНР), забезпечує такі кроки прийняття рішень:

- мозковий штурм і структурування проблеми в ієрархічну модель;
- парне порівняння цілей та підцілей за їх важливістю для прийняття рішень;
- парне порівняння альтернатив за їх переважністю відносно цілей або оцінювання альтернатив з використанням таких засобів: функцій корисності, рейтингів або крокових функцій, безпосереднього введення пріоритетів;
- синтез результатів для визначення кращої альтернативи;
- виконання аналізу чутливості.

Групові можливості Expert Choice забезпечують синтез різних суджень учасників процесу прийняття рішень. У функції Expert Choice входить також прогнозування, оцінювання ризику та невизначеності, а також визначення розподілу ймовірності. На заняттях студенти досліджують можливості використання ГСППР Expert Choice у проблемних ситуаціях розподілу ресурсів, менеджменту персоналу, вироблення маркетингової стратегії, аналізу доходів і витрат, оцінки технічних проектів, виробничого та операційного менеджменту, оцінки постачальників, аналізу кредитів і т. ін.

СППР Decision Grid — програмна система для пошуку оптимальних рішень у різноманітних багатокритеріальних проблемах з дискретними альтернативами. Система дає змогу розглянути різні аспекти проблеми, проаналізувати переваги й недоліки можливих рішень і досягти консенсусу для всіх учасників процесу прийняття рішень. До складу системи входять готові зразки розв'язання проблем, що належать до категорій бізнесу, суспільного та приватного життя і пропонують набори критеріїв для аналізу окремих проблемних ситуацій. З метою підвищення якості процесу прийняття рішень Decision Grid надає багато функціональних можливостей (якісні та кількісні критерії, вагові коефіцієнти, невизначені оцінки, значення відбору альтернатив, пороги пере-

ваги, аналіз чутливості, множинні сценарії, графічний перегляд результатів, інтеграція з іншими системами та програмування, програмний інтерфейс OLE Automation.

Тематика тренінгових занять з дисципліни також охоплює прийняття рішень на основі OLAP-технологій (Oracle Express Analyzer), нечіткої логіки (пакет Matlab), детермінаційного аналізу (ДА-система) тощо.

Гужва В. М., канд. екон. наук, доцент,
кафедра інформаційних систем
в економіці

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Ситуація на вітчизняному ринку освітніх послуг стає достатньо напруженою. По-перше, на ринок виходить все більше комерційних вузів, які хоча поки що поступаються за престижем державним вузам, але завдяки своїй мобільності поступово збільшують свою частку. По-друге, дисбаланс фінансування в економіці привів до різкого перетікання кваліфікованих кадрів в інші, більш оплачувані галузі економіки. Особливо це стосується молодих кадрів. По-третє, Україна підписала Болонську декларацію, яка несе для вітчизняного ринку освітніх послуг як позитивні, так і негативні наслідки. І, насамперед, це зовсім нові вимоги до структури й сутності освітніх програм. Швидко міняється сама економіка, змушуючи адаптувати навчальні програми до нових потреб. Все це породжує проблему пошуку нових джерел підвищення конкурентоспроможності вузу. Для виживання в конкурентному середовищі, що постійно ускладнюється, вузам необхідні висококваліфіковані фахівці, здатні творчо мислити й використовувати свої знання для вирішення завдань, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності. В умовах ринку конкурентоспроможність вузу визначається його готовністю до постійного й безперервного інноваційного процесу, що базується на використанні існуючих і генерації нових знань.

Знання стає основним активом компанії в конкурентній боротьбі, оскільки всі інші джерела конкурентної переваги — технології, позиція лідера на ринку, популярність марки та ін. — можуть бути скопійовані або перевершені конкурентами. Тому властивість знання — *невіддільність від свого носія* — створює стійку конкурентну перевагу, формування й збереження якого є однією з основних завдань стратегічного управління вузом. Усвідомлення важливості впливу знань на конкурентоспроможність є основою для становлення нового напрямку в діяльності вузу — *керування знаннями*.

Глибоке проникнення в усі сфери нашого життя інформаційних і інноваційних технологій, впровадження он-лайн навчання, у тому числі технологій e-learning, підводить до створення *системи управління знаннями (СУЗ)*. СУЗ призначена для об'єднання різномірних джерел знань і інструментальних засобів з метою їх колективного використання в ділових процесах будь-якої організації: забезпечення фахівців якісними знаннями, створення інтерактивних середовищ взаємодії фахівців. Система управління знаннями дозволяє правильно оцінювати пророблену роботу й перспективи створення нового продукту, особливо організаціям, які виробляють нематеріальні продукти й основним ресурсом яких є знання. У даному процесі, що відбувається під впливом світових макро- і мікроекономічних тенденцій, змінюється роль і значення університету.

До числа основних цілей управління знаннями в університеті можна віднести: 1) поліпшення якості й швидкості прийняття рішень; 2) спрощення пошуку інформації та ресурсів, які є як в університеті, так і в Інтернеті; 3) забезпечення повторного застосування ідей, документів, досвіду; 4) запобігання повтору однакових помилок; 5) повсюдне та швидке поширення важливої інформації; 6) забезпечення доступності методів, інструментів, технік і прикладів; 7) забезпечення загального доступу до рідких і дефіцитних навичок, досвіду, компетенцій; 8) поліпшення взаємодії зі студентами, підприємствами-споживачами; 9) сприяння повторному використанню кращих практик при вирішенні проблем; 10) сприяння інноваціям.

Основними кроками щодо впровадження системи управління знаннями в університеті можуть бути: а) визначення стратегії на базі поставлених цілей і завдань; б) визначення способів, методів і строків реалізації; в) каталогізація всіх ресурсів (формування баз даних); г) створення електронного документообігу; д) визна-

чення методів формалізації «неформальних знань»; е) створення «карти знань» кафедри, факультету, університету; є) обов'язкова підготовка інформаційно-комунікаційної технологічної бази (ІКТ-бази); ж) навчання персоналу; з) внесення змін у систему мотивації професорсько-викладацького складу; і) підготовка плану реалізації; к) впровадження технологій електронного навчання як основи, що дозволяє підійти до реалізації задач управління знаннями; л) впровадження системи менеджменту якості; м) впровадження принципів організації, що здатна до навчання; н) впровадження системи збалансованих показників.

*Денісова О. О., канд. екон. наук, доцент,
кафедра інформаційних систем в економіці*

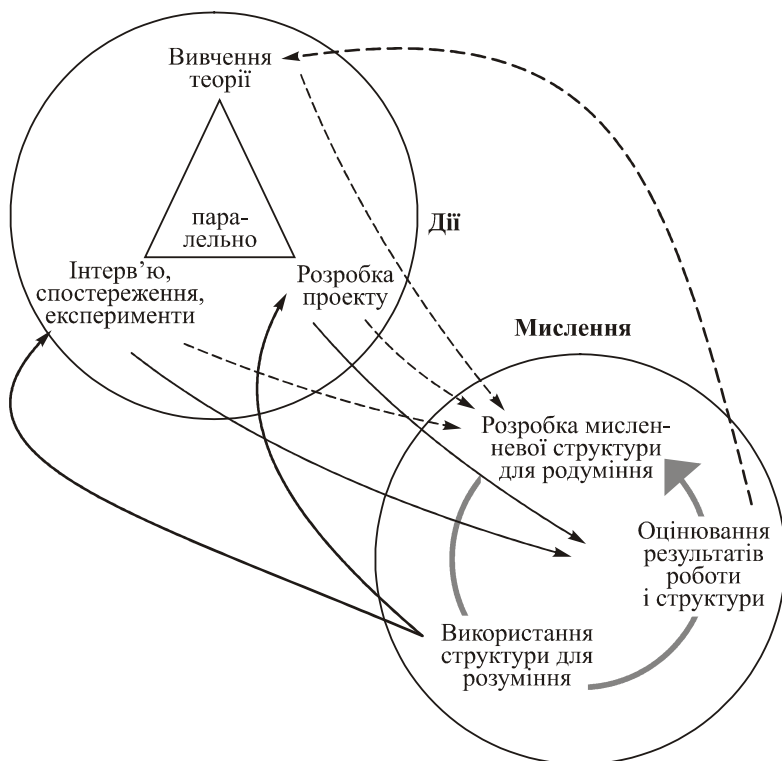
ТРЕНІНГ ЯК ДжЕРЕЛО ДОДАТКОВИХ ЗНАНЬ І ВМІНЬ З ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Комплексний тренінг для студентів, що навчаються по спеціальності «Економічна кібернетика» за магістерськими програмами «Інформаційні системи в менеджменті» та «Інформаційні системи в банках і фінансових установах», передбачає розробку інформаційної системи групою студентів в умовах, наближених до реальних. Учасники тренінгу при цьому виконують ролі, передбачені сучасними методологіями — фахівця предметної області, інженера з постановки задач, економіста-аналітика, аналітика інформаційних систем, проектувальника, інженера-алгоритмізатора, технолога процесу автоматизованого оброблення інформації, проектувальника баз та сховищ даних, інженера з прикладного програмного забезпечення, інженера з апаратного та мережевого забезпечення.

Основними відмінностями тренінгу від виконання інших навчальних завдань (лабораторних, самостійних робіт і курсових проєктів) є робота з даними конкретного об'єкта автоматизації (підприємства, організації, установи) і співпраця в рамках групи.

Під час виконання роботи студенти застосовують знання і вміння з усіх дисциплін професійного спрямування, що вони їх вивчали. Набуття нових знань і навичок відбувається в результаті науково-дослідної роботи та оцінювання рівня своєї підготовки в

контексті професійної діяльності. Схематично цей процес показано на рисунку.

Оцінювання результатів роботи кожного студента здійснюється не тільки ним самим і науковим керівником (викладачем), а й іншими студентами, оскільки етапи проектування взаємопов'язані і виконуються паралельно-послідовно. Зокрема, дослідження предметної області та об'єкта автоматизації, аналіз існуючих інформаційних систем і технологій та вибір методів і технологій для створення ІС є базою для формування вимог до ІС та розробки її структури. Виходячи зі структури ІС, розробляється постановка задачі, що стає основою для проектних рішень. До початку виконання своїх завдань учасники тренінгу вивчають результати роботи своїх «колег» і, за необхідності, вимагають їх уточнення та доповнення.

Одним з результатів тренінгу є набуття студентами важливих професійних вмінь з пристосування методології проектування до

особливостей конкретного проекту. Специфіка методології, що застосовується на практиці, обумовлюються особливостями самого проекту, прийнятими пріоритетами, технологіями розробки, особистісними характеристиками учасників проекту та їх відповідністю ролям, що виконуються. Учасники проекту домовляються про правила взаємодії до початку роботи, а згодом періодично переглядають домовленості, виходячи з реальної практики їх виконання.

Взаємопов'язаність усіх учасників тренінгу також сприяє підвищенню їх дисциплінованості і відповідальності (вчасність та якість кінцевих результатів залежить від кожного студента), набуттю навичок керування проектами (оцінювання часу, необхідного для виконання кожної роботи, встановлення термінів і критеріїв завершення роботи, мотивація та контроль тощо) і ефективної взаємодії з іншими учасниками проекту.

*Дибкова Л. М., канд. пед. наук, доцент,
кафедра інформатики*

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ НАВИЧОК САМООЦІНКИ ТА САМОАНАЛІЗУ В КОНТЕКСТІ ТРЕНІНГУ З ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ

Професійна компетентність сучасного фахівця складається із двох взаємопов'язаних компонентів: професіоналізм діяльності та професіоналізм особистості. Таким чином, проектування викладачем успішної навчальної діяльності студентів повинно скеровуватися не лише на високий рівень засвоєних ними знань та вмінь, але й на розвиток їх особистісних якостей. Важливим є акцентування на власній оцінній діяльності студентів, володіння ними методами самоаналізу та формування на цій основі їх високої та адекватної самооцінки, що дозволить майбутнім фахівцям краще орієнтуватися в надшвидкому інформатизованому суспільстві, виокремлювати власні орієнтири й ефективніше діяти у процесі реалізації поставлених цілей.

Формування самооцінки відбувається через:

- оцінки оточення (в даному випадку — викладач та студенти групи);
- аналіз і оцінка результатів власної діяльності;
- соціальне порівняння.

Проаналізуємо розвиток навичок у студентів самооцінки та самоаналізу в контексті проведення тренінгу з економічної інформатики. Тренінг — цілеспрямоване тренування, що включає комплекс

спеціально підібраних або розроблених вправ, які скеровані на формування та розвиток певних вмінь, навиків або рис особистості.

В процесі проведення будь-якого тренінгу використовують такі чотири групи методів:

- методи діагностики, через які відбувається знайомство із учасниками, встановлення взаєморозуміння; визначення попереднього рівня підготовленості;
- інформаційне забезпечення тренінгу;
- методи групової роботи (ділові та рольові ігри, мозкові штурми, аналітичні сесії, дискусії);
- методи зворотного зв'язку для аналізу результатів, підведення підсумків.

Коротко можна виокремити такі складові частини тренінгу з економічної інформатики:

1. Вступ (повторення навчального матеріалу, основних визначень).
2. Оголошення мети проведення заняття. Виокремлення чітких цілей (їм повинні відповідати конкретні навчальні завдання).
3. Оголошення плану проведення (повторення (або попередній контроль), виконання навчальних завдань, контроль отриманих результатів); формулювання правил та регламенту тренінгу).
4. Процес (хід) тренінгу:
 - допомога викладача (не авторитаризм, не готові знання, а співробітництво, консультації для знаходження студентами потрібного рішення). Це може бути й допомога аудиторії;
 - підбадьорювання, підтримка викладачем студентів;
 - посилення на навчальні матеріали (лекції, підручники);
 - проведення дебрифінгу (процес обміну думками з приводу прийняття певного рішення, коли рішення не може бути однозначно оцінено як правильне або неправильне). Ціль дебрифінгу — спонукати студентів розглянути пропозицію з різних точок зору і виробити виважене рішення.
5. Проведення оцінювання досягнутих результатів.
6. Підведення підсумків, узагальнення, висновки. Тут студенти можуть висловити й власну думку про рівень набутих ними знань та вмінь, що і спонукає до розвитку власної оцінної діяльності.

На всіх етапах проведення тренінгу ми використовуємо методи, які орієнтовані на розвиток у студентів навичок самооцінки та самоаналізу. Необхідно підкреслити важливість наявності таких матеріалів до проведення тренінгу:

— наявність у студентів бейджика (прізвище та ім'я у письмовому вигляді) — це дозволяє викладачу коректно звертатися до студента, посилює атмосферу довіри та співробітництва;

— завдання на паперовому носії або в електронному вигляді — для чіткого усвідомлення студентами обсягів роботи, визначення проблемних питань тощо;

— методичні вказівки до виконання завдання, які є допомогою у самостійному виконанні практичних завдань;

— творчі, аналітичні питання, які використовуються як у практичних завданнях, так і під час проведення контрольних заходів.

У процесі перевірки підготовленості студента до заняття відбувається попередня самооцінка свого рівня знань студентами, яка надалі може бути скорегована викладачем або іншими студентами — це розвиває здатність до адекватної самооцінки, збільшує відповідальність за власні успіхи.

Завдання виконуються студентами на комп'ютері, де програмне середовище структуроване і перевірка правильності виконання відбувається автоматично. При наявності помилок з'являється відповідне повідомлення, що сприяє розвитку аналітичної та оцінної діяльності студентів. Вони аналізують свою роботу, відшукують помилки, виправляють — програма знову перевіряє і т. і.

Високою ефективністю характеризується також і метод взаємооцінювання результатів навчальних робіт іншими студентами, а також самоконтролю, коли після виконання завдання студент сам може порівняти свою відповідь з еталоном. Для цього розробляється комплекс контрольних питань разом із блоком правильних відповідей.

Впроваджено і такий метод: виконання студентами письмового дослідження за результатами проведеного заняття: відбувається аналіз нових умінь та знань, рис, що допомогли досягти результатів при виконанні різних блоків тренінгу. Мета такого дослідження — формування адекватної, об'єктивної самооцінки, яка сприяє розвитку таких професійно значущих якостей як вміння скорегувати власну поведінку на основі отриманої інформації для досягнення в подальшому кращих результатів.

Для розвитку власної оцінної діяльності у студентів ВНЗ ми впроваджуємо також метод самоаналізу. У контрольні завдання, що отримують студенти, ми включаємо цілі, які передбачають досягнення певного рівня знань, закріплення отриманих навичок, спонукають до подальшого вдосконалення. Такі завдання містять не лише традиційні питання із засвоєння навчального матеріалу, а й перевірку таких навичок, як вміння узагальнювати й зіставляти факти, робити самостійні висновки. У завданнях ми додавали питання на зразок «Що нового ви засвоїли на занятті?», «Які

труднощі виникли під час виконання завдання і як Ви з ними справлялись?» тощо.

Таким чином, формування і розвиток самооцінки та самоаналізу у студентів стимулює їх до усвідомлення значущості та підвищення відповідальності за свої навчальні результати.

Іщук Я. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра статистики

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «БАНКІВСЬКА СТАТИСТИКА»

В сучасному середовищі проблема якісної підготовки фахівців, які володіють необхідними знаннями з урахуванням сучасних міжнародних стандартів, мають творче мислення і достатній рівень умінь та навичок, стоїть дуже гостро. Це обумовлює розширення класичної методики викладання економічних дисциплін завдяки використанню сучасних інноваційних технологій навчання.

Одним з видів сучасних педагогічних методик є тренінги, які розуміють передачу знань з розвитком і удосконаленням певних навичок і вмінь, доведення їх до автоматизму, роботу в групах і підгрупах, формування комунікаційних здібностей та навичок командної поведінки.

Використовуючи сучасні технології навчання при викладанні банківської статистики викладач повинен розуміти, що після оволодіння даним курсом студент повинен мати необхідні навички збору, узагальнення, накопичення банківської інформації, необхідної для характеристики результатів діяльності, розробки аналітичних матеріалів, одержаних унаслідок оцінки банківських операцій, вміння визначити пріоритети і перспективи розвитку.

Тому для активізації процесу навчання викладач може використати наступні методи тренінгової роботи: ділові ігри, моделювання практичних ситуацій, аналіз конкретних ситуацій. Запорукою ефективності проведення тренінгів є підготовленість викладача і студентів до нього, а також чітке виконання основних принципів тренінгу, які сформульовані такими вченими, як В. П. Захаров, Л. А. Петровська, А. С. Прутченков, Н. Ю. Хрящева:

- активна участь;
- дослідницька позиція;
- усвідомлення поведінки;

- партнерського спілкування;
- зворотного зв'язку;
- просторово-часової організації;
- обов'язковості створення ситуації успіху.

Таким чином, можна зробити висновок, що використовуючи тренінгові технології при викладанні банківської статистики викладач домагається більшої ефективності ніж у порівнянні з класичним методом навчання. Студенти активно навчаються, взаємодіючи один з одним, мають більш високий рівень мотивації, знаходяться в більш комфортному, дружньому середовищі, засвоюють і відпрацьовують навички дослідження і аналізу на практиці, проходять підготовку до повсякденного професійного життя, формують навички комунікативної і командної поведінки. Діяльність викладача направлена не на окремих студентів, а на групу, яка активно взаємодіє, активізує один одного, разом розв'язуючи поставлену задачу.

Касян В. М., асистент,
кафедра інформатики

ГЛОБАЛЬНА МЕРЕЖА INTERNET: ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ТА ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Відомо, що у процесі навчання відбувається не односторонній вплив викладача на тих, хто навчається, а взаємодія між цими суб'єктами діяльності. Отже, навчання має двосторонній характер і містить у собі протилежні, але єдині, внутрішньо пов'язані моменти навчання — викладання та учіння. Тому в умовах високих вимог до якості навчання для підвищення ефективності слід працювати над обома напрямками. Актуальність дослідження обраної теми полягає в тому, що мережа Internet може зробити більш ефективним як процес викладання, так і процес учіння.

Спробуємо розглянути основні ролі мережі Internet з точки зору користі для цих двох процесів. Перш за все, Internet — це надпотужне інформаційне джерело (як для викладача, так і для студента).

Для кращого висвітлення навчальної теми викладач має змогу використовувати Internet як унікальне інформаційне середовище. Обсяг та якість інформації, яку можна сьогодні знайти у мережі щодо великого переліку тем, дуже часто роблять використання Internet більш ефективним, ніж інші джерела. До того ж, ця інфор-

мація, як правило, більш актуальна. Студент може використовувати мережу при підготовці до занять та для поглиблення власних знань щодо тієї чи іншої теми.

Internet надає унікальні можливості комунікації викладача, студентів та адміністрації навчального закладу у будь-якому з напрямів. Причому, комунікація може здійснюватися у кількох режимах, залежно від цілей.

Internet — зручне середовище для побудови систем дистанційного навчання. Одним із способів використання систем дистанційної освіти є створення навчальних веб-порталів. Система дистанційного навчання, як правило, є частиною навчального порталу. Портал надає доступ до різної інформації, у тому числі — до навчальних курсів, які містяться в системі дистанційної освіти.

Internet надає унікальні можливості для співпраці навчальних закладів. Особливості мережі Internet дають можливість створювати об'єднання навчальних закладів на основі телекомунікаційних мереж з метою спільного використання інформаційних ресурсів і забезпечення колективного доступу до них для підвищення ефективності діяльності. Так звані «віртуальні університети».

Для того, щоб ефективно використовувати можливості, які надає мережа Internet, потрібна попередня підготовка і викладачів, і студентів. Кожен, хто користується ресурсами мережі, повинен володіти достатніми знаннями щодо особливостей роботи у даному середовищі, небезпек, що можуть виникнути у процесі роботи, а також щодо типових алгоритмів вирішення проблем, які постануть перед ним.

Для того, щоб більш ефективно організувати процес отримання студентами необхідних знань, можна скористатися однією із інноваційних технологій, що поширені сьогодні у педагогічній практиці. Наприклад, провести навчальну гру з обговоренням теми, що вивчається. Одним із варіантів є організація дискусії серед студентів із використанням попередньо розроблених правил та умов. Можна, наприклад, розділити студентів на кілька груп, що будуть відстоювати різні думки, встановити регламент та визначити цілі дискусії на прикладі судового процесу. Тоді будуть «адвокати», «прокурори», «судді», «свідки» тощо. Можна також змодельовати обговорення вченою радою уявного університету правил використання мережі Internet у межах навчального закладу. Чи варто відкривати доступ? У якому режимі? Чи слід контролювати роботу студентів у мережі і яким чином тощо? Тоді групи можуть бути, наприклад, «новаторами», «оптимістами», «песимістами», «консерваторами», «аналітиками». Можна вико-

ристати й таку тему для обговорення — чи підключати до мережі Internet власний персональний комп'ютер?

Важливим для даної тематики є розуміння факту, що кожен користувач Internet разом із великими можливостями отримує і багато потенційних проблем, із якими слід рахуватися. Так, під час обговорення слід обов'язково розглянути наступні питання. Наскільки продуктивним зазвичай є використання часу в Internet? Якими знаннями треба володіти, щоб використовувати Internet ефективно? Як запобігти розповсюдженню особистої інформації, та іншої інформації, розповсюдження якої небажане? Якими бувають небезпечні та шкідливі програми, та як мінімізувати шкоду від них?

Після закінчення дискусії слід обов'язково проводити її обговорення. Це дозволить викладачеві наголосити на найважливіших питаннях, а також більш якісно проаналізувати успішність проведеного заходу.

Цінним у даному випадку є не стільки сам результат обговорення, як аргументи кожної із сторін. Під час обговорення кожен присутній зможе почути багато думок. Важливим додатковим результатом даної гри є те, що студенти вчаться коректно та ефективно дискутувати, аналізувати обговорювані питання із різних точок зору, презентувати власну думку та позицію щодо тих чи тих питань.

Оскільки, коло цікавих та неоднозначних тем у сфері інформаційних систем досить широке, то розглянуту технологію інформаційного навчання поряд із іншими можна застосовувати при вивченні багатьох тем, що значно підвищить ефективність вивчення, а також зробить процес навчання цікавішим та різноманітнішим.

*Кисіль Т. М., асистент,
кафедра інформатики*

АВТОМАТИЗОВАНИЙ ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ, ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОГО ТРЕНИНГУ

Сучасні методики освіти містять у собі кілька необхідних компонентів: теоретичну підготовку студента, що дозволяє йому представити область вивчення, зрозуміти систему об'єктів і їх взаємозв'язок, а також практичну підготовку, яка забезпечує студента необхідними навиками і уміннями. Відсутність в освітньо-

му процесі одного з перерахованих компонентів не дозволяє забезпечити повноцінну підготовку студента.

Найбільша ефективність підготовки досягається при тісному контакті викладача і студента та при невеликій кількості студентів, що одночасно працюють з викладачем. Оптимальний розмір групи в даному випадку коливається від восьми до п'ятнадцяти залежно від специфіки дисципліни, що викладається. Така кількість студентів дозволяє викладачу одночасно вести діалог з кожним з них, передавати теоретичні основи, а також матеріали для практичної підготовки. Перевірка правильності виконання студентами завдань і оцінювання якості їх знань у даному випадку також проводяться викладачем без надмірних зусиль.

Але така підготовка фахівців можлива в елітних ВНЗх з невеликою кількістю студентів. Все інакше відбувається при великій кількості студентів. У той час, як теоретична підготовка буде здійснюватися в нормальному режимі, практична підготовка не зможе бути здійснена через неможливість перевірки більшої кількості практичних робіт студентів, тому виникає потреба в застосуванні автоматизованого тестового контролю по дисципліні «Економічна кібернетика».

Автоматизована система тестового контролю повинна забезпечити: проведення тестових перевірок знань у навчальному процесі предмету; проведення процесу оцінювання знань студентів по всіх темах предмету; аналіз успішності, рейтингів студентів; спланувати зміст навчального курсу (семестрового, тижневого планування).

Принцип тестових занять

Тестові заняття направлені на контроль якості освоєння матеріалу. Вони проводяться за певним розкладом часу і місці у присутності перевіряючого. Оцінки, отримані на тестах разом з іншими неавтоматизованими заняттями враховуються при розрахунку оцінки за курс.

Для наповнення тестових і тренінгових занять використовуються один і той же принцип:

— у кожному занятті створюється набір груп практичних завдань. (Група — це набір однотипних завдань, одне з яких, вибране у випадковому порядку, надається студенту для виконання під час тесту.);

— у групу відбираються завдання, що відповідають різним рівням складності, і направлені на перевірку однієї і тієї ж області знань. Під час проходження студентом заняття, з кожної групи випадковим чином йому вибирається одне завдання для виконання.

Інформаційна система тестового контролю містить у собі систему реєстрації студентів. Система підтримує одну форму введення відповідей — multiple choice (множинний вибір). Щоб відповісти на будь-яке завдання, необхідно вибрати його з наданого списку, що зазвичай складається з 5 і більше пунктів. Після здачі тесту система надає короткий звіт за наслідками задачі, також у системі передбачена система рейтингів. Середній час, відведений на відповідь — 1—2 хвилин на кожне завдання, загальний термін проведення тесту 10—15 хвилин.

Принцип оцінювання знань студентів

Автоматизовані перевірки будуть оцінені без участі викладача, а оцінки автоматично зафіксуються в тестовій інформаційній системі.

Неавтоматизовані перевірки не будуть оцінені автоматично — оцінка за них буде виставлена викладачем курсу за допомогою спеціального програмного забезпечення.

Знання студентів оцінюються системою у балах. При виконанні певного заняття студент одержує бал, який розраховується як сума балів за кожне виконане завдання (бал за виконання завдання привласнюється всій групі завдань).

Після закінчення виконання заняття бал за заняття порівнюється з прохідним і, якщо він нижче прохідного, то в БД фіксується нульовий результат. Крім того, в базу даних заноситься ще і максимальний можливий бал за дане заняття.

Зберігання інформації

Зберігання інформації в автоматизованій системі забезпечується СУБД та табличним процесором. Для правильного зберігання інформації в корпоративній БД розподілені місця зберігання різних об'єктів системи для уникнення їхнього дублювання в різних підсистемах. Крім того, реалізовано єдине місце зберігання методичних матеріалів навчального курсу та результатів оцінювання знань студентів.

Вхідними даними для системи є список студентів з персональними даними, вихідними — оцінки, отримані студентами за проходження тестових занять за навчальний курс.

Згідно розробленої технології проведення тестових занять система забезпечує двома способами:

- *в комп'ютерних класах* проходження занять відбувається в режимі реального часу. В цьому режимі проходить більшість тестів і всіх тренінгів;

- *проходження занять на будь-якому комп'ютері в режимі віддаленого доступу*. Його перевага в тому, що тестові заняття

проводяться на будь-яких клієнтських комп'ютерах з можливістю їх підключення до серверу, де реалізована автоматизована тестова система.

Вимоги до апаратного та програмного забезпечення

Вимоги до апаратного та програмного забезпечення є мінімальними. Як сервер необхідно використовувати будь-який комп'ютер призначений для обробки клієнтських місць. Мережна підтримка повинна бути реалізована за допомогою протоколу TCP/IP. Програмне забезпечення, як сервера, так і клієнтських місць, є стандартним: реалізація одної з існуючих ОС Windows, додатка одної з версій Microsoft Office.

Клименко О. Ф., канд. екон. наук, доц.,
Головко Н. Р., канд. екон. наук, доц.,
кафедра інформатики

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ІНФОРМАТИКА»

Сьогодні знання є одним з найважливіших активів, і пошук найефективнішого способу передачі знань привів до пошуку нових способів забезпечення оперативності надання знань, розширення методів навчання, можливість вибору місця, часу і періодичності навчальних заходів.

Метод навчання — це спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності студента. В процесі навчання метод виступає як упорядкований спосіб взаємозв'язаної діяльності викладача і студента для досягнення певної навчально-виховної мети. Під методами навчання потрібно розуміти способи навчальної роботи викладача і організації навчально-пізнавальної діяльності студента по вирішенню різних дидактичних задач, направлених на оволодіння матеріалом, що вивчається.

Кожний метод навчання органічно включає навчальну роботу викладача (виклад, пояснення нового матеріалу тощо) й організацію активної навчально-пізнавальної діяльності студента. Тобто викладач, з одного боку, сам пояснює матеріал, а з іншою — прагне стимулювати навчально-пізнавальну діяльність студентів (спонукає їх до роздуму, самостійному формулюванню висновків і т. д.).

Перед вибором метода навчання спочатку визначається, в якій області повинні переважати результати після застосування методу: знань, практичних навичок, відношень. Застосовуються такі методи навчання: практичні заняття; тренувальні вправи; аналіз конкретних випадків; аналіз навчальних прикладів; навчальні ігри: рольові, моделюючі, імітаційні (ділові); дискусії; лекція (в умовах тренінгу слово «лекція» використовується з приставкою «міні» та використовується для стислого повідомлення великого обсягу інформації); слайдові презентації; метафоричні дії.

Для покращання ефективності засвоєння знань та набуття практичних навичок студентами у процесі навчання необхідно застосовувати тренінгові технології.

Тренінг (англ. Train — навчати, виховувати) — це систематичне тренування або вдосконалення певних навиків і поведінки учасників тренінгу.

Тренінги — один з найпопулярніших методів навчання, цінність яких полягає в набутті навиків ділового спілкування, професійної майстерності, підняття командного духу і т. п., а технологія тренінгу орієнтована, головним чином, на внутрішньогрупову взаємодію.

Базовими методами тренінгу є групова дискусія і рольова гра в різних модифікаціях і поєднаннях.

Семінар — це практичне заняття у формі дискусії з якогонебудь наперед обумовленого питання, по якому висловлює свою думку і відповідає на поставлені питання спочатку один студент і одержує коментарі по виступу, потім черга переходить до іншого студента, так само готовому щось повідомити по зазначеній темі дискусії, і, таким чином, відбувається обмін знаннями між учасниками.

На кафедрі інформатики розроблені та застосовуються міні-тренінги та семінари по кожній темі дисципліни «Економічна інформатика». Кожний тренінговий курс містить такі розділи: короткий зміст теми; навчальні цілі; основні терміни і поняття; практичні завдання; тести.

Для деяких тем застосовується ігрове проектування. Заняття проводиться в комп'ютерному класі: академічна група поділяється на підгрупи по 4 студенти, формулюється тема, визначається проблема (задача) та обираються інформаційні технології для її розв'язання. Далі кожна підгрупа розробляє проект згідно вибраній темі та реалізовує його на комп'ютері. Результати доповідаються у вигляді семінару за допомогою презентації, яка створюється засобами програми MS POWER POINT.

У результаті проведення тренінгів при вивченні дисципліни «Економічна інформатика» студенти стимулюються до опрацювання достатньо великого обсягу матеріалу, самостійного визначення проблеми, знаходження і застосовування методів та засобів її розв'язання.

*Красюк Ю. М., канд. пед. наук, доц.,
Сільченко М. В., канд. екон. наук, доц.,
Шабаліна І. В., асист.,
кафедра інформатики*

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ НАВЧАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ

Однією з характеристик фахівця нового покоління, який здатний до гнучкого ділового реагування та вмів самостійно обирати напрями подальшого професійного зростання, є уміння перспективно опрацьовувати постійно зростаючі обсяги фактологічних даних та ефективно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології у своїй діяльності. Для якісного формування у майбутніх економістів відповідних умінь доцільне комплексне використання тренінгових технологій у процесі навчання економічної інформатики у формі системи тренінгових занять (кожне тренінгове заняття розраховане не більше ніж на 2 години) та методу проектів, кейс-методу для організації самостійної пізнавальної діяльності студентів (під час виконання творчих завдань). При цьому навчальна діяльність студентів, основною характеристикою якої є якісні зміни у самому суб'єкті навчання, спрямовується на розв'язування комплексу наскрізних компетентнісних задач, для яких обов'язковим є застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, надання/отримання різнорівневої допомоги/консультацій та формування критеріїв оцінювання як кінцевого результату, так і способів його отримання. Студенти отримують можливість не тільки закріпити набуті знання, розвинути відповідні уміння та навички, але й можливо змінити своє ставлення до власного досвіду та методів роботи, у тому числі колективної.

Діяльність викладача та студентів під час використання тренінгових технологій потребує підготовки, тому включає два етапи (див таблицю).

На рівні викладача	На рівні студентів
I ЕТАП: ПІДГОТОВЧИЙ	
Визначення технологічної моделі заняття у відповідності до його місця в системі тренінгових занять навчального курсу	
Підготовка комплексу тестових завдань для самоконтролю готовності студентів до заняття	Використовуючи систему WebCT [2, 4], виконання комплекту тестових завдань; визначення «проблемних» питань, які виникли в процесі їх розв'язування, для подальшого обговорення в аудиторії
При потребі видача домашнього завдання студентам та визначення термінів його виконання	Індивідуальне вивчення, аналіз та виконання студентами отриманих завдань
Інформування студентів про особливості системи оцінювання результатів їх навчальної діяльності	Ознайомлення з особливостями системи оцінювання результатів через електронний журнал [1, 3]
За необхідності проведення консультацій	Обговорення питань, які виникли під час аналізу отриманих завдань
II ЕТАП: РОБОТА В АУДИТОРІЇ	
Повідомлення мети заняття. Постановка основних завдань	Усвідомлення мети заняття та суті поставлених завдань
Актуалізація опорних знань студентів	Участь у загальному обговоренні визначених питань
Розподіл студентів за малими групами	Входження в комфортну для роботи малу групу
Організація роботи студентів у малих групах; при потребі, визначення доповідачів	Робота студента в складі малої групи, формування особистого внеску, визначення доповідачів
Організація презентації розв'язків	Участь у презентації розв'язку своєї групи
Проведення підсумкової дискусії	Участь у підсумковій дискусії; питання, виступи з місць
Підсумковий виступ викладача з аналізом ефективності використання дібраних студентами засобів інформаційно-комунікаційних технологій	Усвідомлення виступу викладача, його аналізу ситуації
Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів	Самооцінка результатів своєї роботи, порівняння її з оцінкою викладача

Ефективність реалізації запропонованої технології на другому етапі в значній мірі обумовлена:

- психологічною сумісністю учасників малих груп;
- сформованістю у студентів внутрішніх мотивів навчальної діяльності;
- оперативністю реагування викладача на організаційні ускладнення, які виникають у процесі роботи малих груп;
- об'єктивністю оцінювання результатів роботи кожного студента.

Література

1. *Красюк Ю. М., Сільченко М. В., Шабаліна І. В., Махоткіна А. Я.* Система інформаційної підтримки адміністрування навчальної діяльності // Моделювання та інформаційні системи в економіці: Зб. наук. праць — К.: ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». — Вип. 77. — 2008. — С. 277—286.
2. *Шабаліна І. В., Красюк Ю. М.* Використання дистанційних технологій для організації самостійної роботи студентів очної форми навчання // Матеріали. наук.-метод. конф. «Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій», Т. 1. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 281—283.
3. *Сільченко М. В., Красюк Ю. М., Шабаліна І. В.* Інформаційна підтримка контролю та оцінювання результатів навчальної діяльності студентів // Матеріали. наук.-метод. конф. «Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій», Т. 2. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 448—449.
4. <http://do.kneu.kiev.ua>

Мазуренко О. К., канд. екон. наук, доцент,
Єрін Д. Л., канд. екон. наук, доцент,
кафедра статистики

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КУРСІ «СТАТИСТИКА-2»

«Статистика-2» є складовою варіативної частини навчального плану підготовки бакалаврів з економіки та підприємництва. Основні її завдання: формування у студентів системи знань щодо інформаційної бази, методології та інструментарію статистичного оцінювання стану і розвитку національної економіки; набуття практичних навичок комплексного статистичного аналізу соціаль-

но-економічних процесів, що відбуваються на макро- і мезорівнях, діагностики макроекономічної рівноваги і виявлення тенденцій, що сприяють економічному поступу країни або гальмують його. У вирішенні цих завдань важливу роль відіграють навчальні тренінги, модульна структура яких відповідає концептуальному полю програми даного курсу. Методичні підходи до аналізу макропроцесів і узагальнення його результатів викладено в електронному підручнику «Статистика-2». Аби наблизити процес навчання до реалій сьогодення, інформаційною базою тренінгу є офіційні дані Держкомстату, міністерств і відомств України, НБУ, міжнародних статистичних організацій.

Для досягнення навчальних цілей тренінгу, визначених за принципом SMART, найефективнішим методом його проведення є робота в малих групах (3—5 осіб), склад яких змінюється залежно від конкретних навчальних завдань, що належить розв'язати на тому чи іншому етапі. Така схема організації тренінгу набула назви «*групова мозаїка*» (рис. 1).

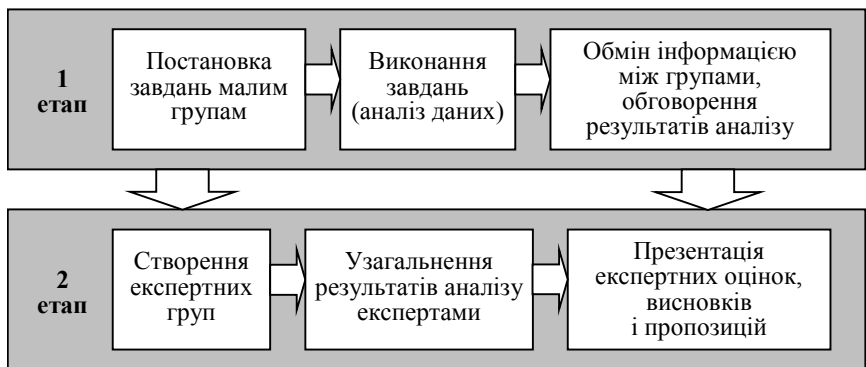

Рис. 1. Організація навчального тренінгу за схемою *групової мозаїки*

Наприклад, навчальна ціль тренінгу — проаналізувати закономірності розвитку зовнішнього сектора економіки за певний період, оцінити стан зовнішньої заборгованості, міжнародну ліквідність та платоспроможність країни. На першому етапі формується п'ять робочих команд, кожна з яких аналізує окремий аспект зовнішньоекономічної діяльності: 1-а — збалансованість зовнішньої торгівлі; 2-а — стан платіжного балансу; 3-я — між-

народну інвестиційну позицію; 4-а — боргове навантаження економіки; 5-а — ліквідну позицію і платоспроможність країни.

Після обговорення результатів аналізу, висновків і пропозицій кожної команди створюються нові змішані групи, до складу яких залучаються представники команд у якості «експертів» з відповідної проблеми (другий етап тренінгу). Завдання *експертних груп* — за результатами аналізу на першому етапі, спираючись на взаємозв'язки і взаємозумовленість проаналізованих процесів, дати цілісну характеристику закономірностей функціонування та тенденцій розвитку зовнішнього сектора національної економіки в контексті фінансової безпеки країни. Усі висновки і пропозиції експертних груп обговорюються відкрито у дискусійному режимі.

Результативність роботи *j*-ої групи на кожному етапі оцінюється викладачем та іншими групами за трибальною шкалою (задовільно, добре, відмінно), групова оцінка визначається як середня арифметична з цих оцінок. У середині груп застосовують взаємооцінювання. Кумулятивна оцінка активної взаємодії і ефективної роботи студента під час тренінгу об'єднує усереднені взаємооцінки роботи в групах і оцінки групової роботи на кожному етапі. Максимальна сума балів — 20.

У цілому тренінг з макростатистики є дієвим інструментом формування аналітико-синтетичного мислення, що сприяє підвищенню компетентності та професійної мобільності майбутніх фахівців-економістів.

Македон Г. П., асистент,
кафедра інформатики

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ДІЛОВОЇ ГРИ

Знання, навички і вміння, необхідні майбутнім фахівцям економічної сфери, формуються протягом усього періоду навчання у вищих закладах освіти і складають основу професійної компетенції майбутніх економістів. Чим вищий рівень сформованості цієї компетенції, тим швидше адаптується випускник до реальної професійної діяльності. Така адаптація буде ефективною за умови моделювання на заняттях в університеті окремо взятих економічних та управлінських процесів, діяльності керівника, менеджера, спеціаліста, виробника, продавця та споживача.

У процесі навчання студентам необхідно створити умови та забезпечити можливості для розкриття резервів особистості, дозволивши проявити себе як людину творчу, здатну знаходити оригінальні, нестандартні вирішення проблем і завдань, що стоять на шляху досягнення мети.

Одним з найкращих засобів такого саморозкриття і самоствердження, оволодіння майбутньою професією є ділова творча гра, що моделює на занятті різні аспекти майбутньої професійної діяльності.

Для успішного проведення таких ігор необхідно створити в аудиторії особливий психологічний клімат, у якому відсутня напруженість, студенти не бояться зауважень, низьких оцінок, помилок, а працюють з достатньою самовіддачею, висувують свої шляхи вирішення задач, творчо використовують набуті знання. Ще однією запорукою успіху ділових ігор є надання студентам можливості й права голосу в самій організації моделювання професійної діяльності, а також певної автономії в навчальному процесі.

Ділова гра є реалізацією одного з сучасних підходів до навчання — конструктивістського.

У методичній літературі виділяють сім характеристик навчального середовища, побудованого на основі цього підходу. Відповідно до нього, навчальне середовище повинно бути:

- активним (студенти включаються в мисленнєву обробку інформації і несуть відповідальність за результати цієї обробки);

- конструктивним (включаються нові ідеї в отримані знання для того, щоб вирішити якусь проблему);

- кооперативним (студенти працюють разом, а не поодиночці; загальна мета — оволодіти новими знаннями та вміннями через використання знань та вмінь усіх членів співтовариства, забезпечуючи кожному з них соціальну підтримку за умови персонального вкладу в спільну справу);

- інтенціональним (студенти активно і цілеспрямовано намагаються досягти когнітивної мети);

- розмовним (навчання за своєю сутністю постає як соціальний діалогічний процес, у якому студенти є частиною суспільства, що спільно створює систему знань);

- контекстуальним (навчальні завдання побудовані як значущі завдання з реального світу або моделюють реальний світ шляхом створення проблемного навчального середовища);

- рефлексивним (студенти чітко висловлюють свої думки та рефлексують, думають над тими процесами та рішеннями, з якими був пов'язаний процес пізнання).

Ділова гра є одним із активних методів навчання, прогресивною моделлю педагогічного впливу на особистість студента. Заняття, організовані за такою моделлю, дають можливість викладачеві зрозуміти, що варто більше зосередитися на організації діяльності студентів, через яку будуть формуватися потрібні навчальні та ділові якості й досвід, уміння мислити творчо, розвивати підприємницький підхід до справи та прийняття правильних рішень.

Мараховський Л. Ф., д-р техн. наук, професор,
кафедра інформатики

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕНІ КУРСУ З ДИСЦИПЛІНИ «КОМП'ЮТЕРНА СХЕМОТЕХНІКА»

Вступ. У навчальному процесі з природничих наук займає особливе місце, відіграє декілька ролей, умовно відтворюючи такі етапи пізнання, як: спостереження, експеримент, практичне використання, тому навчальний процес, як і процес пізнання, не може бути завершеним без використання сучасних комп'ютерних технологій.

Порівняння наукового методу пізнання з етапами навчального процесу показує важливість дослідження математичних моделей (рис. 1).

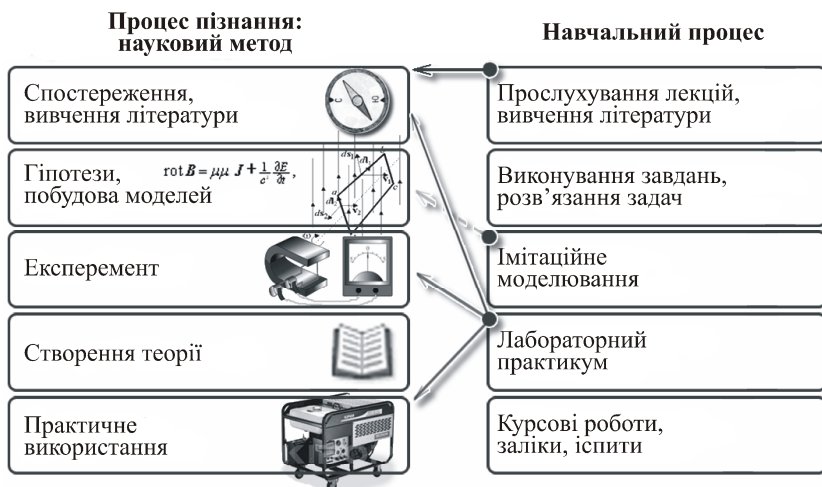

Рис. 1. Порівняння наукового методу пізнання
з етапами навчального процесу

Постановка задачі. У курсі дисципліни «Комп'ютерна схемотехніка» уперше в світі вивчаються проблеми обмеження сучасного проектування пристроїв ЕОМ і шляхи їх подолання. У першу чергу це стосується таких фундаментальних розділів проектування, як: теорія цифрових автоматів, побудова елементарних схем пам'яті та побудова пристроїв ЕОМ на їх основі [1—6]. У зв'язку з цим стало актуальним удосконалення системи організації навчального процесу та контролю якості знань студентів при вивченні курсу з дисципліни «комп'ютерна схемотехніка».

Основний матеріал. У літературі [7] розглянута формула рівнів пам'яті людського мозку, яка вказує, що кількість рівнів досягає цифри 7,6. Із опиту викладання технічних дисциплін автор зробив вивід, що для кращого засвоєння новітнього матеріалу студенту потрібно від 6 до 10 разів повторити цей матеріал, що автор пов'язує з рівнями людської пам'яті.

У навчальному процесі з дисципліни «Комп'ютерна схемотехніка» впроваджено шість раз повторення матеріалу для більш удосконаленого його вивчення і запам'ятовування. Вперше студент знайомиться з новим матеріалом на лекції. По-друге йому рекомендується познайомитися з цим матеріалом по посібнику «Комп'ютерна схемотехніка» [6] для підготовки до практичного заняття. Утретє він отримує навички з цього матеріалу на практичних заняттях. У-четвертих він готується для захисту практичних робіт. У-п'яте він виконує моделювання розроблених їм завдань на ПК при виконанні лабораторних робіт. І в-шосте він захищає лабораторні роботи при їх здачі викладачу. У-сьоме він готується до заліку і повторює увесь пройдений матеріал. Моделювання цих схем на ПК дозволяє за короткий період часу творчо перевірити, обміркувати та засвоїти важливі для розуміння предмету закономірності, асоціативно зв'язати реальний прилад та його модельні уявлення. Це дозволяє зробити процес викладання більш наочним, дати вдале представлення фізичних принципів роботи приладів, що вивчаються, запобігти переобтяженості початкового етапу вивчення предмету аналітичними моделями, підвищити зацікавленість предметом, при цьому значно зменшити витрати на дослідження.

Висновки. Таким чином, здійснюється удосконалення системи організації навчального процесу та контролю якості знань студентів при вивченні курсу з дисципліни «Комп'ютерна схемо-

техніка». Для посилення цієї тенденції на кафедрі інформатики КНЕУ підготовлений і зданий на друк практикум з дисципліни «Комп'ютерна схемотехніка», який пояснює студентам як виконувати лабораторні роботи на ПК за допомогою сучасних програм по моделюванню пристроїв ЕОМ.

Література

1. *Марховский Л. Ф., Михно Н. Л.* Математические основы многофункциональных автоматов 1-го и 2-го рода и автоматов 3-го рода. — М.: Академия Тринитаризма, Эл № 77-6567, пул. 14296. 17.03.07. — 36 с.
2. *Марховский Л. Ф., Михно Н. Л.* Структурный автомат. Патент на полезную модель №25816. 27 сентября 2007 г.
3. *Марховский Л. Ф., Михно Н. Л.* Схема памяти. Патент на полезную модель №29581. 25 января 2008 г.
4. *Марховский Л. Ф., Михно Н. Л.* Схема памяти. Патент на полезную модель № 29582. 25 января 2008 г.
5. *Марховський Л. Ф., Міхно Н. Л., Погребняк В. Д.* Схема пам'яті. Патент на корисну модель № 34166. 25.07.2008 р.
6. *Марховский Л. Ф.* Комп'ютерна схемотехніка: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2008. —360 с.
7. *Хурсин Л. А.* О сущности информационных потоков как отражении динамической структуры — вещественной основы кратковременной памяти человеческого мозга. — Общие вопросы — НТИ сер. 2. — № 92. — 1970. — С. 11—19.

Пальян З. О., канд. екон. наук, доцент,
Гончар І. А., канд. екон. наук, доцент,
кафедра статистики

ІННОВАЦІЇ У ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Навчальний процес у вищих навчальних закладах хоча і ґрунтується на багаторічному досвіді викладання, все ж має пристосовуватись до поточних змін суспільства враховуючи сучасні вимоги професійної підготовки студентів. Пропозиції кафедри статистики направлені на формування творчих здібностей студентів

та включають такі основні напрями: методичні та організаційні аспекти навчального процесу; контроль знань студентів; управління якістю викладання.

Серед головних методичних та організаційних аспектів навчального процесу слід виділити:

— *викладення лекційного матеріалу*. Пропонується перейти від традиційного викладання лекцій «під диктовку» до подання матеріалу у формі презентації з використанням сучасних технічних засобів. Активізувати мислення студентів та їх участь під час лекції, зосереджуючись на корисних, але мало висвітлених аспектах, сучасних проблемних питаннях та шляхах їхнього вирішення, практичних порадах, застереженнях при застосуванні тих чи інших положень у нестандартних ситуаціях. Ввести в практику попередню самопідготовку студентів до участі в лекції: видавати студентам завдання ознайомитись із структурою наступної лекції;

— *проведення практичних та індивідуальних занять*. Індивідуалізувати роботу на практичних (семінарських) заняттях за допомогою використання персональних робочих зошитів. Це дозволить з одного боку, скоротити зайві витрати аудиторного часу на переписування (зачитування) умови завдання, а з іншого — допомогти студентові спочатку діяти «за зразком», а згодом самостійно формувати схему свого мислення;

— *організаційні питання навчання*. Змінити характер обов'язків та відповідальності в ланці «лектор—асистент», а саме підвищити відповідальність лектора за якість проведення практичних та індивідуальних занять. Зосередити асистента лише на функціях помічника лектора, за яким він веде заняття. Для забезпечення персоніфікації в навчальному процесі, слід скоротити чисельність студентів в академічних групах до 25 осіб. Формувати обсяг педагогічного навантаження з огляду на чисельність студентів у групах, а не з кількості академічних груп. Підвищити якість підготовки навчально-методичної літератури, що видається в КНЕУ. Заохочувати авторів використовувати інноваційні прийоми у підготовці навчальних видань. Стимулювати активізуючу та компактну форму подання навчального матеріалу.

Ефективне запровадження інноваційних заходів неможливе без якісного контролю знань студентів. Поточний контроль доречно здійснювати за дворівневою системою, по-перше, оцінювання рівня репродуктивних знань та навичок за допомогою поточного тестового експрес-контролю. Для цього можна використати базу

тестових завдань, що створено для дистанційної форми навчання, по-друге, оцінювання рівня пошуково-аналітичних умінь та навичок серед студентів молодших курсів за допомогою індивідуальних самостійних робіт, а серед старшокурсників — за допомогою міні-наукових досліджень.

Налагоджена робота навчального процесу неможлива без здійснення управління якістю викладання. Пропонується створити рейтингову систему оцінювання якості роботи викладачів, спираючись на: результати щосеместрового опитування думки студентів щодо якості викладання (лекцій та практичних занять) та популярність навчально-методичної літератури, підготовленої викладачами КНЕУ серед студентів та інших користувачів.

Реалізація запропонованих інновацій дозволить піднести навчальний процес на принципово новий рівень викладання, що стимулюватиме у студентів розвиток творчих здібностей.

*Петренко Л. М., асистент,
кафедра інформатики*

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

На сьогодні основною метою освіти у вищій школі є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності. Освіта все більше орієнтується на творчу ініціативу, самостійність, мобільність майбутніх спеціалістів, що вимагає якісно нового підходу до формування майбутнього фахівця. Компетентнісний підхід у навчанні можна реалізувати за рахунок зміщення акценту з односторонньої активності викладача на самостійне учіння, відповідальність і активність самих студентів.

При формуванні навчально-пізнавальної компетенції студента повинні використовуватися інноваційні, активні методи навчання, зокрема проблемно-пошукові методи. Суть проблемної інтерпретації навчального матеріалу полягає в тому, що викладач не повідомляє знання в готовому вигляді, а ставить перед студентами проблемні задачі, спонукаючи шукати шляхи та методи їх розв'язання. Проблема сама прокладає шлях до нових знань та способів дій. Нові знання даються не для відомостей, а для розв'язання певної проблеми. При традиційному підході — від знань до проблеми — студенти не можуть виробити вміння та навички самостійного наукового пошуку, оскільки їм даються для засвоєння його готові результати. У проблемному навчанні викладач чітко формулює навчальну проблему або організовує роботу студентів з її формулювання.

При використанні проблемно-пошукових методів навчання викладач використовує такі прийоми: створює проблемну ситуацію (ставить питання, пропонує задачу, експериментальне завдання), організовує колективне обговорення можливих підходів до вирішення проблемної ситуації, стимулює висування гіпотез. Студенти роблять припущення про шляхи вирішення проблемної ситуації, узагальнюють раніше набуті знання, виявляють причини явищ, пояснюють їхнє походження, вибирають найбільш раціональний варіант вирішення проблемної ситуації. Викладач обов'язково керує цим процесом на всіх етапах, у тому числі за допомогою запитань-підказок.

Проблемно-пошукові методи навчання дуже ефективні для навчання у вищій школі. Цей вид методів включає в себе такі його окремі випадки, як метод проблемного викладання, частково-пошуковий, або евристичний, дослідницький методи навчання. Окремими випадками проблемно-пошукового методу частково є бінарні методи: пояснювально-спонукальний і частково-пошуковий, спонукальний і пошуковий.

Проблемно-пошукові методи застосовуються здебільшого з метою розвитку навичок творчої навчально-пізнавальної діяльності, вони сприяють більш осмисленому і самостійному оволодінню знаннями. Особливо ефективно застосовуються ці методи в тих випадках, коли у студентів сформована культура пізнавальної діяльності, інтересів і здібностей, а також глибокі знання.

Ідеальним результатом сучасної освіти повинен стати компетентний фахівець, а реальним — створення умов для досягнення поставленої мети в освітньому закладі.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ

Проектний метод (або метод проектів) є подальшим розвитком проблемного методу. У проектному навчанні навчальна проблема намічена неявно. Викладач може підказати джерела відомостей, а може просто спрямувати думку студентів у потрібному руслі для самостійного пошуку. Але в результаті студенти повинні самостійно і спільними зусиллями вирішити проблему, застосувавши необхідні знання з різних галузей, отримати реальний і відчутний результат. Вся робота над проблемою, таким чином, набуває контурів проектної діяльності. Суть ідеї методу проектів — стимулювати інтерес студентів до певних проблем, уміння практично застосовувати отримані знання, розвиток критичного мислення.

Значна кількість нових педагогічних технологій включають елементи проектного навчання: технології випереджаючої освіти; технологія освіти в глобальному інформаційному співтоваристві; педагогіка співпраці; емпіричне навчання. Метод проектів дозволяє не тільки засвоювати предметний зміст, але й формувати багато особистих якостей студентів. Даний метод може стати одним з ефективних інструментів створення умов розвитку навчально-пізнавальної компетентності.

У підготовці викладача до спрямування студентів до проектної роботи слід виділити такі кроки:

- обрати проблему та намітити шляхи її розв'язання;
- ретельно продумати структуру заняття з використанням групових форм навчання;
- правильно сформувати групу студентів;
- правильно обрати інтерактивний метод для конкретного заняття;
- важливо продумати інтер'єр аудиторії.

Зазвичай викладач формулює проблему, а також контролює різні підходи до її розв'язання. Після отримання певної проблеми спочатку кожен записує ідеї, що спадають на думку, потім викладач розподіляє студентів на певні групи. Тепер, переглядаючи свої записи, вони обирають одну чи дві найпродуктивніші та, обговоривши їх протягом 10 чи 15 хвилин, розвивають їх. Мож-

лива також ситуація, коли студенти самі розподіляються на групи та самі обирають проблеми, що найбільш їх цікавлять. У такому випадку вони самостійно розподіляють завдання для кожної групи та окремого її члена.

Взагалі роботу студентів над проектом можна організувати у три етапи:

1. Підготовчий. Мета етапу: формування узагальнених предметних умінь. Студентам пропонуються завдання, виконання яких дозволить їм набути вмінь та навичок, котрі допоможуть розв'язувати задачі вищого рівня на наступних етапах (як правило, завдання теоретичного характеру).

2. Основний. Розробка творчих проектів із залученням знань з інших предметних галузей. Мета етапу: розвиток дослідницьких та проектних умінь. На цьому етапі студентам пропонуються завдання творчого характеру.

3. Закріплюючий. Моделювання життєвої ситуації. Мета етапу: вміти застосовувати отримані знання та вміння в нестандартній життєвій ситуації.

Упродовж усього процесу проектування студенти збирають додаткові матеріали, опрацьовують окремі питання, проводять консультації.

Досвід показує, що якщо студенти не залучені до активної діяльності, то будь-який матеріал викликає в них споглядальний інтерес до предмета. Щоб підвищити мотивацію потрібно запропонувати цікаву та значущу тему. Метод проектів дозволяє залучити до роботи всіх студентів та перейти від одержання готових знань до їх усвідомленого набуття.

*Пінчук Н. С., канд. екон. наук, доцент,
кафедра інформаційних систем в економіці
Ніколенко А. Г., канд. екон. наук, доцент,
кафедра інформатики*

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ В МАРКЕТИНГУ»

Одним з інноваційних проектів, спрямованих на підвищення рівня підготовки спеціалістів до практичної діяльності, являється розробка тренінгових технологій. Тренінги базуються на теоре-

тичних знаннях і спеціальній підготовці студентів до занять, але спрямовані на оволодіння практичними навичками підготовки інформації, розв'язання задач і виконання розрахунків, прийняття управлінських рішень на основі отриманих результатних даних.

Найефективнішим методом при проведенні тренінгів являється імітація фінансово-господарських операцій, процесів маркетингової діяльності, стану ринку і т. п. Методика проведення тренінгових імітує роботу маркетолога при виконанні окремих функцій управління маркетингом, певну ситуацію, проблему, що вирішується на об'єкті управління.

Досвід проведення занять по тренінгових технологіям з дисципліни «Інформаційні системи і технології в маркетингу» для спеціальності «Маркетинг» показав, що можна виділити два основних підходи до їх організації:

1) розробка спеціальних навчальних програмних продуктів, що призначені для конкретного заняття (по темі дисципліни, по окремій функції чи задачі, що виконує маркетолог на своєму робочому місці). Позитивним моментом використання спеціально розроблених навчальних програм являється їх чітка орієнтація на процес навчання, на придбання навичок розв'язання задач, оцінки їх результатів при різних маркетингових ситуаціях, що можуть бути заздалегідь передбачені в програмному забезпеченні. При цьому можна вибрати найефективніші процеси тренінгової технології: вибір варіантів відповіді, використовувати підказки чи додаткові дані по проблемі (наприклад, про конкурентів, стан ринку) з метою заохочення студентів до глибшого аналізу ситуації. Доцільна комп'ютерна оцінка прийнятих студентами рішень;

2) використання існуючих програмних продуктів, що вживані в практиці підприємств і організацій (Marketing Exert, Project Exert, 1 C, SPSS, Prime Decisions). При роботі з цими програмними продуктами забезпечується використання студентами набутих навичок та швидку адаптацію до реальних умов місць їх майбутньої роботи.

Сутність тренінгу полягає в імітації роботи маркетолога при розробці бізнес-плану з урахуванням маркетингової стратегії, при дослідженні попиту на товари та кон'юнктури товарного ринку фірми. Згідно інформаційних технологій, що мають місце в практичній діяльності, студенти збирають вхідні дані (наприклад, дані анкет при опитуванні споживачів, дані про ціни конкурентів) вводять їх у комп'ютер, виконують розрахунки і аналізують

отримані дані. При організації занять по тренінгових технологіям велике значення надається аналізу і прийняттю маркетингових рішень. Можливі дискусії та обговорення цих рішень, що розширює аналітичні здібності студентів і заохочує їх обґрунтовувати і захищати свою думку.

Необхідно відмітити, що всі тренінгові заняття студенти виконують по індивідуальним завданням, що виключає можливість переписування. Разом з тим, персоніфікація занять викликає у студентів інтерес, оскільки вони відчують себе авторами проєктів і відповідальними за їх якість.

*Рождєственська Л. Г., Мазур М. В., канд. екон. наук, доценти,
кафедри статистики КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
Галенко І. В., канд. техн. наук, Голова Комісії
з питань інноваційної та інвестиційної діяльності
Ради національних асоціацій товаровиробників
при Кабінеті Міністрів України*

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ СТАТИСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У навчальному процесі, як відомо, до тренінгових технологій відносяться: 1) проблемно-орієнтовані лекції; 2) методи конкретних ситуацій; 3) групові дискусії; 4) рольові та дидактичні ігри; 5) мозкові атаки; 6) комплексні тренінги за спеціальністю тощо, з яких розглянемо практичне застосування перших трьох.

Проблемно-орієнтована лекція. Деякі студенти приходять і чують..., чують..., бачать..., бачать..., але таких не багато. Інші студенти приходять і слухають..., слухають..., але не чують; дивляться..., дивляться..., але не бачать. Решта — не чує і не бачить, бо відсторонені або не ходять взагалі. Проблемно-орієнтована лекція повинна поглиблювати концентрацію уваги всіх студентів. Головним постулатом лекції має бути системний підхід, який допомагає сформувати усім студентам «мозаїчний», тобто повномасштабний, тип мислення (подібно грі «пазли»), але не «калейдоскопічний», за яким у студентів формуються окремі, не взаємопов'язані фрагменти знань, на підставі чого виховується не фахівець, а працівник зі свідомістю біоробота або раба. Сприйняти статистичні дисципліни через «мозаїчний» тип мислення до-

помагає світова методологія — Система національних рахунків ООН, яка впроваджена з 90-х років минулого століття і постійно вдосконалюється Державним комітетом статистики України. З врахуванням цієї методології в дисциплінах «Статистика ринків», «Статистика ринку товарів і послуг», «Статистика-2» розглядаються *метод товарних потоків* і *модель товарного ринку*, за якими чітко виокремлюється економічний зміст статистичного показника «валова додана вартість (ВДВ)», а саме:

ВДВ = Споживання основного капіталу + Оплата праці найманих працівників + Норма прибутку.

В склад ВДВ не входить проміжне споживання (матеріальні витрати), частка якого у валовому випуску в економіці України складає в середньому згідно таблиць «Витрати — Випуск» у 2006 р. майже 60 %, варіюючи від 27,4 % в освіті (мін.) до 92,3 % у виробництві коксопродуктів (макс.). Але на практиці внутрішній податок на додану вартість (ПДВ) сплачується споживачами (а не виробниками!), і ДПА України стягує його не за обсягом ВДВ, а за обсягом продажу, тобто валового доходу, у склад якого входить проміжне споживання (уречевлена праця або раніше створена вартість)! Тобто, це не є податок на додану вартість згідно світової методології, а за своєю суттю є податок з обсягу реалізованої продукції, який у радянські часи складав 5 %, а не 20 %, як зараз. Отже, якщо ВДВ складає, наприклад, 40 грн із 100 грн усієї вартості випуску без ПДВ, то ми, споживачі, повинні були б сплатити лише 8 грн ПДВ ($0,2 \times 40$ грн), а не 20 грн ($0,2 \times 100$ грн), як це фактично з нас стягується. Тобто ВДВ з ПДВ становитиме 48 грн і випуск з ПДВ становитиме 120 грн (при 16,6 % частки ПДВ у вартості випуску). Але такий підхід не вигідний уряду, бо за рахунок бюджетної статті ПДВ формується значна частина Зведеного державного бюджету країни, частка якої в ньому постійно збільшується за рахунок мізерної кишені споживачів, а саме: з 19,2 % у 2000 р. до 27,0 % у 2007 р. То коли буде досягнута відповідність методології національної «ринкової» економіки *світової* у частині змісту ПДВ і розміру податкових стягнень зі споживачів? Проблема полягає у тому, щоб уряд і податківці усвідомили різницю між ПДВ і податком з валового доходу (обсягу реалізації). Водночас у деяких країнах ставка ПДВ значно вища, ніж в Україні, бо для імпортерів стає бар'єром, а для внутрішнього виробника — джерелом фінансування інновацій та технологічного оновлення.

З наведених прикладів ПДВ, як інструмент, в умовах економічної кризи «в руках одних» може стати гнобленням економіки,

а «в руках» справжніх фахівців, навпаки — механізмом стимулювання економіки та впровадження інноваційної й соціально відповідальної політики, що також є проблемним питанням для української держави. Ми повинні прийти до формування, можливо, варіативного розміру ПДВ за регіонами і видами економічної діяльності на основі візуальних образів у ГІС-моделях.

Для підвищення якості викладання проблемно-орієнтованої лекції доцільним вважаємо відновити обов'язкове взаємовідвідування лекцій та практичних занять зав. кафедрами, колегами, а при присвоєнні наукового звання «доцент» (з лат. — лектор) молодим викладачам — обов'язкового проведення трьох проблемно-орієнтованих лекцій та їх обговорення на профільній кафедрі. Адже захист дисертації, отримання наукового ступеня кандидата економічних наук, наукові публікації (скільки б їх не було) не є достатньою запорукою високої якості та педагогічної майстерності.

Методи конкретних ситуацій використовуються при викладанні таких дисциплін, як «Статистика», «Статистика-2», при читанні лекцій, проведенні практичних занять, розробці модулів та екзаменаційних завдань, виконанні самостійних робіт студентами за такими інформаційними джерелами, як: статистичні щорічники, тематичні збірники, бюлетені, веб-сайти <http://www.ukrstat.gov.ua>, <http://www.bank.gov.ua> та ін. Зокрема, за таким статистичним показником, як інфляція, на національному ринку розкриваються методи фундаментального (причинно-наслідкового) та графічного аналізів. За фундаментальними методами було оцінено вплив факторів інфляції, сила яких у часі не є постійною, а змінною, і, навіть, відбувається ротація факторів за силою їх впливу на інфляцію. За графічним методом виявляються тенденція та закономірність розвитку інфляційного процесу в Україні. Результати такого аналізу були направлені, зокрема, доповідною запискою Мінекономіки України та ДКСУ.

Групові дискусії доцільно поєднувати з методами конкретних ситуацій, що здійснюється при презентації виконаних студентами самостійних робіт за індивідуальними варіантами (видами економічної діяльності, ознаками, товарами, послугами, підприємствами, регіонами, формами власності тощо) за запропонованими методиками СРС, як-то: «Розвиток макроекономіки України за Системою національних рахунків», «Розвиток виробництва та використання товарів і послуг за окремим видом економічної діяльності в Україні», «Вартісна структура валового випуску галузей, які виробляють товари, і галузей, які виробляють послуги,

в економіці України», «Визначення умов торгівлі на зовнішньому ринку товарів і послуг», «Визначення положення підприємства (регіону) в конкурентному середовищі», «Аналіз рядів динаміки» та ін. Наприклад, для групових дискусій виносяться проблема визначення перспективної чисельності населення України за різними методиками. Одним із варіантів пропонується врахування щорічної депопуляції населення в 0,75 % постійної чисельності. То через скільки років Україні для покриття дефіциту робочої сили прийдеться запрошувати іммігрантів та в якій кількості? В Росії, наприклад, прорахували, що уже через 20 років при щорічній депопуляції у 0,6 % (нижчій, ніж в Україні) для покриття дефіциту робочої сили армія та промисловість будуть вимушені укомплектовувати себе у 2033 р. на 80 % посланцями інших народів та інших культур, наприклад, Китаю. Віримо, що про перспективу вимирання нації скоріше, ніж у Росії, знає влада України. А раз знає, але нічого реально не пропонує, то це і є їхня державна політика? Розвиток людини є кінцевою метою суспільства, а економічне зростання — це лише засіб для досягнення цієї кінцевої мети. Тому 57-а сесія Генеральної асамблеї ООН оголосила десятиріччя 2005—2014 років декадою Освіти для стійкого розвитку, а в якості глобальних компетенцій сучасності — здатність навчатися.

*Сидоренко В. М., канд. екон. наук, доцент,
Кравченко В. Г., канд. екон. наук, доцент,
кафедра інформатики*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ WebСТ ДЛЯ ТРЕНІНГІВ ПО МАЙБУТНІЙ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Перехід на вимоги до знань та вмінь, що накладає європейський підхід до вищої освіти, потребує приділення значної уваги організації занурення студентів у середовище професійної діяльності.

Виникає питання, як допомогти студенту, з мінімальною затратою часу і зусиль, оволодіти навичками активної практичної роботи.

Використання можливостей, які надають інформаційні технології (особливо елементи систем дистанційного навчання) може бути засобом вирішення цієї проблеми.

Чому ми так вважаємо?

Людина, яка бажає отримати як можна більше теоретичних знань та практичних навичок, щоб з їх допомогою у подальшому плідно працювати (тобто мати можливість вільно себе почувати на ринку праці), має велике бажання, ще на стадії навчання, отримати досвід вирішення можливих реальних проблем у тій галузі, де буде працювати.

Розглянемо, що дають можливості систем дистанційного навчання з точки зору вирішення цієї проблеми.

По-перше, вирішується проблема обсягів навчальних матеріалів, як з точки зору змісту, так і з точки зору оперативності поновлення та внесення змін.

По-друге, вирішується проблема контролю отриманих знань як по рівню засвоєння, так і по систематичності цього процесу (системи тестів і завдань на самостійне виконання та графік представлення виконаних робіт).

По-третє, системи дистанційного навчання дають можливість проводити обговорення складних або дискусійних питань як серед групи студентів, так і з участю викладача не витрачаючи час на організацію таких зустрічей.

По-четверте, є можливість у цьому віртуальному середовищі організовувати так звані «мозкові штурми» для вирішення досить складних виробничих проблем.

Але, як і завжди у житті, немає ідеального способу вирішення тієї чи іншої проблеми. Тобто, інструментальні засоби WebCT дозволяють проводити як індивідуальні, так і комплексні тренінги з вирішення реальних проблем у різних галузях (фінанси, облік, менеджмент тощо).

У чому, на наш погляд, можливі проблеми з впровадженням запропонованого підходу? Головна проблема полягає у тому, що викладачі конкретних навчальних дисциплін не завжди у змозі розробити проблемну ситуацію з використанням для її вирішення можливостей інструментальних засобів WebCT.

Тобто, або навчальний матеріал викладається у сухій академічній манері (студент, який не звик до такої манери викладення, розгублюється), або розписано так детально, що студент починає пропускати абзаци тексту і переходить до «читання по діагоналі». Рівень складності тестів та завдань для самостійного вико-

нання може досягати дуже високого професійного рівня, що може призвести до психологічного зламу студента. Найчастіше тестові завдання розраховані на індивідуальне вирішення, а не вирішення у малих групах з поділом функціональних обов'язків згідно структури реального об'єкта.

Сільченко М. В., канд. екон. наук, доц.,
Красюк Ю. М., канд. пед. наук, доц.,
Кучерява Т. О., канд. екон. наук, доц.,
кафедра інформатики

ДОСВІД РОЗРОБКИ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ЛЕКЦІЇ

Оновлена науково-педагогічна парадигма спрямована на реалізацію активних форм взаємодії викладача та студентів, розвиток критичного мислення, інтелектуальної та соціальної активності студентів. Відбувається перерозподіл пріоритетів у виборі таких форм навчання, як лекції, практичні заняття та лабораторні роботи, самостійна робота студентів та наукові гуртки.

Лекції, втрачаючи своє «монопольне становище» серед інших видів занять, стають здебільшого установчими, оглядовими чи підсумковими. Змінюється і методика організації лекцій, які з одностороннього монологу викладача перетворюються на рівноправний діалог викладача та студентів, під час якого спільно визначаються актуальні проблеми та розв'язуються поставлені завдання. Забезпечити можливість ведення такого активного діалогу між викладачем та студентами сьогодні повинні мультимедійні комплекси, розроблені у вигляді презентацій MS Power Point, що демонструються студентам за допомогою мультимедійного обладнання.

Аналіз результатів психолого-педагогічних досліджень та багаторічний досвід проведення лекції з дисциплін «Економічна інформатика» та «Вступ до інформатики» з використанням мультимедійного комплексу дозволили виділити наступні вимоги щодо організації та оформлення мультимедійних презентацій лекцій:

Вимоги до мультимедійної презентації	Загальні принципи розробки презентації	Коментар
Структурованість та ієрархічність навчального матеріалу	• науковості; • системності	— навчальний матеріал подається невеликими логічно закінченими блоками у чіткій послідовності відповідно до ієрархічної структури навчального матеріалу дисципліни — забезпечується наявністю структурно-логічних схем вивчення дисципліни та чітким виділенням заголовків з використанням наскрізного форматування
Методично обгрунтована послідовність демонстрації слайдів	• формалізації процесу управління; • активного включення студентів у навчальний процес; • зв'язку теорії з практикою	— послідовність представлення візуальних компонентів визначає порядок сприйняття навчального матеріалу, чим забезпечується методично визначений розподіл уваги; — кожен елемент лекції повинен демонструватися викладачем відповідно до темпу та напрямку обговорення теми зі студентами; — структура презентації повинна передбачати можливість альтернативного вибору наступних слайдів у відповідності до висновків, які були зроблені студентами та результатів розв'язування ними контрприкладів, — забезпечується гіпертекстовістю презентації

Вимоги до мультимедійної презентації	Загальні принципи розробки презентацій	Коментар
Наочність та зрозумілість слайдів	• наочності; • доступності сприйняття	— слайд повинен бути узгоджений з відповідним етапом лекції, з виставленими акцентами на ключових поняттях, основних тезах та опорних схемах; — текст, поданий на слайді презентації, повинен задовольняти загально-психологічним вимогам¹, дотримання яких полегшує його розуміння; — особливо важливі моменти, а також типові помилки студентів доцільно виділяти анімаційними ефектами
Динамічність подання навчального матеріалу	• свідомості; • конструктивності	— слайд не повинен бути статичним зображенням; він повинен містити динамічні елементи, які відповідають основним етапам розв'язування поставленої перед студентами навчальної задачі, за потреби передбачати виконання експериментів з комп'ютерними моделями за допомогою фахових пакетів
Цілісність оформлення слайдів презентації	• наочності; • доступності сприйняття	— форматування різних елементів слайдів (заголовків, означень, формул, коментарів тощо) повинно бути наскрізним та узгодженим із форматуванням завдань, що видаються студентам на семінарських, практичних та лабораторних заняттях

¹ Основи нових інформаційних технологій навчання: Посібник для вчителів / [Авт. кол.: За ред. Ю. І. Машбиця] / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. — К.: ІЗМН, 1997. — 264 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Сучасна концепція економічної освіти передбачає підвищення значущості в організації навчально процесу активних форм освітньої діяльності. Такі методи навчання вимагають для освоєння пропонованого навчально матеріалу залучення знань, яких студенти набувають не тільки у вузі, але і з додаткових джерел інформації. При виборі таких джерел особливе місце займає генерація нової інформації в процесі участі студентів в активних формах навчання, що передбачають імітування практичних ситуацій в умовах конфлікту інтересів їх учасників. Реалізувати приведені навички цілком можливо, використовуючи активно повчальну технологію тренінгів. Перехід на таку організацію освіти вимагає психологічної перебудови як викладачів, так і студентів. Наші студенти, на відміну від зарубіжних, бояться зробити помилку, і вимагають до завдання докладних коментарів. І студентам, і викладачам потрібно розуміти, що помилки при імітації практичної діяльності в бізнесі — це прекрасний привід проаналізувати виконану роботу і навчитися на цьому аналізі. Тому викладачам слід стимулювати велику самостійність студентів, пропонувати студентам самостійний аналіз проблеми, самостійну розробку варіантів її рішення, а не роботу «за шаблоном» з метою отримання когось «правильної» відповіді.

Тренінг — форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з викладачем. Викладач (тренер) не домінує, а лише спрямовує діяльність групи. Тренінг як форма педагогічного впливу передбачає використання активних методів групової роботи (інтелектуальних ланцюжків, case-study, ділових і рольових ігор з використанням ситуацій з сфери практики).

Як навчальна система тренінг виконує кілька функцій: дидактичну, виховну, розвиваючу, професійну. В процесі тренінгу людина отримує знання, уміння, навички міжособової взаємодії. Крім того, в ньому реалізується яскраво виражена спрямованість на формування в учасників як суб'єктів групової згуртованості, від-

повідальності, тобто певних якостей особи. Ділові якості особи удосконалюються завдяки тому, що в тренінгу створюються умови для коректування і вдосконалення різноманітних професійних знань і вмінь. Тренінг підсилює контекст навчання в таких сферах: знань і способів їх використання; умінь, що роблять процес взаємодії з другими людьми ефективнішим; цінностей і поглядів. Навчання в тренінгу носить творчий характер, тому що людині не задають певний стереотип, а пропонують самому знайти як найкращий спосіб вирішення проблеми, який відповідає його уявленням, інтересам, потребам. Використання тренінгів дозволяє накопичувати позитивний досвід вирішення тих або інших ситуацій. Коли на рівні підсвідомості набирається достатня кількість таких ситуацій, навик переходить у розряд автоматичних, і приносить позитивні якісні результати.

Таким чином, використання у викладанні економічних дисциплін тренінгових технологій сприяє підвищенню якості освіти студентів.

*Столяров Г. С., доцент,
кафедра статистики*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА ТА ДЕМОГРАФІЧНА СТАТИСТИКА»

Одним з головних завдань активізації навчального процесу є залучення студентів до творчого пошуку методів ефективного вирішення завдань, максимально наближених до реальних ситуацій.

Характерною ознакою сучасності є формування економіки та суспільства нового типу, в якому інформація, знання стають одним з головних факторів виробництва та соціального прогресу. В таких умовах надзвичайно зростає роль спеціалістів, для яких інформація одночасно є предметом і результатом праці, таких, які використовують сучасні інформаційно-комунікаційні технології для надання користувачу інформаційної послуги. Чи не найголовніше місце серед таких спеціалістів займають статистики.

З огляду на це, на нашу думку, ефективною є організація самостійної роботи студентів IV курсу у формі пошуково-аналі-

тичної роботи (тренінгу). Розглянемо основні принципи його проведення. Тренінг проводиться в кінці семестру, коли студенти вже ознайомилися з основними темами курсу і уявляють собі ієрархічну структуру основних завдань соціально-демографічної статистики. При цьому їм пропонується самостійно утворити робочі групи з 3—5 осіб, обрати керівника і вибрати тему дослідження, яка є актуальною і для них цікавою.

При обговорюванні тем зі студентами дуже важливо звернути їх увагу на нові та значущі процеси, що відбуваються в державі та світі, вміти зацікавити їх, переконати, що вивчення саме цих питань буде корисним при підготовці магістерських робіт та подальшій професійній діяльності. Так, у 2007—2008 рр. студентами у рамках тренінгу були виконані аналітичні розробки в напрямках:

- Аналіз діяльності засобів масової інформації;
- Аналіз матеріального добробуту населення України;
- Аналіз здоров'я населення та діяльності мережі охорони здоров'я;
- Соціальне опитування студентів ФІСіТ на тему «Ваша думка щодо умов та перспектив навчання на факультеті» та ін.

В окремих випадках студент, якщо має бажання, може виконувати обрану ним тему самостійно, що дає можливість максимально проявити творчі здібності. Узгодження тематики та змісту робіт з викладачем проводиться не пізніше середини семестру, термін виконання 1—1,5 місяці. День тренінгу визначається заздалегідь.

Під час роботи студентам рекомендовано використовувати комп'ютерні технології на всіх етапах дослідження: пошук інформації, оброблення, підготовка та оформлення звіту. Таким чином, студенти отримують можливість засвоїти комплекс сучасних технологій виробництва інформаційного продукту.

Слід звернути увагу на специфіку пошуку та особливості інформації, розміщеної в Інтернет. Досвід викладання статистики показав більш позитивні результати, якщо вихідний масив формується на основі інформації офіційних чи спеціалізованих сайтів, наукових видань, анкетних опитувань. Акцент робиться на критичному ставленні до джерел та оцінці якості інформації. Так, при обробці анкетного опитуванні було використано широкий спектр засобів пакету програм STATISTICA 6.0 для обробки аномальних та пропущених значень, аналізу рядів розподілу, перевірки статистичних гіпотез, аналізу взаємозв'язків.

На кафедрі статистики проводиться підготовка до використання в навчальному процесі маркетингових досліджень у режимі on-line та соціологічних опитувань засобами Інтернет.

Така організація самостійної роботи сприяє формуванню у студентів навичок творчої роботи в галузі досліджень та інновацій, дає змогу розуміти сутність процесів інформації суспільства, прогнозувати їх наслідки, побачити в них своє місце.

*Супрунюк Г. М., асистент,
кафедра інформатики*

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА НАБУТТЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТАМИ

Прискорений розвиток та глобальна інтеграція виробництва, інформатизація суспільства вимагає відповідних змін в освіті. Враховуючи, вимоги до рівня та якості освіти, в зв'язку зі змінами в суспільстві та економічному житті, напрямок розвитку освітнього процесу повинен бути інноваційним. Інноваційність освітніх технологій має на увазі необхідність набору конкретних компетенцій, а також необхідний рівень цих компетенцій. Компетенції — це необхідні здібності або відповідність сучасним потребам. Володіння здібностями необхідно для виконання певних функцій або досягнення цілей: для управління колективом, реалізації технології, виконання проекту і тому подібне.

Використання тренінгових технологій при викладанні «Інформатики та комп'ютерної техніки» має свої особливості, пов'язані з прикладним характером цієї дисципліни. Це відкриває широкий простір для індивідуальної пізнавальної діяльності студентів на шляху оволодіння та формування навичок майбутньої спеціальності, здатності майбутніх фахівців до оперативної діяльності в реальних умовах, тобто, до прояву компетенції. Для професійної діяльності сучасного спеціаліста важлива не лише наявність у нього знань, накопичених про запас, запасу якогось внутрішнього багажу всього засвоєного матеріалу, але і прояв, і можливість використати акумульовані знання на практиці.

Так, наприклад, при вивченні теми «Маркетинговий аналіз» студенти виконують тренінг «Технологія проведення аналізу мар-

кетингових стратегій засобами MS Excel. Надбудови Подбор параметра та Поиск решения та Сценарии». У ході цього тренінгу студентам пропонується створити та проаналізувати стратегію розвитку малого підприємства — невеличкої кав'ярні. Студенти мають проаналізувати потенціальний щоденний дохід підприємства та оптимальний обсяг продажів кави різних сортів. Це можливо зробити або змінюючи ціну, або кількість проданих напоїв, або обидва чинники одразу, враховуючи певні обмеження економічного та побутового характеру. Протягом тренінгу студенти не тільки мають змогу ознайомитись із можливостями використання стандартних програмних засобів MS Excel для вирішення задач оптимізації, але і готуються до впевненості і компетентності при прийнятті нестандартного рішення. Тренінг дає змогу студенту обрати конкретний інструмент — схему поведінки в типових ситуаціях і алгоритми, по яких можливо вирішити запропоновану ситуацію.

Тренінг, як інтенсивна форма навчання, націлений на практичне засвоєння прийомів використання того або іншого інструменту (у нашому випадку використання надбудов MS Excel: Подбор параметра, Поиск решения та Сценарии). Студенти, виконуючи даний тренінг, мають можливість оцінити переваги та недоліки певних стратегій розвитку підприємства та обрати ту, яка забезпечить оптимальний прибуток власникові. Тренінги відрізняє від будь-якої іншої форми навчання активність усіх учасників, причому особлива увага приділяється отриманню практичних навичок, необхідних у подальшій роботі.

*Татарчук М. І., канд. екон. наук, доц.
Степаненко О. П., канд. екон. наук, доц.,
кафедра інформаційних систем в економіці*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ТРЕНІНГУ НА ОСНОВІ ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ «ГАЛАКТИКА»

Найважливішим стратегічним завданням на сьогоднішньому етапі розвитку вищої освіти в Україні є підготовка фахівців на рівні міжнародних вимог, задекларованих у Болонському процесі. Вони стосуються як проблеми зростаючої ролі підготовки викладачів, які повинні створити інноваційне освітнє середовище із за-

лученням сучасних інформаційних технологій, так і проблеми залучення студентів до інноваційного навчання, в основі якого лежить компетентнісний підхід формування у студентів необхідних професійних знань, умінь та навичок, що робить їх більш конкурентоспроможними у глобальному економічному середовищі.

В цих умовах структура організації навчального процесу повинна бути достатньо гнучкою, щоб оперативно реагувати на виклики часу і зміни в сфері освіти. Крім того, потрібно не забувати про мотиваційний фактор навчання, який дозволяє сформувати у студента задоволення досягнутими результатами.

Успіх мотивації в значній мірі залежить від правильного вибору такого способу навчання, при якому той, хто навчається, витрачав би часу якомога менше, а результат запам'ятовування був би найкращим.

Проведені в XIX—XX століттях широкомасштабні дослідження процесу запам'ятовування інформації людиною і традиційних методів навчання [1, 2, 3] свідчать, що основна маса навчального матеріалу (60 %) забувається впродовж однієї години, біля 90 % того, що залишилося, — впродовж 30 днів, і тільки 10—20 % інформації, отриманої у вигляді тренінгів, переноситься у професійну діяльність і застосовується у роботі. При цьому традиційне навчання має значні вади, а саме:

- бачення навчання як виконання рутинної роботи;
- прийняття навчання як такого, що не відповідає потребам того, хто навчається;
- неспроможність у повній мірі реалізувати можливості навчання;
- невідповідність навчання способу, якому надається перевага конкретною особою тощо.

Крім того, проблема ускладнюється і тим, що одночасно з еволюцією форм, методів і техніки навчання еволюціонує розуміння можливостей, які можуть надати сучасні інформаційні технології, а відтак зростають вимоги замовників навчання.

Не вдаючись до детального аналізу традиційних методів організації навчального процесу, зауважимо, що вирішити поставлені вище проблеми, на наш погляд, можна шляхом впровадження в навчальний процес активних методів навчання на базі тренінгових технологій. Досвід проведення тренінгових занять впродовж більше десяти років зі студентами спеціальності «Економічна кібернетика» з дисципліни «Інформаційні системи в економіці» (бакалаврський рівень) та «Корпоративні інформаційні системи» (магістерський рівень) показує, що використання даної технології

є достатньо ефективним на заключній стадії навчання, коли формується професійна компетентність майбутнього фахівця.

Так, на 4 курсі з дисципліни «Інформаційні системи в економіці» кожному студенту видається індивідуальна економічна задача, максимально наближена до реальної (з нормування, планування, обліку чи економічного аналізу), для розв'язання її на персональному комп'ютері (ПК) (у середовищі СКБД Access, FoxPro, Oracle тощо).

Робота проводиться в кілька етапів, на кожному з яких використовуються знання, отримані в попередні семестри із загально-економічної підготовки, математичного циклу, професійної підготовки, а саме: проектування інформаційної бази, розробка математичних і машинних алгоритмів, підготовка контрольного прикладу і безпосередньо реалізація задачі на ПК.

Зміст завдання свідчить, що тренінг зорієнтований на достатній рівень знань студентів з дисциплін, які задіяні в даній роботі. На жаль, досвід показує, що значна частина студентів не в змозі самостійно виконати роботу із-за прогалин в підготовці й надолужує їх уже в процесі виконання роботи.

Приміром, таку ж картину висвітлює тренінг, який проводиться на магістерському рівні з дисципліни «Корпоративні інформаційні системи» з використанням програмного комплексу «Галактика». Студенти також отримують індивідуальні завдання й на базі підготовленого контрольного прикладу реалізують задачу в середовищі програмного комплексу «Галактика». Основою успіху є відповідний рівень знань і практичних навичок (базовий рівень підготовки), отриманих у процесі навчання.

Подальший аналіз накопиченого досвіду показує, що незважаючи на те, що названі тренінги дають позитивні результати в набутті фахових компетенцій студентів і необхідні на початковому етапі їх впровадження, вони недостатні для побудови сучасних ефективних систем досягнення поставлених цілей. Справа в тому, що існуючі тренінги призначені для розв'язання окремих задач у локальному режимі та орієнтовані на індивідуальну роботу кожного студента. Однак великого значення набувають не тільки власні якості претендента на робоче місце, а й його вміння взаємодіяти з іншими фахівцями, швидко приймати управлінські рішення, наявність творчих та інноваційних підходів у роботі.

На наш погляд, організаційною формою системного підходу до впровадження тренінгових технологій у навчальний процес може бути тренінговий центр (системний тренінг), на який по-

кладаються задачі створення й підтримки гіпотетичного (умовного) підприємства, в якому циркулюють реальні за формою й наближені до реальних за змістом документи. Така система повинна повністю імітувати сучасне корпоративне підприємство, де могли б фахівці різного профілю удосконалювати свої професійні навички, близькі за змістом до реальних умов колективної роботи. В таких умовах можна задіяти всі спеціальності для творчої роботи в середовищі тренінгового центру. На жаль, на теперішній час жоден ВНЗ України й ближнього зарубіжжя не мають відповідної повномасштабної тренінгової навчальної системи, яка б імітувала роботу гіпотетичного підприємства чи банківської установи з використанням відповідних корпоративних інформаційних систем (KIC): R/3, Scala, Baan IV, Галактика тощо.

Звичайно, створення такої системи — складний процес і потребує комплексного підходу в межах університету, відповідних коштів на проектування, створення інформаційного і методичного забезпечення, придбання програмного продукту, його впровадження і супроводження. Але й переваги такого підходу очевидні.

По-перше, в межах функціонування такої мережевої системи до практичних і лабораторних робіт можна залучати студентів усіх спеціальностей, реально відчувати взаємодію фахівців різних економічних спеціальностей уже в стінах університету, програвати різні виробничі ситуації, з якими зустрінуться майбутні фахівці на практиці.

По-друге, використання такого глобального тренажера об'єднає зусилля всіх випускаючих кафедр на вирішення загальної проблеми підготовки висококваліфікованих фахівців, надасть можливість виконувати міжкафедральні ділові ігри, лабораторні, курсові та дипломні роботи, проводити наукові дослідження й виробничу практику.

По-третє, впровадження реальної KIC у навчальний процес повинно бути вигідним розробнику цієї системи, оскільки це жива реклама його продукту й фахівці, опанувавши його, будуть зацікавлені впроваджувати цей продукт у виробництво. Тому можна розраховувати на технічну допомогу зі сторони фірми-розробника KIC. Такою KIC може бути «Галактика», яка повністю відповідає методології ERP (Enterprise Resources Planning), має розвинуту функціональність, підтримує програму «Галактика і ВНЗ», в межах якої забезпечує навчальні заклади демонстраційними версіями, на порядок дешевша більшості аналогічних систем.

Література

1. Ebbinghaus Hermann Über das Gedächtnis. — Amsterdam: E. J. Bonset, 1966. Reprint 1885-ed. Orig. cloth binding. 169 pp.
2. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. — Вид. 2-ге, доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 298 с.
3. Парслоу Э., Рэй М. Коучинг в обучении. Практические методы и техники. — СПб.: Питер, 2003. — 204 с.

Терещенко Т. О., професор,
Ромнюк Т. П., доцент,
кафедра економіко-математичного
моделювання

ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКО- МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ»

Сучасна економічна вища освіта ставить за мету формування конкурентоспроможного фахівця, котрий здатен ставити проблемні задачі з різних сфер економічної діяльності, розв'язувати їх і приймати рішення в умовах ринкового середовища, котрому притаманна невизначеність, ризикованість, конфліктність альтернативності допустимих розв'язків за тією чи тією проблемою.

Для досягнення поставленої мети, за іншими рівними умовами, студентам необхідно набути **фундаментальних** знань, умінь і навичок з методології економіко-математичного моделювання та інформаційних технологій, котрі акумулюють арсенал кількісних методів і моделей і дають можливість розв'язати складні економічні проблеми на високому, сучасному рівні з врахуванням вище наведених умов ринкового середовища.

Безумовно, в циклі цих дисциплін особливо ефективні активні методи навчання: кейс-методи, ділові ігри, моделювання виробничих ситуацій на ПЕОМ, котрі успішно застосовуються в різних дисциплінах нашої кафедри

Ділова гра «Пошук резервів» з нормативної дисципліни «Економіко-математичне моделювання» (спец. 6504 і 6604) є **комплексною** за своїм змістом, охоплюючи моделювання задач замкнутого виробничого циклу від розкрою матеріалів на деталі до випуску готової продукції, і ставить ціллю реалізувати всі основні етапи економіко-математичного моделювання: постанов-

ка задачі, побудова моделей задач різного типу, які мають місце в фінансово-господарській діяльності конкретного виробничого підприємства, реалізація їх на ПЕОМ, перевірка адекватності і аналіз роз'язків, прийняття рішення щодо оптимізації виробничої програми фірми.

Отже, необхідно визначити оптимальний обсяг виробництва світильників чотирьох типів на рік, виходячи з основних виробничих ресурсів фірми, та проаналізувати рівень ефективності їх використання. Критерієм оптимальності виробничої програми є максимум річного доходу фірми.

Для розв'язання поставленої задачі використовується інформація, що є результатом роботи певних структурних підрозділів фірми, а саме:

1. **Підготовчий відділ** розв'язує задачу оптимального розкрою матеріалів, тобто розраховує таку кількість типорозмірів матеріалу, котра забезпечить випуск світильників у відповідності з попитом на них на ринку при мінімальних відходах матеріалу.

2. **Відділ маркетингу** вивчає ринок світильників, прогнозує попит на всі типи світильників і надає цю інформацію у підготовчий та фінансово-виробничий відділ..

3. **Відділ праці та заробітної плати** визначає фактичний фонд робочого часу та нормативи витрат робочого часу на виготовлення одного світильника кожного виду.

4. **Технологічний відділ** забезпечує безперебійну роботу обладнання, а також визначає режимний фонд роботи кожної його групи та норми витрат часу на обробку кожного із світильників на кожній групі обладнання.

Використовуючи інформацію даних відділів, будується математична модель задачі оптимального використання взаємозамінюваних груп обладнання, яка дозволяє мінімізувати витрати часу на обробку всіх деталей, обсяг яких відповідає ринковому попиту продукції.

5. **Фінансово-виробничий відділ** буде математичну модель для визначення оптимальної виробничої програми світильників кожного виду, яка за даними виробничими ресурсами забезпечить максимальний дохід фірми на рік. Одночасно визначає грошові кошти, які фірма може вкласти у виробничу програму світильників та встановлює середні ціни реалізації їх у відповідності з кон'юнктурою ринку.

6. **Фінансово-виробничий відділ** також аналізує рівень використання виробничих ресурсів щомісячно у динаміці за два роки на основі економетричного моделювання. Для цього будуються

дві виробничі функції, котрі кількісно описують зв'язок залежності між доходом фірми та основними виробничими ресурсами, що використовуються на фірмі.

Для **організації проведення** гри групу студентів необхідно поділити на чотири підгрупи (мінігрупи), у кожную з яких буде входити 5—6 студентів.

Перша підгрупа студентів — це співробітники підготовчого відділу матеріальних ресурсів фірми.

Друга підгрупа входить до технологічного відділу фірми.

Третя підгрупа студентів буде представляти фінансово-виробничий відділ фірми.

Четверта підгрупа студентів може бути підрозділом фінансово-виробничого відділу, або входити до фахівців обліку та аудиту фірми

Викладач забезпечує мінігрупи відповідною інформацією для побудови моделей. Всі задачі студенти розраховують на ПЕОМ у середовищі EXCEL.

Гра реалізується протягом 6 годин по завершенню практичних занять з дисципліни «Економіко-математичне моделювання».

Викладач проводить аналіз роботи мінігруп студентів і оцінює їх роботу за 10-бальною шкалою.

*Тішков Б. О., асистент,
Дербенцев В. Д., доцент,
Куліда В. І., асистент,
кафедра інформатики*

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАКОНІВ І ПАРАДИГМ

Характерною особливістю появи ринкових відносин є тісна конкуренція підприємств, яка потребує від керівників своєчасних рішень, що забезпечать у подальшому економічні переваги. Прийняття управлінських рішень здатні забезпечити ряд фахівців сфери управління, включаючи бухгалтерів, аудиторів, ризик-менеджерів, спеціалістів планового відділу. Вони з метою покращення стратегічно важливих для підприємства показників повинні використовувати в роботі сучасні інформаційні технології. Тому завданням освітньої системи є не лише підготовка більшої

кількості спеціалістів згаданого профілю, але й перегляд змісту освіти в цілому, піклуючись про покращення якості знань випускників.

Особливих змін поряд з іншими вузівськими курсами зазнав курс «Інформатики». Розвиток технічних і програмних засобів в останні десятиріччя привів до нового погляду на інформатику, як навчальний предмет. Із дисципліни «корисної для загального розвитку» вона перетворилась у дисципліну, яка відображає узагальнений характер інформаційних процесів і є невід'ємною компонентою вищої освіти. Концептуальний характер змісту дисципліни окрім врахування педагогічних та організаційних принципів повинен ґрунтуватись на входженні України до єдиного інформаційного простору, що покращить міжнародне співробітництво і дозволить країні створити цивілізований ринок товарів та послуг.

У пошуках нових форм навчання однією з основних проблем теорії та практики залишається проблема вибору змісту навчання. Так, з однієї сторони, усвідомлюючи важливість підготовки кадрів економічного профілю, в області інформаційних технологій, державними стандартами збільшився об'єм навчального часу; з іншої сторони, якість підготовки спеціалістів доводиться визнати низькою, так як вона не забезпечує самостійного вирішення професійних задач спеціалістами на базі існуючого програмного забезпечення.

Враховуючи динаміку розвитку інформаційних технологій, педагогам, викладачам інформатики необхідно вирішувати задачі розробки методик викладання інформатики, інформаційних технологій, беручи до уваги, що результат оцінюється не кількістю наданої інформації, а якістю її засвоєння, вмінням використовувати в конкретній життєвій ситуації, розвитком умінь у студента займатись самоосвітою.

Особливостями сучасної концепції викладання інформатики у економічному вузі є:

- визнання високого потенціалу інформатики і надання їй статусу фундаментальної дисципліни;
- відповідність структури предметної області інформатики до сучасних уявлень;
- використання сучасних інформаційних технологій системного модульного формування змісту підготовки, що ґрунтується на діяльному підході і дозволяє виходячи із державних стандартів, сформуванати програму орієнтовану на підготовку спеціаліста у конкретній області.

Враховуючи всепроникаючий характер інформаційних процесів, що призводить до інтеграції знань, ідей, можливо виділити лише основні напрямки інформатики, але не визначити її границі. Вже сьогодні народжуються нові концепції обробки інформації, серед яких лідирують CASE-технології, мережеві, гіпертекстові технології, технології моделювання інформаційних систем.

Збільшення обсягу інформації, пов'язаний з розвитком ІТ, призводить до бажання при формуванні змісту навчального курсу включати як можна більше відомостей з цієї області знань, створюючи ілюзію повноти підготовки спеціаліста. На наш погляд, мірою якості підготовки спеціаліста в тій чи тій галузі економіки є його здатність застосовувати інформаційні технології при вирішенні професійних задач.

Устенко С. В., д-р екон. наук, зав. кафедри,
Ситник Н. В., канд. екон. наук, доцент,
кафедра ІСЕ

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЕКОНОМІЧНОЇ КІБІРНЕТИКИ

Тренінг — це сокупність методів навчання, які націлені на розвиток у студентів певних навичок та вмінь. Тренінгові технології навчання дуже поширені, про що свідчить невпинне зростання тренінгових компаній, що займаються підготовкою та перепідготовкою ІТ-спеціалістів. Головна мета тренінгу на відміну від лекцій чи семінарських занять — це вирішення практичних задач під керівництвом досвідченого тренера-викладача.

Розвиток та масове впровадження інформаційних систем у різних установах та організаціях потребує фахівців з відповідними знаннями та навичками. Враховуючи ці потреби в практиці роботи кафедри «Інформаційні системи в економіці» започатковано проведення комплексних тренінгів при підготовці магістрів, що навчаються на програмі «Моделювання та інформаційні технології в економіці» за напрямками «Інформаційні системи в банках і фінансових установах», «Інформаційні системи в державних установах та бізнесі».

Метою комплексного тренінгу є системне формування та закріплення професійних компетенцій та вмінь формувати основну проектну документацію зі створення інформаційної системи.

Відпрацьована процедура проведення тренінгу, за якою студенти — учасники тренінгу поділяються на команди та визначаються ролі кожного учасника команди. За кожним учасником команди закріплюється одна з наступних ролей: керівник проекту зі створення інформаційної системи (ІС), економіст-аналітик проекту, спеціаліст з постановки задач, адміністратор баз та сховищ даних, спеціаліст з комп'ютерних мереж, аналітик комп'ютерних систем, інженер-технолог з автоматизованого оброблення інформації, фахівець з прикладного програмного забезпечення, інженер з налагодження, супроводу та експлуатації.

Під час тренінгу студенти виконують завдання за такими модулями:

- діагностика поточного стану об'єкта автоматизації, вивчення актуальних проблеми існуючих варіантів інформатизації, обґрунтування запропонованої концепції створення ІС;

- функції (задачі), які мають бути автоматизовані в відповідній інформаційній системі та відповідні економіко-математичні моделі;

- організаційне забезпечення об'єкта автоматизації та інформаційне забезпечення, що забезпечить ефективне функціонування інформаційної системи;

- обґрунтування використання комплексу технічних і програмних засобів;

- розрахунок економічної ефективності від запропонованого варіанту проектних рішень по створенню ІС.

Тренінг виконується в кілька етапів. На першому етапі формуються команди, визначаються ролі та закріплюються завдання за кожним учасником команди. Далі студенти збирають необхідні матеріали для виконання отриманих завдань. Збір матеріалів виконується в період першого етапу магістерської практики, а також у передбачений навчальним планом час для виконання тренінгу.

Опрацьовані матеріали студенти подають у вигляді звітів, які по суті представляють собою певні розділи техно-робочого проекту на розробку ІС.

Розроблені звіти виконують згідно вимог державних стандартів і презентуються у вигляді доповіді на підсумковому засіданні команд.

Результатом комплексного тренінгу є не лише закріплення професійних знань, апробація професійних здатностей, а й відпрацювання навичок групової роботи щодо проектування інформаційних систем.

Досвід проведення тренінгів показує, що тренінги дійсно є досить ефективними. Інтенсивна робота під час тренінгу допомагає досягти високих результатів за короткий термін та забезпечити надійне закріплення матеріалу, а отримані навички та компетенції дозволяють суттєво покращити рівень магістерських дипломних проєктів.

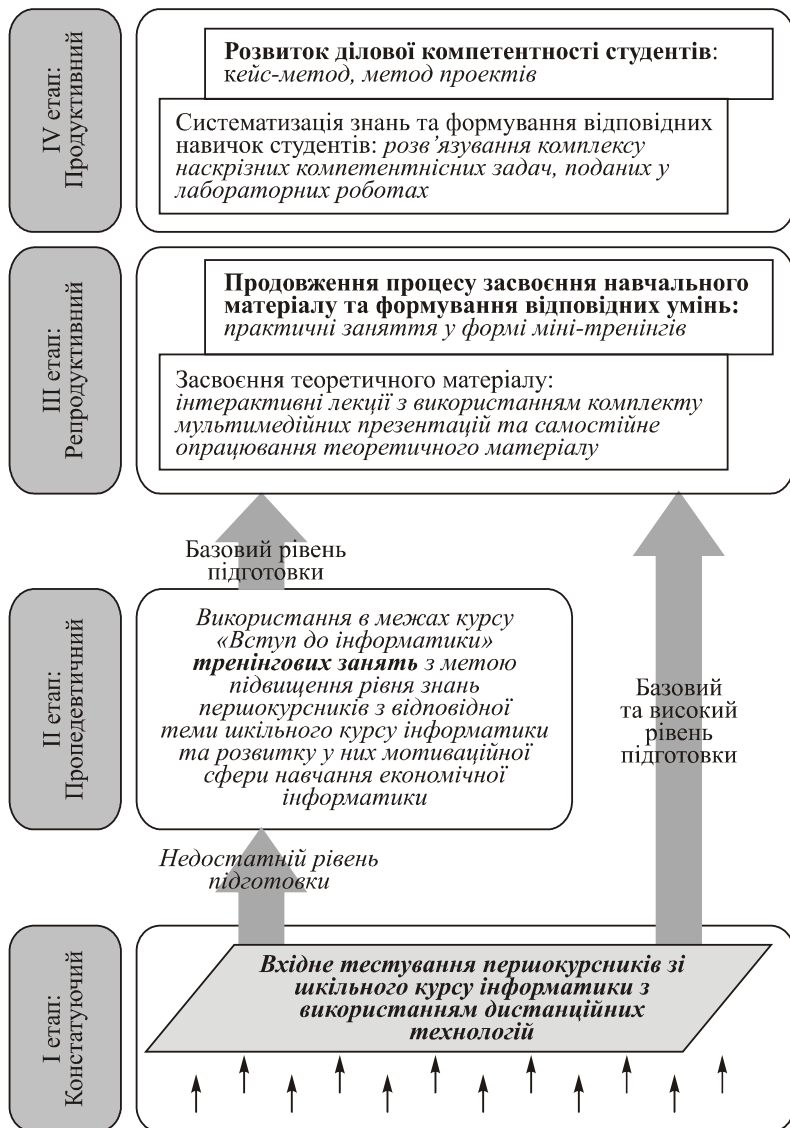
*Шарапов О. Д., канд. техн. наук, проф.,
Красюк Ю. М., канд. пед. наук, доц.,
кафедра інформатики*

КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ НАВЧАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ

В умовах стрімких технологічних і соціальних змін, що є ознакою нового тисячоліття, система економічної освіти повинна відповідати сучасному соціальному замовленню щодо підготовки висококваліфікованого спеціаліста, який буде спроможний реалізувати власний творчий потенціал у професійній діяльності та повсякденному житті, який буде націленим на навчання протягом усього життя, який витримуючи конкуренцію, зможе в умовах ринкових відносин формувати та захищати власну думку та інтереси компанії, тобто стане конкурентоспроможним на сьогоднішньому ринку праці. При цьому, сучасний економіст повинен уміти під професійним кутом зору сприймати будь-яку інформацію; комплексно аналізувати її, використовуючи засоби сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; оперативно та аргументовано приймати рішення, оцінюючи можливі наслідки, та визначати ефективні шляхи реалізації цього рішення. Для створення сприятливих умов формування у майбутніх економістів відповідних умінь доцільно у процесі навчання економічної інформатики поряд з традиційними методами та засобами навчання

педагогічно виражено використовувати тренінгові технології у відповідності до концепції, що подана на схемі:

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ НА РІВНІ МОДУЛЯ

Субіна О. О., начальник навчально-методичного відділу КНЕУ

РОЛЬ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНО-КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Тенденції розвитку сучасної освіти вказують на те, що сьогодні завданням номер один є перетворення фундаментальних академічних вузівських знань у наукоємні технології та прикладні науково-технічні розробки, що здатні створювати високотехнологічну продукцію. Дешеві енергоресурси, за рахунок яких в основному функціонувала українська економіка, сьогодні обмежені і без розвитку прикладних наук, наукоємних технологій у країні не створити нової економіки — «економіки знань». У держави не буде майбутнього, доки вона не почне активно займатися комерціалізацією знань, що становлять величезний ринковий ресурс. Для цього вітчизняна система освіти, не втрачаючи своєї фундаментальності, повинна набути нового практико-орієнтованого змісту.

Традиційна українська освіта будувалася на знаннєвій парадигмі у відповідності з дидактичною тріадою «знання—уміння—навички», при цьому основна увага приділялася засвоєнню знань. Вважалося, що сам процес засвоєння знань має розвиваючий потенціал і саме в процесі навчання повинні формуватися необхідні уміння та навички (згадати, наприклад, теорію розвиваючого навчання В. В. Давидова), проте, в рамках знаннєвої парадигми завжди актуальною була проблема розриву між знаннями та вміннями їх застосовувати. Високий рівень знань радянських студентів у 50-і роки був визнаний в усьому світі, — тоді Радянський Союз за рівнем інтелекту молоді займав третє місце в світі, а в 1964 році вийшов на друге місце. Проте, за останні 50 років діюча система освіти істотно не змінилася, в той час як і в суспільстві, і в економіці відбулися радикальні зміни. В нових умовах на перше місце піднялися вимоги щодо практичного застосування набутих знань в глобалізованому швидкозмінному світі.

Порівняльне дослідження випускників вищих навчальних закладів пострадянських країн (Росія, Білорусь, Україна) та розвинених країн Заходу (США, Франція, Канада, Ізраїль), яке проводилося Світовим банком у 2004 році, зафіксувало, що студенти пострадянських країн демонструють дуже високі результати (9—10 балів) за критеріями «знання» та «розуміння» і дуже низькі бали — за критеріями «застосування знань на практиці», «аналіз», «синтез», «оцінювання» (1—2 бали). Студенти із розвинених західних країн, де застосовується практико-орієнтований підхід в організації навчального процесу і широко використовуються тренінгові технології навчання, демонстрували діаметрально протилежні результати, тобто вони показали високий рівень розвитку навичок аналізу, синтезу, вмінь приймати рішення при досить низьких показниках «знань»¹.

57-а сесія Генеральної Асамблеї ООН, виконуючи положення «Порядку денного 21-го сторіччя», оголосила десятиріччя 2005—2014 років декадою Освіти для стійкого розвитку, яка являє собою процес та результат прогнозування й формування людських якостей — знань, умінь та навичок, стилю діяльності людей та співтовариств, рис особистості, компетентностей, що забезпечують постійне підвищення якості життя. При цьому ставиться завдання оновлення підходів до професійної освіти на компетентнісних засадах шляхом посилення її практичного спрямування при збереженні фундаментальності.

В основі сучасної парадигми практико-орієнтованої освіти лежить розумне поєднання фундаментальної науки та професійно-прикладної підготовки. На відміну від традиційної освіти, орієнтованої на засвоєння теоретичних знань, практико-орієнтована освіта спрямована на набуття крім знань, умінь, навичок та досвіду практичної діяльності. Освіта не може бути практико-орієнтованою без набуття досвіду діяльності, рівень якого визначається за допомогою оцінювання набутих компетенцій. Вектор відомого в дидактиці діяльнісного підходу спрямований, перш за все, на організацію процесу навчання за допомогою активних та інтерактивних технологій, тренінгів, які дозволяють надати процесу підготовки фахівців діяльнісного характеру, в свою чергу, набуття фахових компетенцій неможливо без набуття певного досвіду діяльності.

¹ Краснова Т. И. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа // Образование для устойчивого развития. — Минск: БГУ, 2005. — С. 438—440.

Тренінгові технології навчання є важливою складовою реалізації діяльнісно-компетентнісного підходу в сфері освіти. Застосування тренінгів у навчальному процесі сприяє набуттю студентами вмінь самостійно здобувати знання та застосовувати їх у конкретних практичних ситуаціях, орієнтують на творчий підхід до пошуку, аналізу та систематизації робочого матеріалу, забезпечують формування професійно та соціально значущих компетенцій, таких як: уміння вчитися протягом життя, уміння працювати в команді на загальний результат, працювати в інформаційному швидкозмінному середовищі, бути завжди готовими до змін і працювати на випередження. Системний, диференційований підхід до використання тренінгів у навчальному процесі дозволить повною мірою реалізувати на практиці завдання, що висувуються часом до системи вищої освіти в умовах інноваційного, швидкозмінного, глобалізованого світу.

Наукове видання

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗНАННЄВИХ ТА ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ: ДОСВІД ФАКУЛЬТЕТІВ І КАФЕДР

*Збірник матеріалів науково-методичної конференції
3—4 лютого 2009 р.*

У 2 томах

Том 2

*Художник обкладинки О. Покорницька
Коректор В. Антонюк
Верстка О. Лоза*

Підп. до друку 16.04.09. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 24,65
Обл.-вид. арк. 28,05. Наклад 500 прим. Зам. 09-3670.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

Гарантія відмінних знань

Видавництво КНЕУ, створене 1996 року, є провідним видавцем економічної літератури в Україні.

Видання КНЕУ — це книжки високої якості для студентів та викладачів вищих навчальних закладів, науковців та підприємців.

Видавництво вже випустило у світ понад 1000 найменувань підручників і посібників та регулярно забезпечує своїх читачів новими виданнями.

Якість понад усе

- Літературу видавництва КНЕУ розроблено відповідно до затверджених Міністерством освіти і науки України навчальних програм та вимог Болонської декларації.

- Процес випуску літератури видавництва включає повний цикл підготовки книжок — від розміщення заявки автором до отримання надрукованих примірників. Це гарантує актуальність матеріалів, адекватність їх сучасним умовам ведення бізнесу та перевірку на практиці.

- Видання КНЕУ дають змогу комплексно забезпечити навчальний процес і науковий розвиток студентів, аспірантів та викладачів. Оптимальне поєднання теоретичних матеріалів з практичними прикладами робить видання корисними для працівників підприємств та підприємців.

Видавництво пропонує

- підручники
- навчальні посібники
- навчально-методичні посібники
- курси лекцій
- тренінгові технології
- монографії
- збірники наукових праць
- освітньо-кваліфікаційні характеристики
- освітньо-професійні програми

Основні напрями видань

Міжнародна економіка
Економіка підприємства
Статистика
Менеджмент. Маркетинг
Бухгалтерський облік. Аудит
Фінанси
Банківська справа. Інвестування
Економіка агробізнесу
Право
Точні науки
Суспільні та гуманітарні науки

Видавництво КНЕУ імені Вадима Гетьмана

04053, м. Київ, пл. Львівська, 14

тел.: (044) 537-61-44, e-mail: publish@kneu.kiev.ua

Реалізація книжок

ТОВ «Міжнародний інститут бізнес-освіти КНЕУ ім. В. Гетьмана»

Тел./факс: (044) 537-61-71, 537-61-77

e-mail: andrushko@icbe.com.ua

www.icbe.com.ua

ОПТОВИЙ ПРОДАЖ

Як придбати літературу

Пропонуємо гнучку систему знижок та вигідні умови співпраці.

Забезпечуємо щотижневe розсилання прайсів та інформації про нові надходження електронною поштою.

Роздрібний продаж літератури в Києві

- пл. Львівська, 14
- просп. Перемоги, 54/1
- вул. Мельникова, 79/81
- вул. Дегтярівська, 49 Г
- Книжковий магазин «Знання», вул. Хрещатик, 44, тел.: 234-22-91
- Книжковий магазин «Сяйво», вул. Червоноармійська, 6, тел.: 235-43-66
- Книжковий магазин «Урожай», просп. 40-річчя Жовтня, 128, тел.: 258-31-87
- Книжковий магазин «Академкнига», вул. Стрітенська, 17, тел.: 272-35-82

Видавництво КНЕУ імені Вадима Гетьмана
04053, м. Київ, пл. Львівська, 14
тел.: (044) 537-61-44, e-mail: publish@kneu.kiev.ua

Реалізація книжок

ТОВ «Міжнародний інститут бізнес-освіти КНЕУ ім. В.Гетьмана»
Тел./факс: (044) 537-61-71, 537-61-77
e-mail: andrushko@icbe.com.ua
www.icbe.com.ua